

NACIONALINĖS PLĖTROS INSTITUTAS
NATIONAL DEVELOPMENT INSTITUTE

**LIETUVOS AUKŠTŲJŲ MOKYKLŲ VIDINĖS STRUKTŪROS,
JŲ TINKLO ANALIZĖ.
GALIMAS AUKŠTŲJŲ MOKYKLŲ VALDYMO
PERTVARKOS MODELIS**

III ATASKAITA

Vilnius 2007

Projektą finansuoja Lietuvos Respublika. Projektą iš dalies remia Europos Sąjunga.
Atlikta Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu.

Projektą vykdo

Švietimo ir mokslo ministerijos
ES paramos koordinavimo departamentas bendradarbiaudamas su
Mokslo ir technologijų bei Studijų departamentais
A. Volano 2/7, LT-01516 Vilnius
Tel. (5) 219 1176, (5) 219 1177
www.smm.lt/es_parama

Tyrimą atliko

Viešoji įstaiga Nacionalinės plėtros institutas
Goštauto g. 12-122, LT-01108 Vilnius
Tel. 8 659 05605, el. p. npi@npi.lt
www.npi.lt

Pagrindinis ekspertas hab. dr. Vytautas Daujotis
Ekspertai Romuald Urbanovič, dr. Gintaras Valinčius, Vytautas Ruolia
Projekto vadovas Mindaugas Kiznis

Tyrimo vykdytojas prisiima atsakomybę už ataskaitos turinį ir kalbą.

© Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2007

TURINYS

IVADAS.....	5
1. LIETUVOS AUKŠTŪJŲ MOKYKLŲ IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ ĮSTAIGŲ VIDINĖS STRUKTŪROS PERTVARKYMO POREIKIO ANALIZĖ	8
1.1. Lietuvos aukštojo mokslo struktūra ir pagrindiniai statistiniai duomenys.....	8
1.2. Lietuvos mokslo ir studijų institucijų veiklos atitikimas Lietuvos ekonominiams poreikiams	15
1.3. ES ir Lietuvos strateginių tikslų analizė mokslo ir studijų srityje. Aukštųjų mokyklų, jų tinklo ir valdymo modelio atitikimas strateginiams tikslams	21
1.3.1. Bolonijos procesas ir studijų kokybė.....	21
1.3.2. Aukštasis mokslas ir Lisabonos strategija	26
1.3.3. Aukštasis mokslas Europos Komisijos komunikatuose.....	29
1.4. Europos universitetų asociacijos ekspertų vertinimas (Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo eksperto išvados)	37
1.5. Lietuvos teisės aktų, reguliuojančių mokslo ir studijų institucijų veiklą, analizė. Teisinės sistemos palankumas aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų įstaigų valdymo modelio pertvarkymui.....	39
1.5.1. Lietuvos teisės aktų, reguliuojančių aukštųjų mokyklų veiklą, terminijos problemos... ..	39
1.5.2. Aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų įstaigų veiklos reguliavimas valstybės lygmenyje	41
1.5.3. Aukštosios mokyklos – veikla, autonomija, savivalda, akademinė laisvė	47
1.5.4. Mokslinių tyrimų įstaigos – paskirtis ir savivalda	53
1.5.5. Teisės aktų rengimas numatomi Lietuvos mokslo ir studijų sistemos reformai	55
1.6. Lietuvos aukštojo mokslo padėtis Rytų Europos šalių kontekste (Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo eksperto išvados).....	59
1.7. Pagrindiniai skyriaus teiginiai	60
2. DANIJOS, SUOMIJOS, DIDŽIOSIOS BRITANIJOS, JAV IR PIETŲ KORĖJOS MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJŲ STRUKTŪROS, JŲ TINKLO IR VIDINIO VALDYMO PAGRINDINIAI ELEMENTAI	66
2.1. Įvadas.....	66
2.2. Pagrindiniai skyriaus teiginiai	67
3. SIŪLYMAI	71
3.1. Povidurinio švietimo sistemos pertvarkymas.....	71
3.2. Aukštųjų mokyklų valdymas valstybės lygmenyje	71
3.3. Aukštųjų mokyklų vidinis valdymas ir struktūra	72
3.4. Aukštojo mokslo finansavimas.....	73
3.5. Lietuvos profesinio mokymo, aukštųjų mokyklų ir mokslo institutų tinklas.....	75
4. PRIEDAI: DANIJOS, SUOMIJOS, DIDŽIOSIOS BRITANIJOS, JAV IR PIETŲ KORĖJOS MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJŲ STRUKTŪRA, JŲ TINKLAS IR VIDINIS VALDYMAS	76
4.1. Priedas 1. Danijos mokslo ir studijų sistema.....	76
4.1.1. Įvadas	76

4.1.2. Danijos aukštojo mokslo programos, priėmimas į šias programas.....	79
4.1.3. Aukštųjų mokyklų tipai ir jų funkcijos.....	80
4.1.4. Universitetai ir 2004 metų Universitetų įstatymas	80
4.1.5. Universitetų ir mokslinių tyrimų institutų ateitis pagal Danijos globalizacijos strategiją	84
4.1.6. Valstybinių mokslo institutų paskirtis ir valdymas.....	89
4.2. Priedas 2. Suomijos mokslo ir studijų sistema	92
4.2.1. Įvadas.....	92
4.2.2. Universitetai.....	93
4.2.3. Politechnikos institutai.....	94
4.2.4. Aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų sistemos valdymas ir finansavimas	94
4.2.5. Universitetų ir politechnikos institutų vidinis valdymas ir struktūra.....	96
4.2.6. Valstybinių mokslo institutų valdymas ir finansavimas.....	98
4.2.7. Suomijos patirties panaudojimo Lietuvoje galimybės.....	101
4.3. Priedas 3. Jungtinės Karalystės mokslo ir studijų sistema	104
4.3.1. Įvadas.....	104
4.3.2. Universitetai ir aukštojo mokslo koledžai	105
4.3.3. Aukštojo mokslo sistemos valdymas ir finansavimas	106
4.3.4. Universitetų vidinis valdymas	109
4.3.5. Valstybinių mokslinių tyrimų institutų išorinis ir vidinis valdymas.....	111
4.4. Priedas 4. JAV mokslo ir studijų sistema.....	114
4.4.1. Įvadas.....	114
4.4.2. Studijų programos ir išsilavinimo laipsniai	116
4.4.3. Aukštojo mokslo sistemos valdymas.....	118
4.4.4. Aukštojo mokslo finansavimas.....	120
4.4.5. Universitetų vidinis valdymas	122
4.4.6. Valstybinių mokslinių tyrimų institutų, centrų, laboratorijų vidinis valdymas	128
4.5. Priedas 5. Pietų Korėjos mokslo ir studijų sistema	130
4.5.1. Įvadas.....	130
4.5.2. Aukštųjų mokyklų tipai ir jų funkcijos.....	131
4.5.3. Aukštųjų mokyklų lėšos.....	135
4.5.4. Aukštųjų mokyklų vidinis valdymas ir perspektyvos.....	137
4.5.5. Valstybiniai mokslinių tyrimų institutai	140
4.6. Priedas 6. Sutrumpinta studijos santrauka.....	143
4.7. Priedas 7. Plati studijos santrauka	145
4.7.1. Lietuvos aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų įstaigų vidinės struktūros pertvarkymo poreikio analizė.....	145
4.7.2. Danijos, Suomijos, Didžiosios Britanijos, JAV ir Pietų Korėjos mokslo ir studijų institucijų struktūros, jų tinklo ir vidinio valdymo pagrindiniai elementai	150
4.7.3. Siūlymai.....	154

IVADAS

Ši studija yra viena iš keturių ataskaitų, kurių bendras tikslas yra kompleksiskai išanalizuoti Lietuvos mokslo ir studijų sistemos funkcionavimo būklę, jos potencialo (intelektinio, MTEP infrastruktūros) pasiskirstymą bei pateikti pasiūlymus dėl mokslo ir studijų sistemos pertvarkos galimybių.

Šios studijos pagrindiniai tikslai:

- įvertinti Lietuvos mokslo ir studijų institucijų vidinį valdymą atsižvelgiant į kitų šalių patirtį;
- įvertinti, kiek optimalus yra Lietuvos mokslo pajėgų išsidėstymas dabartiniame mokslo ir studijų institucijų tinkle;
- pateikti rekomendacijas dėl mokslo ir studijų institucijų vidinio valdymo efektyvumo didinimo ir dėl Lietuvos mokslinių tyrimų pajėgų koncentravimo, kitaip tariant, dėl intelektinių išteklių kritinės masės formavimo principų.

Studijoje pateikta mokslo ir studijų institucijų vidinio valdymo analizė bei teikiami siūlymai grindžiami bendra nuostata, kad mokslo ir studijų sistemos valdymo efektyvumo būtina sąlyga yra subsidiarumas, pagal kurį centrinė valdžia turėtų vykdyti tik tokias valdymo funkcijas, kurios negali būti efektyviai vykdomos labiau betarpiškame lygmenyje ar tiesiog pačioje centrinės valdžios reguliavimo sferoje esančioje institucijoje.

Visos šalies (Lietuvos ir kitų valstybių) mokslo ir studijų institucijų išorinis valdymas, kitaip tariant, mokslo ir studijų sistemos reguliavimas valstybės lygmenyje yra pirmosios studijos „Sistemiško viešojo sektoriaus mokslinių tyrimų ir studijų institucijų tinklo pertvarkymo galimybių analizė“ objektas. Tačiau dėl priežasčių, kurios yra išdėstytos ankstesnėje pastraipoje, neįmanoma nubrėžti linijos, skiriančios išorinį valdymą nuo vidinio valdymo. Kai kuriuos vidinio valdymo aspektus galima išsiaiškinti tik bendrame valdymo kontekste. Be to, kai kada savivaldos funkcijas vykdo išorinės institucijos. Tai ypač akivaizdu analizuojant padėtį Lietuvoje. Šios studijos antrajame skyriuje nurodyta, kad Lietuvos mokslo ir studijų institucijų savivalda išeina už šių institucijų ribų. Yra akivaizdžių požymių, rodančių, kad Lietuvos mokslo ir studijų institucijų savivalda *de facto* neretai pakeičia ir valdymą, kurį *de jure* turėtų vykdyti vyriausybės institucijos. Dėl šių priežasčių studijoje yra apžvelgiami bei analizuojami ir kai kurie valdymo valstybės lygmenyje aspektai.

Studijoje analizuojama ir Lietuvos valstybinių mokslinių tyrimų institutų paskirtis bei valdymas. Institutų paskirtis valstybėje dažnai nėra aiški. Jie naudojami universitetų teisėmis, bet menkai atlieka universiteto pareigas, nes institutai nėra universitetai. Todėl studijoje nagrinėjami principai, kuriais vadovaujantis reikėtų peržiūrėti ir mokslinių tyrimų institutų tolimesnės veiklos perspektyvas, optimizuojant Lietuvos aukštųjų mokyklų tinklą ir koncentruojant mokslinių tyrimų pajėgas. Aptariami atvejai, kada jiems turėtų būti suteikta aiški paskirtis ir atitinkamai pertvarkytas jų vidinis ir išorinis valdymas, o kada jie turėtų būti restruktūrizuoti ir integruoti į universitetus.

Lietuvos povidurinio švietimo sistemoje didžiausią dalį užima aukštasis mokslas, po vidurinės ar pagrindinės mokyklos į profesinio mokymo sistemą ateina mažiau nei penktadalis buvusių moksleivių. Tokia povidurinio švietimo sistemos struktūra netenkina nei valstybės, nei visuomenės, nei pačio besimokančiojo poreikių. Dar reikia pažymėti Lietuvos visuomenėje suformuotą nuomonę, kad neprestigiška mokytis profesinėje mokykloje. Todėl į profesinio mokymo sistemą ateina mažai vidurinės mokyklos abiturientų, daugiausiai moksleiviai po pagrindinės mokyklos. Lietuvos aukštojo mokslo pagrindinės problemos negali būti sprendžiamos atskirai nuo

bendrų pavidurinio švietimo sistemos problemų. Šie klausimai ir jų sprendimo būdai studijoje taip pat aptariami.

Studijoje nėra pateikiamos konkrečios rekomendacijos dėl atskirų aukštųjų mokyklų ar mokslinių tyrimų institutų restruktūrizavimo, jungimo, valdymo reformos ir pan. Tokie siūlymai teikiami kitose studijose. Šioje studijoje siūlomi reformos principai išryškėja palyginus Lietuvos ir kitų šalių praktiką.

Techninės užduoties 6 skyriuje numatyta, kad šios užduoties 4 skyriuje suformuluotiems uždaviniams spręsti turi būti parengtos 4 studijos. Iš viso suformuluota 10 uždavinių (11 ir 12 uždaviniai – studijų tarpinių ir galutinių rezultatų pristatymai). Tačiau techninėje užduotyje nėra suformuluoti atskiri uždavinių rinkiniai kiekvienai studijai atskirai. Be to, uždaviniuose nėra pakankamai aiškiai atskirti klausimai, į kuriuos turėjo atsakyti atskirų studijų rengėjai, skirtinguose uždaviniuose neretai kartojasi tie patys klausimai. Dėl to studijų rengėjams reikėjo patikslinti tuos klausimus ir pagal juos suformuluoti atskiras užduotis. Šioje studijoje:

1. Analizuojama tarptautinė mokslo ir studijų sistemos valdymo ir plėtros patirtis.

Studijos 2 skyriuje pateikta trijų Europos Sąjungos valstybių (Danijos, Suomijos ir Jungtinės Karalystės) Jungtinių Amerikos valstijų ir Pietų Korėjos mokslo ir studijų sistemų valdymo ir institucijų vidinio valdymo patirties analizė. Reikia pažymėti, kad minėtos ES valstybės ne pačios atrado, bet perėmė ir toliau periminėja efektyviausių pasaulyje mokslo ir studijų sistemų (ypač JAV) valdymo, o labiausiai aukštųjų mokyklų vidinio valdymo, sprendimus.

2. Išnagrinėta dabartinė Lietuvos mokslo ir studijų institucijų tinklo ir sistemos būklė.

Studijos 1 skyriaus 1.1 ir 1.2 poskyriuose, remiantis statistine analize, atskleista dabartinė Lietuvos mokslo ir studijų institucijų sistemos būklė. Nagrinėjama, kiek turimo potencialo koncentracija gali prisidėti prie sistemos efektyvesnio funkcionavimo. 1.3 poskyryje parodyta, kokia dalimi Lietuvoje įgyvendinamos Europos Komisijos ir jos tarnybų parengtos rekomendacijos, skirtos gerinti mokslo ir studijų sistemos būklę. 1.4 poskyryje primenamos Europos universitetų asociacijos ekspertų išvados susijusios su mokslinių tyrimų valdymo sistema. 1.5 poskyryje analizuojama dabartinės, Lietuvos mokslo ir studijų sistemą reguliuojančios teisinės bazės įtaka valdymui tiek valstybės lygmenyje, tiek institucijų viduje. 1.6 poskyryje nagrinėjamos tokių kraštų kaip Lietuva (Centrinės ir Rytų Europos) ne visada efektyvios mokslo ir studijų politikos priežastys ir jų sprendimo būdai.

3. Išnagrinėtos mokslo ir studijų sistemos institucinės pertvarkos galimybės ir pasiūlyti pertvarkos bei plėtros krypties principai.

Studijos 3 skyriuje, atsižvelgiant į dabartinę Lietuvos mokslo ir studijų sistemos būklę (1 skyrius) ir išsivysčiusių šalių patirtį (2 skyrius), pateiktos mokslo ir studijų sistemos institucinės pertvarkos galimybės ir principai. Kiti techninės užduoties 3 punkto aspektai (konkretūs siūlymai dėl pertvarkos bei plėtros krypties regioniniu, dalykinės specializacijos ir tarpusavio balanso požiūriais atsižvelgiant į tendenciją koncentruoti išteklius) išnagrinėti 2 ir 4 studijose.

4. Atsižvelgiant į pasaulines tendencijas ir praktiką, dėstomi argumentai ir principai, kada verta siaurinti institutų ir stiprinti universitetų sektorius.

Studijos priedo 4.1.6, 4.2.6, 4.3.5, 4.4.6 ir 4.5.5 poskyriuose nurodyta, kokia mokslinių tyrimų institutų paskirtis išsivysčiusiose šalyse (skirtingai nei Lietuvoje, tose šalyse institutai nedubliuoja universitetų veiklos). 4.1.6 poskyryje išnagrinėta Danijos patirtis vykdant mokslinių tyrimų institutų integraciją į universitetus, įvardyti motyvai, kuriais buvo grindžiama tokia reforma. Teikiami konkretūs siūlymai (18 p.), kuo turi būti grindžiama Lietuvos institutų integracija į universitetus. Kiti techninės užduoties 5 punkto aspektai (konkretūs siūlymai dėl bendrojo naudojimo mokslinių tyrimų ir studijų informacinių išteklių, komunikacinės bei technologijų perdavimo sistemos kūrimo ir valdymo) nagrinėjami ir teikiami 2 bei 4 studijose.

5. Teikiami siūlymai dėl mokslo ir studijų institucijų glaudesnių ryšių su ūkio subjektais.

Studijos 2 skyriuje, remiantis užsienio šalių praktika, parodoma institucijų vidinio valdymo pertvarkos svarba efektyvinant Lietuvos mokslo ir studijų institucijų veiklą. Pagrindžiama, kad išorinių narių dalyvavimas mokslo ir studijų institucijų aukščiausiuose vidinio valdymo organuose, kur jie sudaro daugumą, be daugelio kitų privalumų, užtikrina glaudžiausius ir efektyviausius mokslo ir studijų institucijų ryšius su ūkio subjektais. 3 skyriuje pateikiami pagrindiniai siūlymai dėl mokslo ir studijų institucijų vidinio valdymo pertvarkymo (9 ir 18 p.). Kiti techninės užduoties 6 punkto aspektai (siūlymai dėl verslo įmonių galimybių naudotis konkrečių institucijų infrastruktūra, dėl konkrečių mokslinių tyrimų institucijų konkrečios įrangos bei išteklių atvirumo kitoms institucijoms) nagrinėjami ir teikiami 2 bei 4 studijose.

6. Teikiami siūlymai dėl aukštųjų mokyklų tinklo pertvarkos, akcentuojant profesinio mokymo, kolegijų ir universitetų santykius.

Nors techninės užduoties atitinkamas punktas suformuluotas siauriau, studijos 1 skyriuje nagrinėjamos trijų Lietuvos pavidurinio švietimo sektorių – profesinio mokymo, kolegijų ir universitetų – suderinamumo problemos, aukštojo mokslo sektoriaus pertvarkos rezultatyvumo priklausomybė nuo visų pavidurinio švietimo sektorių pertvarkos (įskaitant ir profesinį mokymą) ir teikiami atitinkami siūlymai ir nuostatos, kuriomis turėtų būti grindžiama aukštųjų mokyklų tinklo pertvarka (3 skyrius). Kiti techninės užduoties 6 punkto aspektai (argumentai ir siūlymai dėl konkrečių aukštųjų mokyklų reorganizacijos, sujungimo ir pan.) teikiami 4 studijoje.

7. Teikiami siūlymai dėl aukštųjų mokyklų vidaus struktūros, įvertinant fakultetų dydį ir filialų kituose miestuose poreikį veiklos efektyvumo požiūriu.

Remiantis išsivysčiusių šalių patirtimi (2 skyrius), 3 skyriuje (10 p.) siūlomi principai, pagal kuriuos turėtų būti pertvarkytos aukštųjų mokyklų vidaus struktūros.

8. Teikiami siūlymai dėl atskirų kolegijų ir profesinių mokyklų sektorių sujungimo į vieną profesinio rengimo sistemą.

Studijoje siūloma (3 skyriuje 1 p.) kurti vieningą profesinio rengimo sistemą, kuri leistų ne tik bendrai ir efektyviau panaudoti dabar atskirtus kolegijų ir profesinių mokyklų turimus išteklius (įrangą), bet ir padėtų taip suderinti pavidurinio švietimo atskiras grandis, kad jos atitiktų asmens, visuomenės ir valstybės poreikius. Kiti techninės užduoties 9 punkto aspektai (siūlymai dėl konkrečių universitetų ir kolegijų turimų išteklių (įrangos) bendro naudojimo galimybių) nagrinėjami ir teikiami 4 studijoje.

9. Įvertinta mokslo ir studijų sistemos tinklo optimizavimo įtaką mokslo ir studijų institucijų veiklos efektyvumui.

Studijoje visi siūlymai dėl mokslo, studijų ir profesinio mokymo tinklo optimizavimo yra grindžiami principine, išsivysčiusiose šalyse seniai išbandyta ir naudojama nuostata, kad intelektinių, materialinių ir finansinių išteklių koncentravimas ir taip vadinamos jų „kritinės“ masės sudarymas yra efektyvios veiklos būtina sąlyga.

1. LIETUVOS AUKŠTŪJŲ MOKYKLŲ IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ ĮSTAIGŲ VIDINĖS STRUKTŪROS PERTVARKYMO POREIKIO ANALIZĖ

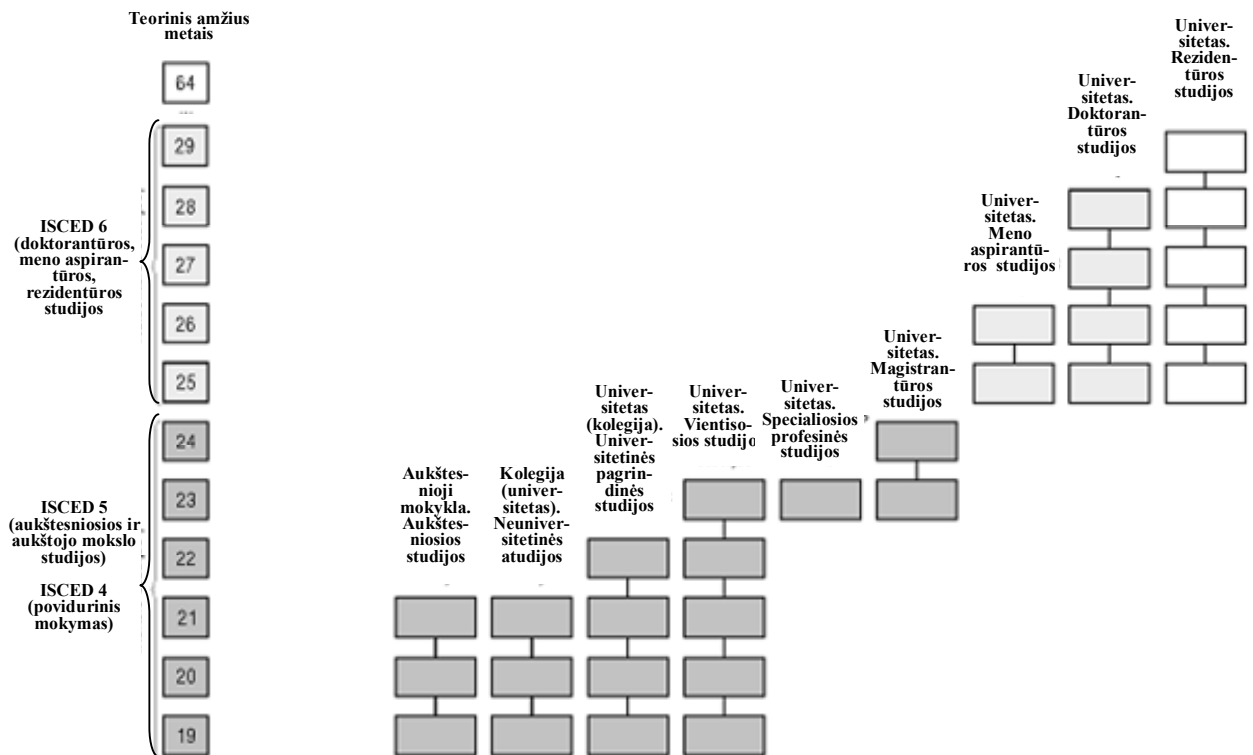
1.1. Lietuvos aukštojo mokslo struktūra ir pagrindiniai statistiniai duomenys

Šiame skyriuje pateikiami pagrindiniai statistiniai duomenys apie Lietuvos aukštąjį mokslą.

Pagrindiniai švietimo etapai (skliausteliuose – teorinis besimokančiųjų amžius metais):

- ikimokyklinis ugdymas (ISCED 0, iki 7 metų);
- pradinis ugdymas (ISCED 1, 7–10 metų);
- pagrindinis ugdymas (ISCED 2, 11–16 metų);
- vidurinis ugdymas (ISCED 3, 17–18 metų);
- profesinis mokymas (ISCED 3 ir 4, 15–20 metų);
- studijų aukštosiose mokyklose schema parodyta 1 paveikslėlyje.

Pav. 1.1. Lietuvos aukštojo mokslo sistema¹. Priėmimas į aukštesniąsias mokyklas baigtas 2003 metais, šios mokyklos transformuotos į kolegijas. Rezidentūros studijos yra trečiosios pakopos studijos (kaip ir doktorantūros bei meno aspirantūros studijos), tačiau priskiriamos 5 švietimo lygmeniui (ISCED 1997).

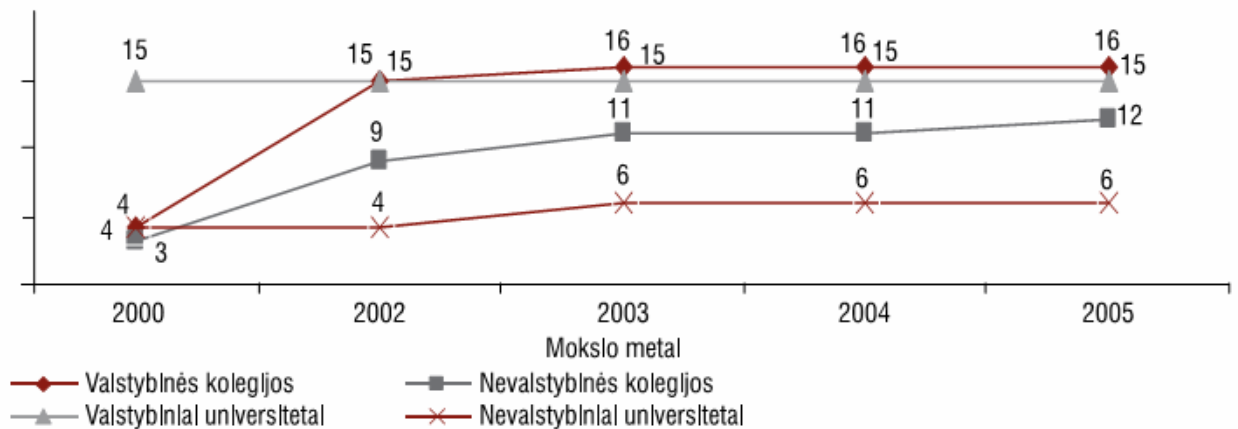

¹ Švietimo ir mokslo ministerija: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/lt005.pdf.

Lietuvoje, kuri turi apie 3,5 milijono gyventojų, yra 15 valstybinių universitetų ir 16 valstybinių kolegijų (1.2. pav.). Toks aukštųjų mokyklų skaičius yra akivaizdžiai per didelis (išbarstomi turimi gana riboti nedidelės valstybės intelektualiniai, materialiniai ir finansiniai ištekliai): „Manoma, kad šalyje yra labai daug (iš tiesų per daug) universitetų ir neuniversitetinių aukštųjų mokyklų, todėl nesusidaro reikiama „kritinė masė“ ir Lietuvos aukštosios mokyklos negali būti geriau pastebėtos tarptautiniu mastu. Ekspertų grupė taip pat susidarė išpūdį, kad daugelio universitetų valdymo struktūros yra gana uždaros, ir apskritai galima tvirtinti, kad mokslo, švietimo bei inovacijų pramonės ryšiai ir bendradarbiavimas yra silpni. Atrodo, kad mokslinių tyrimų veikla daugeliu atveju yra atskirta nuo švietimo veiklos.“²

Pav. 1.2. Lietuvos aukštųjų mokyklų skaičiaus kitimas 2002–2005 metais³. Nuo 2006 metų prisidėjo dar vienas nevalstybinis universitetas – Europos Humanitarinis Universitetas.

Lentelė 1.1. Universitetų studentai mokslo metų pradžioje (Lietuvos statistikos departamento duomenys)

	2000–2001	2004–2005	2005–2006	2006–2007
Pirma studijų pakopa (pagrindinės studijos)				
Viso studentų	76312	111082	113831	113745
iš jų studijuoja savo lėšomis	24884	46836	48219	50490
Iš viso studentų valstybiniuose universitetuose	75682	107813	109912	109102
iš jų studijuoja savo lėšomis (valstybiniuose universitetuose)	24363	43567	44300	45847
Iš viso studentų nevalstybiniuose universitetuose	630	3269	3919	4643
iš jų studijuoja savo lėšomis (privačiuose universitetuose)	521	3269	3919	4643
Antra studijų pakopa				
Viso studentų	17224*	23751	24148	25593
iš jų studijuoja savo lėšomis	4417*	12680	13541	13912
Iš viso studentų valstybiniuose universitetuose	17132*	22721	23094	24570
iš jų studijuoja savo lėšomis (valstybiniuose universitetuose)	4349*	11650	12487	12889

² Atviro koordinavimo metodo (AKM) mišriosios politikos ekspertų grupės (CREST sudaryta grupė) įvertinimo išvados, Ataskaita apie šalį: Lietuva, 2007 m. birželio mėn.;

OMC Policy Mix Review Report : Country Report – Lithuania, June 2007;

http://www.smm.lt/smt/docs/eksp_stud/OMC_LT_review_report%20final%20June%2028.pdf

³ Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimas 2003–2007 (medžiaga diskusijoms), Švietimo aprūpinimo centras, 2007; http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/Svietimo_strategija-1.pdf

	2000–2001	2004–2005	2005–2006	2006–2007
universitetuose)				
Iš viso studentų nevalstybiniuose universitetuose	92	1030	1054	1023
iš jų studijuoja savo lėšomis (privačiuose universitetuose)	68	1030	1054	1023
Trečia studijų pakopa				
Viso studentų	2057	3683	3792	3866
iš jų studijuoja savo lėšomis	-	269	326	350
Iš viso studentų valstybiniuose universitetuose	2057	3669	3773	3842
iš jų studijuoja savo lėšomis (valstybiniuose universitetuose)	-	263	307	338
Iš viso studentų nevalstybiniuose universitetuose	-	14	19	24
iš jų studijuoja savo lėšomis (privačiuose universitetuose)	-	6	19	12

* 2000 metų antros pakopos studijoms priklausė ir rezidentūros studijos

Lentelė 1.2. Universitetų lėšos pagal finansavimo šaltinius 2005 m., tūkst. Lt (Lietuvos statistikos departamento duomenys)

	Valstybinių ir nevalstybinių universitetų	Valstybinių universitetų	Nevalstybinių universitetų
Visos universitetų lėšos	869939,57	838637,27	31302,3
iš jų gautos			
iš valstybės biudžeto	567214,26	566751,26	463,00
iš privačių šaltinių	266337,55	238284,25	28053,30
iš jų studentų mokėjimų už mokamas studijas	162618,52	137723,42	24895,10
iš užsienio institucijų, tarptautinių organizacijų	36387,76	33601,76	2786,00

Lentelė 1.3. Kolegijų studentai mokslo metų pradžioje (Lietuvos statistikos departamento duomenys)

	2000–2001	2004–2005	2005–2006	2006–2007
Iš viso studentų	3547	52185	55949	56297
iš jų studijuoja savo lėšomis	1577	25985	27833	28285
Iš viso studentų valstybinėse kolegijose	2972	42119	44503	43484
iš jų studijuoja savo lėšomis (valstybinėse kolegijose)	1002	15993	16448	15728
Iš viso studentų nevalstybinėse kolegijose	575	10066	11446	12813
iš jų studijuoja savo lėšomis (nevalstybinėse kolegijose)	575	9992	11385	12557

Lentelė 1.4. Kolegijų lėšos pagal finansavimo šaltinius 2005 m., tūkst. Lt (Lietuvos statistikos departamento duomenys)

	Valstybinių ir nevalstybinių kolegijų	Valstybinių kolegijų	Nevalstybinių kolegijų
Visos kolegijų lėšos	196123,55	164865,23	31258,32
iš jų gautos			
iš valstybės biudžeto	118410,44	118226,00	184,44
iš privačių šaltinių	73031,17	43172,03	29859,14
iš jų studentų mokėjimai už mokamas studijas	48915,46	22360,00	26555,46

	Valstybinių ir nevalstybinių kolegijų	Valstybinių kolegijų	Nevalstybinių kolegijų
iš užsienio institucijų, tarptautinių organizacijų	4681,94	3467,20	1214,74

1.2.–1.4. lentelėse pateikti skaičiai rodo, kad Lietuvos aukštosiose mokyklose studentų skaičius nėra suderintas su aukštųjų mokyklų finansiniais ištekliais. Tai akivaizdžiai rodo 1.5. ir 1.6. lentelėse pateikti išvestiniai duomenys (apskaičiuoti iš 1.2.–1.4. lentelių duomenų).

Lentelė 1.5. 2005 metais vienam valstybinės aukštosios mokyklos studentui tekusios lėšos.

	Universitete				Kolegijoje			
	Iš valstybės biudžeto	Studento lėšos	Valstybės ir studento lėšos	Iš visų šaltinių	Iš valstybės biudžeto	Studento lėšos	Valstybės ir studento lėšos	Iš visų šaltinių
Studentas (įskaitant ir valstybės finansuojamus, ir studijuojančius savo lėšomis)			5150	6130			3159	3705
Valstybės finansuojamas studentas	7112				4214			
Studijuojantis savo lėšomis		2412				1359		

Lentelė 1.6. 2005 metais vienam privačios aukštosios mokyklos studentui tekusios lėšos.

	Universitetas		Kolegija	
	Studento lėšos	Iš visų šaltinių	Studento lėšos	Iš visų šaltinių
Lėšos, tenkančios vienam studentui	4987	6270	2115	2440

1.7. lentelės duomenys rodo, kad Lietuvos pavidurinio švietimo atskirų sektorių dydžių tarpusavio santykis nėra optimalus ir neatitinka Lietuvos ūkio poreikių. Pavyzdžiui, Suomijoje, kuri daug toliau nei Lietuva yra pažengusi kurdamą žinojimo ekonomiką, 2005 metais profesinio mokymo sistemoje mokėsi 44,1 proc. visų besimokančiųjų pavidurinio švietimo sistemoje. Iš 1.8. lentelės matoma, kad besimokančiųjų profesinio mokymo sistemoje skaičius gali padidėti tik aukštųjų mokyklų studentų sąskaita – dabar 85 proc. vid. mokyklų absolventų įstoja į aukštąsias mokyklas.

Lentelė 1.7. Besimokančiųjų skaičiai skirtinguose Lietuvos pavidurinio švietimo sektoriuose 2006–2007 m. pradžioje⁴.

	Aukštasis mokslas		Profesinis mokymas
	Universitetai	Kolegijos	
Skaičiai (tūkstančiai)	143,2	56,3	45,4
Dalis visų besimokančiųjų, proc.	58,5	23	18,5

Lentelė 1.8. 2006 metais įgijusių vidurinį išsilavinimą⁵ ir įstojusių⁶ į kolegijų ir universitetų pagrindinių bei vientisųjų studijų pirmą kursą skaičiai.

	Įgijo vidurinį išsilavinimą	Įstojo į aukštąją mokyklą	
		Universitetai	Kolegijos
Skaičiai (tūkstančiai)	44,2	24,2	13,4
Dalis visų įgijusių vidurinį išsilavinimą, proc.	100	54,8	30,3

1.3. paveikslėlyje pateikti Europos šalių studentų skaičiai tūkstančiui šalies gyventojų. Lietuva yra tarp lyderių, tačiau labai atsilieka pagal valstybės biudžeto asignavimus vienam studentui (1.4. pav.).

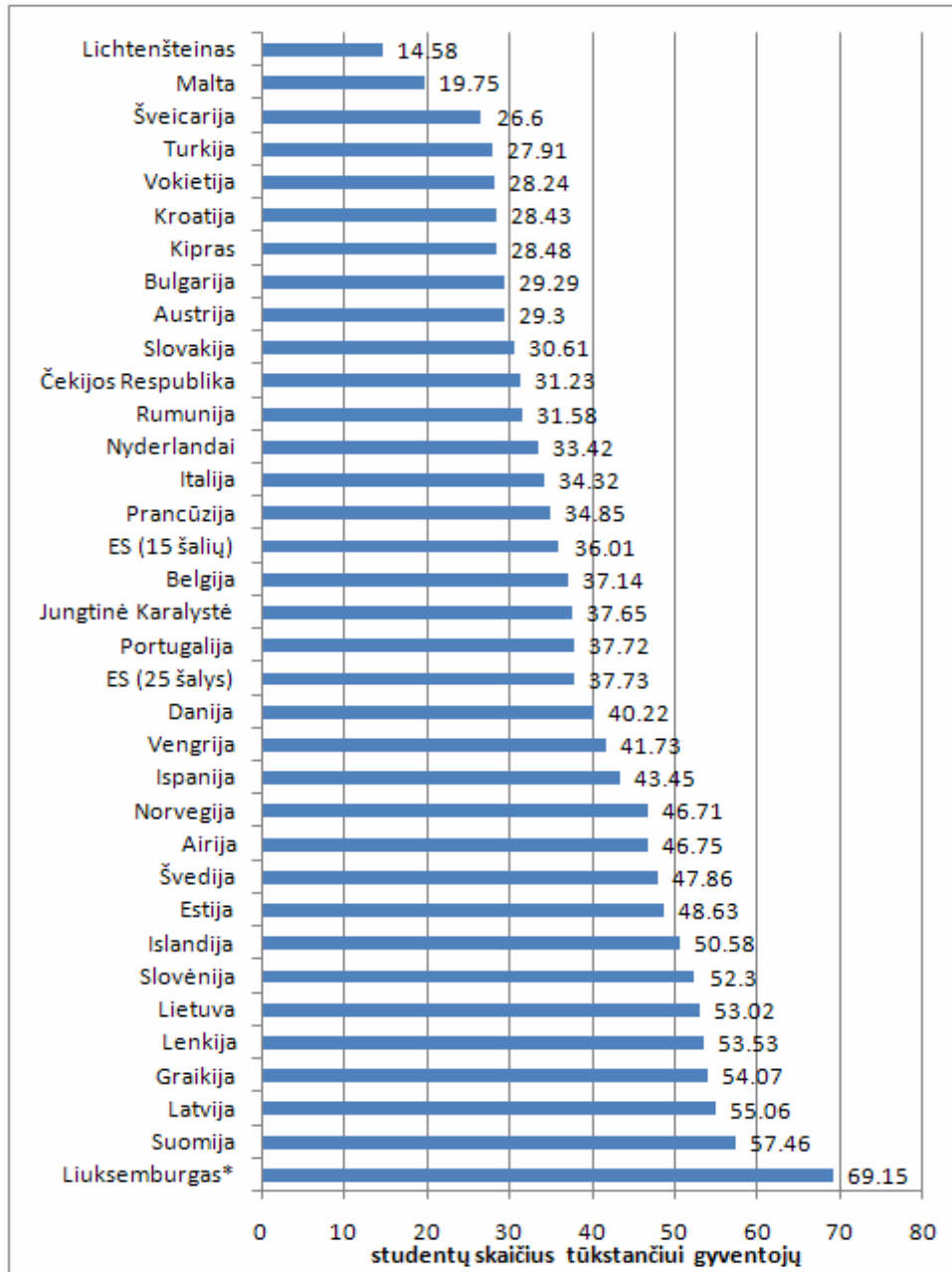
⁴ Statistikos departamentas prie Lietuvos Vyriausybės: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2088>

⁵ Statistikos departamentas prie Lietuvos Vyriausybės: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1898>

⁶ Kaip įstojusių skaičiai pateikti ŠMM patvirtinti priėmimo skaičiai:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298960&p_query=&p_tr2=

Pav. 1.3. Studentų skaičius, tenkantis tūkstančiui gyventojų Europos Sąjungos ir kitose Europos šalyse 2004 metais⁷. 2006 metais Lietuvoje tūkstančiui gyventojų teko jau 58,9 studentų⁸. *2003 metų duomenys.

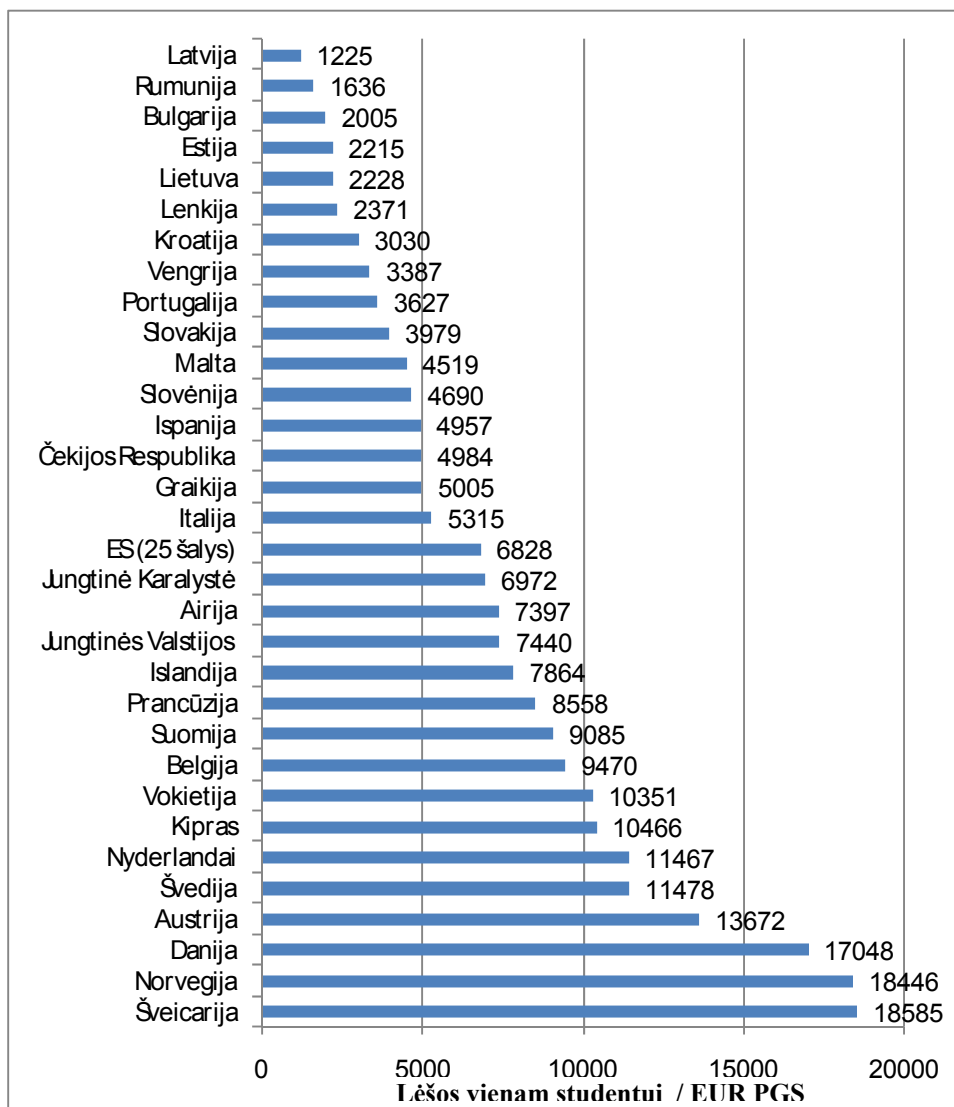

⁷ EUROSTAT:

- studentų skaičiai:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_population&root=Yearlies_new_population/C/C3/C33/cca16144
- gyventojų skaičiai:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_population&root=Yearlies_new_population/C/C1/C11/caa10000

⁸ Statistikos departamentas prie LRV: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view?id=1339>

Pav. 1.4. Valstybės biudžeto lėšos, tekusios vienam studentui 2004 metais Europos šalyse ir JAV⁹.

1.4. paveikslėlyje pateikti duomenys gauti dalinant valstybės biudžeto išlaidas aukštajam mokslui iš viso šalies studentų skaičiaus (studijuojantys ir valstybinėse, ir privačiose aukštosiose mokyklose).

⁹ EUROSTAT:

- studentų skaičiai:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detail_ref&language=en&product=Yearlies_new_population&root=Yearlies_new_population/C/C3/C33/cca16144

- valstybės biudžeto asignavimai aukštajam mokslui (ISCED 5-6):

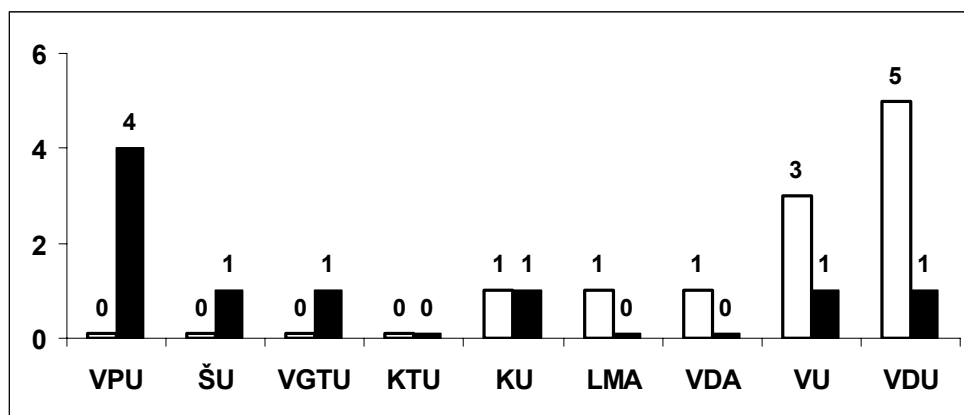
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/retrieve/en/theme3/educ/educ_fiabs?OutputDir=EJOutputDir_165&user=unknown&clientsessionid=E9E5D1513A86B7EF0B3CC1CD10319835.extraction-worker-1&OutputFile=educ_fiabs.htm&OutputMode=U&NumberOfCells=38&Language=en&OutputMime=text%2Fhtml&

1.2. Lietuvos mokslo ir studijų institucijų veiklos atitikimas Lietuvos ekonominiams poreikiams

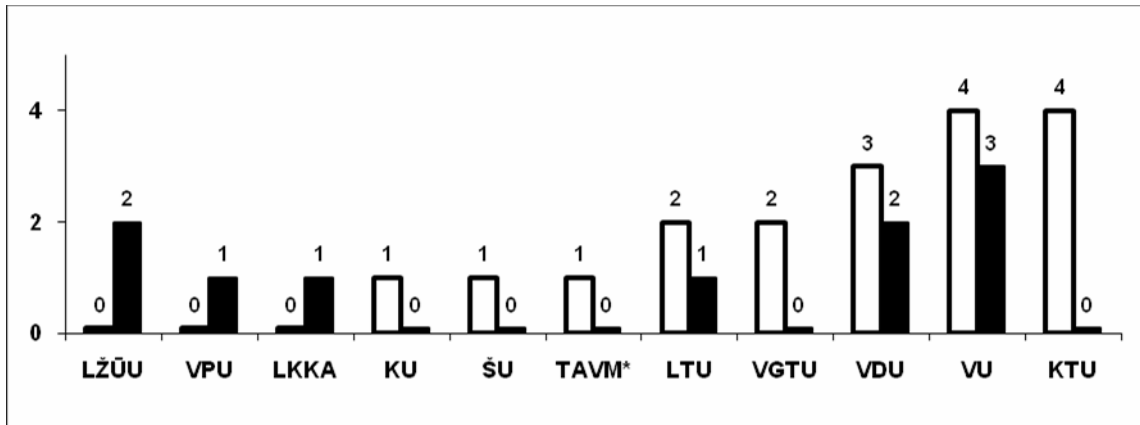
1.2. Skyriuje parodyta, kad Lietuvos pavidurinio švietimo struktūra, jos atskiruose sektoriuose besimokančiųjų skaičiai (profesiniame mokyme besimokančiųjų skaičius daugiau nei keturis kartus mažesnis nei besimokančiųjų aukštosiose mokyklose) neatitinka Lietuvos ekonominių poreikių.

Šalies inovacijų sistemos lygis ypač priklauso nuo universitetų veiklos kokybės – nuo naujo žinojimo, sklindančio iš universiteto, ir nuo universitetų išleidžiamų absolventų pasirengimo lygio. Universiteto paskirtis – vykdyti mokslinius tyrimus ir generuoti naujas mokslines bei humanitarines idėjas ir tokioje aplinkoje vykdyti studijas, o studentas, būdamas neatskiriama šio kūrybinio proceso dalimi, išsiugdo kūrybinio darbo gebėjimus. Ar Lietuvos universitetai pajėgūs vykdyti universiteto misiją? Atsakymas iš esmės turėtų būti neigiamas – tokia išvada daroma pagal anksčiau pateiktą Lietuvos inovacijų sistemos charakteristiką, nors Lietuvos universitetai labai skiriasi, dideli skirtumai stebimi ir to paties universiteto viduje. Ar Lietuvos universitetai yra naujo žinojimo kūrimo vieta, gana tiksliai apibūdina 2003 metais atliktas įvertintas universitetų mokslinės veiklos lygis tose mokslo kryptyse, kuriose universitetai siekė doktorantūros teisės. Vertinama buvo dviem aspektais. Pirma, institucijos padalinio ar grupės, dirbančios konkrečioje mokslo kryptyje, vidutinis mokslinės veiklos lygis. Antra, ar institucijoje yra bent minimalus pakankamai gero mokslinio lygio darbuotojų (lyderių) skaičius (šiuo metu Vyriausybė yra nustačiusi, kad tas skaičius turi būti lygus 4 tose mokslų kryptyse ar šakose, kuriose universitetai siekė doktorantūros teisės). Teigiama išvada dėl doktorantūros suteikimo buvo daroma tuo atveju, kai abiem aspektais įvertinimai buvo teigiami. Šių vertinimų rezultatai toliau pateikiami 5–9 paveikslėliuose.

Pav. 1.5. Skaičiai humanitarinių mokslų srities kryptių, kuriose universitetai pateikė prašymus doktorantūros teisei gauti: balta spalva – doktorantūros teisė suteikta, juoda spalva – doktorantūros teisė nesuteikta. KTU nepateikė prašymų doktorantūros teisei gauti, bet įtrauktas į paveikslą – šiame universitete yra Humanitarinių mokslų fakultetas.

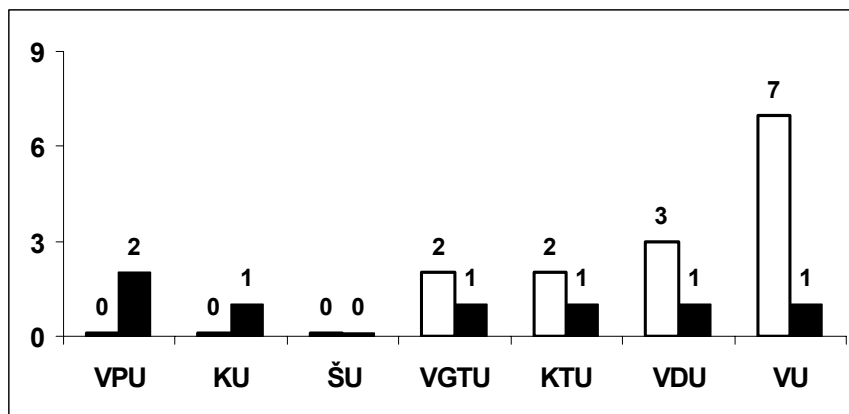

Pav. 1.6. Skaičiai socialinių mokslų srities kryptių, kuriose universitetai pateikė prašymus doktorantūros teisei gauti: balta spalva – doktorantūros teisė suteikta, juoda spalva – doktorantūros teisė nesuteikta.

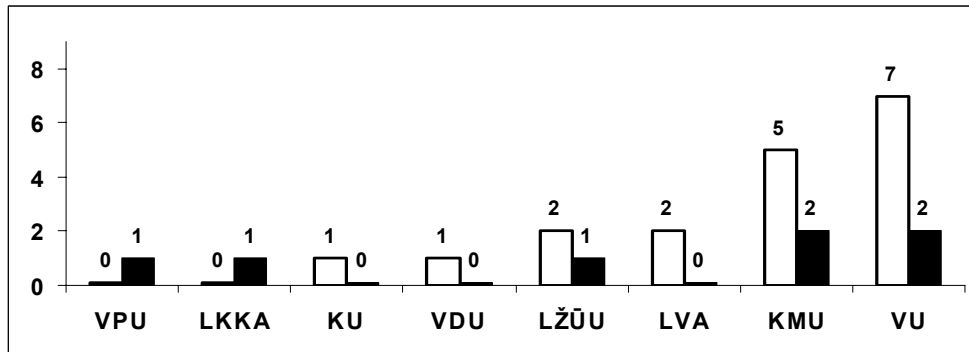
*TAVM – Tarptautinė aukštoji vadybos mokykla (ISM – International School of Management). Lietuvoje tai pirmoji privati aukštoji mokykla, kuriai suteikta doktorantūros teisė.

Pav. 1.7. Skaičiai fizinių mokslų srities kryptių, kuriose universitetai pateikė prašymus doktorantūros teisei gauti: balta spalva – doktorantūros teisė suteikta, juoda spalva – doktorantūros teisė nesuteikta. ŠU nepateikė prašymų doktorantūros teisei gauti, bet įtrauktas į histogramą – šiame universitete yra Fizikos ir matematikos fakultetas.

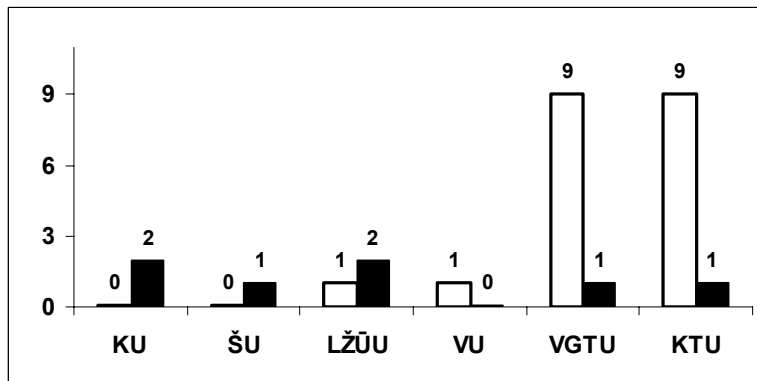

Pav. 1.8. Skaičiai biomedicinos mokslų srities kryptių, kuriose universitetai pateikė prašymus doktorantūros teisei gauti: balta spalva – doktorantūros teisė suteikta, juoda spalva – doktorantūros teisė nesuteikta.

Pav. 1.9. Skaičiai technologijos mokslų srities kryptių ir šakų, kuriose universitetai pateikė prašymus doktorantūros teisei gauti: balta spalva – doktorantūros teisė suteikta, juoda spalva – doktorantūros teisė nesuteikta.

Nuo 2003 metų situacija šiek tiek pasikeitė, bet nežymiai. Pateikta informacija akivaizdžiai rodo, kad nors aukštosios mokyklos, ypač universitetai, parengia daug absolventų, tačiau jų parengimo kokybė nėra pakankama sėkmingai Lietuvos inovacijų sistemos plėtrai. Toliau įvardijamos problemos, kurios lemia nepakankamą absolventų parengimo kokybę. Dauguma šių problemų buvo įvardytos Pasaulio banko studijoje¹⁰ 2003 metais, bet beveik nieko nebuvo padaryta nuo to laiko. Toliau pateikiamos problemos, įvardytos Lietuvos mokslo tarybos 2004 metais parengtoje studijoje¹¹, kurios iki šiol nėra sprendžiamos.

¹⁰ Lithuania: Aiming for a Knowledge Economy, March 2003, The World Bank, 135 p.

¹¹ Lietuvos mokslo taryba, Siūlymai Pasaulio banko ataskaitos „Lietuva. Žinių ekonomikos plėtra. 2003 m. kovas“ rekomendacijoms įgyvendinti, 2004-05-31; <http://www.lmt.lt/STUDIJOS/studijos.php>

Problemos besimokančiojo požiūriu

Aukštosiose mokyklose studentai nėra orientuojami įgyti tokius gebėjimus, kurie leistų jam pačiam pasiekti, pasirinkti ir įvertinti specialiąsias žinias ir gebėjimus bei savarankiškai naudotis mokantis visą gyvenimą.

Nepakankama aukštųjų mokyklų teikiama parama studijoms – nepakanka vadovėlių, metodinių priemonių, šiuolaikinių informacinių technologijų, laboratorinės įrangos ir t. t.

Problemos ekonominės ir darbo rinkos požiūriu

Didelė mokinių ir studentų dalis orientuota ne į savarankišką verslą, o į darbą valstybinėje tarnyboje; menka studentų motyvacija įsisavinant profesines žinias bei pasiruošiant konkuruoti darbo rinkoje.

Kvalifikacijų struktūra neatitinka rinkos poreikių – stinga kvalifikuotų darbininkų ir techninių darbuotojų.

Aukštosios mokyklos per mažai derina savo studijų programas su darbo rinka, todėl nemažai absolventų įsidarbina ne pagal įgytą profesiją ir ne pagal išsilavinimo lygį.

Nemažai aukštųjų mokyklų personalo, dėstančio specialybės disciplinas, neturi darbo šiuolaikinėje pramonės, verslo ir paslaugų sferoje patirties ir nėra giliau susipažinusi su šia sfera.

Studijų programose, kuriose tiesiogiai ruošiami specialistai verslui ir pramonei, mažai dėstoma praktika.

Valstybinės aukštosios mokyklos dažniausiai nėra pajėgios organizuoti ir vykdyti specialistų kvalifikacijos tobulinimą.

Absolventai turi per mažai praktinių įgūdžių.

Problemos aukštojo mokslo politikos požiūriu: valdymas ir vadyba

Aukštojo mokslo politika formuojama remiantis ne žinojimo ekonomikos poreikiais, bet švietimo įstaigų, ypač universitetų, interesais; nėra nuolatinio vidurinės mokyklos, aukštosios mokyklos, darbdavių, studentų, valdžios ir valdymo institucijų bei joms atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų nuomonių derinimo, besiremiančio patikima analitine medžiaga bei pasauline (EBPO, PISA, IALS, kt.) patirtimi.

Nors tik aukščiausios kvalifikacijos specialistai gali garantuoti, kad universitete vykdomos studijos moksliniai tyrimai atitiks šiuolaikinius standartus, konkursai užimti akademinės pareigybės Lietuvos universitetuose yra tik formalūs. Tai patvirtina ir konkurso paskelbimo būdas, ir pačio konkurso eiga. Realybė demonstruoja akivaizdžią tendenciją neišleisti „svetimų“.

Nėra stebimi darbo rinkos poreikiai: 1) nėra reguliarių, kokybinių, trumpalaikių ekonominių ir įmonių tyrimų, 2) nėra aiškių nacionalinių inovacijų ir mokslo tyrimų prioritetų, todėl nėra įmanoma įvairiems sektoriams sumodeliuoti ilgalaikius žmogiškųjų išteklių poreikius.

Valstybės registruojamų nekokybiškų studijų programų skaičiaus didėjimas (dabar Lietuvoje 63 studijų kryptyse yra 1294 studijų programos) mažina galimybes įgyti žinojimo ekonomikai svarbiausių kompetencijų pagrindus, būtinus mokymuisi visą gyvenimą.

Lietuvos universitetuose nykštukinių fakultetų valdymo decentralizacija (Lietuvoje pateikiama kaip demokratijos laimėjimas) užkerta kelią tarpdalykinėms studijoms ir turinti neigiamą poveikį esamų programų kokybei (siekiama, kad kuo daugiau dalykų dėstytų to paties fakulteto dėstytojai – jei kviečiamas kito fakulteto dėstytojas, tam fakultetui reikia perduoti atitinkamas lėšas).

Valstybės užsakymas aukštosioms mokykloms dėl specialistų rengimo nėra formuojamas konkurencijos pagrindu, neatsižvelgiama į tai, kad nemaža dalis absolventų įsidarbina ne pagal įgytą profesiją ir ne pagal išsilavinimo lygį.

Judėjimo kliūtys tarp povidurinio švietimo sektorių – nėra standartinių procedūrų kreditams perkelti tarp atskirų povidurinio švietimo sektorių; aukštosios mokyklos nustato tokias

procedūras, bet jomis dirbtinai siekiama įskaityti mažesnę atvykstančių studentų sukauptų kreditų kiekį. Tuo dažniausiai siekiama, kad atvykęs studentas sumokėtų už papildomas išlyginamąsias studijas.

Problemos aukštojo mokslo politikos požiūriu: finansavimas

Žmogiškųjų išteklių plėtra nederinama su finansavimo galimybėmis – Lietuva yra daugiausiai vidurinių mokyklų abiturientų į aukštąsias mokyklas priimanti šalis pasaulyje, bet lėšos, tenkančios vienam studentui, yra gerokai mažesnės (žr. 1.4. pav., 1.5. ir 1.6. lenteles) nei ES vidurkis. Tuo pačiu metu Lietuvoje nacionalinio biudžeto dalis skiriama ir visam švietimui, ir aukštajam mokslui viršija išsivysčiusių šalių vidurkį, t. y. biudžetinio finansavimo didinimo galimybės praktiškai yra išsemtos.

Pagrindinis aukštojo mokslo sistemos finansavimo šaltinis – valstybės biudžetas. Nors jo visiškai nepakanka, kiti universitetui būdingi finansavimo šaltiniai naudojami nepakankamai. Universitetų pajamų dalis, gauta už mokslinių tyrimų vykdymą, suteiktas mokslines paslaugas, yra pernelyg maža. Pagrindinė priežastis – universitetuose nėra nei „kritinės“ tyrėjų masės, nei tinkamos infrastruktūros.

Didėjantis priėmimas į universitetų valstybės nefinansuojamas vietas, už kurias studijuojantieji vidutiniškai moka mažesnę kainą negu analogiškai vietai skiria valstybė, dar labiau mažina lėšų dalį, tenkančią vienai studijų vietai.

Nevalstybinis aukštojo mokslo sektorius negali konkuruoti su valstybiniu sektoriumi, nes pačiame valstybiniame sektoriuje įteisintos mokamos studijos (vakarinės ir neakivaizdinės).

Neracionali studijų sistema trukdo efektyviai panaudoti turimas lėšas – didelės administravimo išlaidos (daug valstybinių aukštųjų mokyklų – 31 valstybinė (15 universitetų ir 16 kolegijų) – su smulkiais fakultetais ir smulkiomis katedromis), lėšos išleidžiamos ir nekokybiškoms studijų programoms vykdyti, pernelyg išsemtos studijų programos.

Problemos plačiuoju žinojimo ekonomikos požiūriu

Aukštųjų mokyklų studijų programose pagrindinis dėmesys skiriamas pasyviai mokymui – „diktavimui“, nepakankamas dėmesys skiriamas aktyviai kurso įsisavinimui, ugdančiam studentų analitinį, kūrybinį bei sisteminių mąstymą, socialinius įgūdžius (gebėjimą dirbti komandoje, komunikabilumą ir kt.) ir asmenines savybes (savarankiškumą, atsakingumą, iniciatyvumą); studentas daugiau mokomas įsiminti, o ne gebėti savarankiškai perimti pasaulyje nuolat kaupiamas žinias, įgūdžius bei patirtį ir kūrybingai jas taikyti profesinėje veikloje. Studentai nėra orientuojami įgyti tokius gebėjimus, kurie leistų jam pačiam pasiekti, pasirinkti ir įvertinti specialiąsias žinias ir gebėjimus bei savarankiškai naudotis mokantis visą gyvenimą. Visa tai yra vienas iš pagrindinių žinojimo ekonomikos ramsčių (priežastys: aukštųjų mokyklų izoliacija, nepakankamos kvalifikacijos dėstytojai, nepakankamas finansavimas).

Daugelyje Lietuvos universitetų studijų procesas nevyksta mokslinėje aplinkoje, kadangi fundamentiniai bei taikomieji tyrimai yra labai menki ir žemo lygio.

Problemų šaknys

Galima nurodyti, kad pagrindinės problemų šaknys yra šios (tolimesniuose skyriuose tai bus detalai argumentuojama):

1. Izoliaciją nuo visuomenės skatinantis mokslo ir studijų sistemos valdymo modelis, kuriame vyrauja vadovų ir ekspertų rinkimo, o ne skyrimo procedūros, ir kuris realizuotas Lietuvoje (mokslo ir studijų institucijose, ekspertinėse institucijose) ne tik netarnauja aukštojo mokslo plėtrai, bet ją ir stabdo.

2. Lietuvoje daugelio aukštųjų mokyklų dėstytojų kvalifikacija neatitinka laikmečio reikalavimų, daug mokslininkų dirba neefektyviai. Ši dalis nori išlaikyti esamą padėtį ir lygiavą, todėl renka atitinkamus vadovus.

3. Dėl kelių įtakingų interesų grupių poveikio Lietuvos Seimas ir dažnai besikeičiančios vyriausybės neturėjo ir neturi nuoseklios ir veiksmingos aukštojo mokslo politikos. Taigi ir visuomenė, kurios mokesčiais finansuojamos valstybinės aukštosios mokyklos, neturi joms įtakos.

4. Pasyvią vyriausybės aukštojo mokslo politiką demonstruoja ir tai, kad iki šiol Lietuvos aukštojo mokslo sistema yra atskirta nuo inovacijų sistemos. Ryšiai tarp šių sistemų atsitiktiniai, nėra vieningo koordinacinio centro, kuris valstybės mastu galėtų formuoti vieningą strategiją, studijų, mokslo ir inovacijų klausimus ir kuris turėtų pakankamai galių tą strategiją įgyvendinti.

5. Esant tokiai nevaldomai situacijai, aukštojo mokslo universitetinis sektorius išsiplėtė iki tokio laipsnio, kad biudžetinis aukštojo mokslo finansavimas skaičiuojant lėšas, tenkančias vienam studentui, nukrito iki tokio lygio, kuris nebegali užtikrinti studijų kokybės. Be to, net ir skiriamos biudžeto lėšos yra panaudojamos neracionaliai.

1.3. ES ir Lietuvos strateginių tikslų analizė mokslo ir studijų srityje. Aukštųjų mokyklų, jų tinklo ir valdymo modelio atitikimas strateginiams tikslams

Europos Sąjungos strateginis tikslas – Europos aukštojo mokslo sistemos tarptautinio konkurencingumo didinimas, tam sukuriama Europos aukštojo mokslo erdvė. Šiam tikslui tarnauja taip vadinamas Bolonijos procesas, prasidėjęs 1999 m., kai Italijos mieste Bolonijoje 1088 m. įkurtame seniausiame Europos universitete susitikę 29 Europos šalių ministrai, atsakingi už aukštąjį mokslą, pasirašė Bolonijos Deklaraciją. Ji tapo politiniu veiksniu ir postūmiu pokyčiams šalių aukštojo mokslo sistemose, siekiant iki 2010 m. sujungti iki tol skirtingas šalių aukštojo mokslo sistemas į bendrą erdvę. Siekis sukurti bendrą aukštojo mokslo erdvę išliko kaip būtinybė palengvinant besiplečiantį, laisvą piliečių judėjimą tarp šalių, kad jų turimos kvalifikacijos būtų suprantamos visiems, palyginamos ir vienodai taikomos, kai siekiama tolesnio išsilavinimo ar įsidarbinant darbo rinkoje.

1.3.1. Bolonijos procesas ir studijų kokybė

Bolonijos proceso apžvalga

Bolonijos deklaracija įvardijo, kaip ir kokiais įrankiais naudojantis bus kuriama bendra Europos aukštojo mokslo erdvė: 1) pasirenkant aiškių ir palyginamų laipsnių sistemą, pagrįstą dviem ciklais aukštajame moksle (bakaluro studijos ir magistrantūra), 2) įvedant vieningą kreditų sistemą (European Credit Transfer System – ECTS), 3) skatinant studentų ir dėstytojų mobilumą, 4) užtikrinant aukštojo mokslo kokybę ir 5) stiprinant bei plečiant Europinio aukštojo mokslo idėją.

Kas dveji metai šalių, prisijungusių prie Bolonijos proceso (visos ES šalys dalyvauja šiame procese), švietimo ministrai renkasi, kad įvertintų pasiektus rezultatus ir numatytų tolesnius žingsnius siekiant užsibrėžtų tikslų. ES politinės struktūros – Europos Komisija, Europos Taryba – aktyviai dalyvauja ir remia šį procesą prisidedamos prie įvairių projektų, programų, leidinių, renginių finansavimo.

2005 m. gegužės 19–20 d. Bergene (Norvegija) įvyko 4-oji Europos šalių ministrų, atsakingų už aukštojo mokslo sritį, konferencija. Joje ministrai pasirašė Bergeno komunikatą „Europos aukštojo mokslo erdvė – tikslų pasiekimas“¹².

Bergeno komunikate pabrėžta, kad kiekvienos aukštojo mokslo pakopos funkcija yra parengti studentą darbo rinkai, tolesniam kompetencijos kėlimui ir aktyviam pilietiškumui. Ministrai nutarė, kad pagrindinės būsimosios Europos aukštojo mokslo erdvės charakteristikos bus:

- viską apimanti kvalifikacijų struktūra;
- bendri Europiniai kokybės užtikrinimo standartai ir gairės;
- vienodi laipsnių ir dalinių studijų pripažinimo principai.

Ministrai pritarė parengtai Europos aukštojo mokslo erdvę sujungiančiai kvalifikacijų sistemai, pagrįstai 3 ciklais, kuriuose pateikti bendri kiekvieno ciklo kvalifikacijų aprašai, kuriuose pateikiama bendra kompetencija, įgyjama baigus ciklą, bei nustatomas reikalingas tam pasiekti kreditų skaičius 1 ir 2 cikle. Ministrai įsipareigojo iki 2007 m. pradėti kurti suderintas su šia europine sistema nacionalines aukštojo mokslo kvalifikacijų sistemas.

Ministrai taip pat pritarė Europos aukštojo mokslo erdvės kokybės užtikrinimo standartams ir gairėms. Jie įsipareigojo nacionaliniu lygmeniu garantuoti kokybės užtikrinimo agentūrų veiklą vadovaujantis bendrai priimtais standartais ir kriterijais. Taip pat jie pritarė pasiūlytam Europos

¹² www.bologna-bergen2005.no

kokybės užtikrinimo agentūrų registro principui, grindžiamam nacionaline atsakomybe, bei pavedė konkrečius jo įgyvendinimo, sudarymo ir kt. klausimus parengti ENQA¹³ kartu su EUA¹⁴, EURASHE¹⁵, ESIB¹⁶. Pabrėžta, kad siekiant užtikrinti aukštojo mokslo kokybę, daugumoje šalių reikia stiprinti studentų dalyvavimą bei tarptautinį bendradarbiavimą šioje srityje. Aukštojo mokslo institucijos paragintos didinti kokybę per vidinius kokybės užtikrinimo mechanizmus, kurie tiesiogiai sietųsi su išorinio kokybės užtikrinimo priemonėmis.

Numatyta tobulinti aukštojo mokslo kvalifikacijų pripažinimą tarp šalių, įskaitant ir bendrų laipsnių pripažinimą, skatinti institucijas ieškoti būdų lanksčiau pripažinti anksčiau įgytą išsilavinimą, įskaitant ir neformalųjį kaip studijų programos dalį ar priimant į aukštojo mokslo instituciją.

Bergeno komunikate išskirta socialinės dimensijos ir mobilumo svarba.

Ypač svarbus prioritetas Bolonijos procese, iškeliamas Bergeno komunikate, yra studijų ir mokslo sanglauda – pabrėžta būtinybė užtikrinti ir stiprinti šį ryšį, sąlygojantį didesnę Europos aukštojo mokslo erdvės konkurencingumą ir patrauklumą. Bergene daug dėmesio skirta doktorantūros programoms, komunikate pabrėžiant, kad mokslininkų rengimas turi būti nukreiptas į platesnius, ne vien akademinis, rinkos poreikius. Svarbu didinti doktorantų, kurie po gynimo ir toliau siekia karjeros moksle, skaičių, įvairiomis priemonėmis didinant tokios karjeros patrauklumą.

Visuomenės atsakomybės už aukštąjį mokslą principas ir toliau išlieka svarbus Bolonijos procese, o institucinė autonomija bei stabilus finansavimas yra būtina sąlyga sėkmingai įgyvendinti reformas.

Bergeno ministrų konferencijoje pristatytoje apžvalgoje (Bologna Process Stoctaking) pabrėžta, kad nepaisant skirtingų rezultatų šalyse, iš esmės pasiekta didelės pažangos įgyvendinant Bolonijos proceso tikslus. Padėties apžvalga buvo parengta remiantis šalių pateiktomis nacionalinėmis ataskaitomis, Eurydice ataskaita bei konsultuojantis su ESIB ir EUA. Padėtis buvo vertinama 3 prioritetinėse srityse: laipsnių sistema, kokybės užtikrinimas ir akademinis pripažinimas. Kiekvienai šiai sričiai buvo numatyta keletas kriterijų, kurių įgyvendinimas, remiantis lyginamąja analize, buvo įvertintas 5 balų sistema: puikiai, labai gerai, gerai, pasiekta tam tikra pažanga, menka pažanga. Lietuva pagal visas 3 prioritetines sritis buvo įvertinta labai gerai.

Bendra tendencija: dauguma šalių buvo įvertintos puikiai ir labai gerai. Geriausi įvertinimai pasiekti pagal šiuos kriterijus – Lisabonos pripažinimo konvencijos ratifikavimas, ECTS diegimas, dviejų ciklų pakopos diegimas. Blogesni rezultatai gauti pagal šiuos kriterijus – studentų dalyvavimas kokybės užtikrinimo procese, studentų dalyvavimas 2 ciklų sistemoje (kartais sistema yra jau įteisinta, bet joje mokosi nedaug studentų, pvz., Vokietijoje), tarptautinis bendradarbiavimas kokybės užtikrinimo srityje.

Įgyvendinant dviejų ciklų laipsnių sistemą, 21 šalis buvo įvertinta puikiai ir labai gerai (tarp jų ir Lietuva), 10 šalių – gerai ir pasiekusios tam tikros pažangos, o 2 (Bosnija ir Hercegovina šiai sistemai neturėjo teisinio pagrindo, Andoroje ji buvo tik planuojama) kaip pasiekusios gana menkos pažangos.

Kokybės užtikrinimo srityje 28 šalys buvo įvertintos puikiai ir labai gerai (taip pat ir Lietuva), nė vienos šalies pasiekta pažanga nebuvo įvertinta kaip menka. Dauguma šalių naudoja Berlyno komunikate (2003 m.) nustatytas kokybės užtikrinimo sistemos priemones.

¹³ ENQA – Europos kokybės užtikrinimo tinklas

¹⁴ EUA – Europos universitetų asociacija

¹⁵ EURASHE – Europos aukštojo mokslo institucijų asociacija

¹⁶ ESIB – Europos nacionalinės studentų sąjungos

Vertinant pažangą akademinio pripažinimo ir dalinių studijų pripažinimo srityje buvo pastebėta, kad:

- 17 šalių jau nuo 2005 metų kiekvienas studentas automatiškai gaus diplomo priedėlį;
- 10 šalių, jei studentas pageidaus (Lietuvos atvejis);
- 12 šalių jis bus išduodamas tik kai kuriems studentams ar tik kai kurių programų studentams (pvz., Kroatija, Prancūzija, Graikija, Airija, Italija, Portugalija, Malta, Slovakija);
- 2 šalys dar tik pradėjo diplomo priedėlio įvedimo procesą (Rusija, Jugoslavija);
- 2 jis iš viso dar nėra prasidėjęs (Liuksemburgas, Bosnija ir Hercegovina).

Londono ministrų konferencijoje (2007)¹⁷ buvo apžvelgta Bolonijos proceso pažanga ir nustatyti prioritetai iki kito susitikimo 2009 m.:

- **Mobilumas:** šalinti kliūtis (imigracijos, pripažinimo problemos, nepakankamos finansinės paskatos, nelanksčios pensijų sistemos), skatinti jungtinių programų gausėjimą ir kurti lanksčias studijų programas, informacijos sklaidai ir dalinimuisi sukurti nacionalinių ekspertų tinklą, įveikti kliūtis kuriant lanksčią dotacijų ir paskolų sistemą;
- **Socialinė dimensija** (socialinė sanglauda, nelygybės mažinimas ir žinojimo, gebėjimų bei kompetencijų didinimas visuomenėje): bus paskelbtos atitinkamos nacionalinės strategijos ir priemonės, įskaitant veiksmų planus ir priemones jų efektyvumui vertinti;
- **Duomenų rinkimas:** reikia padidinti duomenų prieinamumą tiek apie mobilumą, tiek apie socialinę dimensiją visose šalyse, dalyvaujančiose Bolonijos procese; Europos Komisija (Eurostat) kartu su Eurostudent turėtų parengti palyginamus ir patikimus rodiklius ir duomenis, kad būtų galima įvertinti pažangą siekiant socialinės dimensijos ir studentų bei personalo mobilumo tikslų visose Bolonijos šalyse;
- **Įdarbinimas:** po trijų ciklų laipsnių (bakaluro, magistro, daktaro) sistemos įdiegimo turi būti detaliau įvertinta, kaip pagerinti tiek įdarbinimo galimybes po kiekvieno iš šių ciklų, tiek atsižvelgiant į visą gyvenimą besitęsiantį mokymąsi. Vyriausybės ir aukštosios mokyklos dėl reformų turėtų daugiau bendradarbiauti su darbdaviais ir kitais suinteresuotaisiais. Įdarbinimas ir karjeros struktūra viešojoje tarnyboje turėtų būti visiškai suderinta su naująja laipsnių struktūra. Institucijos turėtų toliau plėtoti partnerystę ir bendradarbiavimą su darbdaviais studijų programų atnaujinimo procesuose remiantis mokymosi rezultatais;
- **Europos aukštojo mokslo erdvė globaliame kontekste:** Bolonijos tautos grupė (Bologna follow-up group – BFUG) iki 2009 m. turėtų parengti apžvalgą apie visus įvykius šioje srityje Europos, nacionaliniame ir instituciniame lygmenyse. Apžvelgdama Europos aukštojo mokslo erdvės įgyvendinimą globaliame kontekste, Bolonijos tautos grupė turėtų ypatingą dėmesį skirti dviem prioritetams. Pirma, pagerinti prieinamą informaciją apie Europos aukštojo mokslo erdvę parengiant Bolonijos sekretoriato tinklalapį ir EUA (Europos universitetų asociacijos) Bolonijos žinyną. Antra, pagerinti išsilavinimo pripažinimą. Europos aukštojo mokslo erdvėje esančios aukštosios mokyklos, ENIC/NARIC centrai ir kitos kompetentingos pripažinimo įstaigos yra kviečiamos vertinti kvalifikacijas iš kitų pasaulio dalių remiantis Lisabonos pripažinimo konvencijos principais ir su tokiu pačiu atvirumu, be išankstinio nusistatymo, kurio jie norėtų, kai kitur vertinamos Europos kvalifikacijos;
- **Peržiūra:** Bolonijos tautos grupė, remdamasi nacionalinėmis ataskaitomis, turėtų testuoti kritiškos peržiūros procesą ir parengti apžvalgą 2009 metų ministrų konferencijai. Peržiūroje turėtų

¹⁷ Bologna process, 18 May 2007 London Communiqué “Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world”

būti toliau tobulinama kiekybinė analizė, ypač tokiais aspektais: mobilumas, Bolonijos procesas globaliame kontekste ir socialinė dimensija. Peržiūra ir toliau turi apimti laipsnių sistemą, absolventų įsidarbinimo galimybes, laipsnių bei studijų ciklų pripažinimą ir visų kokybės užtikrinimo aspektų pagal ESG užtikrinimą¹⁸. Plėtojantis labiau į studentą centruojamam, rezultatais grindžiamam mokymuisi, tolimesnis darbas turėtų taip pat būti integruotai nukreiptas į nacionalinių kvalifikacijų struktūras, mokymosi rezultatus ir kreditus, visą gyvenimą besitęsiantį mokymąsi ir ankstesnio mokymosi pripažinimą.

Bolonijos procesas ir studijų kokybė

Iš anksčiau pateiktos Bolonijos proceso apžvalgos daroma išvada, kad Lietuva gerai atrodo Bolonijos procese. Tačiau 1.1 ir 1.2 skyriuose konstatuota, kad Lietuvos aukštojo mokslo sistema yra nuolat gilėjančioje krizėje. Kodėl toks prieštaravimas? Atsakymas slypi tame, kad Bolonijos procesas yra forumas, kuriame Europos šalys aptaria ir sprendžia išimtinai formalius aukštojo mokslo klausimus (Lietuva sėkmingai sprendžia formalius klausimus), kurie iš tikrųjų nėra esminiai bandant gerinti aukštojo mokslo kokybę.

Priežastys, kodėl Bolonijos procesas yra tik formalius klausimus sprendžiantis forumas, glūdi pačioje ES politikos esmėje. ES viršūnės iš tikrųjų nesikiša ir negali kištis į atskirų ES šalių švietimo organizavimo klausimus. Pačioje ES formavimosi pradžioje buvo numatyta, kad tai pačių valstybių vidaus reikalas (subsidiarumo principas). ES siekia mobilumo galimybes, o tam reikia suderinti kreditų sistemas, studijų ciklus, išspręsti išsilavinimo pripažinimo, pensijų, socialinių garantijų klausimus ir pan. Būtent tam skirtas Bolonijos procesas. ES lygmenyje nėra rengiamos nei rekomendacijos, nei direktyvos aukštojo mokslo sistemos valdymo ar aukštųjų mokyklų vidinio valdymo ir finansavimo klausimais, dažniausiai apsiribojama geros praktikos pavyzdžiais. Tai susiję ir su didžiųjų ES valstybių, tokių kaip Vokietija, Prancūzija, Italija, vidaus problemomis aukštojo mokslo srityje. Jei, pavyzdžiui, atvirai vertintume atskiras šalis tokiais aspektais kaip akademinė laisvė, institucinė autonomija, aukštojo mokslo valdymas valstybės lygmenyje, tai neigiamos išvados neišvengiamai sietųsi su viena ar kita iš didžiųjų ES valstybių. Verta panagrinėti akademinės laisvės padėtį Vokietijos universitetuose, kadangi jų struktūra ir savivalda Lietuvoje neretai pateikiama kaip sektini pavyzdžiai.

Iš Vokietijos, kažkada garsėjusios geriausiais pasaulyje universitetais, dabar vyksta protų nutekėjimas, dažniausiai į JAV. Viena iš pagrindinių priežasčių yra tai, kad Vokietijos universiteto katedros vedėjas–profesorius yra valdovas katedroje – jis valdo katedros darbuotojų darbą, skiria jiems mokslinio darbo temas. Čia reikia pažymėti, kad Vokietijos universiteto katedros vedėju tampama po labai nuodugnių ir kruopščių konkursinių procedūrų, vykdomų visoje šalyje. Tai garantuoja, kad katedros vedėju taps šių pareigų labiausiai vertas kandidatas. Tačiau universitetų vidinė veikla yra taip reglamentuota, kad dauguma darbuotojų neturi teisės patys pasirinkti mokslinių tyrimų krypties ir vykdyti savarankiškus tyrimus. Pačioje Vokietijoje tokia darbuotojų padėtis neoficialiai vadinama akademinė vergove. Kadangi nedaugeliui pasiseka laimėti konkursą katedros vedėjo vietai užimti, labai daug jaunų Vokietijos mokslininkų emigruoja į JAV, kur jie turi visas galimybes savo idėjoms realizuoti ir išlikti jų autoriais. 2002 metais Vokietijoje buvo priimtas federalinis įstatymas, kuriuo buvo įteisintas nepriklausomo jaunesnio profesoriaus statusas katedroje¹⁹. Šis statusas leido būti nepriklausomu nuo katedros vedėjo pasirenkant ir vykdant

¹⁸ ESG – pavadinimo „Kokybės užtikrinimo standartai ir gairės, priimtos Bergene“ trumpinys (The Standards and Guidelines for Quality Assurance in the EHEA adopted in Bergen

¹⁹ N. Stafford, Life for German junior profs? *The Scientist*, August 16, 2004;
<http://www.the-scientist.com/news/20040816/03/>

moksline tyrimais. Atrodo savaime suprantama, kad tai teisingas žingsnis link akademinės laisvės užuomazgų atsiradimo. Tačiau Vokietijos Konstitucinis Teismas panaikino įstatymą. Motyvas – šio klausimo sprendimas yra atskirų Vokietijos žemių jurisdikcijoje, jis negali būti sprendžiamas federaliniame lygmenyje. Rezultatas – protų nutekėjimas į JAV iš Vokietijos tęsiasi.

Lietuvos valdžios institucijos praktiškai nepastebėjo Europoje gerai žinomo Twent'o universiteto aukštojo mokslo politikos studijų centro (CHEPS – The Center for Higher Education Policy Studies) paskelbtų Europos aukštojo mokslo sektoriaus vystymosi iki 2020 metų scenarijų²⁰, kurie parengti apklausus žinomus Europos šalių politikus, institucijų lyderius, studentus, mokslininkus. Scenarijai labai nepalankūs Lietuvai, bet Lietuvoje jie liko be atgarsio. Dviejuose iš trijų scenarijuose prognozuojama, kad 2020 metais moksliniais tyrimais paremtos magistrantūros ir doktorantūros studijos vyraus Europos Šiaurėje ir Vakaruose, o Europos Pietuose ir Rytuose – bakalauro studijos. Scenarijuose taip pat pabrėžiama aukštojo mokslo vadybos kokybės svarba ir institucijų plėtros sėkmės priklausomybė nuo vadovų profesionalumo vadybos srityje. Jau po kelerių metų iškils opus klausimas dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos konkurencingumo Europos aukštojo mokslo erdvėje – konkuruos ne atskiros panašaus profilio mokyklos šalyje ar mieste, o šalių, ES regionų aukštojo mokslo sistemos. Vykdamas reformas, mažiau dėmesio turėtų būti kreipiama į atskirų institucijų ir jų vadovų ambicijas, o daugiau – į efektyvų savivaldos modelį, aukštos kompetencijos centrų identifikavimą ir finansinių bei intelektualinių išteklių telkimą, veiksmingą jų panaudojimą, kad Lietuva galėtų būti konkurencinga Europos aukštojo mokslo erdvėje.

ES lygmenyje pabrėžiami studijų kokybės užtikrinimo mechanizmai, bet retai užsimenama, kad kokybė – tai žmogus, užimantis vietą, atitinkančią jo gebėjimus ir pasirengimą. Geriausi pasaulyje universitetai, kurių dauguma yra JAV, apsieina be specialių kokybės užtikrinimo mechanizmų: ten žmonės tiesiog kokybiškai dirba. Pagrindinė šių universitetų savivaldos strategija – pritraukti kokybiškai dirbti gebančius, kūrybingus žmones ir, suteikus jiems akademinę laisvę, sudaryti sąlygas dirbti. Tuomet universitetas tampa ir gabių studentų, ir dotacijų moksliniams tyrimams traukos centru.

Nors esminiams klausimams, nuo kurių daugiausiai priklauso studijų kokybė, ES lygmenyje per mažai skiriama dėmesio, atsakingoms Lietuvos institucijoms reikėtų atkreipti dėmesį į Europos švietimo ministrų Bergeno komunikatą²¹, kuriame buvo pritarta Europos kokybės užtikrinimo asociacijos (*European Association for Quality Assurance in Higher Education*) parengtiems Kokybės užtikrinimo Europos aukštojo mokslo erdvėje standartams ir gairėms (*Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*). Šiame dokumente²² pabrėžta, kad kokybės užtikrinimo agentūros nepriklausomumas nuo aukštosios mokyklos, ministerijos ar kitos suinteresuotos šalies yra esminis jos veiklos kokybės standartas. Tokios nepriklausomos agentūros Lietuvoje nėra. Studijų kokybės vertinimo centro veikla labai priklauso nuo jo steigėjo – Švietimo ir mokslo ministerijos.

Dažnai girdimas teiginys, kad Lietuvai reikia orientuotis į Europos Sąjungą, ne visada yra prasmingas. ES neturi bendros aukštojo mokslo tradicijos. Apie tokią tradiciją galima kalbėti tik žvelgiant į atskirą ES šalį. ES, išsikėlusį tikslą pavyti ir pralenkti JAV, iš tikrųjų periminėja tų pačių Jungtinių Valstijų sistemą. Tik daro tai griozdiškomis priemonėmis ir pernelyg lėtai (vis bando išrasti savo dviratį). Reikia pažymėti, kad ES tikslų siekimą komplikuoja ją sudarančių valstybių suverenumas, ko nėra Jungtinėse Valstijose. Be to, tos priemonės dažniausiai vėluoja. Iš JAV

²⁰ <http://www.utwente.nl/cheps/documenten/lustrumscenarios2020.pdf>

²¹ http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050520_Bergen_Communique.pdf

²² http://www.enqa.eu/files/ESG_v03.pdf

Europos šalis jau anksčiau perėmė (kai kurios dabar perima) dviejų pakopų (bakalauro ir magistro) studijų sistemą – dabar ES propaguoja šią sistemą kaip vieną iš pagrindinių Europos aukštojo mokslo erdvės elementų. Lygiai tą patį galima pasakyti apie ES propaguojamą europinę kreditų perdavimo sistemą (*ECTS – European Credit Transfer System*). Europoje plinta amerikietiškas doktorantūros studijų modelis. Faktiškai tai vyksta Bolonijos procese, bet tame pačiame procese vengiama tiesiai pasakyti, kad vykdomas amerikietiško modelio perėmimas. Kitas žingsnis būtų JAV aukštojo mokslo valdymo modelio perėmimas. Deja, ES lygmenyje visa tai vyksta lėtai. Kita vertus, jei labai norima orientuotis į Europą, tai reikia orientuotis ne į ES, o į konkrečią ES šalį, kurios aukštojo mokslo ir inovacijų sistemos geriausiai veikia (pagal tų sistemų produktyvumą). Pasirodys, kad toji šalis naudoja arba dabar perima amerikietiškaį modelį.

Lietuvai trypciojant vietoje, tokios šalys kaip Jungtinė Karalystė, Švedija, Suomija, Airija, Olandija, Danija, Norvegija, Australija, Japonija, Austrija įvykdė arba vykdo aukštojo mokslo valdymo reformas pagal labai panašius principus²³. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad paminėtos šalys yra tarp pasaulio šalių lyderių moksliniuose tyrimuose ir aukštajame moksle. Nepaisant to, jos suvokia, kad tokios reformos yra būtinos norint konkuruoti su stipriausia mokslinių tyrimų srityje valstybe pasaulyje – Jungtinėmis Valstijomis. Minėtų šalių vykdomos reformos yra ne kas kita, kaip laipsniškas amerikietiško aukštojo mokslo modelio perėmimas. Jungtinių Valstijų universitetai kūrėsi ne pagal indėnų papročius. Užsidaro tam tikras universitetų istorijos ratas. Į amerikietišką dirvą perkeltos europietiškos idėjos sunokino puikius vaisius. Europinės aukštojo mokslo idėjos Naujajame kontinente buvo nugludintos, išplėtos ir subrandintos. XX a. antrojoje pusėje universitetinių struktūrų modelių pasauliui, taigi ir Europai jau teikė Jungtinės Valstijos, kur gyvuoja kelios dešimtys pasaulyje geriausiai laikomų universitetų²⁴.

1.3.2. Aukštasis mokslas ir Lisabonos strategija

Bolonijos procesas glaudžiai siejasi su Lisabonos strategija, kurią 2000 metų kovą Lisabonoje patvirtino ES. Šios strategijos leitmotyvas – ES iki 2010 metų tapti konkurencingiausia ir viena iš dinamiškiausių, žiniomis grindžiamų pasaulio ekonominių sistemų. 2002 metais Barselonos Viršūnių Taryboje buvo apibrėžtas vienas iš svarbiausių Lisabonos strategijos kiekybinių tikslų – pasiekti, kad 2010 metais ES investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę (technologinę) plėtrą (toliau vadinama – MTEP) sudarytų ne mažiau 3 % BVP, iš kurių verslo investicijos sudarytų 2 %. Taigi ES vadovai pripažino, kad pagrindinė vis didėjančio ES atsilikimo nuo JAV, Japonijos ir kitų sparčiausiai besivystančių pasaulio valstybių priežastis – per mažas dėmesys žinių kūrimui ir jų taikymui, t. y. MTEP veiklai, kuri yra pagrindinis šiuolaikinės ekonomikos plėtros variklis.

Europos Komisija, atlikusi Lisabonos strategijos tarpinę peržiūrą, 2005 m. pavasarį atnaujino ES strategiją, pagal kurią viso ES šalys turėjo parengti savo nacionalines programas.

Įgyvendinant Lisabonos strategiją, ypatingas vaidmuo tenka aukštojo mokslo sistemai. Apie veiksmingai funkcionuojančios aukštojo mokslo sistemos svarbą kalbama daugelyje EK dokumentų, susijusių su iššūkiais, kuriuos kelia aukštajam mokslui Lisabonos strategijos nuostatos.

Atsižvelgdama į Briuselio Europos Vadovų Tarybos 2005 m. kovo 22–23 d. išvadas, 2005 m. lapkričio 22 Lietuvos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 1270 dėl Nacionalinės Lisabonos

²³ Explanatory Notes to the Draft Bill on Universities (The University Act);
<http://videnskabsministeriet.dk/site/frontpage/acts/act-on-universities>

²⁴ Almantas Samalavičius. Universiteto idėja ir akademinė industrija. – Vilnius, Kultūros barai, 2003, p. 168.

strategijos įgyvendinimo programos, kurioje siekiant prioriteto – skatinti Lietuvos įmonių konkurencingumą – pažymima (42 punktas.): „Sėkminga inovacinė veikla neatsiejama nuo žmogiškųjų išteklių gerinimo, kur aukštosios mokykloms tenka esminis vaidmuo. Dabar Lietuvoje įmonės ir aukštosios mokyklos bendradarbiauja per mažai, tai pasakytina ir apie sąveiką tarp mokslo institutų bei verslo įmonių“. Programoje numatyta, kad siekiant pirmojo mikroekonomikos tikslo – sudaryti sąlygas verslui naudotis viešojo sektoriaus MTEP rezultatais ir pačiam investuoti į MTEP plėtojant viešojo sektoriaus MTEP pajėgumus, – bus sprendžiamas uždavinys: didinti aukštojo mokslo sistemos efektyvumą, gerinti aukščiausiosios kvalifikacijos specialistų, atitinkančių modernios pramonės ir verslo poreikius, pasiūlą. Šio uždavinio sprendimui numatytos priemonės išvardytos 9 lentelėje. Šioje lentelėje išvardytos ir priemonės dėl MTEP darbų, kadangi tai taip pat specialistų rengimo mokykla – universitetų studentai, dalyvaudami tuose darbuose, įgyja mokslinių tyrimų gebėjimų ir įgūdžių.

Lentelė 1.9. LRV patvirtintos nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos²⁵ uždavinių, susijusių su aukštojo mokslo efektyvumo didinimu ir aukščiausios kvalifikacijos pasiūlos gerinimu, sprendimai (priemonių numeracija ta pati kaip ir programoje).

Priemonės	Vykdytojai	Terminas	Lėšų poreikis
Aktyviau remti verslo atliekamus mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbus, skatinti glaudesnę verslo bendradarbiavimą su mokslo ir mokslinių tyrimų įstaigomis ir kompetencijos tinklais			
3. Parengti kompleksines programas, apimančias specialistų rengimą toms MTEP strateginėms ateities technologijų sritims, kuriose Lietuva turi mokslinį ir (ar) gamybinį potencialą, skirti joms įgyvendinti struktūrinių fondų ir nacionalinio biudžeto lėšas	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	2006–2008 metai	0,5 mln. litų; 100 mln. litų (skirti šiai priemonei didesnę lėšų dalį); 2007–2013 metais – struktūriniai fondai
6. Įteisinti finansines darbdavių skatinimo priimti studentus atlikti praktiką ir įdarbinti jaunus specialistus priemonės	Švietimo ir mokslo ministerija, Finansų ministerija	nuo 2007 metų	bendrieji asignavimai
Didinti aukštojo mokslo sistemos efektyvumą, gerinti aukščiausiosios kvalifikacijos specialistų, atitinkančių modernios pramonės ir verslo poreikius, pasiūlą			
11. Pasitelkus tarptautinius ekspertus, įvertinti universitetų veiklą atskirose studijų kryptyse, nustatyti stipriausias ir silpnąsias jos vietas ir teikti pasiūlymus dėl mokymo bazės stiprinimo ir specialistų rengimo kokybės gerinimo	Švietimo ir mokslo ministerija, Studijų kokybės vertinimo centras	2006 metai	1,5 mln. litų
12. Parengti ir pradėti įgyvendinti aukštojo mokslo reformos politikos koncepciją	Švietimo ir mokslo ministerija	nuo 2006 metų	bendrieji asignavimai
13. Reformuoti valstybinių aukštųjų mokyklų savivaldos institucijas – tarybas, kuriose daugumą sudarytų socialiniai (išorės) partneriai ir kurių paskirtis būtų užtikrinti aukštosios mokyklos atskaitomybę visuomenei, kartu saugant aukštosios mokyklos autonomiją ir vientisumą	Švietimo ir mokslo ministerija, valstybinės aukštosios mokyklos	nuo 2006 metų	0,1 mln. litų
14. Plėtoti didelės kompetencijos centrus ne tik Vilniuje ir Kaune, bet ir kituose regionuose, atsižvelgiant į jų specifiką, ir užtikrinti darnią jų plėtrą	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija, universitetai	nuo 2006 metų	0,2 mln. litų studijai atlikti
15. Atsižvelgti į šalies ūkio poreikius, nustatant, kiek studentų priimti į šalies aukštąsias mokyklas, kartu stengtis pritraukti daugiau studentų į fizinių ir technologijos mokslų studijas, plečiant jų karjeros galimybes, atlikti absolventų įsidarbinimo ir darbo karjeros tyrimus	Švietimo ir mokslo ministerija, aukštosios mokyklos	nuo 2006 metų	0,5 mln. litų; 1 mln. litų (2004–2006 metais – struktūriniai fondai)

²⁵ LRV 2005-1122 nutarimas Nr. 1270; www.ukmin.lt/lt/strategija/lisabona.php

Priemonės	Vykdytojai	Terminas	Lėšų poreikis
16. Sudaryti sąlygas studentams atlikti praktiką mokslo centruose, įmonėse ir ūkininkų ūkiuose, skatinti juos tai daryti	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Žemės ūkio ministerija	nuo 2006 metų	0,9 mln. litų; 1,7 mln. litų (2004–2006 metais – struktūriniai fondai)
17. Skatinti mokslo darbuotojus, ypač – aukštųjų technologijų studijų dėstytojus – tyrėjus, dirbti konsultantais verslo įmonėse	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija, Žemės ūkio ministerija	nuo 2006 metų	0,3 mln. litų
18. Parengti programą, finansiškai skatinančią kurti verslumo centrus valstybinėse aukštosiose mokyklėse	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija, Finansų ministerija, Žemės ūkio ministerija	nuo 2006 metų	1 mln. litų
19. Parengti ir pradėti vykdyti reikiamos MTEP kompetencijos specialistų pritraukimo iš užsienio programą; skatinti sugrįžti užsienyje parengtus lietuvių mokslininkus	Švietimo ir mokslo ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Ūkio ministerija	nuo 2006 metų	0,5 mln. litų; 2,6 mln. litų (2004–2006 metais – struktūriniai fondai)
20. Pertvarkyti studentų paramos sistemą, orientuojant ją į socialinę paramą, dalį lėšų skirti studentų paskolų garantijų fondui sukurti ir socialinei aplinkai sutvarkyti	Švietimo ir mokslo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	nuo 2006 metų	0,2 mln. litų; 2 mln. litų (2007–2013 metais – struktūriniai fondai)
Didinti mokslo ir studijų sistemos MTEP veiklos efektyvumą ir šalies ūkio poreikių atitiktį			
21. Atlikti MTEP finansavimo reformą, mokslinių tyrimų bazinio finansavimo modelį papildant programiniu konkursiniu finansavimu	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija	nuo 2006 metų	0,2 mln. litų; 1,475 mln. litų (2004–2006 metais – struktūriniai fondai)
22. Restruktūrizavus esamą Lietuvos mokslo institutų sistemą, įkurti Lietuvos technologijos institutą (-us), kuris (-ie) padėtų verslui ir visuomenei spręsti eksperimentinės plėtros ir technologijų kūrimo, inovacijų ir su tuo susijusio gamybos ir paslaugų plėtojimo uždavinius	Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija	nuo 2006 metų	0,2 mln. litų; 10 mln. litų (2007–2013 metais – struktūriniai fondai)
23. Valstybės biudžeto ir struktūrinių fondų lėšomis finansuoti valstybinių universitetų ir viešojo sektoriaus mokslinių tyrimų ir mokymo bazę	Švietimo ir mokslo ministerija, Finansų ministerija	nuo 2006 metų	62 mln. litų (2004–2006 metais – struktūriniai fondai); 100 mln. litų (2007–2013 metais – struktūriniai fondai)
24. Struktūrinių fondų lėšomis finansuoti projektus, susijusius su žmogiškųjų išteklių kokybės mokslinių tyrimų ir inovacijų srityse gerinimu	Švietimo ir mokslo ministerija	nuo 2005 metų	80 mln. litų (2004–2006 metais – struktūriniai fondai); 80 mln. litų (2007–2013 metais – struktūriniai fondai)

1.9. lentelėje pateiktų ir tinkamai įgyvendintų priemonių visuma leistų pasiekti užsibrėžtą tikslą. Tačiau priemonių visuma nėra tarpusavyje suderinta, nėra išskirtos priemonės, kurios sprendžia pagrindines problemas ir kurios – antrines (išvestines). Pagal tokią logiką turėtų būti taikomos priemonės. Tačiau numatyta priemonių eklektika tikrai apsunkins jų įgyvendinimą. Be to, kai kurios įvardytos esminės priemonės, pavyzdžiui, 12-ta priemonė „Parengti ir pradėti įgyvendinti aukštojo mokslo reformos politikos koncepciją“ kol kas neturi turinio. 13-toji priemonė „Reformuoti valstybinių aukštųjų mokyklų savivaldos institucijas – tarybas, kuriose daugumą sudarytų socialiniai (išorės) partneriai ir kurių paskirtis būtų užtikrinti aukštosios mokyklos atskaitomybę visuomenei, kartu saugant aukštosios mokyklos autonomiją ir vientisumą“ taip pat neturi konkretaus turinio. Nuo to, koks bus šių priemonės turinys, priklausys jų efektyvumas. Be to, nemažai priemonių, kurių terminas nurodytas nuo 2006 metų, išvis nėra pradėtos įgyvendinti (6, 11, 13, 14, 17, 22 priemonės) arba įgyvendinamos labai vėluojant, maža dalimi ar neefektyviai (18, 19, 20, 23, 24).

Tačiau Vyriausybės 2006 m. Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos įgyvendinimo pažangos ataskaitoje²⁶ kaip aukštojo mokslo reformos politikos koncepcijos kūrimas pateikiamas Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 metų plano įgyvendinimo pirmojo etapo 2006–2007 metų priemonių projektas. 13-tą priemonę pasiūlyta atidėti, kol bus patvirtintos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 m. plano įgyvendinimo pirmojo etapo 2006–2007 m. priemonės. Deja, šiuo požiūriu ataskaita yra tik formali. Minimasis plėtros planas iš tikrųjų esmingesnės reformos nenumato. Planą baigiant rengti, stipresnės ir gana siaurais, asmeniniais interesais besivadovaujančios grupės (Lietuvos universitetų rektorių konferencija dalyvaujant pramonininkų atstovams) iš jo pašalino visas esmines nuostatas, kurių įgyvendinimas galėjo užtikrinti reformos sėkmę. Tai Lietuvoje tipiškas atvejis, kurio priežastys aiškinamos 1.4 ir tolimesniuose skyriuose.

Lietuva greitai suderino ūkio ir inovacijų strategijas su Lisabonos strategija, tačiau tai labai panašu į aukštojo mokslo strategijos derinimą su Bolonijos procesu (žr. aukščiau). Pirmosios nacionalinės Lisabonos strategijos atveju tai buvo padaryta tik formaliai – priemonės nebuvo efektyvios, konkretūs veiksmai nebuvo vykdomi. Ir atnaujintos nacionalinės Lisabonos strategijos startas apsiriboja formalia ataskaita.

1.3.3. Aukštasis mokslas Europos Komisijos komunikatuose

Nors atskirų ES šalių švietimo organizavimo klausimai yra tų šalių vidaus reikalas ir ES viršūnės negali į juos kištis (subsidiarumo principas), tačiau tuo pačiu metu suprantama, kad šie klausimai pernelyg svarbūs ES pasauliniam konkurencingumui, kad būtų galima apsiriboti vien formaliųjų aukštojo mokslo reikalų derinimu (Bolonijos procesas). Dėl to Europos Komisija, jos tarnybos periodiškai grįžta prie šių problemų aptarimo ir teikia rekomendacijas, nors jos dažniausiai gana aptakios siekiant išlaikyti subsidiarumą.

Europos Komisijos 2003 metų komunikate²⁷ „**Universitetų²⁸ vaidmuo žinojimo Europoje**“ buvo paskelbta, kad pradedama diskusija dėl universitetų vaidmens Europos žinojimo visuomenėje ir ekonomikoje ir dėl sąlygų, kurių reikia, kad universitetai galėtų efektyviai vykdyti šį vaidmenį. Komunikate apžvelgta padėtis Europoje ir iškelti klausimai, ko reikia, kad Europos universitetai būtų globaliai konkurencingi. Europos universitetai, nors taip ir neskelbia aukštos kokybės mokslines publikacijas, šiuo metu nėra globaliai konkurencingi su universitetais iš kitų pagrindinių šalių partnerių. Komunikate atkreiptas dėmesys į sritis, kuriose reikalingi veiksmai, ir iškėlė tokius klausimus:

- Kaip pasiekti adekvatų ir nenutrūkstamą universitetų finansavimą ir užtikrinti, kad šios lėšos būtų efektyviausiai naudojamos?
- Kaip užtikrinti tiek akademijos autonomiją ir profesionalumą, tiek vadybinius reikalus?
- Kaip koncentruoti išteklius, kurių pakaktų išskirtinumui, ir kaip sukurti sąlygas, kuriomis universitetai galėtų pasiekti ir plėtoti išskirtinumą?

²⁶ Metinė Lietuvos nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos įgyvendinimo pažangos ataskaita, 2006 m. spalio mėn.; <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/lisabona.php>

²⁷ Communication from the Commission, The role of the universities in the Europe of knowledge, COM(2003) 58 final, Brussels, 05.02.2003; http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0058en01.pdf

²⁸ Komunikatuose universitetais vadinamos visos aukštojo mokslo institucijos – universitetai, kolegijos, politechnikos institutai ir pan.

- Kaip pagerinti universitetų indėlį tenkinant vietos ir regiono poreikius ir strategijas?
- Kaip sukurti universitetų ir įmonių glaudesnę bendradarbiavimą užtikrinant geresnę naujo žinojimo sklaidą ir panaudojimą ekonomikoje ir visoje visuomenėje?
- Kaip visose šiose srityse skatinti rišlią, suderintą bei konkurencingą Europos aukštojo mokslo erdvę, kurią kurti pakvietė Bolonijos deklaracija, ir Europos mokslinių tyrimų erdvę, kurią Sąjungos tikslu nustatė Europos Taryba 2000 m. kovą Lisabonoje?

Europos universitetai ilgą laiką kūrėsi ir veikė pagal kelis pagrindinius modelius, ypač pagal idealųjį modelį, kurį beveik prieš du šimtmečius numatė Wilhelm von Humboldt reformuodamas Vokietijos universitetus ir kuriame moksliniai tyrimai yra universiteto veiklos širdis ir iš tikrųjų mokymo ir mokymosi pagrindas. Šiais laikais vyksta diferenciacija, pasirodo labiau specializuotos institucijos, susikoncentravusios ties tam tikromis kompetencijomis.

Europos universitetai pritraukia mažiau studentų ir ypač mažiau tyrėjų iš kitų šalių nei JAV universitetai. Dar svarbiau yra tai, kad tarp JAV pritrauktų studentų yra daug kur kas daugiau studijuojančių inžineriją, matematiką ir informatiką aukštesnėse pakopose: apie 50 proc. europiečių, įgijusių kvalifikacijas JAV, čia pasilieka keleriems metams, o daugelis jų pasilieka visam laikui.

Europos universitetai gali pasiūlyti tyrėjams ir studentams mažiau patrauklią aplinką nei JAV. Dalinai tai yra dėl to, kad Europos universitetai neturi būtinos kritinės masės, kas verčia juos naudoti bendradarbiavimo būdus – tinklų kūrimą, jungtinius kursus ir diplomus. Apžvalgos parodė, kad tik mažiau nei 5 proc. inovatyvių kompanijų iš universitetų, valstybinių ar privačių ne pelno mokslo institutų gaunamą informaciją laiko svarbiu informacijos šaltiniu.

Europos Komisijos 2005 metų komunikate²⁹ „Europos intelektinių gebėjimų sutelkimas: sudaryti universitetams sąlygas visapusiškai prisidėti prie Lisabonos strategijos įgyvendinimo“ pažymėtas didesnių bei veiksmingesnių investicijų ir geresnio sistemų bei institucijų valdymo poreikis. Kalbant apie didesnių investicijų poreikį ypač pabrėžta:

11 straipsnis. Lietuvos mokslo taryba

1. Lietuvos mokslo taryba yra valstybės įstaiga. Ją Vyriausybės teikimu steigia, jos nuostatus ir Vyriausybės siūlomus narius tvirtina Seimas. Lietuvos mokslo taryba yra atskaitinga Seimui ir Vyriausybei.

2. Lietuvos mokslo taryba yra Seimo ir Vyriausybės patarėja mokslo, studijų ir eksperimentinės plėtros politikos klausimais. Lietuvos mokslo taryba dalyvauja įgyvendinant mokslinių tyrimų sistemos žmogiškųjų išteklių plėtrai skirtas Europos Sąjungos struktūrinių fondų programas, pagal programas atliekamų mokslinių tyrimų finansavimą ir vertina Lietuvoje vykdomą mokslinę veiklą.

3. Lietuvos mokslo tarybą sudaro valdyba ir du ekspertų komitetai: Humanitarinių ir socialinių mokslų komitetas ir Gamtos ir technikos mokslų komitetas.

Kad pritrauktų daugiau lėšų, universitetams pirmiausia reikia itikinti suinteresuotas šalis – vyriausybes, bendroves, namų ūkius, kad jų **turimi ištekliai yra naudojami veiksmingai** ir kad naujos investicijos sukurs jiems pridėtinę vertę. Didesnis finansavimas negali būti pateisintas nevykdant esminių pokyčių: **rengimasis pokyčiams yra svarbiausias argumentas siekiant naujų investicijų.**

Kokie pokyčiai reikalingi siekiant naujų investicijų? Tam reikia, kad universitetai siektų iš esmės naujos tvarkos (arba „sutarties“) su visuomene, pagal kurią jie būtų atsakingi už savo programas, darbuotojus ir išteklius, o valstybės institucijos užsiimtų strateginiu visos aukštojo mokslo sistemos orientavimu:

²⁹ Communication from the Commission, Mobilising the brainpower of Europe: enabling universities to make their full contribution to the Lisbon Strategy, COM(2005) 152 final, Brussels, 20.4.2005;
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2005/com2005_0152lt01.pdf

Universitetų noras būti savarankiškesniems nėra reikalavimas, kad valstybė nesikištų į jų veiklą, priešingai, Europoje beveik pasiektas bendras sutarimas, kad valstybė turėtų likti atsakinga už aukštąjį mokslą ir netgi stiprinti šią atsakomybę.

Sutelkusi dėmesį į strateginį visos sistemos orientavimą, valstybė galėtų sustiprinti savo valstybinę atsakomybę už aukštąjį mokslą žinių epochoje – daugiausia apibrėžiant reguliavimo sistemą, kurioje strateginė orientacija, savarankiškumas ir įvairovė leidžia didesniai skaičiui gyventojų studijuoti aukštosiose mokyklose bei užtikrina aukštesnę mokslo kokybę.

Daugelyje šalių tai reikštų naują ministerijų požiūrį, kuris paremtas mažesne universitetų kokybės, veiksmingumo ir sutartų tikslų pasiekimo *ex ante* kontrole ir didesne *ex post* atskaitomybe. Nieko nepavyks pasiekti be išsamaus mokymo tam, kad universitetų vadovybė galėtų strategiškai planuoti ir valdyti pokyčius bet atsižvelgtų į Europos/tarptautinę perspektyvą.

Pritraukiant naujas investicijas, ypač svarbus tinkamas valdymas gerinant žmogiškųjų išteklių kokybę:

Žmogiškieji ištekliai iš esmės lemia aukštojo mokslo ir tyrimų kokybę. Todėl universitetai turi stengtis kokybiškai ir kiekybiškai stiprinti savo žmogiškąjį potencialą, pritraukiant, ugdant ir išlaikant talentingiausias darbuotojus jų dėstymo/mokslinių tyrimų vykdymo karjeros metu. **Kompetencija gali atsirasti palankioje profesinėje aplinkoje, kur egzistuoja atviros, skaidrios ir konkurencingos procedūros. Laisvos darbo vietos, bent jau rektoriams, dekanams, profesoriams ir mokslo darbuotojams, turėtų būtų skelbiamos viešai, ir esant galimybei – tarptautiniu mastu.** Mokslo darbuotojai turėtų būti laikomi profesionalais nuo jų karjeros pradžios. Turėtų būti skatinamas fizinis ir virtualus mobilumas (tiek tarp valstybių, tiek tarp universitetų ir pramonės įmonių) bei naujovės ir už jas turėtų būti atlyginama, jei tai yra naudinga universitetams. Tai kompensuotų kokybę ir visų užduočių įvykdymas, taip pat universitetai gautų dalį mokslinių tyrimų sutartyse numatytų pajamų, konsultacijas, patentus, ir t.t. Ilgainiui šios priemonės sustiprintų pasaulinio lygio kompetenciją Europos universitetuose ir tokiu būdu sumažintų atotrūkį, dėl kurio Europos universitetai yra ne tokie patrauklūs, lyginant su kitais pasaulio regionais; tai būtų naudinga visai Europai – būtų parengiami aukštos kvalifikacijos specialistai, kurie galėtų vykti arba grįžti į regioninius universitetus tiek iš karto, tiek vėlesniame jų karjeros etape.

Universitetų valdymo ir savivaldos sistemos turėtų apimti tokius aspektus:

- **Daugiametės sutartys tarp valstybės/regiono ir universiteto**, nustatančios strateginius tikslus, universiteto vadovybės išipareigojimą juos pasiekti ir nustatyto ir galimo valstybės finansavimo dydį.
- **Universitetams suteikta teisė veiksmingai priimti sprendimus ir juos įgyvendinti, įsteigiant vadovavimo grupę, kuri turėtų pakankamus įgaliojimus ir pajėgtų vadovauti, turėtų pakankamai laiko vykdyti pareigas bei turėtų didelę Europoje įgytą/tarptautinę patirtį.** Tai yra labai svarbu atsižvelgiant į universitetų vadovavimo kokybę bei rezultatus.

Komunikatas buvo parengtas remiantis ta pačia tema Europos Komisijos tarnybų surengtos konferencijos³⁰ apibendrinta medžiaga, kurioje ypač pabrėžta valdymo profesionalumo svarba ir pabrėžti profesionalaus valdymo principai³¹:

Profesionalus valdymas

- **Universitetai privalėtų turėti vykdomąją (prezidento) valdybą**, kad išvystytų atsakingus ir atsiliepiančius universitetus su strategine vadyba ir valdymu. Sėkmingi strateginė vadyba ir valdymas reikalauja aiškiai išreikštos ir suderintos misijos formuluotės ir strateginio plano, kuris nustato reikalingus žingsnius ir veda į išskirtus strateginius tikslus, ir pagrįstų veiksmų planų. Valdyba/prezidentas turėtų parengti institucijos kaip visumos misiją ir strategiją.

³⁰ European Commission, Conference 'Enabling European education to make its full contribution to the knowledge economy and society', 10 February 2005, Brussels; http://ec.europa.eu/education/policies/2010/lisbon_conf2005_en.html

³¹ http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/conference2005/workshop_5report.pdf

- **Taryba, sudaryta iš išorinių narių, turėtų skirti prezidentą**, kad valdymas būtų skaidrus ir sustiprėtų mokslo ir visuomenės ryšys. Turi būti plačiai plėtojamos partnerystės su kitomis institucijomis, privačiomis kompanijomis ir vyriausybėmis dėl socioekonominės plėtros strategijos.
- **Departamentai turėtų būti decentralizuoti, bet koncentravimasis yra būtinas**. Veiklos turi būti nukreiptos ta pačia kryptimi, fakultetų planai turi būti suderinti su bendrąja strategija.

Europos Komisijos 2006 m. komunikate³² „Universitetų modernizavimo plano įgyvendinimo rezultatai: švietimas, moksliniai tyrimai ir naujovės“ pažymėta, kad „*nors Komisija tiesiogiai universitetų modernizavimo procesuose nedalyvauja (pagrindinė priežastis paaiškinta šio skyriaus pradžioje), ji, suteikdama politinį postūmį ir tikslingai finansuodama, gali atlikti katalizatoriaus vaidmenį remiant reformas ir modernizavimą*“. Kaip ir ankstesniuose komunikatuose, šiame komunikate išreikštas susirūpinimas universitetų padėtimi:

Trumpai tariant, **Europos universitetai šiuo metu yra nepajėgūs daugeliu aspektų įgyvendinti savo potencialo**. Todėl jie atsilieka augančioje tarptautinėje konkurencinėje kovoje dėl talentingų dėstytojų ir studentų, taip pat nesugeba pasinaudoti greitai besikeičiančia mokslinių tyrimų darbotvarke, sukurti kritinės masės bei užtikrinti kompetencijos ir lankstumo, kurie yra būtina sėkmingumo sąlyga. Šios Europos universitetų nesėkmės priežastimi taip pat yra pernelyg didelė valstybės kontrolė ir nepakankamas finansavimas.

Komunikate vėl įvardyti principai, kurių įgyvendinimas leistų Europos universitetams sėkmingiau dalyvauti konkurencinėje kovoje:

Nesuteikus universitetams autonomijos ir atskaitomybės, jie negalės būti novatoriški ir prisitaikyti prie pokyčių. Valstybės narės turėtų vadovauti visam universitetų sektoriui, nustatydamos bendrąsias taisykles, politikos tikslus, taikydamos finansavimo mechanizmus ir paskatas švietimui, moksliniams tyrimams bei naujovių diegimo veiklai. Universitetai, išlaisvinti nuo pernelyg didelio reglamentavimo ir mikrovaldymo, turėtų visiškai priimti *institucinę* atsakomybę prieš visuomenę už savo rezultatus.

Tam reikalingos **naujos vidinės valdymo sistemos**, paremtos strateginiais prioritetais ir darbuotojų, investicijų bei administracinių procedūrų profesionaliu valdymu. Be to, universitetai turėtų **įveikti susiskaidymo** į fakultetus, departamentus, laboratorijas ir administracinius vienetus **problemą**, ir sukcentruoti savo bendras jėgas ties instituciniais prioritetais mokslinių tyrimų, mokymo ir paslaugų srityse. Valstybės narės turėtų ugdyti universitetų valdymo ir vadovavimo gebėjimus bei juos apdovanoti. Tai būtų galima įgyvendinti įsteigus nacionalines institucijas, kurios mokytų valdyti universitetus ir jiems vadovauti. Šios institucijos galėtų remtis jau veikiančių institucijų patirtimi.

2007 metų balandžio mėn. Europos Komisija paskelbė komunikatą – Žaliąją knygą apie Europos mokslinių tyrimų erdvės perspektyvas³³. Knygoje pabrėžiama didesnės koncentracijos būtinybė:

Daugeliui Europos mokslinių tyrimų institutų trūksta kritinės masės ir, esant ribotoms ne tokioms optimalioms nacionalinėms sistemoms, jiems sunku pateisinti lūkesčius su turimais ištekliais. Nors vidutinė Europos mokslinių tyrimų kokybė yra gera, daugelyje institutų ji nesiekia geriausių pasaulio standartų. Todėl reikia daugiau telktis ir specializuotis, kad galėtų kurtis ir Europos kompetencijos centrai, galintys konkuruoti pasauliniu mastu, ir gausus universitetų ir viešųjų mokslinių tyrimų organizacijų tinklas visoje ES, kurie labai gerai tenkintų mokslinių tyrimų ir mokymo poreikius nacionaliniu, regioniniu ir sektoriaus lygiu.

³² Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Delivering on the Modernisation Agenda for Universities: Education, Research and Innovation, COM(2006) 208 final, Brussels, 10.5.2006; <http://eur-lex.europa.eu/COMMonth.do?year=2006&month=05>

³³ Europos Bendrijų Komisija, Žalioji knyga: Europos mokslinių tyrimų erdvė. Naujos perspektyvos, KOM(2007) 161 galutinis, Briuselis, 4.4.2007; http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2007/com2007_0161lt01.pdf
Žaliosios knygos nuostatos detaliau apžvelgiamos pirmojoje studijoje.

Ši rekomendacija ypač aktuali Lietuvai, kurios moksliniai pajėgumai išsklaidyti daugybėje mažai susijusių mokslo ir studijų institucijų. Komunikate vėl keliamas klausimas:

Ar reikėtų imtis veiksmų: (i) mokslinių tyrimų institutų, visų pirma universitetų, **nepriklausomybės ir mokslinių tyrimų valdymo principams**, (ii) bendriems mokslinių tyrimų institutų, visų pirma universitetų, finansavimo ir vertinimo kriterijams, daugiau reikšmės teikiant ryšiams už akademinės bendruomenės ribų, taip pat rezultatų ir pažangos veiksniams plėtoti?

Toliau pateikiami keli pavyzdžiai, kurie akivaizdžiai rodo, kad Lietuvos aukštojo mokslo politika yra ne tik nesisteminga, bet ir žengianti atgal.

Pirmas pavyzdys. Europos Komisijos komunikatuose^{34,35} aiškiai parodyta ilgalaikių sutarčių tarp universitetų ir vyriausybės būtinybė:

Ilgalaikio planavimo ir finansavimo poreikis

Intelektinį kapitalą reprezentuoja efektyvios ir pasaulinės klasės, vienas kitą geriausiu būdu papildančių tyrėjų, komandos, kurias veda vizijos ir atkaklumo geriausias derinys. Šio kapitalo kaupimas užtrunka ilgą laiką ir reikalauja, kad komandų papildymas vyktų pasauliniu mastu.

Tačiau vyriausybės, kurios iki šiol yra pagrindinės universitetų finansuotojos, biudžeto asignavimus universitetams skiria kasmet iš naujo ir sunkiai gali pažvelgti toliau nei keli metai. Nors nemažai valstybių narių perėjo prie daugiamečių kontraktų su universitetais, kontrakto laikotarpis retai yra ilgesnis nei 4 metai. Be to, baigiantis keturių metų laikotarpiui gali įsiterpti rinkimai, pasikeisti vyriausybės padėtis, anksčiau nustatytų tikslų svarba gali sumažėti, o kraštutiniais atvejais išvis atsisakyta tų tikslų.

Laikotarpis, kuriam universitetai galėtų planuoti, plėtoti savo strategijas, kur tik įmanoma turėtų būti prailgintas iki 6 ar net 8 metų.

Daugiametės sutartys tarp valstybės/regiono ir universiteto, nustatančios strateginius tikslus, universiteto vadovybės įsipareigojimą juos pasiekti ir nustatyto ir galimo valstybės finansavimo dydį.

2000 metais priimtame Lietuvos Aukštojo mokslo įstatyme buvo numatyta, kad aukštajai mokyklai lėšos skiriamos pagal 3 metų trukmės sutartį tarp aukštosios mokyklos ir Švietimo ir mokslo ministerijos:

54 straipsnis. Valstybės biudžeto lėšų skyrimas valstybinėms aukštosioms mokykloms

1. Valstybės biudžeto lėšos skiriamos valstybinei aukštajai mokyklai numatytoms programoms įgyvendinti pagal sutartį, kurią aukštoji mokykla 3 metams sudaro su Ministerija.

2. Sutarties projektą pagal Ministerijos nustatytą formą rengia aukštoji mokykla. Sutartyje, vadovaujantis perspektyviniu Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros planu, turi būti numatyta:

1) kiekvienais metais valstybės finansuojamų vietų aukštojoje mokykloje skaičius pagal studijų kryptis, pakopas ir formas;

2) vietų (pagal studijų kryptis, pakopas ir formas), į kurias atitinkamais metais aukštoji mokykla gali priimti sutinkančius mokėti už studijas studentus (toliau – studijuojančiuosius savo lėšomis), maksimalus skaičius;

3) aukštosios mokyklos mokslinių tyrimų ir meninės kūrybos kryptys arba programos;

4) kita aukštosios mokyklos veikla (kvalifikacijos kėlimas, perkvalifikavimas, konsultacijos, užsienio piliečių mokymas pagal valstybių susitarimus, mokyklai perduotų valstybinės reikšmės kultūros objektų priežiūra ir kt.);

5) valstybės biudžeto lėšos, skiriamos sutartyje numatyta aukštosios mokyklos veiklai užtikrinti ir plėtoti;

6) aukštosios mokyklos planuojamos gauti iš mokslinės, konsultacinės, informacinės ir ūkinės veiklos bei teikiamų paslaugų pajamos, kurios naudojamos pagal senato (akademinės tarybos) patvirtintą sąmatą;

7) kiti aukštosios mokyklos ir Ministerijos įsipareigojimai.

3. Sutarties projektas kartu su universiteto (kolegijos) tarybos išvada teikiamas Ministerijai, kuri per tris mėnesius pateikia savo išvadą ir siūlymus dėl projekto. Ne vėliau kaip per mėnesį rektorius (kolegijos direktorius) gali

³⁴ Communication from the Commission, The role of the universities in the Europe of knowledge, COM(2003) 58 final, Brussels, 05.02.2003; http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2003/com2003_0058en01.pdf

³⁵ Communication from the Commission, Mobilising the brainpower of Europe: enabling universities to make their full contribution to the Lisbon Strategy, COM(2005) 152 final, Brussels, 20.4.2005; http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2005/com2005_0152lt01.pdf

pateikti argumentuotą nuomonę dėl Ministerijos siūlymų. Sutartį pasirašo Ministras ir universiteto rektorius (kolegijos direktorius).

4. Kasmet ne vėliau kaip kovo mėnesį aukštoji mokykla ir Ministerija įvertina, kaip sutartis vykdoma, prireikus ją tikslina ar papildo abipusiais išsipareigojimais ateinantiems 3 metams.

Nors, kaip parodyta Europos Komisijos komunikatuose, sutarties trukmė (3 metai) nebuvo optimali, bet sutartis aukštajai mokyklai teikė pagrindą planuoti savo veiklą ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui. Deja, tokios sutartys nebuvo sudarinėjamos, o 2003 m. gegužės 14 d., Seimui priėmus pataisą, labai sutrumpinusią 54 straipsnį, išvis dingo net sutarties sąvoka:

54 straipsnis. Valstybės biudžeto lėšų skyrimas valstybinėms aukštosioms mokykloms

1. Valstybės biudžeto lėšas kiekvienai valstybinei aukštajai mokyklai kasmet skiria Seimas. Valstybės biudžeto lėšos aukštajai mokyklai skiriamos bendra suma: paprastosios išlaidos (neišskiriant lėšų darbo užmokesčiui) ir valstybės investicijų programoje numatyti valstybės biudžeto asignavimai nepaprastosioms išlaidoms.

2. Aukštajai mokyklai skiriamos valstybės biudžeto lėšos turi būti siejamos su atitinkamomis programomis ir aukštosios mokyklos veiklos vertinimo rezultatais. Prireikus Ministerija gali inicijuoti aukštosios mokyklos ūkinės ir finansinės veiklos auditą.

Kodėl taip įvyko? Verta pateikti išsamesnį atsakymą, nes ši istorija labai gerai apibūdina, kaip ir kas iš tikrųjų formuoja mokslo ir studijų politiką Lietuvoje.

Dalis silpnesnių Lietuvos universitetų buvo (ir yra) labai nepatenkinti lėšų iš Lietuvos valstybės biudžeto skyrimo aukštosioms mokykloms pagal metodiką, kurioje biudžeto lėšų dalis, skiriama mokslinei veiklai, universitetams paskirstoma pagal jų ankstesnių metų mokslinės veiklos rezultatus. Kasmet priimamame valstybės biudžeto įstatyme buvo numatomos lėšų apimtys aukštųjų mokyklų mokslinei veiklai ir studijoms. Įstatyme šios lėšos nebuvo paskirstomos kiekvienai mokyklai atskirai. Tik po biudžeto įstatymo priėmimo Švietimo ir mokslo ministerija, naudodama minėtą metodiką, paskirstydavo lėšas aukštosioms mokykloms, o Vyriausybė patvirtindavo paskirstymą. Universitetai, kurių mokslinė veikla būdavo silpnesnė, gaudavo mažesnius biudžeto asignavimus. 2001 metais šių universitetų vadovai inicijavo Seimo narių kreipimąsi į LR Konstitucinį Teismą, kuriame teigė, kad valstybė, deklaruodama Konstitucijos 41 straipsnio 3 dalį (*Aukštasis mokslas prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus. Gerai besimokantiems piliečiams valstybinėse aukštosiose mokyklose laiduojamas nemokamas mokslas*), kartu prisiima pareigą sudaryti galimybes Konstitucijos straipsnyje įvardytoms teisėms įgyvendinti. Pareiškėjo nuomone, 2001 metų valstybės biudžeto įstatyme nėra skirta pakankamai lėšų Konstitucijos 41 straipsnio 3 dalyje įtvirtintoms žmogaus teisėms užtikrinti. Taip pažeistos minėtos Konstitucijos nuostatos.

Konstitucinis Teismas neįžvelgė Konstitucijos pažeidimo, apie kurį kalbėjo pareiškėjas, tačiau priėmė nutarimą³⁶ dėl biudžeto įstatymo neatitikimo kitam Konstitucijos straipsniui:

Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija) ta apimtimi, kuria **nėra nurodyti asignavimai atskirai kiekvienai valstybinei aukštajai mokyklai, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 40 straipsnio 3 daliai ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintam valdžių padalijimo principui.**

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002-01-14 nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”; <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2002/n020114.htm>

Konstitucinio Teismo nutarime yra daug teksto, tačiau vienintelis argumentas (tiksliau, teiginys, kurį taip pat reikėjo argumentuoti, bet argumentų nebuvo pateikta), kodėl biudžeto įstatyme asignavimai turi būti nurodyti atskirai kiekvienai aukštajai mokyklai, nutarime yra tokia:

Esminė valstybinių aukštųjų mokyklų autonomijos garantija - toks teisinis reguliavimas, kai valstybės biudžeto įstatyme numatomi ne tik asignavimai aukštajam mokslui, bet ir lėšos kiekvienai valstybinei aukštajai mokyklai.

Konstitucinio teismo nutarimu silpnesnių universitetų vadovybė tuo metu buvo patenkinta – jei Seimas skirs biudžeto asignavimus tiesiogiai aukštosioms mokykloms, tai Švietimo ir mokslo ministerija negalės taikyti metodikos, pagal kurią lėšos paskirstomos atsižvelgiant į aukštųjų mokyklų mokslinės veiklos efektyvumą. Taip nebuvo, metodika ir toliau buvo taikoma, tik ankstesnėje stadijoje – iki valstybės biudžeto patvirtinimo, nors po kelių metų silpnieji universitetai privertė ministeriją penkis kartus sumažinti atsižvelgimą į mokslinės veiklos rezultatyvumą.

Tačiau Konstitucinio teismo nutarimas privertė galutinai atsisakyti ilgalaikių sutarčių tarp aukštųjų mokyklų ir Vyriausybės, kadangi šis nutarimas suponuoja, kad sutartys turėtų būti sudaromos su Seimu, o tai pernelyg ilgai užtruktų. Be to, dėl pernelyg ilgo derinimo prarastų prasmę ir tokių sutarčių, sudarytų su Seimu, monitoringas. Kadangi Aukštojo mokslo įstatymo nuostata dėl sutarčių ir iki tol nebuvo vykdoma, ši nuostata iš įstatymo buvo visiškai pašalinta.

Galima pažymėti, kad universitetų autonomija netrukdo biudžeto asignavimų paskirstymui tarp aukštųjų mokyklų, kurį vykdo vyriausybės, sutarčių tarp universitetų ir vyriausybių sudarymui ir efektyviai kontrolei tokiose šalyse kaip Jungtinė Karalystė, Danija, Suomija ir kt. (žr., pavyzdžiui, priedo P.2.4, P.3.3 skyrius). Pavyzdžiui, Suomijos universitetų savivalda ir laisvę garantuoja Suomijos Konstitucijos³⁷ 16 straipsnio 3 dalis: „Garantuojama mokslo, menų ir aukštojo mokslo laisvė“ (*The freedom of science, the arts and higher education is guaranteed*), Konstitucijos 123 straipsnio 1 dalis: „Universitetai turi savivaldą, kuri detalizuojama įstatymu“ (*The universities are self-governing, as provided in more detail by an Act*), ir Universitetų įstatymo³⁸ 2 skyriaus 1 straipsnis: „Universitetai privalo turėti autonomiją“ (*The universities shall have autonomy*).

Antras pavyzdys. Anksčiau jau minėtose Europos Komisijos surengtos konferencijos išvadose pateikta rekomendacija, kad taryba, sudaryta iš išorinių narių, turėtų skirti prezidentą, kad valdymas būtų skaidrus ir sustiprėtų mokslo ir visuomenės ryšys. Tokia nuostata buvo Lietuvos Aukštojo mokslo įstatymo projekte, kurį rengiant dalyvavo Jungtinės Karalystės ekspertai. Tačiau ši nuostata be jokios diskusijos Lietuvos universitetų rektorių konferencijos vadovų pageidavimu buvo pašalinta iš projekto prieš jo priėmimą Seime.

Trečias pavyzdys. LR Vyriausybė 2006 m. balandžio 5 d. nutarimu Nr. 335 patvirtino kelis metus rengtą Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 metų planą. Nors dėl įvairių kompromisų galutinis Aukštojo mokslo tarybos patvirtintas projektas numatė tik keletą esminių pokyčių Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje, tačiau jų įgyvendinimas galėjo būti tinkama reformos pradžia. Prieš įteikiant projektą LR Vyriausybei, Lietuvos universitetų rektorių konferencijos ir Lietuvos verslininkų konfederacijų vadovai įsiterpė į projekto redagavimą ir pašalino esmingesnes nuostatas. Palyginimui toliau pateikiamos kelios projekto nuostatos kartu su atitinkamomis LRV nutarime įtvirtintomis nuostatomis:

Projektas:

³⁷ The Constitution of Finland; <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>

³⁸ Universities Act; <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1997/en19970645.pdf>

13. Siekiant didinti valstybinių aukštųjų mokyklų atskaitomybę visuomenei racionalios pusiausvyros principu, būtina įteisinti valstybinių aukštųjų mokyklų vidinio valdymo modelį laikantis šių nuostatų:

13.1. **aukštosios mokyklos tarybą (toliau vadinama - Taryba) įteisinti kaip aukščiausią vidinio valdymo instituciją**, kurios paskirtis – užtikrinti aukštosios mokyklos atsakomybę bei atskaitomybę visuomenei ir kartu saugoti aukštosios mokyklos autonomiją bei vientisumą;

13.2. pavesti aukštųjų mokyklų **taryboms, sudarytoms iš socialinių partnerių atstovų**, vykdyti šias funkcijas:

13.2.1. nustatyti aukštosios mokyklos, kaip mokslo ir studijų institucijos, viziją ir misiją, tvirtinti strateginį veiklos planą ir vykdyti jo įgyvendinimo priežiūrą;

13.2.2. **konkurso būdu skirti ir atleisti aukštosios mokyklos vadovą bei jo pavaduotojus;**

13.2.3. nustatyti personalo parinkimo strategiją laikantis darbuotojų skyrimo pagal jų kompetenciją principo;

13.2.4. nustatyti veiksmingo ir racionalaus aukštosios mokyklos turto išsaugojimo ir išteklių bei finansų naudojimo principus;

13.3. nustatant tarybos sudarymo tvarką laikytis šių nuostatų:

13.3.2. ne mažiau kaip pusė kandidatų turi būti atrinkta atsižvelgus į aukštosios mokyklos mokslinio ir pedagoginio personalo, **studentų savivaldos ir absolventų (alumni) asociacijos** siūlymus;

13.3.4. Tarybos sudėtį skelbia Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija.

14. **Įtvirtinus šiame skyriuje aprašytą valstybinių aukštųjų mokyklų vidinio valdymo modelį, laipsniškai atsisakyti smulkmeniško valstybinio aukštosios mokyklos veiklos reguliavimo.**

Nutarimas:

11. Siekiant didinti valstybinių universitetų atsakomybę ir atskaitomybę visuomenei, saugoti universiteto autonomiją ir vientisumą, nustatyti, kad valstybinio universiteto **tarybos (toliau vadinama – taryba), kaip priežiūros institucijos, daugumą sudaro socialiniai partneriai.**

12. Pavesti tarybai atlikti šias funkcijas:

12.1. nustatyti universiteto, kaip mokslo ir studijų institucijos, viziją ir misiją, tvirtinti strateginį veiklos planą ir prižiūrėti jo įgyvendinimą;

12.2. skelbti **viešą konkursą universiteto rektorius pareigoms, svarstyti ir teikti senatui kandidatūras;**

12.3. nustatyti personalo parinkimo ir vertinimo strategiją, laikantis darbuotojų skyrimo pagal kompetenciją principo;

12.4. nustatyti veiksmingo ir racionalaus universiteto turto išsaugojimo, išteklių ir finansų (taip pat vadovų ir darbuotojų darbo užmokesčio) naudojimo principus.

13. Įteisinti tarybos sudarymo tvarką pagal šias nuostatas:

13.2. pusę kandidatų iš socialinių partnerių parenka universiteto senatas, iš **jų vieną kandidatą – studentų atstovybė**, kitą pusę – Švietimo ir mokslo ministerija;

13.4. tarybos sudėtį tvirtina Švietimo ir mokslo ministerija.

1.4. Europos universitetų asociacijos ekspertų vertinimas (Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo eksperto išvados)

2004 metais Vilniaus universiteto prašymu Europos universitetų asociacijos ekspertai atliko Vilniaus universiteto institucinį vertinimą ir pateikė vertinimo išvadas³⁹. Išvadose pateikti ekspertų pastebėjimai tinka ne tik Vilniaus universitetui, bet ir kitoms Lietuvos mokslo ir studijų institucijoms. Ekspertų parengtose vertinimo išvadose ypatingas dėmesys atkreiptas į universiteto mokslinių tyrimų vidinio valdymo kultūrą. Galima teigti, kad išvados dėl vidinio valdymo ir vadybos yra vertingiausios, nes jos atskleidžia iki tol užsienio ekspertų neanalizuotą, bet vieną iš svarbiausių Lietuvos mokslo ir studijų institucijos veiklos aspektų.

Nors Lietuvos aukštojo mokslo politika nebuvo vertinimo tikslas, tačiau ekspertai pastebėjo, kad valstybės politika šioje srityje yra neaiški. Ekspertai išskyrė tris nacionalines problemas, kurios susijusios su universitetais ir kurios reikalauja kuo greitesnio sprendimo:

- didelis aukštojo mokslo institucijų skaičius;
- nepriklausomų mokslinių tyrimų institutų būsimasis statusas;
- ryšys tarp verslo ir aukštojo mokslo.

Ekspertai pastebėjo, kad penki mokslinių tyrimų institutai, integruoti į Vilniaus universitetą kaip universiteto mokslo institutai, iš tikrųjų yra visiškai nepriklausomi. Ekspertai nemato priežasčių, kodėl šie institutai negali būti visiškai sujungti su universitetu ir veikti pagal universiteto mokslinių tyrimų strategiją. Ekspertai siūlo užbaigti universiteto mokslo institutų integraciją.

Analizuodami universiteto valdymą ir administravimą, ekspertai pritarė diskusijose suformuluotai idėjai dėl kai kurių fakultetų ir katedrų sujungimo. Ekspertai yra įsitikinę, kad tai padėtų ne tik universitetui rengti strateginius planus, bet ir sustiprintų universiteto infrastruktūrą ir bendradarbiavimą, kurie yra būtini skatinant tarpdisciplinines ir daugiadisciplinines studijas bei mokslinius tyrimus. Ekspertus nustebino, kad savianalizės dokumentuose pavaizduotoje universiteto struktūroje universiteto taryba buvo pavaizduota viršuje, bet be linijų, jungiančių su kitomis universiteto dalimis. Susitikimuose su tarybos atstovais ekspertai buvo nuraminti – jiems buvo paaiškinta, kad tarybos funkcijos yra padėti universitetui ir susieti jį su išoriniu verslo ir pramonės pasauliu.

Ekspertų išvadose pažymėta, kad habilituoto daktaro laipsnis sudaro kliūtis mokslinei ir pedagoginei plėtrai. PhD turėtų būti paskutinis mokslo laipsnis, kaip tai dabar yra daugelyje šalių.

Vertindami mokslinių tyrimų vadybą, ekspertai pažymėjo, kad valstybės patvirtintų mokslinių tyrimų prioritetų yra per daug ir jie pernelyg platūs. Tačiau ir pats universitetas nesugeba nusistatyti savo prioritetų ir jų laikytis. Universiteto mokslinių tyrimų vadyba nėra iniciatyvi. Institucija juda iš inercijos, ji nėra pasirengusi vadybiniams veiksams, kurie stumtelėtų link prioritetų nustatymo. Atrodo, kad universiteto administracija tikisi, kad apačioje susiformavusios veiklos savaimė, be vadybinės kontrolės, atitiks visuomenės ir ekonomikos poreikius. Sunku įsivaizduoti, kad atskiri tyrėjai galėtų patys, be tinkamos vadybos ir paramos, efektyviai orientuotis į valstybės mokslinių tyrimų politiką ar į šalies ekonominės plėtros strategijas.

Ir savianalizėje, ir diskusijose ekspertai pastebėjo ne tiek mąstymą, kiek norų deklaraciją: „Pagreitinti pažangą aukščiausio prioriteto kryptyse ir srityse, inicijuoti mokslinius tyrimus naujose kryptyse, koordinuoti vykdomus mokslinius tyrimus ir studijas, yra galimybė restruktūrizuoti pagal Senato nustatytas procedūras, ...“. Tai požymis, kad vyrauja tradicinis vadovavimo stilius.

³⁹ European University Association (EUA) Institutional Evaluation Programme, Vilnius University – Evaluation Report, September 2004.

Inovatyvus, atsiliepiantis elgesys labai priklauso nuo vadovavimo, o tai, kad Senatas, bet ne universiteto vadovai atlieka pagrindinį vadovaujantį vaidmenį, rodo, kad dominuoja ne antrepreneriška, bet kolegiali valdymo kultūra. Senatas ir Senato komisija yra per dideli, kad galėtų užtikrinti efektyvų valdymą greitų pokyčių ir plėtros laikotarpyje.

Per daug tikimasi iš valstybės. Per dažnai girdima „Nėra aiškių valstybės prioritetų“. Pavyzdžiui, doktorantūros studijų finansavimas yra kietai surištas su ministerija, nors jaunų mokslininkų rengimas ne tik akademinėi karjerai, bet ir karjerai pramonėje galėtų išplėsti doktorantūros studijų finansinę bazę. „Pasenusi fizinių ir biomedicininų mokslų laboratorijų įranga: nėra lėšų nei įrangai palaikyti, nei reikalingoms medžiagoms pirkti“, „turima ir prieinama mokslinė bazė yra morališkai pasenusi ir apriboja šiuolaikinių tyrimų galimybes“ – taip įrodinėjama, kad nepakanka lėšų. Tačiau tai taip pat įrodo, kad universitetas turi nusistatyti prioritetus, o tai savo ruožtu reikalauja iniciatyvios mokslinių tyrimų vadybos.

Siekiant didžiausios mokslinių tyrimų išeišios, turi būti tinkamai sutvarkytas vidinių universiteto fondų paskirstymas. Būnant demokratiškiems, ne visada toks tikslas yra pasiekiamas. Institucijos pareiga yra subalansuoti individo pasitenkinimą su institucijos tikslais ir bendru institucijos efektyvumu.

Mokslinių tyrimų vadyba, neatmesdama kolegialumo įtakos priimant sprendimus, reiškia galios persistūmimą nuo akademinų organų link asmenybių–universitetų vadovų. Atskaitomybė, ne tik dėl finansinių klausimų, bet ir dėl visų veiksmų, susijusių su moksliniais tyrimais, yra absoliutus reikalavimas, padedantis išlaikyti pusiausvyrą vadovams sukoncentravus galią savo rankose. Socialinių partnerių dalyvavimas tarybose, valdybose, kituose sprendimus priimančiuose organuose yra kitas mechanizmas, leidžiantis apriboti klaidingą galingos vadovybės elgesį. Jei taip elgiamasi, nereikia bijoti stiprios vadovybės, nes tai atsiliepiančios, dinamiškos ir inovatyvios institucijos egzistavimo sąlyga.

1.5. Lietuvos teisės aktų, reguliuojančių mokslo ir studijų institucijų veiklą, analizė. Teisinės sistemos palankumas aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų įstaigų valdymo modelio pertvarkymui

Teisinė sistema, būdama šalyje susiklosčiusios padėties atspindžiu, kartu teigiama ar neigiama linkme keičia tą padėtį. Ne išimtis ir Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys aukštųjų mokyklų veiklą. Šio skyriaus poskyriuose pateikiami pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys aukštųjų mokyklų reguliavimą valstybės lygmenyje ir aukštosios mokyklos vidinį valdymą.

Prieš pradėdant teisės aktų analizę, reikia aptarti kai kuriuos juose naudojamus terminus, nes kyla painiava juos netinkamai naudojant.

1.5.1. Lietuvos teisės aktų, reguliuojančių aukštųjų mokyklų veiklą, terminijos problemos

Pirmiausia aptariami terminai, kurių pavadinimai neatitinka turinio. Visų pirma tai „aukštasis mokslas“. Jo tikrasis turinys – aukštasis išsilavinimas/lavinimas. Toks terminas buvo vartojamas, bet atgavus nepriklausomybę grįžta prie Lietuvoje devyniolikto amžiuje vartoto termino, kai spaudos draudimo laikotarpiu ir nedidelis raštingumas, išsilavinimas buvo tapatinamas su mokslu. Analogija – gydytojo įvardijimas daktaru. Terminas „aukštasis mokslas“ vartoseną nėra neįgalia – sveiko proto žmogui tai tas pats mokslas tik aukštas, kokybiškas. Bet jei aukštąjį išsilavinimą galima įgyti, tai kaip su mokslu? Jis neįgyjamas, tai žmogaus veiklos laukas. Kita vertus, jei aukštasis mokslas įgyjamas, tai tuo labiau ir lengviau turėtų būti įgyjamas mokslas be išaukštinančio pažyminio. Ši painiava neprisideda prie visuomenės supratimo apie mokslą ugdymo, kas yra ypač svarbu šiuolaikinei industrinei visuomenei virstant žinojimo visuomene. Nors ir netinkamas, šioje studijoje vartojamas terminas „aukštasis mokslas“.

Mokslo ir studijų įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje rašoma: „**Eksperimentinė plėtra** (kitai – **taikomoji mokslinė veikla**) – mokslinių tyrimų ir praktinės patirties sukauptu pažinimu paremti sistemingi darbai, kurių tikslas – kurti naujas medžiagas, technologijas, produktus ir įrenginius, diegti naujus procesus, sistemas ir paslaugas arba iš esmės tobulinti jau sukurtus ar įdiegtus“. Iš tikrųjų terminai „mokslinė veikla“ ar „taikomoji mokslinė veikla“ yra platesnė sąvoka nei „eksperimentinė plėtra“. Mokslinė veikla apima ir mokslinį mokymą, mokslines paslaugas, mokslinės literatūros vertimą ir redagavimą ir t. t. (UNESCO, OECD). Toks klaidingas termino vartojimas turi žalingų pasekmių. Pavyzdžiui, mokslinės literatūros vertėjai gali reikalauti jų darbą priskirti MTEP (atitinkamai finansavimas pagal MTEP kriterijus, mokslinio stažo skaičiavimas ir pan.).

Aukštojo mokslo įstatymo 2 straipsnyje (Pagrindinės šio įstatymo sąvokos) apibrėžtos universitetinės ir neuniversitetinės studijos:

13. Neuniversitetinės studijos – pagrindinės, į praktinę veiklą orientuotos profesinės studijos aukštojoje mokykloje, sudarančios sąlygas įgyti taikomaisiais moksliniais tyrimais ir (ar) taikomąja moksline veikla grindžiamą profesinio bakalauro kvalifikacinį laipsnį ir (arba) profesinę kvalifikaciją.

25. Universitetinės studijos - nuosekliosios studijos, sudarančios sąlygas asmeniui įgyti teoriniu pasirengimu ir moksliniais tyrimais grindžiamą aukštąjį išsilavinimą ir kvalifikaciją, taip pat mokslo laipsnį (apgynus disertaciją).

Neuniversitetinių studijų apibrėžime naudojama frazė „taikomaisiais moksliniais tyrimais ir (ar) taikomąja moksline veikla grindžiamą“ painioja neuniversitetines studijas su universitetinėmis (taikomieji moksliniai tyrimai yra taip pat būdingi universitetinėms studijoms,

ypač techniškuose universitetuose). Be to, terminas „taikomoji mokslinė veikla“ nėra tinkamai pavartotas. Jis nėra termino „eksperimentinė plėtra“ sinonimas (žr. 1.4.1 skyrių). Kitas trūkumas – pateikiamas universitetinių studijų apibrėžimas iš universitetinių studijų eliminuoja medicinos, odontologijos, architektūros ir pan. studijas (žr. ISCED97 84 ir kitus susijusius punktus⁴⁰).

Painiavą kelia mokslo atskyrimas nuo kultūros, kitaip tariant, supriešinimas. Tai prasideda jau nuo Aukštojo mokslo įstatymo pirmojo sakinio: „*Aukštojo mokslo uždavinys – ugdyti išsilavinusią, mokslui ir naujaisioms technologijoms bei kultūros vertybėms imlią asmenybę ir visuomenę, kurti, kausti ir skleisti mokslo žinias bei kultūros vertybes, įtvirtinti nacionalinės kultūros savitumą*“. Vien šiame įstatyme mokslas supriešinamas su kultūra 8 kartus. Tas pats ir Mokslo ir studijų įstatyme, kuriame yra tokios frazės: „*skatina visuomenės imlumą mokslui ir kultūrai*“, „*mokslinis ekspertas mokslo ir studijų, ... kultūros, ... klausimais*“. Iš tikrųjų Aukštojo mokslo įstatymas panaikina bet kokią sąvokos „kultūra“⁴¹ turinį: su kultūra supriešinama kūrybinė veikla (5 straipsnio 4 dalies frazė „*plėtoja kūrybinę veiklą ir kultūrą*“), švietimas (6 straipsnio 2 dalies 4 punkto frazė „*ugdyti švietimui ir kultūrai imlią visuomenę*“), menas (24 straipsnio 4 dalies frazė „*atstovaujančių mokslo, kultūros, meno, ūkio sritims*“), sportas ir visuomeninė veikla (58 straipsnio 2 dalies 3 punktas „*lėšos studentų kultūros, sporto ir visuomeninei veiklai organizuoti*“) ir, be abejo, ūkis, pvz., „*specialistai švietimo, kultūros, ūkio ir kitoms šalies reikmėms tenkinti*“. Kitaip tariant, Aukštojo mokslo įstatyme žodis „kultūra“ atlieka parazitinio žodelio vaidmenį. Visa tai rodo, kad kultūros sąvoka kaip bendresnė abstrakcija mums vis dar yra primesta svetimybė. Lietuvos įstatymų leidžiamoji valdžia turėtų būti viena iš tų sistemų, kurioje naujos Lietuvai kategorijos įgytų prasmę ir toliau sklįstų visuomenėje. Tačiau, kaip matyti iš anksčiau pateiktų pavyzdžių, Lietuvos įstatymų leidžiamoji valdžia nėra tokia. Čia kategorijos kartais praranda prasmę.

Ties linija, Europoje anksčiau skyrusia komunistinį lagerį nuo Vakarų, baigiasi rytinėje Europos dalyje vartojamas terminas „humanitariniai mokslai“. Toliau į Vakarų prasideda „humanitarika“ (*humanities*), dažniausiai siejama su menais (Vakaruose dažnai naudojamas junginys „*arts&humanities*“). Dėl to jos vertė nemažėja, bet painiavos ir nesusipratimų žymiai mažiau. Lietuva, deja, priklauso Rytams.

Atskirai verta išsiaiškinti tokių, atrodytų, aiškių terminų „universitetas“, „autonomija“, „akademine laisvė“ turinį. Tai analizuojama 1.4.3 skyriuje aptariant aukštųjų mokyklų vidinį valdymą.

⁴⁰ ISCED97 84 p.: “The first dimension to be considered is the distinction between the programmes which are theoretically based/research preparatory (history, philosophy, mathematics, etc.) **or giving access to professions with high skills requirements (e.g. medicine, dentistry, architecture, etc.)**, and those programmes which are practical/technical/occupationally specific. To facilitate the presentation, the first type will be called 5A, the second, 5B.”

⁴¹ Tarptautinių žodžių žodynas: **kultūra**.

1. socialinė sistema, garantuojanti materialinių ir dvasinių vertybių kūrimą, panaudojimą ir perteikimą; kultūrą apibūdina visuomenės raidos lygį; pagrindiniai kultūros rodikliai – moksleivių, studentų, kultūros, švietimo, mokslo įstaigų, leidžiamų laikraščių ir knygų skaičius bei jų lygis, kūrybinės iniciatyvos jėga, meninės kūrybos branda, filosofinių sistemų kūrimas ir kt.;
2. kurios nors srities žmonių išprusimas, tobulumo laipsnis, pasiektas moksle ar veikloje;

1.5.2. Aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų įstaigų veiklos reguliavimas valstybės lygmenyje

Dar prieš atgaunant nepriklausomybę, Lietuvos akademinė visuomenė pradėjo veiksmus, kuriais siekė didesnės mokslo ir studijų institucijų autonomijos. Tuo pačiu metu prasidėjo mokslo, studijų ir technologijų plėtotės strategijos bei modernesnio valstybinio reguliavimo schemų projektavimas. Galima išskirti tris pagrindines to meto koncepcijas.

1. Detalų tokios schemos projektą parengė darbo grupė, sudaryta Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1989 m. liepos 19 d. pavedimu (Mokslinės ir technologinės-inovacinės veiklos Respublikoje valstybinio reguliavimo schema ekonominio savarankiškumo sąlygomis. LIMTI, Vilnius, 1990 m. sausis). Projekte buvo numatyta jau 1990 metais pradėti mokslo institutų reorganizaciją – Lietuvos mokslų akademijos fundamentinių tyrimų institutus integruoti į aukštąsias mokyklas, kitus pertvarkyti į savarankiškas mokslinių tyrimų institucijas, leidžiant atskiriems padaliniams integruotis su mokslinėmis organizacijomis įvairiose ūkio šakose koncernais, įmonėmis arba sudaryti naujas mokslines struktūras. Mokslų akademija turi būti pertvarkoma į personalinę akademiją, kuri turėtų tapti kolektyviniu Vyriausybės patarėju bei konsultantu mokslo ir technologijų politikos klausimais. Turi būti išskirtos dvi prioritetinių mokslinių tyrimų grupės. Pirmoje grupėje prioritetai nustatomi atsižvelgiant į tautinę, nacionalinę ir kultūrinę specifiką. Antrosios prioritetų grupės mokslinių tyrimų kryptis lemia mokslo reikalaujančios produkcijos gamybos plėtojimo poreikiai bei esamos pasaulinio lygio mokslininkų mokyklos. Mokslinių tyrimų finansavimui įsteigiamas Mokslo fondas. Mokslo laipsnių ir vardų nomenklatūra pertvarkoma pagal pasaulinę praktiką. Mokslinių tyrimų ir naujų technologijų srities valstybinio reguliavimo koordinavimui sudaroma Nacionalinė mokslo ir technikos taryba. Atkreiptinas dėmesys, kad daugelis šio projekto teiginių tebėra aktualūs ir dabar.

2. LMA Prezidiumo projekte (Mokslo Lietuva, Nr. 4, 1989 m. lapkritis) pasiūlyta, kad mokslo plėtojimo ir organizavimo funkcijas turi vykdyti nežinybinė institucija – pertvarkyta LMA. Akademija savo funkcijas vykdytų per akademinius institutus, aukštąsias mokyklas, šakines mokslinio tyrimo įstaigas ir joms atstovautų Vyriausybėje sprendžiant mokslo plėtojimo problemas. Lėšos fundamentiniams tyrimams ir taikomiesiems projektams turėtų būti skiriamos konkurso būdu. Mokslo laipsnių ir vardų nomenklatūra pertvarkoma pagal pasaulinę praktiką. Atkreiptinas dėmesys, kad tokio siūlymo realizavimas akademijai suteiktų ministerijos funkcijas, nebūdingas išsivysčiusių šalių nacionalinėms MA.

3. Lietuvos mokslininkų sąjunga (LMS) akcentavo tris mokslo ir studijų plėtotės garantus – demokratinį valdymą, institucinę autonomiją bei mokslo ir studijų integraciją. Mokslo ir studijų savivaldos institucija turėtų tapti demokratiškai išrinkta Mokslo taryba. Atkreiptinas dėmesys, kad paskutinis siūlymas taip pat nėra būdingas išsivysčiusioms demokratinėms šalims.

Remiantis dabarties perspektyva, akivaizdu, kad racionaliausia būtų buvę protingai suderinti Ministrų Tarybos ir LMS koncepcijas, bet tuo metu tai buvo neįmanoma. Nepriklausomos Lietuvos mokslo ir studijų sistemą pasirinkta pertvarkyti pagal LMS koncepciją. Tai buvo įteisinta 1991 m. priimtame Mokslo ir studijų įstatyme. Daugiausiai reikšmės tokiam sprendimui turėjo tuo metu vyravusios visuomenės nuotaikos, kurios Lietuvai padėjo atgauti nepriklausomybę, tačiau kurios, kaip parodė tolimesnė istorija, nebuvo grindžiamos profesionalėsne analize ir išmanymu. Įteisinęs plačią mokslo ir studijų institucijų autonomiją (visiška institucijos savivalda) ir vidinę demokratiją (institucijos valdymo organų ir vadovų renkamumas), Mokslo ir studijų įstatymas nenumatė įprastų Vakarų demokratijos šalių saugiklių, kurie neleistų tokiai autonomijai pakisti, – visuomenės dalyvavimo institucijos savivaldoje per socialinius partnerius, išrinktus ar paskirtus į

savivaldos organus; vadovų, mokslininkų, dėstytojų skyrimo pagal profesionalumo kriterijus, užuot juos rinkus slaptai balsuojant. Ilgainiui akademinėje visuomenėje susiformavo ir gerokai paplito nuostata, kad autonominė sistema veikia racionaliai (savęs išsaugojimo prasme), o beveik visos problemos kyla dėl vienintelės priežasties – nepakankamo finansavimo⁴². Ši nuostata nuolat stiprėjo ir labiausiai buvo išryškėjusi R. Pavilionio parengtame įstatyme dėl ilgalaikio mokslo ir studijų finansavimo. Šiais metais sudarytame partijų susitarime dėl aukštojo mokslo reformos nedaug nuo to nutolta.

Nors aukštųjų mokyklų veiklos valstybinį reguliavimą vykdo Vyriausybė bei Švietimo ir mokslo ministerija (Aukštojo mokslo įstatymo 19 straipsnio 1 dalis), o mokslinių tyrimų įstaigų veiklos priežiūrą – Švietimo ir mokslo ministerija (Mokslo ir studijų įstatymo 22 straipsnis), tačiau dėl dažno už mokslo ir studijų valstybinį reguliavimą atsakingų institucijų pertvarkymo ir su tuo susijusio nuolatinio nestabilumo Lietuvoje iki šiol nėra nuoseklios ir tikslingos valstybės politikos. Vyriausybės institucijų, reguliuojančių mokslo ir studijų sistemą, kūrimo ir panaikinimo chronologija:

- **1990 05 17–1991 03 07.** Atgavus nepriklausomybę ir pradėjus kurti Vyriausybės struktūras, svarstyta alternatyva tarp Mokslo ir technologijų bei Mokslo ir studijų departamentų. Lietuvos mokslininkų sąjungai pavyko įtikinti Vyriausybę, kad svarbesnis uždavinys yra mokslo ir studijų integracija. 1990 m. gegužės mėnesį buvo įsteigtas **Mokslo ir studijų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės**. Tačiau 1991-ųjų pradžioje, priėmus Mokslo ir studijų įstatymą, departamentas buvo panaikintas.

- **1992 08 07–1994 07 14.** 1991 m. balandžio 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės aparate įsteigtas **Informacijos, mokslo ir studijų skyrių**. Kaip Vyriausybės aparato padalinys, skyrius neturėjo įgaliojimų valstybinio valdymo funkcijoms atlikti ir negalėjo būti atsakingas už padėtį mokslo ir studijų sistemoje. Todėl 1992 m. rugpjūčio 7 d. buvo įsteigta **Valstybinė mokslo, studijų ir technologijų tarnyba** (toliau – VMSTT). Jos nuostatai mažai kuo skyrėsi nuo suformuluotųjų panaikinto Mokslo ir studijų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nuostatuose. Nuo 1991 m. sausio 13 d. iki 1992 m. lapkričio 26 d. Vyriausybėje už mokslą ir studijas buvo atsakingas ministras be portfelio.

- **1994 07 14–1998 04 01.** Įsteigus Švietimo ir mokslo ministeriją, 1994 m. liepos 14 d. VMSTT buvo panaikinta, jos funkcijos perduotos ministerijai.

- **1998 04 01–2002 04 01.** Vyriausybė, remdamasi 1997 metais sudarytos mokslo ir studijų sistemos reformos ekspertų grupės siūlymu, pavedė Švietimo ir mokslo ministerijai 1998 m. balandžio 1 d. įsteigti savarankišką Mokslo ir studijų departamentą prie Švietimo ir mokslo ministerijos. Tačiau 2001 m. lapkričio 30 d. Vyriausybė, remdamasi bendru Lietuvos universitetų rektorių konferencijos, Lietuvos mokslo tarybos ir Valstybinių mokslo institutų direktorių konferencijos siūlymu ir „siekdama geriau formuoti ir įgyvendinti valstybinę mokslo ir studijų politiką“, priėmė sprendimą likviduoti Mokslo ir studijų departamento juridinio asmens statusą ir 2002 m. balandžio 1 d. jį prijungė prie Švietimo ir mokslo ministerijos.

- **2006.** Mokslo ir studijų **departamentas** išskaidomas į du atskirus departamentus – Studijų departamentą ir Mokslo ir technologijų departamentą, esančius ministerijos sudėtyje. Išskaidymas nebuvo racionalus, nes tai komplikuoja problemų, susijusių su mokslo ir studijų integracija, sprendimą.

⁴² Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 1997-01-17 potvarkiu Nr. 42 sudarytos ekspertų grupės siūlymai dėl mokslo sistemos reformos.

Esant tokiai situacijai, mokslo ir studijų sistemos valstybinio valdymo funkcijas *de facto* chaotiškai vykdo institucijos ir organizacijos, kurios Aukštojo mokslo bei Mokslo ir studijų įstatymuose įvardytos kaip ekspertai ir patarėjai. Jų veikla aptariama toliau.

Aukštųjų mokyklų valstybinis reguliavimas

Lietuvos aukštųjų mokyklų valstybinį reguliavimą dabar apibrėžia 2000 metais priimto Aukštojo mokslo įstatymo 19 ir 20 straipsniai (iki 2000 metų valstybinis reguliavimas buvo reglamentuotas Mokslo ir studijų įstatymu, kurio nuostatos be esminių pakeitimų buvo perkeltos į Aukštojo mokslo įstatymą):

19 straipsnis. Aukštųjų mokyklų veiklos valstybinio reguliavimo institucijos ir koordinavimo institucijos

1. Aukštųjų mokyklų veiklos valstybinį reguliavimą teisės aktų nustatyta tvarka vykdo Vyriausybė bei Ministerija.
2. Seimo bei Vyriausybės mokslinis ekspertas mokslo ir studijų organizavimo bei finansavimo klausimais yra Lietuvos mokslo taryba. (Stud. aut. pastaba: nuostatai, sudėtis tvirtinama Seimo nutarimu)
3. Ministerijos ekspertinė institucija strateginiais aukštojo mokslo plėtros klausimais yra Aukštojo mokslo taryba, kuri sudaroma ir veikia pagal Vyriausybės patvirtintus nuostatus. (Stud. aut. pastaba: pagal nuostatus tarybą formuoja ir tvirtina ŠMM ministras).
4. Ministerijos ekspertinė institucija aukštųjų mokyklų vertinimo klausimais yra biudžetinė įstaiga Studijų kokybės vertinimo centras. Šios įstaigos steigėjo funkcijas atlieka Ministerija.
5. Aukštųjų mokyklų tarpusavio ryšius bei ryšius su valdžios ir valdymo bei vietos savivaldos institucijomis koordinuoja Lietuvos universitetų rektorių konferencija (konferencijos), Lietuvos kolegijų direktorių konferencija (konferencijos), Lietuvos studentų atstovybių sąjunga (sąjungos), kitos aukštųjų mokyklų ne pelno ir kitokios organizacijos bei asociacijos, veikiančios pagal įstatymus ir savo įstatus. Šios organizacijos pačių prašymu gali gauti valstybės biudžeto finansinę paramą iš bendrosioms mokslo ir studijų reikmėms skiriamų lėšų.

20 straipsnis. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros planavimas

1. Aukštosios mokyklos rengia perspektyvinius 5 metų savo plėtros planų projektus ir teikia Ministerijai. Ministerija juos derina su aukštosiomis mokyklomis, atsižvelgdama į Aukštojo mokslo tarybos išvadą.
2. Ministerija, atsižvelgdama į valstybės prioritetus, finansinius išteklius, aukštųjų mokyklų pateiktus perspektyvinius plėtros planus, parengia 5 metų perspektyvinį Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros plano projektą ir, išklausiusi Aukštojo mokslo tarybos išvadą, teikia jį tvirtinti Vyriausybei, ir skelbia visuomenei. Plane turi būti numatyta:
  - 1) valstybės tikslai ir uždaviniai aukštojo mokslo srityje;
  - 2) Lietuvos aukštojo mokslo būklės apžvalga ir jos įvertinimas;
  - 3) aukštojo mokslo ir aukštųjų mokyklų plėtros kryptys;
  - 4) studijų programų atnaujinimo ir tobulinimo perspektyvos;
  - 5) numatomų priimti į aukštąsias mokyklas studentų skaičius;
  - 6) numatomo aukštųjų mokyklų finansavimo programa.
3. Prireikus Ministerija tikslina Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros planą, išklausiusi gautas iš Seimo komitetų, ministerijų, Aukštojo mokslo tarybos, Lietuvos mokslo tarybos, Lietuvos universitetų rektorių konferencijos (konferencijų), Lietuvos kolegijų direktorių konferencijos (konferencijų) ir kitų institucijų bei ekspertų pastabas ir siūlymus, ir patikslintą teikia tvirtinti Vyriausybei.

Aukštojo mokslo įstatyme paminėtos įtakingiausios koordinavimo institucijos yra apibrėžtos Mokslo ir studijų įstatyme:

11 straipsnis. Lietuvos mokslo taryba

1. Lietuvos mokslo taryba yra valstybės įstaiga. Ją Vyriausybės teikimu steigia ir jos nuostatus tvirtina Seimas.
2. Lietuvos mokslo tarybą sudaro mokslininkų, ūkio bei verslo interesams atstovaujančių organizacijų ir valstybės institucijų atstovai. Lietuvos mokslo taryba yra Seimo ir Vyriausybės patarėja mokslo, studijų ir eksperimentinės plėtros politikos klausimais.

14 straipsnis. Lietuvos universitetų rektorių konferencija

1. Lietuvos universitetų rektorių konferencija yra visuomeninė organizacija, kurią sudaro universitetinių aukštųjų mokyklų rektoriai. Jos veiklą gali remti valstybė.
2. Lietuvos universitetų rektorių konferencija koordinuoja universitetų tarpusavio ryšius, taip pat ryšius su valdžios ir valdymo bei savivaldybių institucijomis ir yra ekspertas studijų, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros politikos klausimais.

Nors tarp reguliavimo ir koordinavimo institucijų *de jure* nėra Lietuvos mokslų akademijos, tačiau *de facto* jos įtaka didelė. Jos ekspertinė funkcija studijų klausimais apibrėžta Mokslo ir studijų įstatyme:

12 straipsnis. Lietuvos mokslų akademija

1. Lietuvos mokslų akademija yra biudžetinė įstaiga, jungianti žymiausius Lietuvos ir savo veikla su Lietuva susijusius užsienio mokslininkus.
2. Lietuvos mokslų akademija yra mokslinis ekspertas mokslo ir studijų, technikos, ūkio, kultūros, socialinės raidos, aplinkos apsaugos, sveikatos apsaugos ir kitais klausimais.
3. Lietuvos mokslų akademija veikia pagal savo statutą. Jį priima ir keičia akademijos narių visuotinis susirinkimas. Statutą ir jo pakeitimus tvirtina Seimas.
4. Lietuvos mokslų akademijos nariams gali būti mokamos mėnesinės išmokos. Išmokų dydį ir mokėjimo tvarką nustato Vyriausybė.

Lietuvos kolegijų direktorių konferencija (konferencijos), Lietuvos studentų atstovybių sąjunga (sąjungos) nėra apibrėžtos minėtuose įstatymuose, bet šių įstatymų atskiruose straipsniuose apibrėžtos šių organizacijų atskiros funkcijos.

Pagrindinis trūkumas: nė viena iš įtakingiausių koordinavimo institucijų – Lietuvos universitetų rektorių konferencija, Lietuvos mokslo taryba, Lietuvos mokslų akademija – negali atlikti ekspertinės funkcijos. Pirmosios dvi institucijos dėl savo sudarymo principų yra tik atstovaujamosios institucijos. Lietuvos mokslų akademijos atveju yra ir kitų priežasčių. Toliau pateikiamas trumpas paaiškinimas, kodėl šios institucijos negali atlikti ekspertinių funkcijų ir kad tai yra užprogramuota Lietuvos teisės aktuose.

Lietuvos universitetų rektorių konferencija yra sudaryta iš penkiolikos valstybinių universitetų rektorių. Išskyrus Generolo Jono Žemaičio karo akademiją, kiekvienas rektorius yra universiteto akademinės visuomenės per pakopinius rinkimus išrinktas atstovas (universiteto padalinių darbuotojai renka senatą, senatas renka rektorių). Tai reglamentuoja Aukštojo mokslo įstatymo 25 straipsnio 4 dalis:

Valstybinio universiteto rektorių ne ilgesnei kaip 5 metų kadencijai ir ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės viešo konkurso būdu statute nustatyta tvarka slaptu balsavimu renka senatas. Konkurse rektorius pareigoms eiti gali dalyvauti tik mokslininkas ar pripažintas menininkas, turintys profesoriaus vardą.

Pagal Lietuvos mokslo tarybos nuostatų (LR Seimo 2003 m. balandžio 17 d. Nutarimas Nr. IX-1515) 12 punktą tarybą sudaro 32 nariai, iš kurių 24 per pakopinius rinkimus išrenka Lietuvos akademinė visuomenė, 2 deleguoja Lietuvos pramonininkų konfederacija bei Lietuvos žemės ūkio rūmai ir 6 pasiūlo Švietimo ir mokslo ministerija.

15 iš 24 akademinės visuomenės atstovų taryboje pakopinių rinkimų tvarką nusako tarybos nuostatai. Pirmiausiai išrenkami rinkėjai, taip vadinami tarybos ekspertai (Nuostatų 16 punktas):

Likus ne mažiau kaip 2 mėnesiams iki ankstesnės kadencijos narių įgaliojimų pabaigos, universitetų senatai (pastaba: senato narius renka universiteto akademinė visuomenė) ir mokslo institutų tarybos (pastaba: tarybos narių daugumą išrenka instituto tyrėjai) atrenka Tarybos ekspertus pagal kvotas, kurias Taryba nustato proporcingai institucijose dirbančių kiekvienos iš penkių mokslų sričių mokslininkų skaičiui taip, kad būtų atrinkta po 20 kiekvienos

mokslių srities ekspertų. Mokslo ir studijų institucijoms, kuriose dirba mažiau mokslininkų nei reikia vienam mokslių srities ekspertui atrinkti, Taryba pasiūlo tokį ekspertą atrinkti kartu su kitomis institucijomis.

Išrinkti rinkėjai savo ruožtu renka kandidatus į tarybos narius (Nuostatų 19 punktą):

Kandidatus į atitinkamos mokslių srities Tarybos narių vietas slaptu balsavimu iškelia ir už juos balsuoja atitinkamos mokslių srities mokslo ir studijų institucijų atrinkti ekspertai. Išrinktais Tarybos nariais laikomi mokslių srities skirtingų mokslių krypčių mokslininkai, gavę daugiausia balsavime dalyvavusiųjų balsų. Jeigu vienodą skaičių balsų surinko du ar daugiau vienos mokslių krypties ekspertų, negu gali būti išrinkta Tarybos narių, balsuojama dar kartą tik už kandidatus, surinkusius vienodą skaičių balsų.

Likusieji 9 akademinės visuomenės atstovai išrenkami pagal Nuostatų 21 punktą:

Likus ne mažiau kaip 40 dienų iki Tarybos narių kadencijos pabaigos, po vieną Tarybos narį Švietimo ir mokslo ministerijai pasiūlo Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos universitetų rektorių konferencija, Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija, Lietuvos kolegijų direktorių konferencija, Lietuvos mokslininkų sąjunga, Lietuvos studentų sąjunga, Lietuvos studentų atstovybių sąjunga, Lietuvos mokslo ir studijų institucijų senatų (tarybų) pirmininkų konferencija, Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga, Lietuvos pramonininkų konfederacija, Lietuvos žemės ūkio rūmai

Lietuvos Respublikos Seimas tvirtina galutinę tarybos narių sudėtį.

Apibendrinant galima teigti, kad tarybos narių rinkimai yra gana komplikuoti procedūra. Dažniausiai tai 3 pakopų rinkimai, kai kuriais atvejais – 2 pakopų: 1) akademinė visuomenė renka (dažniausiai slaptu balsavimu) universitetų senatus, institutų tarybas, visuomeninių organizacijų (Lietuvos mokslininkų sąjunga, Lietuvos studentų sąjunga, Lietuvos studentų atstovybių sąjunga, Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga, Lietuvos pramonininkų konfederacija, Lietuvos žemės ūkio rūmai) vadovaujančias institucijas; 2) universitetų senatai ir mokslo institutų tarybos išrenka rinkėjus – tarybos ekspertus (šios pakopos nėra visuomeninių organizacijų atveju); 3) rinkėjai tarybos ekspertai, anksčiau išvardytų visuomeninių organizacijų vadovaujančios institucijos išrenka atitinkamai 15 ir 6 kandidatus į tarybos narius; likusios 4 visuomeninės organizacijos, sudarytos *ex officio* iš išrinktų aukštųjų mokyklų ir mokslo institutų vadovų (Lietuvos universitetų rektorių konferencija, Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija, Lietuvos kolegijų direktorių konferencija, Lietuvos mokslo ir studijų institucijų senatų (tarybų) pirmininkų konferencija), išrenka dar 4 kandidatus į tarybos narius; 1 kandidatą išrenka biudžetinė institucija – Lietuvos mokslų akademija, kuri savo ruožtu yra save išsirenkanti institucija).

Nei renkant rektorius, kurie *ex officio* sudaro Lietuvos rektorių konferenciją, nei renkant Lietuvos mokslo tarybos narius nėra griežtos atrankos pagal ekspertams keliamus reikalavimus. Rinkimuose išrenkami atstovai, privalantys ginti ir ginantys juos rinkusiųjų interesus net ir tuo atveju, kai šie interesai yra siauri ir neatitinka viešojo intereso, valstybės tikslų. Akivaizdu, kad tai visiškai priešinga visuotinai pripažintai eksperto elgesio taisyklei – teikti sprendimus, kurie pagrįsti visais galimais faktais ir asmeniniu nepriklausomu vertinimu, ir nepasiduoti vertinimui, kurį siūlo atskiri asmenys ar suinteresuotos grupės.

Dar viena įtakinga institucija, kurią Mokslo ir studijų įstatymas įvardija kaip ekspertę mokslo ir studijų klausimais, yra Lietuvos mokslų akademija. Išsivysčiusiose demokratinėse šalyse mokslų akademijos turi ekspertinį statusą ne pagal įstatymą, o pagal įgytą autoritetą. Tačiau Lietuvos mokslų akademija nėra visuomeninė organizacija kaip daugumoje išsivysčiusių demokratiškesnių šalių. Pagal Mokslo ir studijų įstatymą LMA yra biudžetinė įstaiga, jungianti žymiausias Lietuvos mokslininkus, kuriems iki gyvos galvos mokamos mėnesinės išmokos. LMA statuto (LRS 2003 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. IX-1374) 32 punktą nusako mėnesinių išmokų mokėjimo LMA nariams tvarką, o 33 punktą – už ką išmokamos mėnesinės išmokos:

32. Mokslų akademijos nariams už Mokslų akademijos statute numatytą veiklą mokamos mėnesinės išmokos pagal Vyriausybės nustatytus dydžius ir tvarką. Mokslų akademijos tikrieji nariai, nariai korespondentai, sulaukę 65 metų ir neturintys tarnybinių pareigų arba netekę darbingumo dėl sveikatos būklės, turi teisę naudotis Mokslų akademijos socialinio rėmimo fondu.

33. Mokslų akademijos narys privalo vykdyti Mokslų akademijos nutarimus, organizuoti ir atlikti atitinkamos mokslo srities darbų bei projektų ekspertizes, teikti siūlymus dėl mokslinės ir organizacinės mokslo veiklos gerinimo, taip pat ūkio ir visuomenės, aplinkos apsaugos, sveikatos apsaugos, mokslo, studijų ir kultūros plėtojimo klausimais.

Akivaizdu, kad LMA statute įteisintas loginis prieštaravimas. Mėnesinės išmokos reguliariai mokamos iki gyvos galvos. Jau vien tai reiškia, kad mokama, nepaisant to, ar yra tos ekspertizės, ar jų nėra. Antra, akademijoje yra ir puikių specialistų. Tokie kviečiami dalyvauti ekspertizėse ir už tai jiems mokama iš organizacijų, užsakiusių ekspertizę, lėšų (ne LMA lėšų). Būtent šios kai kurių LMA narių retkarčiais gaunamos pajamos, o ne reguliarios mėnesinės išmokos yra atlyginimas už realiai atliktas ekspertizes. LMA narių iki gyvos galvos gaunamos nedarbinės mėnesinės išmokos sudaro sąlygas Lietuvos akademinėi bendruomenei tapti korumpuota, kurios nemaža dalis dėl tų išmokų veržiasi į akademijos narius. Pati LMA atsirenka savo narius. Pretendentai naudoja įvairiausių įtakos svetus, todėl natūralu, kad įtakingiausi, atsiradus galimybei, be didesnių mokslinių nuopelnų tampa akademijos nariais. Tai ypač pasakytina apie universitetų rektorius, prorektorius. Tai menkina LMA ekspertinius gebėjimus, o nedarbinių išmokų gavimas galutinai anuliuoja LMA ekspertinę funkciją – Vyriausybė gali bet kada nutraukti nedarbinių išmokų mokėjimą, o tai verčia LMA teikti tuo metu valdžioje esančių politikų arba LMA interesus atitinkančius siūlymus.

Privilegijos, nedarbinės išmokos akademikams dažniausiai pastebimos pokomunistinėse šalyse. Didžiosios Britanijos mokslų akademijai, kurios tikslus pavadinimas – Karališkoji Draugija, priklauso žymiausi pasaulio mokslininkai. Jiems išmokos nebuvo ir nėra mokamos. Atvirkščiai, Karališkosios draugijos nariai patys moka draugijai nario mokestį.

Iš įstatyme minimų akademinų ekspertinių institucijų vienintelė Lietuvos kolegijų direktorių konferencija realiai atitinka ekspertinės institucijos statusą. Kolegijų direktoriai nėra renkami kolegijų darbuotojų, juos pagal profesionalumo kriterijus atrenka ir skiria kolegijų tarybos, sudarytos iš socialinių partnerių. Tačiau ši institucija, atsiradusi po 2000 metų Lietuvoje įkūrus neuniversitetinio aukštojo mokslo sektorių, savo įtaka kol kas labai pralaimi minėtoms ekspertinėms institucijoms.

Mokslinių tyrimų įstaigų valstybinis reguliavimas

Lyginant su aukštosiomis mokyklomis, šios įstaigos yra žymiai laisvesnės – Mokslo ir studijų įstatyme išvardinta mažiau valstybinio reguliavimo funkcijų; valstybės institucijos, reguliuojančios šių įstaigų veiklą, nėra apibrėžtos viename straipsnyje; valstybiniai mokslo institutai praktiškai visiškai laisvai gali pasirinkti savo mokslinių tyrimų kryptis (žr. toliau, 1.4.4 skyrių). Įstatymo straipsniai ir jų dalys, apibrėžiantys mokslinių tyrimų įstaigų valstybinį reguliavimą:

6 straipsnis. Mokslinių tyrimų įstaigų veiklos teisiniai pagrindai

2. ... Valstybės mokslo institutų mokslinių tyrimų kryptis tvirtina Vyriausybė Švietimo ir mokslo ministerijos teikimu, parengtu išnagrinėjus Lietuvos mokslo tarybos bei suinteresuotų valstybės institucijų pasiūlymus.

20 straipsnis. Mokslinių tyrimų įstaigų statutai ir įstatai

1. Valstybės mokslinių tyrimų įstaigų veiklą reglamentuoja Vyriausybės patvirtinti statutai ar įstatai. Vyriausybė gali pavesti patvirtinti valstybės mokslo įstaigos įstatus institucijai, kuri jos pavedimu atlieka steigėjo funkcijas.

21 straipsnis. Mokslinių tyrimų įstaigų savivalda ir valdymas

1. Valstybės mokslo institutai ir universitetų mokslo institutai turi savivaldą, apibrėžtą šiame ir kituose įstatymuose bei jų statuteuose. Institutai turi teisę:

1) pasirinkti mokslinių tyrimų kryptis ir teikti jas Švietimo ir mokslo ministerijai;

2. ... Du trečdalius tarybos narių renka instituto mokslininkai ir trečdalį narių deleguoja steigėjas arba jo įgaliota institucija. Vyriausybė gali nustatyti ir kitokių instituto mokslininkų išrinktų ir steigėjo paskirtų tarybos narių santykį, be to, ji gali nustatyti, kad į instituto tarybą įtraukiami ir suinteresuotų institucijų, įstaigų bei organizacijų atstovai. ...

4. Valstybės mokslo instituto tarybos išrinktą direktorių tvirtina švietimo ir mokslo ministras.

22 straipsnis. Mokslinių tyrimų įstaigų veiklos priežiūra

1. Mokslinių tyrimų įstaigos kasmet pagal švietimo ir mokslo ministro patvirtintas taisykles pateikia Švietimo ir mokslo ministerijai mokslinės ir su ja susijusios kitos veiklos ataskaitą.

2. Mokslinių tyrimų įstaigos nuolat atlieka savo veiklos kvalifikacinę analizę. Ją papildo reguliarius Švietimo ir mokslo ministerijos nustatyta tvarka organizuojamas ekspertinis mokslinės veiklos vertinimas. Ne rečiau kaip kas penkeri metai atliekama mokslinių tyrimų įstaigos atestacija. Jos rezultatai gali būti pagrindas keisti mokslinės įstaigos teisinį statusą, ją pabaigti ar pertvarkyti.

3. Švietimo ir mokslo ministerija savo nustatyta tvarka vykdo visų Lietuvos Respublikoje valstybės biudžeto lėšomis atliekamų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbų stebėseną. Ministerijos ir kitos įstaigos privalo teikti Švietimo ir mokslo ministerijai informaciją apie tokius jų užsakymu atliekamus darbus.

Švietimo ir mokslo ministerijai, kurios reguliavimo sferoje lyg ir yra valstybinės mokslo įstaigos, suteikta teisė tik gauti informaciją apie jų mokslinių tyrimų kryptis (21 straipsnio 1 dalies 2 punktą – žr. aukščiau) ir deleguoti vieną kitą asmenį į instituto tarybą, patvirtinti/nepatvirtinti tarybos išrinktą direktorių ir tarybos nustatytą darbo užmokestį direktoriui (kitų instituto darbuotojų darbo užmokesčiai reglamentuojami Vyriausybės nutarimais). Nors Mokslo ir studijų įstatymo 6 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad „Valstybės mokslo institutų mokslinių tyrimų kryptis tvirtina Vyriausybė Švietimo ir mokslo ministerijos teikimu, parengtu išnagrinėjus Lietuvos mokslo tarybos bei suinteresuotų valstybės institucijų pasiūlymus“, tačiau Vyriausybė šią įstatymo nuostatą ignoruoja ir praktiškai automatiškai tvirtina tyrimų kryptis – paskutiniosios kadencijos (nuo 2003 metų) Lietuvos mokslo taryba nė karto negavo iš Vyriausybės pavedimo teikti pasiūlymus dėl institutų mokslinių tyrimų krypčių. Kita vertus, nei Lietuvos mokslo taryba, nei kitos įtakingiausios koordinavimo institucijos iš principo negali pateikti ekspertiniu vertinimu grindžiamų pasiūlymų (žr. aukščiau). Negali to pateikti ir dar viena Mokslo ir studijų įstatyme apibrėžta koordinavimo ir ekspertinė MTEP politikos klausimais institucija – Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija:

15 straipsnis. Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija

1. Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija yra visuomeninė organizacija, kurią sudaro valstybės mokslo institutų ir universitetų mokslo institutų direktoriai. Jos veiklą gali remti valstybė.

2. Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija koordinuoja institutų tarpusavio ryšius, taip pat ryšius su valstybės bei savivaldybių institucijomis ir yra ekspertas mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros politikos klausimais.

Iš tikrųjų ši institucija dėl tokių pačių priežasčių kaip ir anksčiau išdėstytų aptariant kitas koordinavimo ir patariančias institucijas – Lietuvos universitetų rektorių konferenciją, Lietuvos mokslo tarybą, Lietuvos mokslų akademiją – negali atlikti ekspertinės funkcijos. Konferencija yra sudaryta iš institutų direktorių, kuriuos išrenka patys institutai. Tokiu būdu institutai gali vykdyti tik atstovaujамąją funkciją, ne ekspertinę. Be to, jei Lietuvos mokslo taryba atstovauja visai Lietuvos mokslo ir studijų sistemai, tai mokslo institutų direktorių konferencija atstovauja tik savo institutams ir vykdo lobistinę veiklą tik dėl savų interesų.

1.5.3. Aukštosios mokyklos – veikla, autonomija, savivalda, akademinė laisvė

Aukštojo mokslo įstatymo 5 straipsnyje apibrėžti Lietuvos aukštųjų mokyklų tipai:

1. Aukštosios mokyklos yra dviejų tipų - universitetai ir kolegijos.

2. Aukštosios mokyklos gali būti valstybinės ir nevalstybinės.

6 ir 7 straipsnio pirmosios dalys apibrėžia universitetą ir kolegiją:

Universitetas yra aukštoji mokykla, kurioje vyrauja universitetinės studijos ir studentų daugumą sudaro studijuojantieji pagal universitetines studijų programas, atliekami moksliniai tyrimai, organizuojamos magistrantūros bei doktorantūros studijos ir (ar) plėtojama aukšto lygio profesionali meno veikla bei yra meno aspirantūra. Šias funkcijas vykdančiai aukštajai mokyklai gali būti pripažįstamas universiteto statusas net ir tuo atveju, kai jos pavadinime nėra žodžio „universitetas“.

Kolegija yra aukštoji mokykla, kurioje vyrauja neuniversitetinės studijos ir studentų daugumą sudaro studijuojantieji pagal neuniversitetines studijų programas, plėtojami taikomieji moksliniai tyrimai ir (ar) taikomoji mokslinė veikla arba profesionalus menas. Kolegijos pavadinime negali būti žodžių „universitetas“ ir „akademija“.

39 straipsnio 2 dalis nurodo, kokios studijos yra universitete:

2. Universitete yra šios nuosekliosios studijos:

- 1) pagrindinės (pirmoji pakopa);
- 2) magistrantūros, specialiosios profesinės (antroji pakopa);
- 3) vientisios (suderintos pirmoji ir antroji pakopos);
- 4) rezidentūros, meno aspirantūros, doktorantūros (trečioji pakopa).

Tačiau toks apibrėžimas yra gana prieštaringas. Sudaromas išpūdis, kad universitete privalo būti visos anksčiau įvardytos studijų pakopos ir formos. O jei institucijoje nėra, pavyzdžiui, vientisųjų studijų ar trečiosios pakopos, ar institucija gali vadintis universitetu?

Universitetas

Lietuvos teisės aktai, reguliuojantys aukštųjų mokyklų veiklą, buvo kuriami gana miglotai įsivaizduojant tokių sąvokų kaip universitetas, autonomija, akademinė laisvė turinį. Sutariama, kad studijos universitete turi vykti mokslinių tyrimų aplinkoje, kad universitetas turi turėti autonomiją (savivaldą) ir kad akademinės bendruomenės nariai turi turėti akademinę laisvę. Tačiau tai grindžiama išimtinai istorine tradicija, nesuvokiant šių dalykų tikrosios reikšmės dabarties realijoje.

Aukštojo mokslo institucijos – kolegijos, universiteto – misija yra dvilypė. Ji turi būti ir atsakinga, ir atsiliepianti, reaguojanti^{43,44}:

- *„Atsakingumas siejamas su universiteto misijos ir visuomenės poreikiais ilgalaikėje perspektyvoje. Tradiciškai pabrėžiama universiteto pagrindinė misija (ilgalaikė atsakomybė) – saugoti visuomenės kultūrinį paveldą, kurti naują žinojimą ir perduoti jį ateities kartoms. Dėl šių priešasčių visuomenė pripažįsta, kad universitetui reikalinga autonomija siekiant šių tikslų. Kolegijoms ir universitetams yra patikėta ir kita, neabejotinai unikali atsakomybė – būti nuolatiniu ir patikimu socialinės kritikos varikliu. Kritika reikalauja perspektyvos ir nepriklausomybės, o tai įmanoma tik esant aukštam autonomijos lygiui. Esant visiškai integracijai į socialinį kontekstą ir kontrolei, kurią vykdo šio konteksto struktūros ir mechanizmai, nepriklausoma kritika yra neįmanoma.*

⁴³ L. Weber, Y. Harayama, F. Grin, Responsiveness, responsibility and accountability: an evaluation of university Governance in Switzerland, in Arimoto, Akira (Ed.), University Reforms and Academic Governance: Reports of the 2000 Three-Nation Workshop on Academic Governance (Tokyo, Japan, February 24-25, 2000). RIHE International Publication Series No. 7. P.55-111.
http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED452779&ERICExtSearch_SearchType_0=eric_accno&accno=ED452779

⁴⁴ M.D. Snyder, A Question of Autonomy: The View from Salzburg, *Academe*, vol. 88), No.3 (2002) 34;
<http://www.aaup.org/publications/Academe/2002/02mj/02mjsny.htm>

- **Atsiliepimas, reagavimas** siejasi su neatidėliotinomis strategijomis, kurios sprendžia artimiausios ateities kintančius ir dažnai trumpalaikius visuomenės ekonominius ir socialinius poreikius. Šiuolaikiniame pasaulyje šie poreikiai tampa gyvybiškai svarbūs. Aukštasis mokslas yra praktiškai visuotinai pripažįstamas kelias į asmeninę ir socialinę sėkmę. Studijų programos, mokymo sistemos turi lanksčiai reaguoti į visuomenės poreikius, iš universitetų laukiama vis didesnio indėlio į inovacijų sistemą. Didėjant socialiniams išipareigojimams, neišvengiamai aukojama dalis autonomijos. Dabartinė aukštojo mokslo kritika dažniausiai koncentruojasi ties atsiliepimo, reagavimo klausimais. Tačiau kartais tokia kritika maskuoja nepasitenkinimą, kai kolegija ar universitetas vengia socialinių reiškinių kritikos“.

Profesionalai, bandantys apibrėžti, kas yra aukštojo mokslo institucija, visuotinai sutaria, kad aukštajame moksle yra labai aiškios dimensijos, kurios negali būti susiaurintos iki įprastinių produktų ar paslaugų teikimo, yra tokie specifiniai aukštojo mokslo institucijos veikimo būdai, kurie negali būti traktuojami taip pat kaip verslas. Bertonas Klarkas (Burton Clark), kuris laikomas šios srities klasiku, rašo: „ant aukštojo mokslo fabriko grindų yra suversti žinojimo ryšuliai, kuriais užsiima profesionalai. Profesionalai stumdo ir trauko savo atskirus ryšulius. Jei jie vykdo mokslinius tyrimus, jie bando padidinti ryšulį ar net iš naujo jį sudėlioti. Jei ištraukia į akademinę veiklą, besiskiriančią nuo mokslinių tyrimų, tai jie tuos ryšulius konservuoja, kritikuoja, perdaro. Jei moko, tai jie bando perduoti ryšulio dalį klientams, kuriuos vadiname studentais, skatindami juos mąstyti apie žinojimo ryšulio prigimtį, kaip jis gali būti panaudotas, ir gal būt atsiduoti tokios veiklos karjerai. Jei kaip patarėjai, konsultantai ar paskaitininkai ištraukia į veiklą, išeinančią už „gamyklos“ ribų, akademikai toliau skleidžia žinojimą arba bando žinojimo potencialą paversti praktiniais rezultatais. Tai, kas akademikams yra labiausiai bendra, yra jų darbas žinojime ir su žinojimu. Tai, kas akademikams yra mažiausiai bendra, yra bendras žinojimas, kadangi kiekvienas jų aukštajame žinojime dirba savo specializacijos sraigalyje. Jiems atsilyginama pirmiausiai už žingsnius skirtingomis kryptimis. Nors jie vis bando sukurti teorijas ar būdus, kurie dar kartą integruotų tuos žingsnius, bet fragmentiškumas visada išlieka. ... Universitetas yra profesinių amatų susirinkimo vieta, dar daugiau – konfederacija, žinojimo grupių, kurioms nereikia reguliuojamų operatyvinių sąsajų, konglomeratas. Labiausiai stulbinantis šio visuomenės sektoriaus veikimo lygmens pobūdis yra tai, kad pagrindinis akademinės institucijos personalas labai stipriai orientuojasi į panašius į save, tapatinasi su jais, yra jų kontroliuojami, kurie tačiau yra kitur, ne toje pačioje institucijoje“⁴⁵.

Taip efektyvumo siekiantis „akademinis asmuo“ yra veikiamas įvairiausių autoritetų ir paskatų. Dalis jų yra toje pačioje institucijoje kaip ir pats asmuo, bet dalis, ypač esantys toje pačioje mokslo ar studijų kryptyje, neišvengiamai ateina iš už institucinių, regioninių ir nacionalinių sienų. Rezultatas: valdantysis autoritetas, pavadinkime jį kolegialiu, žinojime neišvengiamai formuojasi ne įstaigoje, ne apie įstaigos vadovybę, bet aplink tos pačios akademinės srities ar krypties lyderiais esančius kolegas nepriklausomai nuo jų institucinės priklausomybės. Toks kolegialus autoritetas išplaukia iš akademijos kaip gildijos darbo pačios prigimties. Visa aukštojo mokslo sistema yra persmelkta kolegialaus autoriteto, kuris veikia labai skirtingai nuo tradicinio verslo administravimo. Kolegialus autoritetas nėra formalizuotas, bet jo legitimumas akademijoje yra nekvestionuojama realybė.

Konkurencija tarp mokslo ir studijų institucijų labai skiriasi nuo konkurencijos tarp verslo įmonių. Bet kuri mokslo ir studijų institucija, formaliai turinti konkretų teisinį institucijos veikimo

⁴⁵ Clark, B. (1983). “Governing the higher education system.” in M. Shattock: The Structure and Governance of Higher Education. Guildford, Society for Research into Higher Education: 20-21.

pagrindą, iš tikrųjų yra globali, nes asmenų, dirbančių šioje institucijoje, dauguma autoritetų yra už institucijos ribų. Atsiranda akademinės konkurencijos ypatybės – tai, kuo ji skiriasi nuo konkurencijos versle. Akademinės konkurencijos pagrindas yra gebėjimas bendradarbiauti kuriant žinojimą. Priešingai nei tradicinės prekės ar paslaugos, dalinantis žinojimu jis tik didėja (tai akivaizdžiai liudija viešai erdvei pateikiami mokslinių tyrimų rezultatai kaip straipsniai, konferencijos, neformalūs susitikimai). Akademinėje konkurencijoje pralaimi tik negebantys pasidalyti sukurtu žinojimu (apie negebančius kurti nekalbame – jie negali būti traktuojami kaip akademinės visuomenės nariai). Tam tikras prieštaravimas iškyla kalbant apie mokslinių tyrimų rezultatų komercializavimą. Asmuo, pasiekęs komercializuojamą rezultatą, įgyja į jį intelektualiosios nuosavybės teises (pvz., patentą). Tai atlyginimas pasiekusiam tokį rezultatą, tačiau kitiems nėra uždrausta pasinaudoti užpatentuotomis žiniomis naujam žinojimui gauti. Šioje vietoje verta pažymėti, kad šiuolaikinei visuomenei vis labiau tampant žinojimo visuomene, akademinės konkurencijos bruožų įgyja ir ekonominė konkurencija. Iš tikrųjų žinojimo ekonomikai būdinga: a) inovacijų sistema, o ne atskira inovacinė grandis; b) strateginiai verslo tinklai, kuriais sklinda žinojimas, o ne atskiri verslo vienetai su izoliuotomis žinių bazėmis; c) ne tiek konkurencija, kiek kūrybinis bendradarbiavimas su rinka; d) bendra kliento, pirkėjo sėkmė, o ne vien atskirų jo poreikių tenkinimas. Žinojimo ekonomikos ir industrinės ekonomikos skiriamieji bruožai:

Industrinėje ekonomikoje:	Žinojimo ekonomikoje:
Vertė gaunama per efektyvumą	Vertė gaunama per kūrybingumą
Investicija į gamyklą	Investicija į inovaciją
Inventorius	Informacija
Orientuota į produktą	Orientuota į vartotoją
Vietinė gamyba	Globali gamyba
Planavimas	Pokyčiai ir inovacija
Konkurenciniai santykiai	Kooperaciniai tinklai (klasteriai, branduoliai)

Akademinė laisvė ir autonomija

Anksčiau pateiktame kontekste darosi aiškesnis autonomijos, akademinės laisvės turinys šiuolaikiniame pasaulyje. Akademinės laisvės dėka aukštojo mokslo institucijų personalas gali laisvai veikti ir kurti, dalyvaudamas jo profesinius interesus atitinkančios neformalios pasaulinės bendruomenės veikloje, joje semtis ir dalytis idėjomis, žinojimu. Institucijos administracijos paskirtis, naudojantis institucijai suteikta autonomija, yra puoselėti akademinę laisvę.

Azijos šalių universitetų tinklo (ASEAN University Network) ir Europos Komisijos kartu parengtoje ataskaitoje apie aukštojo mokslo autonomiją⁴⁶ konstatuojama:

„Akademinė laisvė. Dvi sąvokos – institucinė/finansinė autonomija ir akademinė laisvė – neturėtų būti painiojamos: akademinė laisvė yra suprantama kaip aukštojo mokslo svarbiausias veiksnys nepriklausomai nuo to, ar institucija turi finansinę ir institucinę autonomiją ar ne. Taip pat konkrečių atvejų tyrimai parodė, kad autonomijos nuostatai, priklausomai nuo jų sudarymo ir administravimo, gali būti panaudoti mažinant universiteto narių akademinę laisvę.

Autonomija. *Autonomijos aukštajame moksle poreikis yra suvokiamas keturiais aspektais:*

- *Subsidiarumas⁴⁷ – geresnis, efektyvesnis aukštojo mokslo organizavimas ir administravimas,*

⁴⁶ AUNP Second Round Table Meeting on Higher Education Autonomy in ASEAN and the European Union: Summary Report, Pompea Fabra University, Barcelona, Spain, 13-14 January 2005
<http://www.deltha.cec.eu.int/aunp/2RTM%20-%20Summary%20Report.pdf>

- *Atskaitomybė ir kokybė,*
- *Globali konkurencija,*
- *Poreikis racionaliau naudoti lėšas – valstybinio finansavimo mažėjimas.*

Nors nustatyta daug atvejų, kuriuose paskutinis aspektas buvo tikrasis valdžios institucijų motyvas įdiegti autonomiją, tai nėra suvokiama kaip argumentas prieš autonomiją kaip tokią.“

Pateiktoje ištraukoje paminėta, kad autonomijos nuostatai, priklausomai nuo jų sudarymo ir administravimo, gali mažinti akademinę laisvę. Tai iliustruoja Lietuvos aukštojo mokslo institucijų autonomija, kuri įgyvendinta kaip uždarumas, teikiantis galimybę administracijai laisvai tvarkytis institucijos viduje. Akademinė laisvė ardo uždarumą, todėl neišvengiamai konfliktuoja su Lietuvoje įgyvendinta autonomijos samprata ir, deja, dažniausiai pralaimi.

Mokslo ir studijų sistemos valdymo efektyvumo būtina sąlyga yra subsidiarumas, pagal kurį centrinė valdžia turėtų vykdyti tik tokias valdymo funkcijas, kurios negali būti efektyviai vykdomos labiau betarpiškame lygmenyje ar tiesiog pačioje, centrinės valdžios reguliavimo sferoje esančioje institucijoje. Pasaulinėje praktikoje tuo yra grindžiama mokslo ir studijų institucijų autonomija, kuri reiškia, kad šioms institucijoms centrinė valdžia deleguoja dalį savo valdymo funkcijų. Tačiau įvairiose šalyse mokslo ir studijų institucijų autonomijos laipsnis (centrinės valdžios institucijai perduodamų valdymo funkcijų apimtis) yra labai skirtingas. Išsivysčiusiose Vakarų šalyse ši mokslo ir studijų institucijų autonomijos laipsnį nulemia subsidiarumas (sprendimai priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi, o tas lygmuo tiesiogiai priklauso nuo to, kaip yra organizuojamas institucijos vidinis valdymas; jei dėl istorinių priežasčių ar kultūrinių tradicijų institucijos vidinio valdymo struktūra nėra efektyvi priimant tam tikro tipo sprendimus, tai šio tipo sprendimų priėmimo teisė nėra deleguojama institucijai).

Galima daryti išvadą, kad 1) akademinė laisvė yra pagrindinis aukštojo mokslo veiksnys nepriklausomai nuo autonomijos, 2) autonomija yra subsidiarumo principo įgyvendinimas aukštojo mokslo sistemoje, 3) autonomijos pobūdį nulemia aukštosios mokyklos misija ir galimi įvairūs autonomijos laipsniai. Toliau aptariama, koks akademinės laisvės (individo laisvės) ir aukštojo mokslo institucijų autonomijos (institucinės laisvės) turinys įtvirtintas Lietuvos įstatymuose ir kaip tai palanku mokslo ir studijų institucijų misijoms vykdyti.

Lietuvos Konstitucijos 40 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta: „Aukštosioms mokykloms suteikiama autonomija“, autonomijos turinys detalizuotas Aukštojo mokslo įstatymo 9 straipsnyje.

Aukštųjų mokyklų savivaldos ir visuomeninio reguliavimo institucijos apibrėžtos Aukštojo mokslo įstatymo 21 straipsnyje:

1. Valstybinio universiteto aukščiausia akademinės savivaldos institucija yra senatas, valstybinės kolegijos – akademinė taryba.
2. Valstybinių universitetų visuomeninės priežiūros ir globos institucija yra universiteto taryba, valstybinės kolegijos – kolegijos taryba.

Valstybinio universiteto senatą sudaro praktiškai vien universiteto darbuotojai ir studentai, kolegijos akademinėje taryboje pagal įstatymą turi būti ne mažiau kaip 10 proc. narių iš kitų mokslo ir studijų institucijų. Tiek senate, tiek akademinėje taryboje turi būti ne mažiau kaip 10 proc. studentų.

⁴⁷ Sprendimų priėmimo principas, teigiantis, kad sprendimai turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi (Tarptautinių žodžių žodynas)

The quality of being subsidiary; *spec.* the principle that a central authority should have a subsidiary function, performing only those tasks which cannot be performed effectively at a more immediate or local level (Oxford English Dictionary).

Valstybinio universiteto taryba, kurios mažiausiai trečdalį turi sudaryti ne universiteto darbuotojai, neturi realių valdymo galių. Ji gali tik stebėti universiteto veiklą, negali priimti esminių sprendimų, kuriuos universitetas privalėtų vykdyti. Universiteto senatui yra privalomas tik vienas tarybos sprendimas – pakartotinės tarybos išvados ir siūlymai dėl metinių pajamų ir išlaidų sąmatų bei jų įvykdymo ataskaitų (Aukštojo mokslo įstatymo 24 straipsnio 7 dalis). Valstybinės kolegijos tarybos, sudarytos remiantis tomis pačiomis nuostatomis kaip ir universiteto tarybos, funkcijos yra panašios į universiteto tarybos funkcijas, bet turi vieną naują funkciją, kuri pakelia kolegijos tarybą iki valdančios institucijos statuso – kolegijos taryba renka kolegijos direktorių.

Lietuvoje dažnai girdimas priekaištas dabartinėms universitetų taryboms, kad jos neefektyvios, kad jų nariai atsainiai žiūri į savo pareigų vykdymą. Iš tikrųjų būtų keista, jei būtų priešingai. Jau minėta, kad tarybos neturi realių valdymo galių. Tuo įsitikinę, tarybos nariai, kurių darbovietė yra kitur ir kurie dažniausiai turi kitų įsipareigojimų, suvokia, kad taryboje jie gaišta laiką. Nors įstatymas maždaug vienodai tarp universiteto ir švietimo ir mokslo ministro paskirsto galias atrenkant tarybos narius, o ministras ir tvirtina galutinę tarybos narių sudėtį, bet iš tikrųjų universiteto senatas ir rektorius turi didžiausią įtaką tarybos sudėčiai. Viena iš priežasčių yra ta, kad tarybos narių parinkimo procedūra nėra aiškiai reglamentuota, pavyzdžiui, kaip JAV ar Jungtinėje Karalystėje, kurių aukštosios mokyklos aptariamose tolimesniuose skyriuose.

Įstatyme tarp autonomijos požymių nurodyta ir aukštosios mokyklos teisė rinkti savivaldos institucijas. Universiteto darbuotojų išrinktas universiteto senatas savo ruožtu renka universiteto rektorių (Aukštojo mokslo įstatymo 22 straipsnio 5 dalis). Tokiu būdu universiteto rektorius yra universiteto darbuotojų per pakopinius rinkimus išrinktas atstovas, bet ne vadovas. Bet kuri rektoriaus iniciatyva gali būti sustabdyta, o jis pats netekti pareigų, jei tai iniciatyvai nepritaria universiteto darbuotojai. Jei rektorius pamirštų savo kaip atstovo funkcijas ir imtųsi vykdyti universiteto vadovo funkcijas, tai universiteto darbuotojai ir senatas tokią atstovo veiklą sustabdytų. Padėtis yra panaši į 1.4.2 skyriuje aptartą Lietuvos ekspertinių ir patariančiųjų institucijų sudarymą ir veiklą. Su atstovavimo funkcijomis nesuderinami tokie vadovo veiksmai, kurie leistų iš tikrųjų padidinti universitetinių studijų ir mokslinių tyrimų kokybę. Pirmiausiai, tai būtų įgyvendinimas tokios akademinio personalo parinkimo strategijos, kuri į universitetą pritrauktų kritišku mąstymu, kuris būtinas studijose ir moksliniame darbe, pasižyminčias asmenybes, o ne lojalias uždarai hierarchizuotai sistemai vidutinybes, prie kurių gebėjimų derinamos studijų programos. Tai būtų ir universiteto smulkių nepriklausomų fakultetų sujungimas, o tai leistų pagerinti turimo potencialo panaudojimą vykdant studijų programas ir mokslinius tyrimus.

Lietuvoje paplitusi nuomonė, kad yra ar nėra autonomijos, savivaldos, priklauso nuo to, kas renka rektorių – universiteto darbuotojai ar taryba sudaryta iš išorinių narių. Pagal tokią nuostatą JAV, Danijos, Austrijos, Nyderlandų, Jungtinės Karalystės, Švedijos ir kitų šalių universitetai neturi savivaldos. Iš tikrųjų savivaldos autonomijos esmė slypi ne tame, koks asmuo ar asmenys (iš išorės ar patys darbuotojai) valdo. Aukščiausia valdžia priklauso įstatymui. Šiuo požiūriu aukštosios mokyklos autonomija yra subsidiarumas (žr. aukščiau), kitaip tariant, įstatyminių normų rinkinys, kuris leidžia universitetui tvarkytis be didesnio išorinio reglamentavimo.

Lietuvoje autonomija nėra suprantama ir nėra įgyvendinta kaip subsidiarumas. Autonomija suprantamas kaip istorinė tradicija. Nors toks supratimas yra labai siauras ir nepaaiškina, kodėl aukštajai mokyklai reikalinga autonomija, toks požiūris, deja, dominuoja ir Lietuvos Konstitucinio teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarime:

Istoriškai aukštosios mokyklos autonomijos idėja susiformavo viduramžiais, kuriantis universitetams kaip mokslo ir mokymo įstaigoms. Autonomija reiškė, kad universitetas tam tikra prasme yra laisvas nuo valstybės, siekia kuo daugiau atsiriboti nuo politinės valdžios įtakos, sukurti savarankišką aukštosios mokyklos vidaus gyvenimo

reguliavimo sistemą. Tokio atsitolinimo nuo valstybinės valdžios tikslas buvo apsaugoti mokslo, tyrimo ir mokymo laisvę, apginti mokslininkus ir dėstytojus nuo politinio bei ideologinio poveikio. Akademinės autonomijos raidą visada lėmė supratimas, jog mokslas ir mokymas gali normaliai egzistuoti ir skatinti pažangą tik tada, kai jie yra laisvi ir nepriklausomi. Taip susiformavo akademinės laisvės principas, išreiškiantis siekimą apginti nuo išorinės įtakos mokslininkų ir dėstytojų mokslinės minties ir jos išraiškos laisvę. Tradiciškai aukštosios mokyklos autonomija suprantama kaip teisė savarankiškai nustatyti ir įtvirtinti įstatuose ar statute savo organizacinę ir valdymo struktūrą, ryšius su kitais partneriais, mokslo ir studijų tvarką, studijų programas, studentų priėmimo tvarką, spręsti kitus su tuo susijusius klausimus, naudotis valstybės perduotu ir kitu įsigytu turto, turėti teritorijos ir pastatų, kito turto, skirto mokslo ir studijų reikalams, neliečiamumo garantiją. Tuo tikslu aukštajai mokyklai garantuojama institucinė autonomija, t.y. tam tikras statusas, kuris reiškia, kad yra tam tikros veiklos sritys, laisvos nuo vykdomosios valdžios kontrolės.

Pateiktoje nutarimo ištraukoje autonomija akcentuojama kaip istorinė tradicija, formuojamas išpūdis, kad akademinė laisvė yra išvestinė iš autonomijos, nors, kaip jau minėta anksčiau, iš tikrųjų akademinė laisvė yra suprantama kaip aukštojo mokslo svarbiausias veiksnys nepaisant to, ar institucija turi finansinę ir institucinę autonomiją ar ne. Be to, priklausomai nuo to, kaip autonomija įgyvendinta, pastaroji gali net naikinti akademinę laisvę. Tame pačiame KT nutarime prieštaringai teigiama: „*Tačiau naujai priimtas įstatymas negali susiaurinti ar pažeisti tų savivaldos garantijų, kurios yra įtvirtintos konstitucijoje ir detalizuotos įstatymuose*“. Prieinama prie išvados, kad ankstesni įstatymai, detalizuojantys savivaldos garantijas, įgyja Konstitucijos statusą – nauji įstatymai turi būti derinami prie ankstesnių, kurie, pagal nutarimo dvasią, negali būti keičiami. Nors universiteto rektoriaus rinkimo tvarka nėra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, bet remiantis tokiu KT nutarimu dabartinės rektoriaus rinkimo tvarkos šalininkai įgyja teisinį pagrindą ginti tokią tvarką.

1.5.4. Mokslinių tyrimų įstaigos – paskirtis ir savivalda

Lietuvos mokslinių tyrimų pajėgumai išsklaidyti tarp 15 valstybinių bei 6 privačių universitetų ir 35 mokslinių tyrimų įstaigų, iš kurių 18 yra universitetų mokslo institutai, 17 – valstybės mokslo institutai ir 8 – valstybės mokslo įstaigos. Toks mokslinių tyrimų pajėgumų išsklaidymas yra viena iš pagrindinių priežasčių, neleidžiančių Lietuvos universitetams tapti globaliomis, idėjas generuojančiomis institucijomis, kurių bendruomenių nariai telktųsi moksliniams tyrimams bei studijoms pirmiausiai ne tarpusavyje, o aplink pasaulyje pripažintus mokslo ir studijų autoritetus ir patys taptų tokiais autoritetais. Universitetas yra, jei jis naujas, idėjas generuojanti institucija, kurioje meistrai (tyrėjai), dirbdami kartu su pameistriais (studentais, doktorantais), kuria naują žinojimą. Tokio universiteto Lietuvoje dar nėra ir neatsiras, kol universitetas netaps išbarstytu Lietuvos mokslo pajėgumų koncentravimosi vieta, kol universitete nesusidarys kritinė mokslo pajėgumų masė, be kurios nėra nei terpės naujoms idėjoms gimti, nei aplinkos, kurioje studentai įgyja žinojimą dalyvaudami naujo žinojimo kūrime.

Lietuvos mokslinių tyrimų įstaigų paskirtį apibrėžia Mokslo ir studijų įstatymo 6 straipsnis:

1. Valstybės mokslinių tyrimų įstaigos yra šios:

- 1) valstybės mokslo institutai;
- 2) universitetų mokslo institutai;
- 3) valstybės mokslo įstaigos.

2. Valstybės mokslo institutas yra mokslinių tyrimų įstaiga, steigiamą, kad **atliktų Lietuvos ūkiui ir kultūrai bei tarptautiniam bendradarbiavimui svarbius ilgalaikius tarptautinio lygio mokslinius tyrimus**, kuriems reikia specializuotų mokslininkų grupių, duomenų sandėpų bei specializuotos eksperimentinės įrangos. **Kartu su aukštosiomis mokyklomis valstybės mokslo institutas rengia mokslininkus, padeda rengti specialistus.** Valstybės

mokslo institutų mokslinių tyrimų kryptis tvirtina Vyriausybė Švietimo ir mokslo ministerijos teikimu, parengtu išnagrinėjus Lietuvos mokslo tarybos bei suinteresuotų valstybės institucijų pasiūlymus.

3. Universiteto mokslo institutas yra mokslinių tyrimų įstaiga, pagal sutartis su universitetu **suteikianti mokslinę bazę universiteto studentų studijoms ir mokslininkams rengti doktorantūroje, taip pat dėstytojų mokslinei kvalifikacijai kelti. Universitetų mokslo institutai steigiami tarptautinio lygio atskirų mokslo krypčių ar šakų moksliniams tyrimams atlikti.** Universiteto mokslo institutas savo veikloje vadovaujasi šiuo Įstatymu, Aukštojo mokslo įstatymu ir kitais teisės aktais.

4. Mokslo įstaigos pagrindinė veikla yra moksliniai tyrimai. Valstybės mokslo įstaigos steigiamos, kad atliktų ūkio ir kultūros plėtrai svarbius taikomuosius tyrimus ir eksperimentinės plėtros darbus ir (ar) plėtotų eksperimentinę gamybą, rengtų moksliniais tyrimais pagrįstas rekomendacijas įmonėms, valstybės ir kitoms institucijoms.

Verta palyginti šią mokslinių tyrimų įstaigų paskirtį su universiteto paskirtimi. Pastarąją apibrėžia Aukštojo mokslo įstatymo 6 straipsnio 2 dalis:

2. Pagrindiniai universiteto tikslai:

1) **sudaryti sąlygas asmeniui įgyti moksliniais tyrimais grindžiamą, kultūros, mokslo ir naujausių technologijų lygį atitinkantį aukštąjį išsilavinimą, kvalifikaciją ir mokslo laipsnį;**

2) sudaryti sąlygas asmens tęstiniam mokymuisi, įgytos kvalifikacijos kėlimui bei persikvalifikavimui;

3) **rengti mokslininkus ir (ar) menininkus, stiprinti mokslo ir studijų poveikį Lietuvos ūkio ir kultūros pažangai bei demokratinės, pilietinės visuomenės sklaidai;**

4) ugdyti švietimui ir kultūrai imlią visuomenę, gebančią efektyviai naudotis mokslu ir konkuruoti aukšto lygio technologijų, gaminių ir paslaugų rinkoje;

5) mokslinė, šviečiamąja, menine ir kita kultūrine veikla skatinti regionų bei visos šalies plėtrą; 6) plėtoti šalies humanitarinės, informacinės ir technologinės kultūros ugdymui bei tarptautinei mokslinei ir ūkio kooperacijai būtinus mokslinius tyrimus.

Palyginus universiteto ir valstybės ar universiteto mokslo instituto tikslus, tampa nebeaišku, kuo jie skiriasi – šiek tiek kitaip išdėliojant frazes iš esmės kalbama apie tą patį (pajuodintas šriftas). Valstybės instituto pavyzdiniame statuto (LRV 2002-12-30 nutarimas Nr. 2093) 9 punkte universiteto ir universiteto mokslo instituto veiklos tikslai dar labiau sutapatinti:

1. Atlikti pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas mokslinių tyrimų kryptis nustatytos krypties (krypčių) mokslinius tyrimus ir eksperimentinės plėtros darbus;

2. Kartu su aukštosiomis mokyklomis rengti mokslininkus, padėti joms rengti specialistus.

Lyginant su valstybės mokslo institutu, visiškai analogiškos universiteto mokslo instituto funkcijos⁴⁸, pagal kurias šis institutas tik suteikia bazę mokslininkams ir specialistams rengti:

1. Atlikti mokslinius tyrimus, dalyvauti Lietuvos ir tarptautinėse mokslinių tyrimų programose;

2. Suteikti mokslinę bazę rengti universiteto mokslininkus ir specialistus, skleisti mokslo žinias visuomenėje.

Taigi Lietuvos valstybinės mokslinių tyrimų įstaigos neturi savitos ir aiškios paskirties, jos tik dubliuoja universitetų funkcijų dalį. Čia verta pacituoti ištrauką iš Europos Komisijos Mokslinių ir techninių tyrimų komiteto (prancūziškas trumpinys – CREST) ekspertų parengto dokumento: „Valstybinių mokslo centrų pagrindinė misija turi būti žinojimo ir technologijų, susietų su tuose centruose vykdomais moksliniais tyrimais, perdavimas visuomenei ir pramonei... Pagrindinė

⁴⁸ LRV 2001 m. vasario 20 d. nutarimo Nr. 181 „Dėl universiteto mokslo instituto nuostatų patvirtinimo” 6 punktas.

*rekomendacija: mokslinės veiklos planavimas ir mokslo organizacijos operatyvinis vadovavimas turi remtis poreikiais (visuomenės ir pramonės)*⁴⁹.

Lietuvos mokslinių tyrimų įstaigos neturi savosios paskirties, bet jų veiklos laisvė (valdymo ir savivaldos, misijos ir tikslų nustatymo tvarka) yra didesnė nei universitetų. Tai įtvirtinta Mokslo ir studijų įstatyme:

21 straipsnis. Mokslinių tyrimų įstaigų savivalda ir valdymas

1. Valstybės mokslo institutai ir universitetų mokslo institutai turi savivaldą, apibrėžtą šiame ir kituose įstatymuose bei jų statutuose. Institutai turi teisę:

- 1) pasirinkti mokslinių tyrimų kryptis ir teikti jas Švietimo ir mokslo ministerijai;
- 2) nustatyti savo struktūrą, vidaus darbo tvarką, darbuotojų skaičių, jų teises ir pareigas, taip pat, jeigu Vyriausybė nenustato kitaip, darbuotojų darbo apmokėjimo sąlygas;
- 3) statuto nustatyta tvarka sudaryti savivaldos organus;
- 4) nustatyti bendradarbiavimo su Lietuvos Respublikos ir užsienio įmonėmis, įstaigomis ir organizacijomis

formas;

5) leisti mokslo ir kitą literatūrą, taip pat pasirinkti mokslinius leidinius savo tyrimų rezultatams skelbti ir jų skelbimo būdus;

6) įstatymų nustatyta tvarka įgyti kitų teisių ir pareigų.

2. Aukščiausiasis valstybės mokslo instituto savivaldos organas yra taryba. Du trečdalius tarybos narių renka instituto mokslininkai ir trečdalį narių deleguoja steigėjas arba jo įgaliota institucija. Vyriausybė gali nustatyti ir kitokių instituto mokslininkų išrinktų ir steigėjo paskirtų tarybos narių santykį, be to, ji gali nustatyti, kad į instituto tarybą įtraukiami ir suinteresuotų institucijų, įstaigų bei organizacijų atstovai. Mokslo instituto direktorius pagal pareigas yra tarybos narys, bet negali būti jos pirmininku.

3. Valstybės mokslo instituto taryba:

1) nustato pagrindines instituto mokslinės veiklos kryptis, tvirtina perspektyvinį instituto veiklos planą;

2) viešo konkurso būdu slaptu balsavimu renka instituto direktorių;

3) tvirtina instituto struktūrą ir jos pakeitimus;

4) tvirtina instituto metines veiklos ataskaitas, organizuoja veiklos nuolatinę kvalifikacinę analizę ir vertina, kaip institutas vykdo savo tikslus, uždavinius ir paskirtą valstybėje;

5) tvirtina mokslininkų rengimą doktorantūroje reglamentuojančius dokumentus ir kontroliuoja mokslininkų rengimo kokybę;

6) nustato instituto mokslo darbuotojų kvalifikacinius reikalavimus, jų atestavimo ir konkursų į pareigas organizavimo tvarką;

7) svarsto instituto pajamų ir išlaidų sąmatą, jos vykdymo apyskaitą, kitus mokslinę veiklą ir vidaus tvarką reglamentuojančius dokumentus;

8) atlieka kitas statute nustatytas funkcijas.

4. Valstybės mokslo instituto tarybos išrinktą direktorių tvirtina švietimo ir mokslo ministras.

Toks valdymas ir tokia savivalda institutų neskatina tenkinti realius Lietuvos visuomenės poreikius.

1.5.5. Teisės aktų rengimas numatomai Lietuvos mokslo ir studijų sistemos reformai

Partijų susitarimas dėl aukštojo mokslo reformos, atitinkamų įstatymo projektų rengimas ir pilietinių organizacijų reakcija:

2007 m. birželio 14 d. Lietuvos politinės partijos pasirašė susitarimą dėl šalies aukštojo mokslo reformos⁵⁰. Jame buvo numatyta pertvarkyti visus aukštojo mokslo sektorius

⁴⁹ Report of the CREST Expert Group on: *Encourage the reform of public research centres and universities, in particular to promote transfer of knowledge to society and industry*, March, 2006;

http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/final_crest_report_march2006.pdf

⁵⁰ ŠMM 2007-06-14 pranešimas spaudai: Startuoja aukštojo mokslo reforma;

<http://www.smm.lt/naujienos/pranesimai.htm?id=1605>

funkcionavimo aspektus – nuo finansavimo iki valdymo. Tačiau pasirašytas ir paskelbtas partijų susitarimas iš esmės buvo deklaratyvus dokumentas, kuriame nebuvo neišskleistas norimas sukurti aukštojo mokslo sektoriaus veikimo modelis. Susitarime daugiausiai deklaruojamos siekiamybės, bet ne aiškūs principai, kuriais remiantis būtų galima pasiekti norimų tikslų. Labiau konkretūs yra trys pirmieji susitarimo punktai, kuriuose buvo numatyta pertvarkyti aukštojo mokslo finansavimą įvedant visuotinį mokestį už studijas. Susitarimas suponuoja bendrą nuostatą, kad toks mokestis savaime inicijuos pokyčius, išsprendiančius aukštojo mokslo kokybės problemą. Tačiau mokesčio už aukštąjį mokslą įvedimas, prieš tai neatlikus esminės reformos, kuri sukurtų sąlygas aukštojo mokslo kokybei artėti prie vakarietišku standartų, tik išlaikytų esamą stagnacinę pavidurinio švietimo būklę. Visuotinis mokestis už studijas buvo numatytas nuo 2008 m. rudens, tačiau dėl visuomenės protestų sprendimas dėl mokesčio įvedimo buvo atidėtas.

Po minėtojo partijų susitarimo buvo parengtas ir 2007 m. lapkričio mėn. paskelbtas Mokslo ir studijų įstatymo projektas⁵¹. Jame buvo numatyta, kad naujasis įstatymas turėtų įsigaliooti vietoj dabar galiojančių Aukštojo mokslo bei Mokslo ir studijų įstatymų. Tačiau, neturint aiškių bei pagrįstų principinių nuostatų ir įtakojant skirtingoms interesų grupėms, buvo parengtas kompromisinis projektas, kuriame buvo bandoma suderinti nesuderinamus dalykus: 1) nemokamas ir mokamas studijas valstybinėje aukštojoje mokykloje; 2) dvi aukščiausios kolegialaus valdymo institucijas aukštojoje mokykloje (Tarybą ir Senatą), kas gali paralyžiuoti aukštosios mokyklos vidinį valdymą.

Esminis projekto trūkumas: projekte nėra nuostatų, galinčių padėti spręsti aukštojo mokslo problemas kaip visos pavidurinio švietimo sistemos problemą (žr. 1.1 ir 1.2 skyrius: dideli barjerai besimokančiųjų judėjimui tarp atskirų sektorių – profesinio mokymo, kolegijų ir universitetų, visuomenės poreikių neatitinkantys šių sektorių dydžiai. Kiti didesni projekto trūkumai: 1) neapibrėžtos aukštosios mokyklos padalinių vadovų (dekanų, katedros vedėjų, kt.) skyrimo eiti pareigas sąlygos (toliau bus tęsiama praktika, kai personalas išsirenka vadovus iš savo tarpo); 2) aukštosios mokyklos autonomija iškeliamą virš akademinės laisvės (nors autonomija smulkiai detalizuojama, bet subsidiarumo aspekto nėra; akademinė laisvė neapibrėžta); 3) mokslinių tyrimų institutų paskirtis, kaip ir dabar veikiančiame įstatyme, išlieka neaiški, toliau dubliuoja universiteto paskirtį; 4) atsisakyta minimalių valstybinių kvalifikacinių reikalavimų aukštųjų mokyklų personalui; 5) nenumatyta nepriklausoma nuo valdžios institucijų aukštųjų mokyklų ir jų vykdomų studijų programų akreditavimo institucija; 6) nenumatoma atkurti 2003 m. iš įstatymo pašalintą nuostatą dėl sutarties tarp aukštosios mokyklos ir valstybės institucijos, kurios reguliavimo sferoje yra mokykla (ilgalaikė sutartis leistų aukštajai mokyklai planuoti savo veiklą). Šių trūkumų, išskyrus dabar galiojančius minimalius valstybinius kvalifikacinius reikalavimus aukštųjų mokyklų personalui, analizė pateikta kituose šios studijos skyriuose.

Gavę įvairių organizacijų bei asmenų atsiliepimus, įstatymo projekto rengėjai 2007 m. gruodžio mėn. paskelbė ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei įteikė pataisytą įstatymo projektą⁵². Teigiamas poslinkis: įvardinta viena aukščiausia aukštosios mokyklos valdymo institucija – Taryba, kurios didesnę dalį sudaro išoriniai nariai. Tačiau projekte įvardinti Tarybos formavimo principai negali užtikrinti atranką tokių asmenų, kurie būtų labiausiai verti ir patyrę tapti aukštosios mokyklos Tarybos nariais. Projekte mažai atsižvelgiama į didelę patirtį, sukauptą kitose šalyse: „koledžų ir universitetų globa turi tokias ilgalaikes ir logiškas pasekmes piliečių ir valstybės ekonominiams,

⁵¹ Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo projektas

http://www.smm.lt/docs/d_panele/MSI_2007-11-06%20siunciamas.pdf

⁵² Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo projektas (pataisytas);

http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/projektai/MSI%20galutinis%202007-12-12.pdf

socialiniams ir kultūriniais poreikiams, kad globėjų paieškos ir atrankos pagal pasiekimus ir nuopelnus institucionalizavimas tapo gera ir tinkamu laiku atsiradusia tvarka⁵³.

Tačiau kiti esminiai įstatymo projekto trūkumai išliko ir pataisytame variante. Nenuoseklumą, aiškių principinių nuostatų nebuvimą, atsižvelgimą tik į įtakingų nomenklatūrinių grupių interesus labai ryškiai demonstruoja nuostatos dėl mokesčio už studijas evoliucija. Pirmojo projekto 49 straipsnyje buvo numatytos nemokamos ir mokamos studijos aukštojoje mokykloje nepriklausomai nuo studijų formos (nuolatinės ar iššestinės, anksčiau vadintos dieninėmis ir vakarinėmis bei neakivaizdinėmis):

7. Asmenys, pagal stojimo rezultatus nepatenkantys į studijų vietas, į kurias priimamų studentų studijos visiškai arba iš dalies apmokamos valstybės biudžeto lėšomis, ir sutinkantys mokėti aukštosios mokyklos nustatytą studijų kainą, konkurso būdu gali būti priimami į iššestinės formos studijas, vykdomas pagal laipsnį suteikiančias studijų programas, ir į visų formų studijas, vykdomas pagal laipsnio nesuteikiančias studijų programas. Studijų vietų, į kurias priimami šie studentai, skaičių nustato aukštoji mokykla, atsižvelgdama į galimybes užtikrinti specialistų parengimo kokybę.

Ši nuostata yra ydinga dėl daugelio priežasčių, iš kurių pagrindinė yra ta, kad aukštojo mokslo prieinamumas neturi būti siejamas vien su priėmimo į aukštąją mokyklą momentu, jis turi išlikti ir studijų metu – asmuo, mokantis už studijas, turės dirbti ir gauti papildomų pajamų, kad galėtų mokėti už studijas; todėl dirbančiam studentui studijos būtų mažiau prieinamos, nes galės skirti mažiau laiko ir energijos studijoms nei tos pačios aukštosios mokyklos ir netgi tos pačios studijų programos studentas, kuriam nereikia gauti papildomų pajamų mokesčiui už studijas mokėti (pažeidžiamas Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostata (26 straipsnis)). Projekto rengėjai pataisytame projekte neatsisako mokamų studijų idėjos ir vietoj ankstesnės nuostatos 46 straipsnyje siūlo palikti taip, kaip yra dabar galiojančiame įstatyme.

Aukščiau pateiktas pavyzdys iliustruoja projekto rengėjų nenuoseklumą. Argumentuodami pirmojo projekto varianto nuostatą dėl mokamų studijų įvedimo ir dieninėse studijose, jie teigė, kad tokiu būdu nei vienos formos studijos nebus diskriminuojamos ar privilegijuojamos. Pirmojo projekto aiškinamajame rašte kritikavę dabar galiojančią įstatymą: „Taikomos skirtingos nemokamo mokslo laidavimo sąlygos skirtingų formų studijoms⁵⁴“, antrajame projekte jo rengėjai be jokių argumentų savo nuostatą pakeitė į priešingą.

Reikia pažymėti, kad Lietuvoje teisės aktų rengėjai ir leidėjai atsižvelgia tik į atskirų, didesnę įtaką valstybės institucijoms turinčių grupių interesus, kurie neretai yra siauri. Atskirų nevyriausybininių piliečių organizacijų, grupių teikiami argumentais grindžiami siūlymai, jei jie prieštarauja minėtų įtakingų grupių interesams, yra ignoruojami. Keli pavyzdžiai: piliečių judėjimo „Kitas pasirinkimas“ Tarybos kreipimasis⁵⁵ į valstybės institucijas dėl politinių partijų susitarimo dėl aukštojo mokslo reformos, piliečių grupės peticija dėl mokslo ir studijų sistemos pertvarkos⁵⁶.

Lietuvos mokslo tarybos statuso keitimas

1.5.2 skyriuje aptarta, kad iki šiol veikusi Lietuvos mokslo taryba dėl netinkamo formavimo būdo (tarybos narių daugumą rinko iš savo tarpo pati akademinė bendruomenė, nebuvo

⁵³ Association of Governing Boards of Universities and Colleges (AGB) : Merit Screening of Citizens for Gubernatorial Appointment to Public College and University Trusteeship. State Policy Brief, No. 1 September 2003. <http://www.agb.org/user-assets/documents/center/pages/merit.pdf>

⁵⁴ Švietimo ir mokslo ministerijos 2007-11-06 aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo projekto.

⁵⁵ http://www.pilieciai.lt/minerva/index.php?news_id=0&start=20

⁵⁶ <http://amokslas.lt/peticija/>

atsižvelgiama į pretendentų ekspertinius gebėjimus) negalėjo būti profesionalia ekspertine institucija, kuri MTEP klausimais pataria LR Seimui ir Vyriausybei (Mokslo ir studijų įstatymas tarybai skyrė tokias funkcijas). Taryba galėjo vykdyti ir praktiškai vykdė daugiausiai tik akademinės visuomenės atstovavimo funkcijas, t.y. dažnai dubliavo visuomeninių organizacijų - Lietuvos universitetų rektorių konferencijos, Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencijos ir dalinai Lietuvos mokslininkų sąjungos - veiklą.

2003 metais, prieš sudarant dabartinės kadencijos Lietuvos mokslo tarybą, buvo rengiami ir LR Seimui teikiami alternatyvūs LMT nuostatų projektai. Nevyriausybinių organizacijų GUNSI (Grupė už Nacionalinio susitarimo įgyvendinimą) parengtame projekte buvo siūloma LMT formuoti jos narius atrenkant ir skiriant pagal ekspertinio profesionalumo kriterijus, o ne akademinę visuomenę išsirenkant juos iš savo tarpo slapta balsuojant ar deleguojant. Tačiau LR Seimas atmetė šį projektą. Vienintelis motyvas, kuriuo vadovavosi LR Seimas ir kuris buvo įrašytas LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto išvadoje – tokiam projektui nepitaria akademinė visuomenė⁵⁷.

Tik 2007 metais, baigiantis LMT kadencijai, buvo priimtos teisės aktų pataisos, kurios sudaro sąlygas naujos kadencijos tarybai efektyvesnei veiklai. Seimas pakeitė Mokslo ir studijų įstatymo 11 straipsnį, kuriame įtvirtinta nauja LMT funkcija – mokslinių tyrimų finansavimas⁵⁸:

Atitinkamai, naujuose LMT nuostatuose buvo įtvirtintas ankstesnės sudėties Seimo atmestas LMT sudarymo principas. Pagal naujus nuostatus atrankos komitetai atranka tinkamiausius kandidatus, kuriuos Vyriausybė teikia tvirtinti Seimui⁵⁹.

Nors dėl Lietuvos mokslo tarybos 2007 metais priimti teisės aktai ir jų pataisos apskritai vertintini kaip gera prielaida efektyvesnei naujos kadencijos tarybos veiklai, juose yra didelių trūkumų, kurie neabejotinai mažins tarybos efektyvumą. **Didžiausias trūkumas** – visiškas Lietuvos mokslo tarybos funkcijų atribojimas nuo pramonės ir verslo MTEP poreikių (naujuose LMT nuostatuose, kurių apimtis -11 puslapių, nė karto nėra paminėti verslas ar pramonė). Atitinkamai, pagal naujuosius nuostatus tarybos sudėtyje nebus nei vieno verslo atstovo. Priimtų teisės aktų ir jų pataisų rengėjai motyvai: 1) pramonės ir verslo veiklą MTEP ir inovacijų srityje koordinuoja ir paramą tokiai veiklai teikia Ūkio ministerija; 2) valstybės lygmenyje koordinavimą ir bendradarbiavimą tarp pramonės bei verslo įmonių ir mokslo bei studijų institucijų užtikrina Vyriausybė per Mokslo, technologijų ir inovacijų plėtros komisiją, kuriai pirmininkauja Ministras pirmininkas. Tačiau toks mokslo ir verslo sektorių bendradarbiavimo MTEP srityje reguliavimo modelis yra efektyvus tik šalyse, kuriose yra ilgametės tokio bendradarbiavimo tradicijos ir ypač tokiose šalyse (pavyzdžiui, Suomijoje - žr. P.2.7 skyrių), kurių kultūrinės bei istorinės tradicijos užtikrina efektyvų skirtingų valstybės sektorių bendradarbiavimą, grindžiamą visuomeniniu susitarimu. Lietuvoje nėra tokių bendradarbiavimo tradicijų, visuomeninis susitarimas nėra veiksmingas, todėl būtina sudaryti ir stiprinti glaudžius mokslo ir verslo ryšius visuose lygiuose – valstybės politiką formuojančiuose ir įgyvendinančiuose institucijose, patariančiuose ir ekspertinėse institucijose ir, žinoma, tiesiogiai tarp mokslo institucijų bei įmonių. Deja, Lietuvoje apie tai tik

⁵⁷ LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto 2003-03-26 išvada dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos mokslo tarybos nuostatų pakeitimo“ projekto (IXP-1980);

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=207720

⁵⁸ LR Mokslo ir studijų įstatymo 11 straipsnio pakeitimo įstatymas (2007-09-13 Nr. X-1287);

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.rezult_l?p_nr=&p_nuo=&p_iki=&p_org=1&p_drus=1&p_kalb_id=1&p_title=mokslo%20ir%20studij%F8&p_text=&p_pub=&p_met=&p_lnr=&p_denr=&p_es=0&p_rus=1&p_tid=&p_tkid=&p_t=0&p_tr1=2&p_tr2=2&p_gal=

⁵⁹ LR Seimas, Nutarimas dėl Lietuvos mokslo tarybos nuostatų patvirtinimo (2007-12-13 Nr. X-1378);

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=311695&p_query=&p_tr2

diskutuojama aptariant kompetentingų tarptautinių organizacijų ekspertines rekomendacijas Lietuvai, bet praktiškai nieko nedaroma.

Pastaruoju metu Lietuvoje išryškėjo tendencija visus socialinius mokslus vertinti pagal humanitarinių mokslų vertinimo kriterijus. Ši tendencija atsispindi naujuose LMT nuostatuose – tarybos sudėtyje bus humanitarinių ir socialinių mokslų komitetas. Tokio komiteto veikla gali būti racionali. Kita vertus, kyla grėsmė, kad toks komitetas gali toliau stiprinti Lietuvos socialinių mokslų terpėje stebimą tendenciją šlietis prie humanitarikos ir tokiu būdu „lituanizuotis“, t.y. išvengti tarptautinių mokslo vertinimo kriterijų. Pavyzdžiui, šiuolaikinis ekonomikos mokslas neįmanomas be intensyvaus matematinių modelių taikymo. Ekonomikos mokslo „lituanizacija“ reiškia paprasčiausią jo merdėjimą Lietuvoje.

1.6. Lietuvos aukštojo mokslo padėtis Rytų Europos šalių kontekste (Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo eksperto išvados)

Anksčiau aptarta Lietuvos aukštojo mokslo padėtis nėra ypatingai išsiskirianti iš kitų postkomunistinių šalių. Toliau pateikiama knygos skyriaus⁶⁰, kurioje analizuojama Rytų Europos šalių aukštojo mokslo situacija, santrauka, kuri kartu yra ir šios studijos 1 skyriaus apibendrinimas.

Centrinėje ir Rytų Europoje ne tiek šalių vyriausybės politika, kiek jų dabartinės visuomenės realijos apsprendžia aukštojo mokslo būseną. Nors universitetai tam tikru laipsniu atgavo autonomiją, tačiau sąlygos, kuriose toji autonomija veikia, dažniausiai yra žiaurios. Prarasti statusas ir lėšos. Korupcija išliko tiek universitetų viduje, tiek išorėje. Tuo pačiu metu šiame regione aukštasis mokslas gerai išstobulino išlikimo įgūdžius. Visuomenėje susiklosčiusios anarchiškos rinkos sąlygos atsispindi ir aukštajame moksle. Tiek aukštajame moksle, tiek visuomenėje toji rinka apibūdinama galingai išaugusia hierarchija ir didėjančia nelygybe tiek valdžios, tiek gerovės požiūriu.

Nuo komunizmo žlugimo aukštosios mokyklos tradiciškai išlieka didelėje priklausomybėje nuo valstybės ir neturi sprendimų priėmimo mokyklos lygmenyje patirties. Prie to reikia pridėti opozicinę kultūrą, susiformavusią visuomenėje, kurioje į valdžios institucijas buvo žvelgiama labai įtariai. Visa tai dabar turi įtakos ne tik sprendimų priėmimui universitetų viduje, bet ir ryšiams tarp universitetų ir valdžios institucijų. Padėtis apibūdinama taip: *“Visų valdžių kaip priešų prisiminimai tebėra gyvi. Tokioje aplinkybėse autonomija reiškia ne tiek atsitraukimą kiek įmanoma toliau nuo valdžios institucijų, bet daugiau konfrontaciją su jomis. Tiems, kurie turėjo tokią patirtį, mintis, kad autonomiška akademinė institucija iš tikrųjų gali dirbti su turinčiais valdžią, reikalauja pernelyg didelio vaizduotės šuolio”*.

Pastaraisiais metais autonomijos tema buvo centrinė diskutuojant apie universitetų plėtrą Centrinėje ir Rytų Europoje. Daugumoje šių šalių autonomija yra įteisinta juridiniais aktais, dažnai

⁶⁰ J. Brennan, Reform and Transformation Following Regime Change, in I. Bleiklie and M. Henkel (Eds.), Governing Knowledge (Book Series: Higher education dynamics), Springer Netherlands, 2005, p. 49-63
<http://www.springerlink.com/content/lw27816637736751/fulltext.pdf>

Jungtinės Karalystės Atvirojo universiteto Aukštojo mokslo mokslinių tyrimų centro direktorius John Brennan yra žinomas ir Lietuvos valstybinėms institucijoms, atsakingoms už aukštąjį mokslą. 1997-1998 metais jis buvo ES Daugiašalės aukštojo mokslo PHARE programos dalies “Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas” vadovas. Programoje taip pat dalyvavo ir Lietuva. Kita šios PHARE programos dalis buvo skirta aukštojo mokslo teisinio reguliavimo problemoms Centrinėje ir Rytų Europoje. Programa labai daug prisidėjo rengiant Lietuvos Aukštojo mokslo įstatymą, priimtą 2000 metais, bet priimtame įstatymo variante neliko esminių nuostatų, kurias siūlė PHARE ekspertai iš Jungtinės Karalystės.

ir konstitucijoje, nors kartu ir egzistuoja ilgas sąrašas kitų teisės aktų, kuriuose nurodoma, kokios turi būti studijų programos, kokie reikalavimai personalui, kaip vertinamos studijos, kaip priimami nauji studentai ir pan. Be to, autonomija praktikoje suprantama kaip “tvarkykite patys su savo reikalais, jei jūs iš jų galite sausi išbristi”. Aukščiau minėto kultūrinio paveldo (opozicijos, įtarumo ir atsiskyrimo) aplinkoje autonomija dažniausiai ne padeda permainingoms, bet yra joms kliūtis.

Antrepreneriška valdymo kultūra iki šiol yra svetima Centrinės ir Rytų Europos aukštojo mokslo sistemoms. Tai iliustruoja Bulgarijos pavyzdys, kur (*D. Gocheva, Transition and transformation (in the eyes of a sceptic Bulgarian academician)*, 2003) aukštojo mokslo sistemoje:

- „sprendimų priėmimas yra centralizuotas ne tik nacionaliniame lygmenyje, bet ir atskiros aukštojo mokslo institucijos viduje;
- “universiteto visuomenės gero nario” modelis: jis arba ji yra lojalus ir disciplinuotas pavaldinys, kuris daro tik tai, kas jam nurodyta, ir niekada neišdrįsta daryti ką nors kūrybiško savo nuožiūra;
- akademinės visuomenės nuostata inovacijų atžvilgiu: jas turi diegti “atsakingi” asmenys – kai kitos grupės bando naujinti, jų iniciatyvos yra atidedamos neribotam laikui arba marginalizuojamos;
- akademinio elgesio kultūra: skatinamas konformizmas ir paklusnumas, kolektyvizmas ir paternalizmas;
- pageidautinas mąstymo ir akademinės realybės suvokimo būdas: akademinio gyvenimo suvokimą gaubia tradicijos ir praeities charizma; atitinkamai, tie, kurie yra linkę būti pragmatiški ir linkę kritikuoti esamą padėtį, yra demonizuojami“.

Nors centrinės ir rytų Europos universitetų institucinė kultūra kaip ir kitose šalyse yra įvairi, bet „baltu siūlu šviečia neišsivystę institucinės lyderystės bei vadybos gebėjimai ir inovacijų iniciatyva tik iš centro. Tiek, kiek universitetai keičiasi reaguodami į besikeičiančią aplinką, tai daroma gana nekoordinuotai ir, matomai, savotiškais būdais. Permainų sukėlėjai, neretai ir permainų blokuotojai yra atskiri akademikai, atsiliepiantys į interesus ir klausimus, kurie nebūtinai ateina iš turinčių valdžią, ar jie būtų rektorate, ar ministerijoje“.

1.7. Pagrindiniai skyriaus teiginiai

Lietuvos aukštojo mokslo struktūra ir pagrindiniai statistiniai duomenys

1. Lietuvos pavidurinio švietimo atskirų sektorių – universitetinio, kolegijų, profesinio mokymo – dydžių tarpusavio santykis (58,5:23:18,5 2005–2006 mokslo metais) nėra optimalus ir neatitinka Lietuvos ūkio poreikių. Pavyzdžiui, Suomijoje, kuri daug toliau nei Lietuva yra pažengusi kurdamą žinojimo ekonomiką, 2005 metais profesinio mokymo sistemoje mokėsi 44,1 proc. visų besimokančiųjų pavidurinio švietimo sistemoje. Egzistuoja barjerai judėti tarp pavidurinio švietimo sektorių – nėra standartinių procedūrų kreditams perkelti tarp atskirų pavidurinio švietimo sektorių.
2. Lietuvoje, kuri turi apie 3,5 milijono gyventojų, yra 15 valstybinių universitetų ir 16 valstybinių kolegijų. Toks valstybinių aukštųjų mokyklų skaičius yra akivaizdžiai per didelis (išbarstomi turimi gana riboti nedidelės valstybės intelektualiniai, materialiniai ir finansiniai ištekliai – aukštosios mokyklos neturi šių išteklių „kritinės masės“, reikalingos kokybiškam mokymuisi ir mokymui).
3. Lietuvos valstybinėse aukštosiose mokyklose studentų skaičius nėra suderintas nei su valstybės finansinėmis galimybėmis, nei su aukštųjų mokyklų intelektualiais ir materialiais

ištekliais. Lietuva pirmauja Europoje pagal studentų skaičių tūkstančiui šalies gyventojų, tačiau labai atsilieka pagal valstybės biudžeto asignavimus vienam studentui.

Lietuvos aukštųjų mokyklų veiklos atitikimas Lietuvos visuomenės ir ekonominiams poreikiams

4. Pasaulio banko ekspertai 2003 m. LRV užsakymu pateiktoje ataskaitoje pabrėžė, kad nors Lietuvoje yra palyginus išplėtotą švietimo sistemą ir turima pakankamai žmonių išteklių (matuojant formaliais parametrais), jų veiksmingumas inovacijų sistemai yra nepakankamas, tačiau iki šiol pagrindiniai siūlymai nėra įgyvendinami.

5. Aukštojo mokslo politika formuojama remiantis ne visuomenės ir žinojimo ekonomikos poreikiais, bet švietimo įstaigų, ypač universitetų, interesais; nėra nuolatinio vidurinės mokyklos, aukštosios mokyklos, darbdavių, studentų, valdžios ir valdymo institucijų bei joms atstovaujančių nevyriausybinėse organizacijose nuomonių derinimo, besiremiančio patikima analitine medžiaga bei pasauline patirtimi. Lietuvos universitetai yra uždaros struktūros, kuriose stebima tendencija neįsileisti „svetimų“. Valstybės registruojamų nekokybiškų studijų programų skaičiaus didėjimas (dabar Lietuvoje 63 studijų kryptyse yra 1294 studijų programos) mažina galimybes įgyti žinojimo ekonomikai svarbiausių kompetencijų pagrindus, būtinus mokymuisi visą gyvenimą. Lietuvos universitetų struktūra yra nepalanki tarpdalykinėms studijoms ir turi neigiamą poveikį esamų programų kokybei (siekiama, kad kuo daugiau dalykų dėstytojų to paties fakulteto dėstytojai).

6. Aukštosiose mokyklose studentai nėra orientuojami įgyti tokius gebėjimus, kurie leistų jiems patiems pasiekti, pasirinkti ir įvertinti specialiąsias žinias ir gebėjimus bei savarankiškai naudotis mokantis visą gyvenimą. Daugelyje Lietuvos universitetų studijų procesas nevyksta mokslinėje aplinkoje, kadangi fundamentiniai bei taikomieji tyrimai yra labai menki ir žemo lygio. Nepakankama aukštųjų mokyklų teikiama parama studijoms – nepakanka vadovėlių, metodinių priemonių, šiuolaikinių informacinių technologijų, laboratorinės įrangos ir t. t.

7. Kvalifikacijų struktūra neatitinka rinkos poreikių – stinga kvalifikuotų darbininkų ir techninių darbuotojų. Menka studentų motyvacija, įsisavinant profesines žinias bei pasiruošiant konkuruoti darbo rinkoje. Nemaža dalis absolventų įsidarbina ne pagal įgytą profesiją ir ne pagal išsilavinimo lygį.

8. Žmogiškųjų išteklių plėtra nederinama su finansavimo galimybėmis – pagrindinis aukštojo mokslo sistemos finansavimo šaltinis – valstybės biudžetas. Universitetų pajamų dalis, gauta už mokslinių tyrimų vykdymą, suteiktas mokslines ir kitas paslaugas yra pernelyg maža. Didėjantis priėmimas į universitetų valstybės nefinansuojamas vietas, už kurias studijuojantieji vidutiniškai moka mažesnę kainą negu analogiškai vietai skiria valstybė, dar labiau mažina lėšų dalį tenkančią vienai studijų vietai. Nevalstybinis aukštojo mokslo sektorius negali konkuruoti su valstybiniu sektoriumi, nes pačiame valstybiniame sektoriuje įteisintos mokamos studijos (vakarinės ir neakivaizdinės).

9. Aukštųjų mokyklų studijų programose pagrindinis dėmesys skiriamas pasyviai mokymui – „diktavimui“, nepakankamas dėmesys aktyviai kurso įsisavinimui, ugdančiam studentų analitinį, kūrybinį bei sisteminių mastymą, socialinius įgūdžius (gebėjimą dirbti komandoje, komunikabilumą ir kt.) ir asmenines savybes (savarankiškumą, atsakingumą, iniciatyvumą); studentas daugiau mokomas išiminti, o ne gebėti savarankiškai perimti pasaulyje nuolat kaupiamas žinias, įgūdžius bei patirtį ir kūrybingai jas taikyti profesinėje veikloje.

ES ir Lietuvos strateginių tikslų analizė mokslo ir studijų srityje. Aukštųjų mokyklų, jų tinklo ir valdymo modelio strateginių tikslų atitikimas

10. Lietuva greitai suderino savo aukštojo mokslo strategiją su Bolonijos procesu, ūkio ir inovacijų strategijas su Lisabonos strategija. Tačiau Lisabonos strategijos atveju tai buvo padaryta tik formaliai – priemonės nėra efektyvios, mažai konkrečių veiksmų.

11. Bolonijos procese, kuriame ES siekia išplėsti mobilumo galimybes (derinamos kreditų sistemos, studijų ciklai, sprendžiami išsilavinimo pripažinimo, pensijų, socialinių garantijų klausimai), Lietuvos tempas atitinka ir netgi viršija vidutinį šio proceso greitį. Nepaisant to, tenka konstatuoti, kad Lietuvos aukštojo mokslo sistema yra nuolat gilėjančioje krizėje. Prieštaravimas paaiškinamas tuo, kad Bolonijos procesas yra forumas, kuriame Europos šalys aptaria ir sprendžia išimtinai formalius aukštojo mokslo klausimus. Pastarieji iš tikrųjų nėra esminiai bandant gerinti aukštojo mokslo kokybę (ES vadovaujančios organizacijos negali kištis į atskirų ES šalių švietimo organizavimo klausimus, pagal Europos Bendrijų sutartį tai yra pačių valstybių vidaus reikalas – subsidiarumas).

12. Europos kokybės užtikrinimo asociacijos parengtuose kokybės užtikrinimo standartuose, kuriems pritarė Europos švietimo ministrų Bergeno komunikatas, pabrėžta, kad kokybės užtikrinimo agentūros nepriklausomumas nuo aukštosios mokyklos, ministerijos ar kitos suinteresuotos šalies yra esminis jos veiklos kokybės standartas. Tokios nepriklausomos agentūros Lietuvoje nėra. Studijų kokybės vertinimo centro veikla labai priklauso nuo jo steigėjo – Švietimo ir mokslo ministerijos.

13. Nors Europos Komisija tiesiogiai atskirų šalių aukštųjų mokyklų modernizavimo procesuose nedalyvauja (subsidiarumo principas), ji, suteikdama politinį postūmį ir tikslingai finansuodama, atlieka katalizatoriaus vaidmenį remiant reformas ir modernizavimą. Europos Komisijos dokumentuose pateiktos rekomendacijos:

- Kad pritrauktų daugiau lėšų, universitetams pirmiausia reikia itikinti suinteresuotas šalis, kad jų **turimi ištekliai yra naudojami veiksmingai** ir kad naujos investicijos sukurs jiems pridėtinę vertę. Didesnis finansavimas negali būti pateisintas nevykdant esminių pokyčių: **rengimasis pokyčiams yra svarbiausias argumentas siekiant naujų investicijų;**

- **Žmogiškieji ištekliai iš esmės lemia aukštojo mokslo ir tyrimų kokybę.** Todėl universitetai turi stengtis kokybiškai ir kiekybiškai stiprinti savo žmogiškąjį potencialą, pritraukiant, ugdant ir išlaikant talentingiausias darbuotojus. **Kompetencija gali atsirasti palankioje profesinėje aplinkoje, kur egzistuoja atviros, skaidrios ir konkurencingos procedūros. Laisvos darbo vietos, bent jau rektoriams, dekanams, profesoriams ir mokslo darbuotojams, turėtų būtų skelbiamos viešai ir, esant galimybei, tarptautiniu mastu;**

- **Daugiametės sutartys tarp valstybės/regiono ir universiteto,** nustatančios strateginius tikslus, universiteto vadovybės išipareigojimą juos pasiekti ir galimo valstybės finansavimo dydį;

- **Taryba, sudaryta iš išorinių narių, turėtų skirti prezidentą,** kad valdymas būtų skaidrus ir sustiprėtų mokslo ir visuomenės ryšys. Turi būti plačiai plėtojamose partnerystė su kitomis institucijomis, privačiomis kompanijomis ir vyriausybėmis dėl socioekonominės plėtros strategijos;

- Daugeliui Europos mokslinių tyrimų institutų **trūksta kritinės masės ir, esant ribotoms ne tokioms optimalioms nacionalinėms sistemoms, jiems sunku pateisinti lūkesčius su turimais ištekliais.** Nors vidutinė Europos mokslinių tyrimų kokybė yra gera, daugelyje institutų nesiekia geriausių pasaulio standartų. Todėl **reikia daugiau telktis ir specializuotis, kad galėtų kurtis ir Europos kompetencijos centrai, galintys konkuruoti visame pasaulyje.**

Europos universitetų asociacijos ekspertų vertinimas (Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo eksperto išvados)

14. Valstybiniai mokslo institutai, integruoti į Lietuvos universitetus kaip universiteto mokslo institutai, iš tikrųjų yra visiškai nepriklausomi. Nėra priežasčių, dėl kurių šie institutai negali būti visiškai sujungti su universitetu ir veikti pagal universiteto mokslinių tyrimų strategiją. Siūloma užbaigti universiteto mokslo institutų integraciją.

15. Universitetų kai kurių fakultetų ir katedrų sujungimas padėtų ne tik universiteto strateginių planų rengimui, bet ir sustiprintų universiteto infrastruktūrą ir bendradarbiavimą, kurie yra būtini skatinant tarpdisciplinines ir daugiadisciplinines studijas bei mokslinius tyrimus.

16. Habilituoto daktaro laipsnis sudaro kliūtis mokslinei ir pedagoginei plėtrai. PhD turėtų būti paskutinis mokslo laipsnis, kaip tai dabar yra daugelyje šalių.

17. Per daug tikimasi iš valstybės. Ne tik valstybė, bet ir pats universitetas nesugeba nusistatyti savo prioritetų ir jų laikytis. Universiteto mokslinių tyrimų vadyba nėra iniciatyvi. Institucija juda iš inercijos, ji nėra pasirengusi vadybiniam veiksmams, kurie inicijuotų prioritetų nustatymą.

18. Tai, kad Senatas, o ne universiteto vadovai, atlieka pagrindinį vadovaujantį vaidmenį, rodo, kad dominuoja ne antreprenieriška, bet kolegiali valdymo kultūra. Senatas yra per didelis ir inertiškas, kad galėtų užtikrinti efektyvų valdymą greitų pokyčių ir plėtros laikotarpiu.

19. Mokslinių tyrimų vadyba, neatmesdama kolegialaus indėlio į sprendimų priėmimą, reiškia galios persistūmimą nuo akademinų organų link personalijų universitetų vadovų. Atskaitomybė ne tik dėl finansinių klausimų, bet ir dėl visų veiksmų, susijusių su moksliniais tyrimais, yra absoliutus reikalavimas, padedantis išlaikyti pusiausvyrą vadovams sukoncentravus galią savo rankose. Tarybos, patarėjų valdybos, socialiniai partneriai sprendimus priimančiuose organai yra mechanizmas, leidžiantis apriboti klaidingą galingos vadovybės elgesį. Stipri vadovybė – atsiliepiančios, dinamiškos ir inovatyvios institucijos egzistavimo sąlyga.

Lietuvos teisės aktų, veikiančių aukštųjų mokyklų veiklą, analizė. Teisinės sistemos palankumas aukštųjų mokyklų valdymo modelio pertvarkymui

20. 1991 m. priimtame Mokslo ir studijų įstatyme buvo įteisinta plati mokslo ir studijų institucijų autonomija ir vidinė demokratija (institucijos valdymo organų ir vadovų renkamumas), bet nebuvo numatyti įprasti Vakarų demokratijos šalims saugikliai, kurie neleistų tokiai autonomijai pakisti: visuomenės dalyvavimo institucijos savivaldoje per socialinius partnerius, išrinktus ar paskirtus į savivaldos organus; vadovų, mokslininkų, dėstytojų skyrimo pagal profesionalumo kriterijus, užuot juos rinkus slaptai balsuojant.

21. Nors aukštųjų mokyklų veiklos valstybinį reguliavimą vykdo Vyriausybė bei Švietimo ir mokslo ministerija (Aukštojo mokslo įstatymo 19 straipsnio 1 dalis), o mokslinių tyrimų įstaigų veiklos priežiūrą – Švietimo ir mokslo ministerija (Mokslo ir studijų įstatymo 22 straipsnis), tačiau dėl dažno už mokslo ir studijų valstybinį reguliavimą atsakingų institucijų pertvarkymo ir su tuo susijusio nuolatinio nestabilumo Lietuvoje iki šiol nėra nuoseklios ir tikslingos valstybės politikos, o sistemos valstybinio valdymo funkcijas *de facto* chaotiškai vykdo institucijos ir organizacijos, kurios aukštojo mokslo bei mokslo ir studijų institucijos įvardytos kaip koordinavimo institucijos, ekspertai ir patarėjai.

22. Lietuvos teisės aktų esminis trūkumas – nė viena iš įteisintų koordinavimo institucijų (Lietuvos universitetų rektorių konferencija, Lietuvos mokslo taryba, Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija, Lietuvos mokslų akademija) dėl savo sudarymo principų negali atlikti ekspertinės funkcijos. Iš tikrųjų šios institucijos yra mokslo ir studijų institucijų savivaldos organai valstybiniame lygmenyje.

23. Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta aukštųjų mokyklų autonomija grindžiama istorine tradicija, ne subsidiarumo principu, ignoruojami kiti autonomijos aspektai – atskaitomybė ir kokybė, globali konkurencija, poreikis racionaliau naudoti lėšas. Išsivysčiusiose Vakarų šalyse mokslo ir studijų institucijų autonomijos laipsnį nulemia subsidiarumas (sprendimai priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi, o tas lygmuo tiesiogiai priklauso nuo to, kaip yra organizuojamas institucijos vidinis valdymas; jei dėl istorinių priežasčių ar kultūrinių tradicijų institucijos vidinis valdymas nėra efektyvus priimant tam tikro tipo sprendimus, tai šio tipo sprendimų priėmimo teisė nėra deleguojama institucijai).

24. Lietuvos teisės aktuose akcentuojama institucinė savivalda ir autonomija nustelbia akademinę laisvę, kuri iš tikrųjų yra aukštojo mokslo svarbiausias veiksnys nepriklausomai nuo to, ar institucija turi finansinę ir institucinę autonomiją ar ne.

25. Lietuvos valstybiniai mokslo institutai ir universitetų mokslo institutai neturi savo paskirties, daugeliu atvejų jų funkcijos tik dubliuoja universitetų funkcijas. Be to, universitetų ir universitetų mokslo institutų sąveika yra visiškai formali, pastarieji institutai iš tikrųjų yra tokie pat nepriklausomi kaip ir valstybiniai mokslo institutai.

26. Valstybinių mokslo institutų pagrindinė misija turi būti žinojimo ir technologijų, susietų su tuose centruose vykdomais moksliniais tyrimais, perdavimas visuomenei ir pramonei. Mokslinės veiklos planavimas ir mokslo instituto operatyvinis vadovavimas turi būti grindžiamas visuomenės ir pramonės poreikiais.

27. 2 teiginio papildymas. Lietuvos pajėgesnis mokslo potencialas yra sujungtas su žemos kokybės mokslo potencialu ir išsklaidytas 35 institutuose ir 14 universitetų. Ribotos tiek valstybinio, tiek vidinio institucijų valdymo galimybės neleidžia sukaupti kritinės žmonių ir materialinių išteklių masės, būtinos efektyviai mokslinei veiklai ir kokybiškoms studijoms.

28. 2007 m. birželio 14 d. Lietuvos politinių partijų susitarime dėl šalies aukštojo mokslo reformos nėra neišskleistas norimas sukurti aukštojo mokslo sektoriaus veikimo modelis. Susitarimas suponuoja bendrą nuostatą, kad visuotinis mokestis už studijas savaime inicijuos pokyčius, išspręšiančius aukštojo mokslo kokybės problemą.

29. 2007 m. lapkričio mėn. paskelbtas Mokslo ir studijų įstatymo projektas ir LR Vyriausybei įteiktas pataisytas projektas buvo parengtas neturint aiškių bei pagrįstų principinių nuostatų. Esminis projekto trūkumas: projekte nėra nuostatų, galinčių padėti spręsti aukštojo mokslo problemas kaip visos pavidurinio švietimo sistemos problemą (dideli barjerai besimokančiųjų judėjimui tarp atskirų sektorių – profesinio mokymo, kolegijų ir universitetų, visuomenės poreikių neatitinkantys šių sektorių dydžiai).

30. 2007 metais priimti teisės aktai, naujai apibrėžiantys Lietuvos mokslo tarybos sudarymo būdą ir funkcijas, apskritai vertintini kaip gera prielaida efektyvesnei naujos kadencijos tarybos veiklai, tačiau šiuose aktuose yra trūkumų, kurie neabejotinai mažins tarybos efektyvumą. Didžiausias trūkumas – visiškai Lietuvos mokslo tarybos sudėties ir funkcijų atribojimas nuo pramonės ir verslo MTEP poreikių.

31. Lietuvoje ryškėja tendencija visus socialinius mokslus vertinti pagal humanitarikos vertinimo kriterijus. Kuriami teisės aktai, kurie toliau stiprina Lietuvos socialinių mokslų terpėje stebimą tendenciją šlietis prie humanitarikos ir tokiu būdu „lituanizuotis“, t.y. išvengti tarptautinių mokslo vertinimo kriterijų.

Lietuvos aukštojo mokslo padėtis Rytų Europos šalių kontekste (Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo eksperto išvados)

32. Visuomenėje susiklosčiusios anarchiškos rinkos sąlygos atsispindi ir aukštajame moksle. Tiek aukštajame moksle, tiek visuomenėje toji rinka apibūdinama galingai išaugusia hierarchija ir didėjančia nelygybe tiek valdžios, tiek gerovės požiūriu.

33. Aukštosios mokyklos tradiciškai išlieka priklausomos nuo valstybės ir neturi sprendimų priėmimo mokyklos lygmenyje patirties. Kartu išlieka opozicinė kultūra, susiformavusi visuomenėje, kurioje į valdžios institucijas buvo žvelgiama labai įtariai. Visa tai dabar turi neigiamos įtakos ne tik priimant sprendimus universitetų viduje, bet ir ryšiams tarp universitetų ir valdžios institucijų. Opozicijos, įtarumo ir atsiskyrimo aplinkoje autonomija dažniausiai ne padeda permainoms, bet yra kliūtis.

34. Antrepreneriška valdymo kultūra iki šiol yra svetima Centrinės ir Rytų Europos aukštojo mokslo sistemoms.

2. DANIJOS, SUOMIJOS, DIDŽIOSIOS BRITANIJOS, JAV IR PIETŲ KORĖJOS MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJŲ STRUKTŪROS, JŲ TINKLO IR VIDINIO VALDYMO PAGRINDINIAI ELEMENTAI

2.1. Įvadas

Kiekvienos šalies aukštojo mokslo sistemos analizė yra pateikta priede. Šiame skyriuje pateikiami bendriausi statistiniai duomenys apie šių šalių aukštąjį mokslą (2.10. lentelė) ir pagrindiniai teiginiai apie jų mokslo ir studijų sistemą. Šie teiginiai yra parengti remiantis priede pateikta analize. Reikia pažymėti, kad studijos tikslas nebuvo išsamiai išanalizuoti minėtų valstybių visus mokslo ir studijų aspektus. Pagrindinis dėmesys skiriamas mokslo ir studijų institucijų vidiniam valdymui ir kitiems su šia tema susijusiems aspektams, be kurių neįmanoma išsiaiškinti kai kurių vidinio valdymo klausimų.

Iš 2.10. lentelės duomenų išplaukia, kad Danijos ir Suomijos aukštojo mokslo sistemose privatus sektorius yra labai mažas, didžiausias – Pietų Korėjoje, kurios privačiose aukštojo mokslo institucijose studijuoja apie 80 proc. visų studentų. Kiek mažesnis privatus sektorius yra Jungtinėse Valstijose (apie 20 proc. studentų). Jungtinėje Karalystėje aukštosios mokyklos užima tarpinę padėtį – visos aukštosios mokyklos yra mišrios priklausomybės (pusiau privačios, pusiau valstybinės).

Lentelė 2.10.⁶¹ Šalies gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, lėšos, tenkančios vienam studentui, ir studentų pasiskirstymas pagal aukštojo mokslo institucijos tipą ir jos priklausomybę.

Šalis	Dalis gyventojų su aukšt. išsilavinimu 25-64 m. amžiaus grupėje, proc. 2004 m. duomenys	Vienam studentui tenkančios visos lėšos, PGP, 2003 m.	Valstybės išlaidų dalis viso-se aukštojo mokslo išlaidose, proc. 2003 m.	Privačių išlaidų dalis viso-se aukštojo mokslo išlaidose, proc. 2003 m.	Studentų dalis ISCED 5 B lygyje, proc. 2004 m. duomenys			Studentų dalis ISCED 5 A ir 6 lygiuose, proc. 2004 m. duomenys		
					Valstybinės aukšt. mlose	Priklausomose nuo valstybės priv. a. mlose	Nepriklausomose privač. a. mlose	Valstybinės aukšt. mlose	Priklausomose nuo valstybės priv. a. mlose	Nepriklausomose privač. a. mlose
Danija	32	14,014	96,7	3,3	99,1	0.9		98.9	1.1	
Suomija	34	12,047	96,4	3,6	70,4	29.6		89.4	10.6	0.4
Jungtinė Karalystė ¹	29	11,866	70,2	29,8		100.0			100.0	
JAV	39	24,074	42,8	57,2	85,4		14.6	73.6		26.4
P. Korėja	30	7,089	23,2	76,8	15,0		85.0	22,5		77,5
EBPO šalių vidurkis	25	11,254	76,4	23,6	64,9	19.1	13.4	76.7	12.0	11.7
ES19 šalių vidurkis	23	9,872	84,3	15,7	66,0	21.8	7.1	77.8	16.7	5.5

¹ Jungtinės Karalystės studentų priskyrimas studijuojančių priklausomose nuo valstybės privačiose aukštosiose mokyklose kategorijai yra kiek klaidinantis. Jungtinės Karalystės 1992 metų Papildomo ir aukštojo mokslo

⁶¹ Education at a Glance 2006; http://www.oecd.org/document/52/0,3343,en_2649_34515_37328564_1_1_1_1,00.html

įstatyme buvo įteisintas valstybinių aukštųjų mokyklų korporacinis valdymo modelis ir žymiai išplėsta jų autonomija (žr. P.3 skyrių). Dėl to šias aukštojo mokslo institucija imta traktuoti kaip privačias mokyklas su tam tikra priklausomybe nuo valstybės (finansuojama daugiausiai iš valstybės biudžeto, valstybinis valdymas daugiausiai pasireiškia per finansavimo būdus).

²Privačių išlaidų šaltinis yra ne tik studentų mokesčiai, bet ir lėšos, gautos vykdant verslo užsakymus, teikiant sveikatos paslaugas ir pan. (žr. toliau).

Lietuvoje mokesčio už studijas šalininkai kaip vieną iš mokesčio už studijas įvedimo argumentų pateikia studentų motyvaciją – studentai, mokantys už studijas, bus labiau motyvuoti gerai studijuoti. Tačiau tai nėra tikras argumentas. Remiantis tokiu argumentu, būtų galima tvirtinti, kad Skandinavijos šalių studentai yra nemotyvuoti (valstybė padengia visas studijų išlaidas). Iš tikrųjų labiausiai motyvuoja studijuoti suvokimas, kad įgytas žinojimas yra būsimos profesinės karjeros pagrindas.

Pagrindinė priežastis, kodėl valstybės įveda mokesčių už studijas, yra ribotos valstybės biudžeto galimybės. Valstybės visada skiria subsidijas aukštajam mokslui, bet, spręsdamos aukštojo mokslo finansavimo problemą, susiduria su „trilema“, t. y. jos turi pasirinkti du iš trijų galimų variantų⁶²:

- masinis aukštasis mokslas,
- visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas,
- tam tikras mokeskis už aukštąjį mokslą.

Tokiu būdu realiai naudojami trys aukštojo mokslo finansavimo modeliai:

- Angloamerikietiškas modelis: masinis aukštasis mokslas, kuris įgyvendinamas įvedant tam tikrą studijų mokesčių, kurio dydis atitinka studento finansines galimybes. Iš 10 lentelėje nurodytų šalių toki modelį naudoja JAV, Jungtinė Karalystė ir Pietų Korėja. Pastarojoje mokesčiai už studijas sudaro didžiausią dalį aukštosios mokyklos biudžeto, vyriausybė imasi priemonių jį sumažinti;

- Skandinaviškas modelis: masinis ir visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas. Iš 10 lentelėje nurodytų šalių toki modelį naudoja Suomija ir Danija, t. y. turtingos šalys, kuriose stiprios socialdemokratinės tradicijos. Be to, šių valstybių išlaidų dalis, skirta, pavyzdžiui, gynybos ar karo tikslams, yra žymiai mažesnė nei atitinkama JAV ar Jungtinės Karalystės išlaidų dalis;

- Kontinentinis modelis: visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas, bet studentų priėmimas į aukštąsias mokyklas ribojamas pagal jų įgyto vidurinio išsilavinimo rezultatus (Vokietija, Prancūzija, kt.).

2.2. Pagrindiniai skyriaus teiginiai

1. Pagrindinė priežastis, kodėl valstybės įveda mokesčių už studijas, yra ribotos valstybės biudžeto galimybės. Spręsdamos aukštojo mokslo finansavimo problemą, jos renkasi du iš trijų galimų variantų: masinis aukštasis mokslas, visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas, tam tikras mokeskis už aukštąjį mokslą. Naudojami trys aukštojo mokslo finansavimo modeliai: 1) angloamerikietiškas modelis: masinis aukštasis mokslas, kuris įgyvendinamas įvedant tam tikrą, studento finansines galimybes atitinkantį studijų mokesčių. Iš studijoje aptartų šalių toki modelį

⁶² Ansell, Ben. (Harvard University) "University Challenges: The Trilemma of Higher Education Policy in Advanced Industrial States" Paper presented at the annual meeting of the The Midwest Political Science Association, Palmer House Hilton, Chicago, Illinois, 2006-04-20;
http://www.allacademic.com/meta/p140531_index.html

naudoja JAV, Jungtinė Karalystė ir Pietų Korėja. Pastarojoje mokesčiai už studijas sudaro didžiausią dalį aukštosios mokyklos biudžeto, vyriausybė imasi priemonių jį sumažinti; 2) skandinaviškas modelis: masinis ir visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas. Iš studijoje aptartų šalių tokį modelį naudoja Suomija ir Danija, t. y. turtingos šalys, kuriose stiprios socialdemokratinės tradicijos. Be to, šių valstybių išlaidų dalis, skirta, pavyzdžiui, gynybos ar karo tikslams, yra žymiai mažesnė nei atitinkama JAV ar Jungtinės Karalystės išlaidų dalis; 3) kontinentinis modelis: visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas, bet studentų priėmimas į aukštąsias mokyklas ribojamas pagal jų įgyto vidurinio išsilavinimo rezultatus (Vokietija, Prancūzija, kt.).

2. JAV povidurinio išsilavinimo sistemos, pripažįstamos kaip efektyviausios pasaulyje, viena iš pagrindinių sėkmės priežasčių yra tos sistemos įvairovė ir atskirų jos grandžių tarpusavio atvirumas ir suderintumas. JAV vidurinės mokyklos abiturientas, pradėjęs studijas ir baigęs dvejų metų trukmės studijas bendruomenės koledže, kuris teikia ir gerą profesinį parengimą, gali rinktis vieną iš dvejų kelių: pradėti profesinę veiklą arba, jei pageidauja, tęsti studijas, pavyzdžiui, valstijos universiteto trečiame kurse (įskaitomi studijų bendruomenės koledže rezultatai) ir galiausiai įgyti magistro laipsnį, pavyzdžiui, Berklio universitete. Nė viename etape studentas nepraranda laiko. Atskirus JAV profesinio mokymo modelio elementus galima pastebėti Danijos povidurinio švietimo sistemoje (2 metų trukmės trumpojo ciklo aukštojo mokslo programos) ir ypač Pietų Korėjoje, kuri po 2 metų studijų žemesniojoje kolegijoje teikia tokį patį kaip ir JAV akademinės kvalifikacijos laipsnį – asociatą.

3. JAV universitetuose bakalauro studijų programą sudaro dvi dedamosios – bendrasis universitetinis išsilavinimas ir pagrindinė studijų kryptis. Bendrojo universitetinio išsilavinimo tikslas yra suteikti studentams platų žinojimą ir parengti juos kaip aktyvius ir kompetentingus piliečius. Bendrasis išsilavinimas yra suteikiamas arba visoms programoms bendrame branduolyje, kuriame visi pirmosios pakopos studentai turi tuos pačius dalykus, arba studentai iš nustatyto plataus dalykų sąrašo (mokslas, menai, matematika, humanitarika, kt.) gali pasirinkti bendrojo išsilavinimo kursus. Bendrojo išsilavinimo apimtis sudaro nuo ketvirtadalio iki pusės visos studijų programos (Lietuvos universitetuose ši dalis neviršija dešimtadalio programos, be to, išskyrus VDU, skirtingų studijų kryptių studentai nesusitinka bendrojo išsilavinimo bloke). Kiti dalykai yra susiję su pagrindine studijų kryptimi. Pagrindinę studijų kryptį studentai dažniausiai pasirenka po dvejų metų bendrųjų studijų universitete (Lietuvoje atskyrimas įvyksta iškart po priėmimo į universitetą).

4. JAV aukštojo mokslo sistema pasižymi ne tik didele įvairove, bet ir lankstumu, galimybe įgyti aukščiausią išsilavinimo laipsnį per trumpesnę laiką nei tai numato studijų atskirose pakopose trukmė. Studijų trukmės sumažėjimas nebūtinai siejasi atitinkamai proporcingu akademinio krūvio padidėjimu. Daugelyje kryptių standartinė studijų trukmė iki įgyjant daktaro laipsnį: 4 metai bakalauro studijose, 2 metai magistrantūroje ir 4 metai doktorantūroje. Iš viso 10 metų. Iš tikrųjų ši trukmė dažnai yra tik 8 metai. JAV universitetuose įprasta, kad gabesniems studentams sudaromos sąlygos sujungti magistrantūrą su doktorantūra, tiksliau – iškart po bakalauro studijų stoti į doktorantūrą (tai tam tikru laipsniu paaiškina, kodėl magistrantūros ir doktorantūros studijos yra sujungiamos vienu terminu – *graduate studies*, kurios vykdomos taip vadinamoje *graduate school*) ir įgyti PhD laipsnį po 8 metų studijų universitete. Tokio studijų sutrumpinimo nelydi atitinkamai proporcingas akademinio krūvio padidėjimas: kadangi didelę magistrantūros ir doktorantūros studijų dalį sudaro studento atliekami moksliniai tyrimai ir pagrindinis reikalavimas magistrantūros studijose ir ypač įgyjant daktaro laipsnį yra gebėjimas savarankiškai vykdyti tyrimus, tai iš gabesnio ir tinkamai pasirengusio studento pagrįstai tikimasi, kad jis tokį gebėjimą gali įgyti per trumpesnę laiką. Sutrumpinti studijų trukmę bakalauro pakopoje įmanoma tik proporcingai padidinus akademinį krūvį. Tai dažniausiai yra išimtis, o ne tam tikra praktika.

5. Nors Europos šalys ir nusikopijavo JAV universitetinių studijų pakopas (bakalauras, magistras, daktaras), tačiau lankstumo, būdingo JAV aukštojo mokslo sistemai, neperėmė, išskyrus tam tikru laipsniu Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo sistemą, kurioje įmanoma nebaigus magistrantūros pereiti į doktorantūrą. Europos šalys taip pat yra susirūpinusios pernelyg ilga studijų universitete trukme. Tačiau vietoj to, kad pasinaudoti JAV patirtimi, Bolonijos procese primygtinai rekomenduojama trumpinti pirmąją (bakalauro) universitetinių studijų pakopą iki 3 metų, rekomenduojama, kad magistrantūros trukmė būtų 1,5–2 metai, o doktorantūros – 3 metai. Tačiau tokios politikos rezultatus sunkiai galima laikyti sėkmingais. Pavyzdžiui, Danijoje labai mažai universitetų absolventų apsiriboja bakalauro laipsniu įgytu pirmojoje trijų metų trukmės universitetinių studijų pakopoje, beveik visi bakalaurai tęsia studijas magistrantūroje. Todėl Danijoje ypač susirūpinta bakalauro parengimo darbui lygiu: „Bakalauro programose turi būti įvairiapusiški studijų kursai, užtikrinantys absolventų įsidarbinimą“.

6. Efektyviausias korporacinis universiteto vidinio valdymo modelis – aukščiausios vidinio valdymo institucijos daugumą sudaro išoriniai nariai, o visų lygių vadovai skiriami, bet ne išsirenkami iš personalo tarpo (JAV, Danijos, Jungtinės Karalystės ir Pietų Korėjos patirtis).

7. Kai kuriose JAV valstijose valstybiniai universitetai yra dalis visos valstijos msto universitetų miestelių sistemos, kurioje tarp miestelio ir valstijos vyriausybės yra papildomas administracinis sluoksnis. Sistemos administratoriai gali prižiūrėti miestelio biudžetą, nustatyti tokias priemones kaip priėmimo taisyklės, koordinuoti akademinės programas, sudaryti sąlygas aiškesniam studijų kreditų išreiškimui ir perdavimui tarp valstijos valstybinių koledžų ir universitetų. Kita svarbi funkcija – palaikyti ir ginti aukštojo mokslo institucijas valstijos įstatymų leidžiamajame organe. Kai kuriose valstijose yra daugiau nei viena universitetų miestelių sistema. Pavyzdžiui, Kalifornijoje yra tokios atskiros sistemos: 1) bendruomenės koledžų, 2) daugiadisciplinių valstybinių koledžų ir universitetų, 3) mokslinių tyrimų universitetų.

8. Lyginant su kitomis šalimis, JAV socialinių partnerių atrankos į aukštųjų mokyklų tarybas modelis yra labiausiai išvystytas. Valstijos gubernorius skiria globėjus (socialinius partnerius) į tarybą. Suvokiant šio dalyko svarbą, gauseria valstijų, kuriose globėjų paieška ir atranka priskiriama specialiam komitetui (komisijai), veikiančiai prie gubernatoriaus įstaigos. JAV egzistuojančios profesinės akademinės asociacijos (pvz., Universitetų ir koledžų valdymo tarybų asociacija – *AGB*) nuolat publikuoja metodinę medžiagą dėl socialinių partnerių atrankos ir jų mokymo.

9. Siekdamas tarptautinio konkurencingumo, atskirų šalių mokslo ir studijų institucijos telkia kritinę intelektinių ir materialinių išteklių masę (ryškūs pavyzdžiai – JAV, Danija, Pietų Korėja).

10. Aukštojo mokslo institucijos pajamų struktūra parodo, ar institucija yra universitetas, ar tik mokymo įstaiga. Palyginus įvairių šalių universitetų pajamų struktūras, vidutinis Lietuvos universitetas yra daugiau mokymo institucija, nei mokslo ir studijų institucija:

- Lietuvos valstybinių universitetų pajamų struktūroje studentų mokėjimų už studijas dalis⁶³ (16,4 proc. 2005 metais) yra didesnė nei atitinkama dalis JK valstybiniuose universitetuose

⁶³ Ši dalis toliau lyginama su atitinkama dalimi atskiruose JAV universitetuose, kadangi Jungtinėse Valstijose nėra aiškiai išreikštos takoskyros tarp profesinio mokymo ir aukštojo mokslo, atitinkamai tos takoskyros nėra ir statistiniuose pajamų bei išlaidų rodikliuose. Kita vertus, toks palyginimas yra korektiškas: Kentukio universitetas yra tipiškas valstybinis JAV universitetas, kuriame studijuoja 25 tūkstančiai studentų ir kurio metinės pajamos (1665 milijonai USD 2005/06 mokslo metais) pagal perkamosios galios paritetą yra apie 3 kartus didesnės nei visų Lietuvos valstybinių universitetų metinės pajamos (838,6 milijonai litų 2005 metais). Palyginimas su privačiu Stanfordo universitetu, kuriame studijuoja apie 20 tūkstančių studentų ir kurio metinės pajamos 2005/06 mokslo metais buvo 2922,4 milijonai USD, yra pateikiamas siekiant parodyti, 1) kad ir viename iš kelių geriausių pasaulio universitetų, kuriame vieno studento metinis

(14,8 proc. 2002/03 mokslo metais). Ji yra didesnė nei atitinkama dalis JAV valstybiniame Kentukio universitete (13 proc. 2005/06 mokslo metais) ir artima JAV privačiam Stanfordo universitetui (17,6 proc. 2005/06 mokslo metais). Danijos ir Suomijos valstybiniuose universitetuose studentai nemoka už studijas;

- Jungtinės Karalystės, JAV universitetų finansavimo iš valstybės biudžeto dalyje apie 30 proc. sudaro lėšos, gaunamos konkurso būdu moksliniams projektams, kontraktams vykdyti. Nedaug skiriasi atitinkama dalis ir Danijos bei Suomijos universitetuose;

- Lietuvoje tolimesnis studentų mokėjimų už studijas didinimas galėtų būti pateisintas tik proporcingai ir netgi kelis kartus daugiau padidėjus kitoms universitetų pajamoms, ypač gaunamoms iš privačių bei valstybinių fondų moksliniams projektams vykdyti.

11. JAV federalinės valstybės įsteigtos programos yra vienas iš pagrindinių finansinės paramos studentams šaltinis. Studento galimybės gauti paramą iš federalinių programų priklauso nuo jo studijų institucijos lygio. Federalinė vyriausybė daugiausiai remiasi oficialiai pripažintomis regioninėmis ir nacionalinėmis akredituojančiomis organizacijomis, kai sprendžia, ar institucijos turi pakankamą akademinės kokybės lygį ir protingą vadovavimą, kad jos būtų įtrauktos į federalines finansinės paramos studentams programas.

12. Nepriklausomi valstybiniai mokslinių tyrimų institutai dažniausiai sudaromi ne moksliniams tyrimams vykdyti atskirose mokslo kryptyse, bet konkrečių uždavinių, reikalaujančių mokslinių tyrimų, sprendimams ieškoti visuomenei svarbiose srityse (aplinka, sveikata, pramonė, gynyba, kt.). Ryškūs pavyzdžiai – Danija, Suomija, Pietų Korėja, kuriose yra tik tokie nepriklausomi institutai.

13. Aptartose šalyse valstybinių mokslinių tyrimų institutuose nei jų aukščiausios valdymo institucijos, nei vadovai nėra išsirenkami iš personalo tarpo. Nepriklausomų valstybinių mokslinių tyrimų institutų vidinio valdymo struktūra organizuota efektyviai vykdyti jų misiją – instituto darbuotojų kai kada yra institutų aukščiausios vidinio valdymo institucijose, bet ten jų yra labai nedaug. Institutų valstybinio reguliavimo funkcijas vykdo arba atitinkamos ministerijos (Danija, Suomija, Pietų Korėja, Jungtinė Karalystė, JAV), arba tarpinės institucijos (Pietų Korėja, Jungtinė Karalystė, JAV), kurias savo ruožtu suformuoja vyriausybės institucijos.

14. Nepriklausomų valstybinių mokslinių tyrimų institutų valstybinio finansavimo dydis labai priklauso nuo sprendžiamų uždavinių pobūdžio (jei verslo uždaviniai, tai valstybinis finansavimas yra gerokai mažesnis nei 50 proc.; jei sociohumanitariniai – iki 90 proc.).

---

mokestis už studijas yra apie 30 tūkstančių USD, mokėjimų už studijas dalis nėra didelė ir 2) kad tikras (*research based*) universitetas pagrindines pajamas gauna ne iš studentų, o už mokslinius tyrimus, jų rezultatų komercializavimą bei naujomis žiniomis grindžiamas paslaugas visuomenei.

3. SIŪLYMAI

3.1. Povidurinio švietimo sistemos pertvarkymas

1. Sukurti vieningą profesinio rengimo sistemą, kurioje dabartinė profesinio mokymo sistema, kaip pirmoji profesinio rengimo pakopa, turėtų būti sujungta su neuniversitetinių studijų (į praktinę veiklą orientuotų profesinių studijų aukštojoje mokykloje) sistema. Vieningoje profesinio rengimo sistemoje asmenims, turintiems vidurinį išsilavinimą ir siekiantiems įgyti pirmąją kvalifikaciją, kitą kvalifikaciją ar tobulinti turimą kvalifikaciją (dabar tai yra pirminio ir tęstinio profesinių mokymų paskirtis), turi būti sudaryta galimybė to pasiekti studijuojant kolegijoje 1,5–2 metų trukmės studijų programose (*trumpojo ciklo studijų programas*). Tokių kolegijose vykdomų trumpojo ciklo studijų programų sandara turėtų būti tokia, kad motyvuoti studentai šiose programose turėtų galimybę taip koreguoti savo studijas, kad, baigę programą ir įgiję kvalifikaciją, galėtų tęsti studijas ir įgyti profesinio bakalauro laipsnį per tą patį laiką, kaip ir studentai, iškart pasirinkę profesinio bakalauro studijas. Siūlomoje vieningoje profesinio rengimo sistemoje kolegijoms organizuoti ir prižiūrėti turėtų būti patikėtas ir pirminis profesinis mokymas, teikiamas asmenims, neįgijusiems vidurinio išsilavinimo. Taip pat turi būti sutvarkyta mokymosi kreditų perkėlimo tvarka laisvam studento perėjimui iš kolegijos į universitetą ir atvirkščiai.

Komentarai. *Vieninga profesinio mokymo sistema padėtų iš esmės spręsti pagrindinę dabartinę povidurinio švietimo sistemos problemą – nei asmens, nei visuomenės, nei valstybės poreikių neatitinkanti jos atskirų grandžių (profesinio mokymo, kolegijų ir universitetų) tarpusavio atsiribojimą, dėl ko asmuo, nenorėdamas prarasti laiko, pirmiausiai bando stoti į universitetą ar kolegiją net ir tuomet, kai neturi tinkamo pasirengimo ir gebėjimų. Kreditų perkėlimo laisvam studento perėjimui iš kolegijos į universitetą problema gali būti išspręsta tik prieš tai pertvarkius universitetų vidinio valdymą (7 punktas). Esant dabartiniam vidiniam valdymui, universitetai dėl finansinių paskatų yra suinteresuoti arba priversti pereinantį studentą lankyti mokamus išlyginamuosius kursus, arba tęsti studijas nuo žemesnių kursų. Pertvarkius universitetų vidinį valdymą, atsirastų dialogo tarp kolegijų ir universitetų kaip lygiaverčių partnerių galimybė. Tai padėtų spręsti neuniversitetinių ir universitetinių studijų neatitikimo klausimus dar prieš studento perėjimą.*

Kuriant vieningo profesinio mokymo sistemą, vertinga yra JAV patirtis, taip pat kai kurie Danijos, Suomijos, Pietų Korėjos patirties aspektai.

3.2. Aukštųjų mokyklų valdymas valstybės lygmenyje

2. Įstatymu, ne vyriausybės nutarimu įtvirtinti Mokslo, technologijų ir inovacijų politikos komisijos paskirtį ir funkcijas ir tuo atgaivinti jos veiklą (Suomijos, Danijos, JK pavyzdžiai).

3. Teisės aktuose įtvirtinti nuostatą, kad ekspertinės ir koordinuojančios institucijos sudaromos vadovaujantis atrenkant kandidatus ir skiriant pagal jų profesionalumą, o ne remiantis atstovavimo ar delegavimo principais.

4. Teisės aktuose aukštųjų mokyklų autonomiją įtvirtinti pirmiausiai kaip subsidiarumo principą.

5. Teisės aktuose nuo aukštosios mokyklos paskirties atskirti valstybinio mokslo instituto paskirtį ir suformuluoti ją pagal tarptautinę praktiką (Suomijos, Danijos, Jungtinės Karalystės, Pietų Korėjos pavyzdžiai).

6. Turi būti sukurta nuolat veikianti kandidatų į valstybinių aukštųjų mokyklų aukščiausių savivaldos institucijas atrankos komisija, kuri galėtų būti įsteigta prie Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos. Kandidatų paieška turi būti vykdoma žiniasklaidos priemonėmis kviečiant tinkamus asmenis (JAV pavyzdys).

7. Lietuvoje turi būti sukurta nepriklausoma studijų kokybės vertinimo agentūra. Toks statusas galėtų būti suteiktas dabar veikiančiam Studijų kokybės vertinimo centrai. Tokios agentūros nepriklausomumą galėtų užtikrinti arba pavaldumas tiesiogiai LR Seimui, arba pavaldumas įstatyme apibrėžtai agentūros tarybai, į kurią narius pagal nustatytą tvarką deleguotų valstybės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos (LRT pavyzdys).

Komentaras. *Europos kokybės užtikrinimo asociacijos parengtuose kokybės užtikrinimo standartuose, kuriems pritarė Europos švietimo ministrų Bergeno komunikatas, pabrėžta, kad kokybės užtikrinimo agentūros nepriklausomumas nuo aukštosios mokyklos, ministerijos ar kitos suinteresuotos šalies yra esminis jos veiklos kokybės standartas. Tokios nepriklausomos agentūros Lietuvoje dabar nėra. Studijų kokybės vertinimo centro veikla yra labai priklausoma nuo jo steigėjo – Švietimo ir mokslo ministerijos.*

8. Mokslo kryptyse, reikalaujančiose ne tiek teorinio pasirengimo, kiek aukštų profesinių gebėjimų ir įgūdžių (teisė, medicina ir pan.), įteisinti profesijos daktaro laipsnį (teisės daktaras, medicinos daktaras, architektūros daktaras ir pan.). Būtina sąlyga įgyti tokį laipsnį – ne moksliniai tyrimai, bet aukščiausias profesinis meistriškumas, liudijamas studijų trečiojoje universitetinių studijų pakopoje rezultatais (JAV pavyzdys).

Komentaras. *Dabartinė Lietuvoje įteisinta unifikuotos doktorantūros samprata verčia profesinės veiklos minėtose kryptyse rezultatus pateikti kaip mokslinių tyrimų rezultatus. Tai iškreipia mokslinių tyrimų prasmę ir juos devalvuoja, tuo pačiu devalvuojami ir šiose kryptyse įgyti daktaro laipsniai.*

3.3. Aukštųjų mokyklų vidinis valdymas ir struktūra

9. Aukštosios mokyklos tarybą, sudarytą tik iš išorinių narių – socialinių partnerių, įteisinti kaip aukščiausių aukštosios mokyklos savivaldos instituciją (JAV, Danijos, kitų šalių pavyzdžiai). Visų lygių aukštųjų mokyklų vadovai turi būti skiriami, bet ne pavaldinių renkami (JAV, Danijos pavyzdžiai).

Komentaras. *Tai pirmasis žingsnis, kuris turėtų būti padarytas pradedant aukštojo mokslo ir visos pavidurinio švietimo sistemos reformą. Be šio žingsnio neįmanomi jokie kiti svarbesni reformos etapai – iš personalo tarpo išsirinkti universitetų vadovai siekia (ir turi siekti kaip juos rinkusiųjų atstovai) išsaugoti status quo, o reformoje siūlomi žingsniai daugiau ar mažiau keičia universitetų padėtį. Nors dabartinės universitetų vadovų rinkimo tvarkos gynėjai bando argumentuoti, kad vadovų rinkimas iš personalo tarpo yra aukščiausia universitetinės demokratijos išraiška, tačiau universitetas turi aiškiai apibrėžtą misiją, kurią vykdant negali efektyviai vadovauti pavaldinių išrinktas vadovas. Toks vadovas gali tik atstovauti savo rinkėjams, t. y. vykdyti profsajungines funkcijas. Iš tikrųjų aukščiausia universitetinės demokratijos išraiška yra akademinė laisvė – laisvė bendruomenės nario, kurio autoritetas yra ne universiteto administracija, bet jo akademinės veiklos srities pasauliniai autoritetai, kartais esantys universiteto viduje, bet dažniausiai už universiteto ribų. Akademinė laisvė būtina akademinio laisvam bendravimui su jo veiklos srities pasauliniais autoritetais, jo moksliniams tyrimams, studijoms ir galiausiai antreprenieriškumui. Kaip rodo geriausių pasaulyje universitetų patirtis, siūlomas universitetų vidinio valdymo modelis yra efektyviausias ir geriausiai užtikrina akademinę laisvę. Danija,*

pradėdama savo mokslo ir studijų sistemos reformą, pirmiausiai akcentavo mokslo ir studijų efektyvaus vidinio valdymo būtinybę ir nuo to pradėjo sistemos reformą.

10. Nustatyti, kad skirtingų krypčių, bet tos pačios srities studijos turi būti sukoncentruotos viename fakultete, tačiau gali būti atskiri fakultetai, kuriuose vykdomos tik teisės, medicinos ar veterinarijos krypties studijos (JAV, Danijos, Suomijos ir kiti pavyzdžiai). Tokiame fakultete bendrasis išsilavinimas turėtų būti suteikiamas arba visoms programoms bendrame branduolyje, kuriame visi pirmosios pakopos studentai 1–2 metus turėtų tuos pačius dalykus, arba studentai iš nustatyto plataus dalykų sąrašo (mokslas, menai, matematika, humanitarika, kt.) galėtų pasirinkti bendrojo išsilavinimo kursus. Įgiję bendrąjį išsilavinimą, studentai toliau tęstų studijas atskirose pasirinktose studijų kryptyse (JAV pavyzdys).

Komentaras. *Dabartinių fakultetų sujungimas būtų labai svarbus reformos žingsnis šalinant vidinius institucinius barjerus, kurie verčia mokslinius tyrimus ir studijų programas užsiskleisti vieno smulkaus universiteto padalinio rėmuose, riboja tarpdiscipliniškumą ir naikina pačią universitetinių studijų prasmę. Tačiau nėra būtina tai iškart apibrėžti įstatymuose. Tinkamai sutvarkytas universitetų vidinis valdymas leis universitetams patiems atlikti tokią vidinę reformą. Tačiau įstatyme turėtų būti įtvirtinta nuostata dėl tos pačios srities skirtingų studijų krypčių bendro branduolio, kuriam skiriama 1–2 metai.*

11. Dabartinius universiteto mokslo institutus kaip nepasiteisinusį mokslo ir studijų integracijos modelį integruoti į universitetus, suliejant juos su atitinkamo profilio katedromis. Į universitetus integruoti ir valstybinius mokslo institutus, kurių moksliniai tyrimai koncentruojasi vienoje ar keliose mokslo kryptyse ar šakose ir kurių tikslas nėra konkrečių uždavinių, reikalaujančių mokslinių tyrimų, sprendimui visuomenei svarbiose konkrečiose srityse (aplinka, sveikata, pramonė, gynyba, kt.) (Danijos pavyzdys).

Komentaras. *Šis reformos žingsnis gali būti daromas tik pertvarkius universitetų vidinį valdymą. Esant dabartiniam valdymo modeliui, po integravimo institutuose esantis mokslinis potencialas ir infrastruktūra gali būti negrįžtamai prarasti.*

12. Įgyvendinus anksčiau pateiktus siūlymus, gražinti aukštajai mokyklai autonomiją – palaipsniui atsisakyti smulkmeniško aukštosios mokyklos veiklos reguliavimo (JAV, Danijos ir kitų šalių pavyzdžiai).

3.4. Aukštojo mokslo finansavimas

13. Aukštųjų mokyklų pirmosios pakopos studijų ir mokslinių tyrimų institucinį finansavimą vykdyti pagal ilgalaikę 6–8 metų aukštosios mokyklos sutartį su finansuojančia valstybės institucija (Jungtinės Karalystės, Suomijos, Danijos pavyzdžiai). Sutartyje studijų finansavimas turi būti grindžiamas programiniu valstybės užsakymu, dėl kurio turi konkuruoti atitinkamas studijų programos siekiančios vykdyti aukštosios mokyklos.

Komentaras. *Lietuvos aukštojo mokslo įstatyme buvo numatyta, kad tarp universiteto ir ministerijos sudaromos kelerių metų sutartys. Ši nuostata nebuvo vykdoma. Viena iš priežasčių – neužtikrintumas dėl kitų metų biudžeto subsidijų. Konstituciniam Teismui nutarus, kad esminė universitetų autonomijos užtikrinimo sąlyga yra biudžeto subsidijų skyrimas universitetui ne per ministeriją, bet numatant kiekvieno universiteto metinio biudžetinio finansavimo apimtį Lietuvos metinio biudžeto įstatyme, nuostata dėl sutarčių iš įstatymo buvo pašalinta (Suomijos universitetai autonomiškai, bet biudžetą jiems paskirsto ministerija). Nors Konstitucinio Teismo sprendimas labai apsunkina sutarčių įteisinimą ir ypač jų vykdymą (kaip tiesiogiai finansuojanti institucija Seimas turėtų kontroliuoti sutarčių vykdymą), bet tai turi būti padaryta, kad universitetas galėtų savo veiklą*

vykdyti pagal ilgalaikes strategijas. Sutaupyto biudžeto subsidijų perkėlimo į kitus metus idėja Lietuvos valdžios institucijose nuskambės kaip šventvagystė, bet iš tikrųjų tai išsprendžiamas klausimas – tai Lietuvos vidaus klausimas ir to nedraudžia nei Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai, nei ES direktyvos. Pavyzdžiui, Danijos universitetų įstatymas suteikia tokią galimybę Danijos universitetams.

14. Biudžetinių antrosios ir trečiosios studijų pakopų (magistrantūra ir doktorantūra) konkrečiose studijų kryptyse finansavimą skirti kaip programinį finansavimą, jį siejant su aukštosios mokyklos gebėjimais vykdyti mokslinius tyrimus atitinkamose mokslo kryptyse (sėkmingi mokslinių tyrimų projektai finansuojami iš Lietuvos, kitų šalių ir tarptautinių fondų).

15. Pertvarkius ir įgyvendinus naują aukštųjų mokyklų valdymą ir savivaldą, perduoti aukštosioms mokykloms jų valdomo turto nuosavybės teisę.

16. Įteisinti ir įgyvendinti studijų finansavimą iš trijų šaltinių (atsižvelgiant į kitų šalių patirtį):

16.1. jei nėra galimybių iš valstybės biudžeto visiškai subsidijuoti aukštąjį mokslą, visose aukštosiose mokyklose valstybės remiamų studijų finansavime numatyti minimalų vienodą visiems studentams absoliutinės įmokos dalį (be apmokestinimo) nepriklausomai nuo pasirinktos studijų krypties kainos ir garantuoti galimybę studentui gauti dotaciją arba kreditą, pakankamą jo studijų valstybinių ar nevalstybinių mokyklų be sąlygų akredituotose studijų programose išlaidoms apmokėti; universitetų studentų visa įmokų apimtis negali būti didesnė nei 15 proc. visų universiteto pajamų (JAV, JK pavyzdžiai);

16.2. valstybės (mokesčių mokėtojų) lėšos:

16.2.1. studijų krypties kainos dalis, kurios nepadengia studento įmoka, apmokama iš valstybės biudžeto;

16.2.2. sudaromas mokslo fondas konkursiniams aukštųjų mokyklų projektams finansuoti (fondo pagrindinė paskirtis – finansuoti mokslinius tyrimų, kurių reikalingumą pagrindžia pats tyrėjas, projektus, kadangi tokioje aplinkoje turi vykti studijos, ypač universitetinės; taip pat tokiu būdu šalyje būtų finansuojami fundamentiniai moksliniai tyrimai);

16.2.3. investicijos į tęstinį suaugusių švietimą ir mokymą, jei tai naudinga valstybei;

16.3. darbdavio (valstybinio ir nevalstybinio sektoriaus) lėšos:

16.3.1. numatyti verslui palankias galimybes skirti lėšas tiesiogiai konkrečiai valstybinei ar privačiai aukštajai mokyklai ar remti suaugusių tęstinį švietimą (tos palankios galimybės gali būti sudarytos, pavyzdžiui, atsisakant investicijų į mokesčių apmokestinimo ar mažinant verslo mokesčius tokiu dydžiu, kokį verslas skyrė aukštajai mokyklai ar suaugusiųjų švietimui);

16.3.2. mokymosi, viršijančio pagrindines kompetencijas (pvz., kvalifikacijos kėlimą, kai kurių studijų kryptių magistrantūrą), kainą (visą arba didesnę dalį) turi apmokėti besimokantieji ir darbdaviai (balansas nustatomas pagal tai, kuris yra didesnis naudos gavėjas).

Komentaras. Lietuvos Aukštojo mokslo įstatyme įteisintos vakarinės ir neakivaizdinės studijų formų studentų mokėjimas už studijas. Tai prieštarauja Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 29 straipsniui, kuris teigia, kad aukštasis mokslas privalo būti vienodai (nepriklausomai nuo turtinės ar socialinės padėties) prieinamas visiems, o asmens galimybės studijuoti aukštojoje mokykloje turi priklausyti tik nuo jo sugebėjimų ir pasirengimo studijoms: vakarinės ir neakivaizdinės studijos formų studentams, mokantiems už studijas, sudarytos blogesnės prieinamumo sąlygos – jie priversti daugiau dirbti, kad galėtų darbo užmokesčio dalį skirti mokėti už studijas, tuo pačiu gali mažiau laiko skirti studijoms. Taip pat ir įmokos už studijas sukuria nevienodo prieinamumo sąlygas.

17. Parengti vieną nacionalinę investicijų į Lietuvos aukštųjų mokyklų mokomosios ir mokslinės bazės atnaujinimo programą, tam panaudojant Europos struktūrinių fondų lėšas.

3.5. Lietuvos profesinio mokymo, aukštųjų mokyklų ir mokslo institutų tinklas

18. Įvykdyti mokslo ir studijų integraciją pagal Danijos ir Suomijos modelius – valstybinius mokslo institutus, kurių mokslinė veikla sukoncentruota vienoje ar keliuose mokslo kryptyse ar šakose, integruoti į universitetus katedros teisėmis ar sujungti su esama to paties profilio katedra. Valstybinius mokslo institutus, kurie dabar turi (ar po reorganizacijos gali įgyti) gebėjimus vykdyti tokių institucijų pagrindinę misiją – žinojimo ir technologijų perdavimą visuomenei ir pramonei, susietą su tose institucijose vykdomais moksliniais tyrimais, perduoti ministerijų, reguliuojančių atitinkamą sferą, pavaldumui. Ministerijai suteikti sprendžiamojo balso teisę formuojant jai pavaldaus mokslo instituto aukščiausio vidinio valdymo organą, kuriame išoriniai nariai turi sudaryti absoliučią daugumą.

***Komentaras.** Ištrauka iš Europos Komisijos Mokslinių ir techninių tyrimų komiteto ekspertų parengto dokumento: „Valstybinių mokslo centrų pagrindinė misija turi būti žinojimo ir technologijų, susietų su tuose centruose vykdomais moksliniais tyrimais, perdavimas visuomenei ir pramonei... Pagrindinė rekomendacija: mokslinės veiklos planavimas ir mokslo organizacijos operatyvinis vadovavimas turi remtis poreikiais (visuomenės ir pramonės)“.*

19. Atlikti aukštųjų mokyklų tinklo reformą, laikantis šių pagrindinių nuostatų:

19.1. valstybiniame universitete studijuoja ne mažiau kaip 4–5 tūkstančiai (Jungtinės Karalystės pavyzdys), o valstybinėje kolegijoje – ne mažiau kaip 2 tūkstančiai studentų;

19.2. apskrityje yra ne daugiau kaip viena valstybinė kolegija;

19.3. viename mieste esantys to paties tipo valstybiniai universitetai turi būti sujungti į vieną universitetą neišskiriant ir meno srities universitetinių aukštųjų mokyklų bei tame mieste esančių kitų miestų universitetų padalinių; universitetai skirstomi į du tipus – klasikinius ir technologinius;

19.4. viename mieste esančios valstybinės kolegijos turi būti sujungtos į vieną kolegiją;

20. Siekiant išsaugoti ir plėtoti aukštojo mokslo sistemos dvinariškumą, tikslinga detaliau išnagrinėti tokias galimybes:

20.1. parengti antrosios profesinių studijų pakopos koncepciją ir tokią pakopą įvesti tik kolegijose. Į šią studijų pakopą būtų priimami tik asmenys, baigę pirmąją neuniversitetinių ar universitetinių studijų pakopą ir po to turėję ne mažiau kaip 3 metų darbo patirtį (Suomijos pavyzdys);

20.2. valstybiniuose universitetuose nevykdyti neuniversitetinio tipo studijų programų;

20.3. valstybinėse kolegijose nevykdyti universitetinio tipo studijų programų.

21. Kuriant vieningą profesinio rengimo sistemą, tikslinga detaliau išanalizuoti kolegijų ir profesinio mokymo institucijų tarpusavio veiklos derinimo galimybes. Apsisprendus dėl 1 p. teikiamo siūlymo realizavimo, tikslinga būtų išanalizuoti galimybę profesinio mokymo institucijas asocijuoti su kolegijomis, atsižvelgiant į jų profilių ir geografinio išsidėstymo situaciją.

4. PRIEDAI: DANIJOS, SUOMIJOS, DIDŽIOSIOS BRITANIJOS, JAV IR PIETŲ KORĖJOS MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJŲ STRUKTŪRA, JŲ TINKLAS IR VIDINIS VALDYMAS

4.1. Priedas 1. Danijos mokslo ir studijų sistema

4.1.1. Įvadas

Danijos švietimo sistemos struktūra pateikta 4.10. paveiksle. 4.11. paveiksle pateikti 2003 metų duomenys apie besimokančiųjų srautus po pagrindinės mokyklos. Trys ministerijos yra atsakingos už švietimą ir atitinkamas aukštojo mokslo institucijas:

- **Mokslo, technologijų ir inovacijų ministerijos** reguliavimo sferoje yra Danijos universitetai;
- **Švietimo ministerijos** reguliavimo sferoje yra visos kitos švietimo pakopos: pradinis ir vidurinio švietimas, trumpojo ir vidurinio ciklo (žr. 4.1.2 skyrių) aukštasis mokslas, kuris vykdomas kolegijų sektoriuje;
- **Kultūros ministerijos** reguliavimo sferoje yra aukštosios menų mokyklos (dailė, muzika, teatras, architektūra ir pan.).

Danijos ekonomika yra labai efektyvi ir tai yra 25 metus trukusios ekonominės reformos rezultatas. Nepaisant to, Danija ir dabar formuluoja politikos prioritetus, kurie turi padėti geriau pasirengti tolimesniems globalizacijos iššūkiams. Šių iššūkių pagrindinis elementas – inovacijos. Danijos vyriausybė suformulavo ambicingus tikslus⁶⁴. Tuose tiksluose ypatingas dėmesys skiriamas mokslui ir švietimui:

- **Danija kaip pirmaujanti žinojimo visuomenė:** Viešojo ir privataus sektoriaus organizacijos, veikiančios kartu, turi padidinti savo pastangas MTEP srityje, kad Danijos visos MTEP išlaidos viršytų 3 proc. BVP.
- **Pasaulinės klasės švietimas:** skaityme, matematikoje ir gamtos moksluose pradinių ir žemesnių vidurinių mokyklų mokiniai turi būti tarp geriausių pasaulyje. Vyriausybė taip pat planuoja padidinti dalį jaunų žmonių, įgyjančių pavidurinį išsilavinimą, iki ne mažiau kaip 85 proc. 2010 metais, o 2015 metais – iki ne mažiau kaip 95 proc. Taip pat vyriausybė užsibrėžė iki 2010 metų padidinti baigiančiųjų aukštąjį mokslą iki mažiausiai 45 proc., o 2015 metais – iki 50 proc.

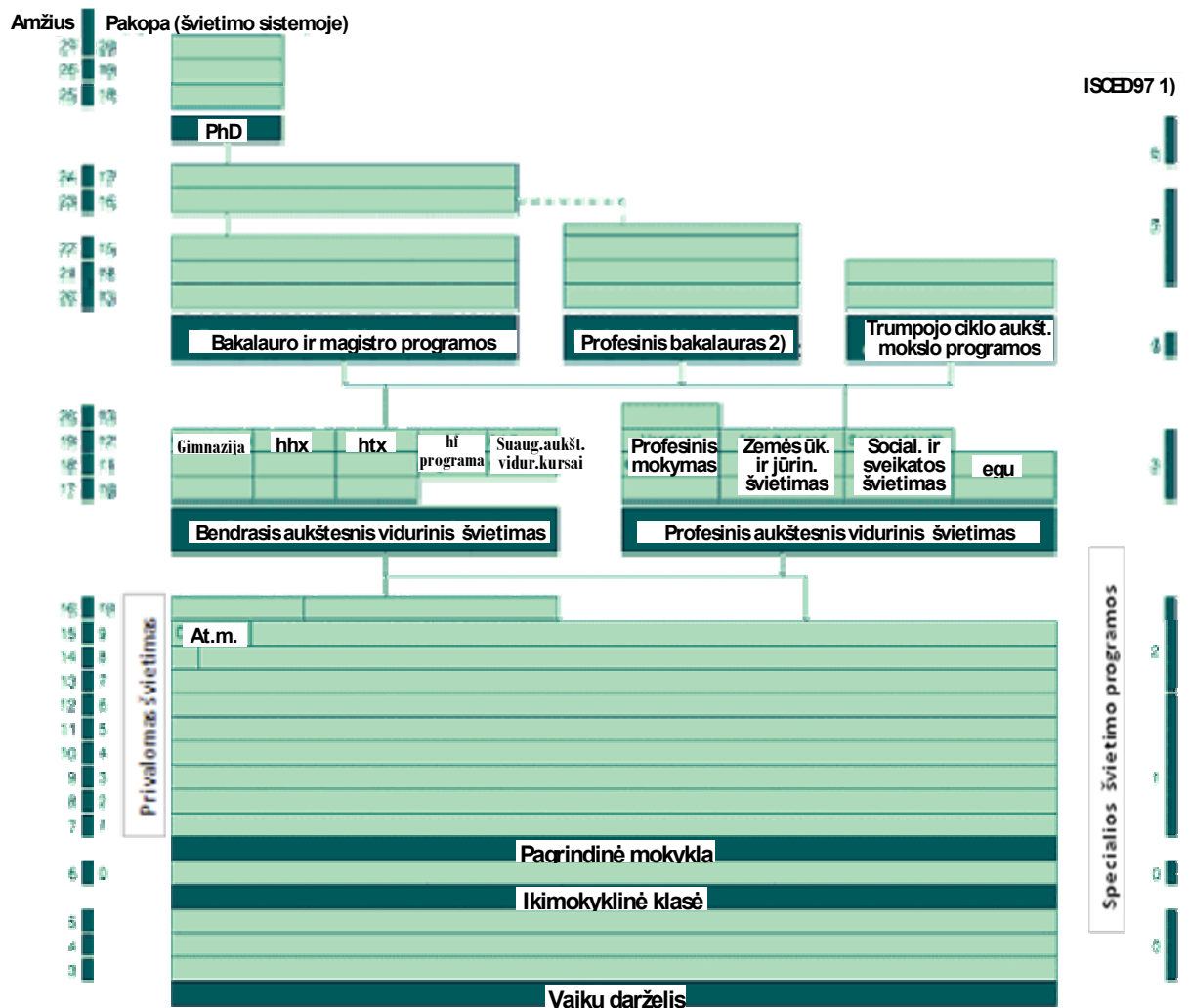
Danijos vyriausybė prieš keletą metų pradėjo valstybinių mokslo institutų ir universitetų sektoriaus reformą. Reformos tikslas – suteikti aiškų profilį atskiroms institucijoms ir padidinti bendradarbiavimą. Pernelyg menka sąveika tarp mokslinių tyrimų ir inovacijų sistemos atskirų subjektų tapo bendru reformų, paskutiniaisiais metais įvykdytų šiame sektoriuje, leitmotyvu. Jo išraiškos – nauji reikalavimai universitetams, kad jie suformuluotų kooperacijos su verslu tikslus ir strategijas, ir išorinių narių (socialinių partnerių) įvedimas į įvairių žinojimo institucijų aukščiausias vidinio valdymo tarybas. Be to, tradicinė universitetų misija – moksliniai tyrimai ir studijos – buvo papildyta naujais elementais: žinojimo sklaida, technologijų perdavimu ir mobilumu.

Pav. 4.10. Danijos švietimo sistema⁶⁵. hxx – aukštesnieji verslo egzaminai (higher commercial examination), kurie laikomi baigiant 3 metų trukmės akademinės orientacijos

⁶⁴ http://www.statsministeriet.dk/publikationer/UK_reggrund05/New_Goals.pdf

⁶⁵ Danijos švietimo ministerija: Education Indicators – Denmark 2005; <http://pub.uvm.dk/2005/facts/87-603-2520-8.pdf>

programą su socialinių studijų ir kalbų profiliu verslo koledže (įgyjamas profesinės orientacijos bendrasis aukštesnis vidurinis išsilavinimas); htx – aukštesnieji techniniai egzaminai (higher technical examination), kurie laikomi baigiant 3 metų trukmės akademinės orientacijos programą su gamtos mokslų ir technologijų profiliu techniškoje kolegijoje (įgyjamas profesinės orientacijos bendrasis aukštesnis vidurinis išsilavinimas); hf – aukštesnieji parengiamieji egzaminai (higher preparatory examination), kurie laikomi baigiant 2 metų trukmės akademinės orientacijos vieno dalyko programą (įgyjamas bendrasis aukštesnis vidurinis išsilavinimas); egu – individuali pagrindinio profesinio mokymo programa (daug praktinio darbo, mažai teorijos).

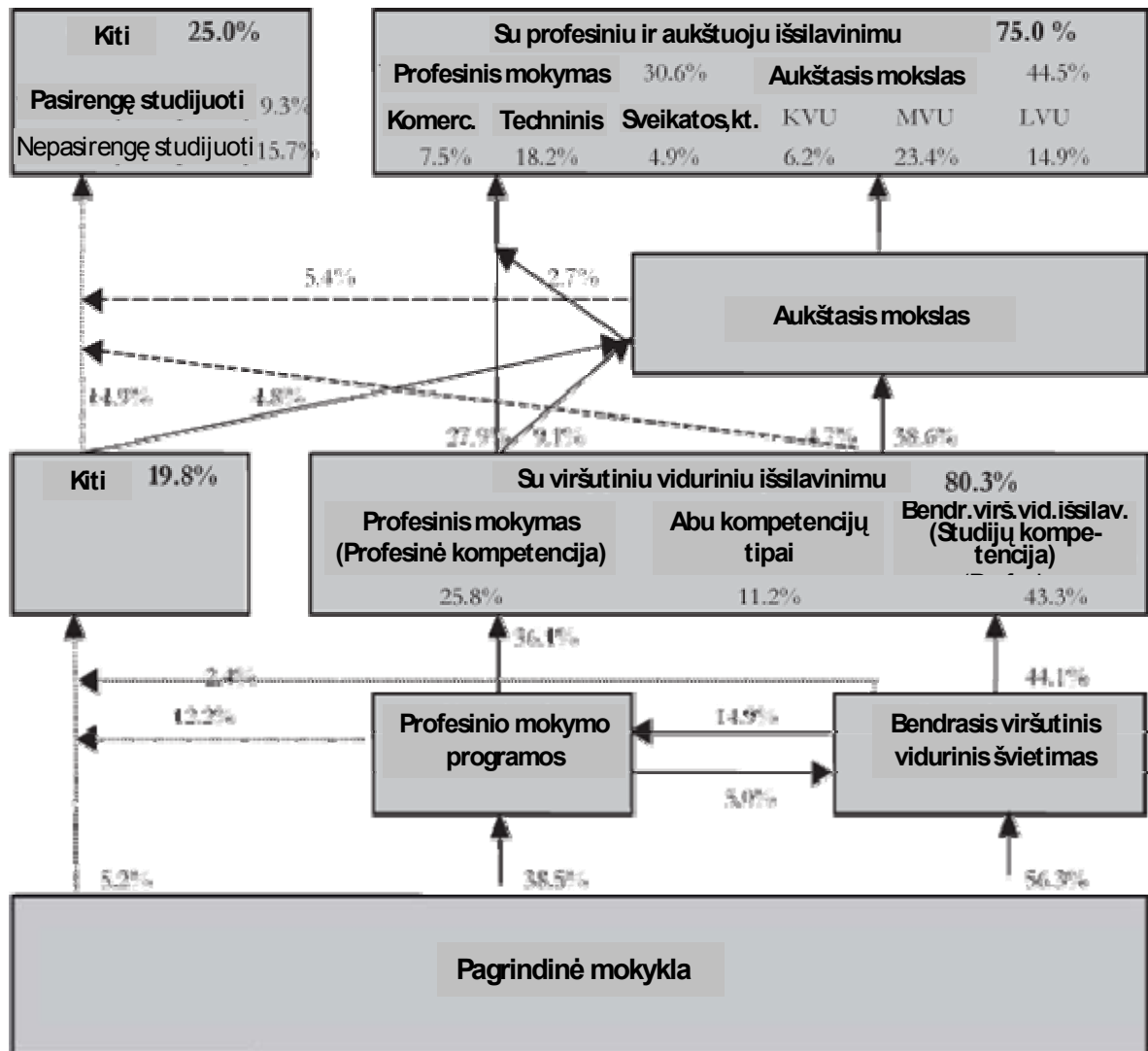
1) Tarptautinė standartinė švietimo klasifikacija

2) Apima kitas vidutinio ciklo aukštojo mokslo programas, pvz., statybos technikas

Naujasis nacionalinių valstybinių mokslo institucijų įstatymas su priedais apie atskiras mokslo institucijas buvo priimtas 2003 metais, o naujasis Universitetų įstatymas pradėjo veikti nuo 2004 metų pradžios. Šioje srityje laukiama ir daugiau pokyčių, kurių inicijavimas siejamas su 2005

metais Danijos vyriausybės įkurta Globalizacijos taryba, kurios pirmininkas yra šalies Ministras pirmininkas. Šios tarybos 2006 metais parengtoje Danijos strategijoje „Progresas, inovacijos ir sanglauda“⁶⁶ planuota sumažinti mokslo institucijų skaičių integruojant valstybinius mokslinių tyrimų institutus į universitetus. Numatyta sumažinti universitetų skaičių, kuris tuomet buvo lygus 12, ir atsisakyti visų nepriklausomų valstybinių mokslinių tyrimų institutų.

Pav. 4.11. Besimokančiųjų srautai švietimo sistemoje po pagrindinės mokyklos, 2003 m. duomenys⁶⁷. KVV – trumpojo ciklo aukštasis mokslas, MVU – vidutiniojo ciklo aukštasis mokslas; LVU – ilgojo ciklo aukštasis mokslas (ciklų paaiškinimai P.1.2 skyriuje).

⁶⁶ Progress, Innovation and Cohesion - Strategy for Denmark in the global Economy, The Danish Government, May 2006; http://www.globalisering.dk/multimedia/Pixi_UK_web_endelig1.pdf

⁶⁷ Danijos švietimo ministerija: Education Indicators – Denmark 2005; <http://pub.uvm.dk/2005/facts/87-603-2520-8.pdf>

4.1.2. Danijos aukštojo mokslo programos, priėmimas į šias programas

Danijos aukštojo mokslo programos pagal trukmę grupuojamus į atskirus lygius⁶⁸:

- **Trumpojo ciklo aukštojo mokslo (kvu) programos.** Jų trukmė dažniausiai yra 2 metai. 2000 metais įvykdytos trumpojo ciklo aukštojo mokslo reformos metu buvo parengta 13 naujų programų, kurias baigus išduodami pažymėjimai, kuriuose po baigtos programos pavadinimo įrašoma AK (akademijos absolventas). Šios 13 programų pakeitė ankstesnes 75 programas (išskyrus programas tokiose srityse kaip šiuolaikinės kompiuterių studijos, transporto logistika, kt.).

- **Vidutinio ciklo aukštojo mokslo (mvu) programos.** Jų trukmė – 3–4 metai. Tai nedidelis skaičius programų, likusių po 2003 m. reformos – meno programos, jūrininkystės programos, gynybos programos ir statybos techniko bei rašytinės kalbos vertėjo programos.

- **Profesinio bakalauro programos.** Jų trukmė paprastai yra 3,5 metai. Tai programos, atsiradusios vietoj vidutinio ciklo aukštojo mokslo (mvu) programų po jų reformos, įvykdytos 2003 m. Ši konversija taip pat reiškia, kad mokymas profesinio bakalauro programose turi būti siejamas su moksline veikla. Profesinio bakalauro programos ir dabar dažniausiai priskiriamos vidutinio ciklo aukštojo mokslo programoms. Profesinio bakalauro kvalifikacijos leidžia stoti į atitinkamą kandidato (magistro) programą. To paties lygio kaip ir profesinės bakalauro programos yra ir akademinės bakalauro programos (žr. toliau), kurios vykdomos universitetuose.

- **Ilgąjo ciklo aukštojo mokslo (lvu) programos.** Tai universitetinės programos (3 metų trukmės universitetinė bakalauro programa ir 2 metų trukmės universitetinė kandidato programa), kurias baigus įgyjamas kandidato (atitinka magistrą) laipsnis. Atskiros bakalauro ir kandidato programos atsirado po 1993 m. Iki tol buvo vientisa programa, kurią baigus buvo suteikiamas kandidato laipsnis, kuris tuomet buvo pirmasis akademinis laipsnis). 2005 metais buvo labai nedaug vientisų kandidato programų, nesuskaidytų į atskiras bakalauro ir kandidato programas. Jei baigta tik bakalauro programa ir įgytas bakalauro laipsnis, tai laikoma, kad baigta vidutinio ciklo aukštojo mokslo programa.

- **Doktorantūros (PhD) programos** trukmė paprastai yra 3 metai. Stojant į šią programą, reikalaujama kandidato laipsnio, bet studentai turi galimybę įstoti į doktorantūros programą ir nebaigę kandidato programos. Tokiu atveju aukštoji mokykla turi užtikrinti PhD studentui galimybę įgyti kandidato laipsnį doktorantūros metu.

Pačios aukštosios mokyklos, atsižvelgusios į mokyklos fizinius pajėgumus, turimą kvalifikuotą dėstytojų personalą ir absolventų įsidarbinimo perspektyvas, nustato, kiek gali priimti studentų į atitinkamas programas. Tačiau yra programų, į kurias priimamų studentų skaičių nustato vyriausybė. Tai mokytojų rengimo, sveikatos apsaugos programos.

Vyriausybė nustato priėmimo į programas bendruosius reikalavimus. Dauguma šių reikalavimų pateikti 4.10 paveiksle, taip pat nurodyti galimi perėjimai į aukštesnes švietimo pakopas. Pavyzdžiui, priėmimo į trumpojo ciklo aukštojo mokslo programas reikalavimas yra bendrasis aukštesnysis vidurinis išsilavinimas arba profesinis išsilavinimas ir įgyta kvalifikacija. Profesinio išsilavinimo atveju yra papildomų reikalavimų – turi būti mokytasi matematikos ir anglų kalbos, kompetencija šiuose dalykuose turi būti įvertinta ne žemiau C lygio. Priėmimo kriterijus nustato pačios aukštosios mokyklos, pvz., žemesnės švietimo pakopos baigimo rezultatai.

⁶⁸ Eurydice: The Education System in Denmark (2004/05);
<http://194.78.211.243/Eurybase/Application/frameset.asp?country=DK&language=EN>

4.1.3. Aukštųjų mokyklų tipai ir jų funkcijos

Danijos aukštojo mokslo sistemoje yra du sektoriai:

- **Universitetai**, teikiantys moksliniais tyrimai grindžiamas ilgojo ciklo aukštojo mokslo programas ir doktorantūros programas;
- **Kolegijos**, kurios savo ruožtu yra skirstomos į du tipus:
  - Specializuotos kolegijos ir aukštojo mokslo centrai/universitetinės kolegijos, teikiančios profesines vidutiniojo ciklo aukštojo mokslo ir profesinio bakalauro programas;
  - Profesinio aukštojo mokslo akademijos, teikiančios profesines trumpojo ciklo aukštojo mokslo programas.

4.1.4. Universitetai ir 2004 metų Universitetų įstatymas

Danijoje iki paskutinės reformos, kuri tęsiasi iki šiol, buvo 12 valstybinių universitetų, kurie vykdė mokslinius tyrimus ir teikė moksliniais tyrimais grindžiamą universitetinį išsilavinimą. 4.11. lentelėje pateikta 2005 metų padėtis Danijos universitetų sektoriuje.

Lentelė 4.11. Danijos valstybiniai universitetai⁶⁹

Eil. Nr.	Universitetas	Studentų skaičius	Akademinio personalo skaičius	Visos metinės išlaidos 2005 m. (mln. Danijos kronų)	Universiteto įkūrimo metai
Daugiafakultetiniai universitetai					
1	Kopenhagos universitetas	30330	2648	3732	1479
2	Aarhus universitetas	19526	1985	2320	1928
3	Pietų Danijos universitetas	11006	1159	1454	Tarp 1960 ir 1970
4	Aalborg Universitetas	10235	1343	1403	
5	Roskilde universitetas	7831	524	562	
Specializuoti universitetai					
6	Kopenhagos verslo mokykla	11742	704	819	1926
7	Aarhus verslo mokykla	5160	319	328	1946
8	Danijos technikos universitetas	4892	1362	1690	Tarp 1829 ir 1892
9	Karališkasis veterinarijos ir žemės ūkio universitetas	3174	738	1159	
10	Danijos farmacijos mokslų universitetas	1255	199	242	
11	Danijos pedagoginis universitetas	2239	141	296	1999
12	Kopenhagos IT universitetas	972	152	114	1999
	Iš viso	108362	11273	14119	

Be paminėtų universitetų Danijoje buvo 16 institucijų (dabar 6), teikiančių universitetinį išsilavinimą kultūros srityje (muzikos akademijos, dramos mokyklos, dailių menų akademijos,

⁶⁹ Globalisation Council: Factsheet on universities;
http://www.globalisering.dk/multimedia/Factsheet_universities2.pdf

dizaino mokyklos, bibliotekininkystės ir informacijos mokslų mokyklos ir t. t.). Šios institucijos yra Danijos Kultūros ministerijos reguliavimo sferoje.

2002 m. spalio mėn. Danijos parlamentinės partijos (socialdemokratų ir krikščionių) bei vyriausybė pasirašė Politinį susitarimą dėl universitetų reformos^{70,71}:

- ...šalies universitetų reforma yra bendresnės Danijos žinojimo ir inovacijų sistemos reformos centrinė ašis...
- ...naujasis progresas turi prasidėti dabar.
- ...priešingu atveju Danija nebesugebės išlaikyti ir pritraukti jaunųjų talentų nei iš savo, nei iš kitų šalių,
- ...kyla rizika, kad Danija ne tik praras lyderio pozicijas tam tikrose srityse, bet ir nebesugebės pradėti tyrimų naujose mokslo srityse...

2003 m. sausio 15 d. Danijos parlamentui buvo pateiktas naujas Universitetų įstatymo projektas. 2003 metų liepos 1 d. Universitetų įstatymas buvo priimtas⁷² ir įsigalioja nuo 2004 m. pradžios. Dar prieš priimant įstatymą, jo nuostatos 2001–2002 metais buvo praktiškai patikrintos, įdiegus jas į dviejų Danijos universitetų valdymą (Danijos technikos universitete ir Danijos švietimo universitete).

Rengiant įstatymą buvo vadovaujamosi tokiomis nuostatomis:

- patrauklesnės ir geresnės mokslinių tyrimų sąlygos siekiant pritraukti studentus tiek iš Danijos, tiek iš kitų šalių;
- sustiprinti universitetų administracinius gebėjimus, suteikus teisę universitetams patiems priimti sprendimus, veikti ir vystytis – ypač studijų srityje;
- universitetams yra būtina didesnė laisvė ir mažesnė centralizuota kontrolė bei prižiūra. To reikia siekiant greitesnių pokyčių, kad universitetai galėtų laiku atsiliepti į visuomenės poreikius ir lūkesčius.

Danijos Universitetų įstatymas numato:

- kad universitetai tampa savivaldžiomis institucijomis,
- sumažinti centrinę kontrolę ir padidinti akademinę savivaldą,
- pagerinti universitetinį išsilavinimą ir mokslinius tyrimus,
- pagerinti sąveiką su visuomene, įskaitant ir privatųjį verslo sektorių.

Danijos universitetų įstatymo pagrindinės nuostatos

1. Universiteto tarybos funkcijos:
  - administruoja universiteto finansus ir nekilnojamąjį turtą, užtikrindama maksimalų jų panaudojimą vykdant universiteto misiją,
  - tvirtina universiteto statutą ir jo priedus bei pataisas,
  - samdo ir atleidžia rektorius ir pagal rektoriaus rekomendaciją atleidžia universiteto administracijos darbuotojus.
2. Universiteto tarybos sudėtis:

⁷⁰ TIME FOR CHANGE: The future Danish university policy – An explanatory memorandum to the political agreement on new university legislation

⁷¹ Explanatory Notes to the Draft Bill on Universities (The University Act);

<http://videnskabsministeriet.dk/portal/pls/pr01/docs/1/992362.PDF>

⁷² Act on Universities; <http://videnskabsministeriet.dk/site/frontpage/acts/act-on-universities>

- Tarybą sudaro išoriniai nariai (jų turi būti dauguma) ir nariai, atstovaujantys akademinį personalą bei studentus (fakultetų dekanai nėra tarybos nariai *ex officio*, bet gali tapti tarybos nariais ta pačia tvarka kaip ir kiti akademinio personalo nariai),
  - išoriniai nariai atrenkami pagal jų asmenines kvalifikacijas, o ne kaip organizacijų ar atskirų interesų grupių atstovai, ir skiriami ketveriems metams,
  - išoriniai nariai turi turėti administracinę, organizacinę ir ekonominę patirtį, įskaitant gebėjimą vertinti biudžetą ir sąskaitybą.
- 3. Rektorius:
  - privalo nuolat vadovauti universitetui pagal taisykles, kurias nustato Universiteto taryba,
  - turi būti pripažintas tyrėjas vienoje iš universitetinių mokslinių tyrimų sričių,
  - turi būti patyręs vadovas ir organizatorius, susipažinęs su universiteto veiklos sritimis ir ryšiais su visuomene,
    - samdo ir atleidžia fakultetų dekanus, jei universitetas susideda iš atskirų padalinių, kt.
- 4. Universiteto senato funkcijos:
  - rengia pranešimus rektoriui apie vidinį finansų paskirstymą,
  - rengia pranešimus rektoriui apie pagrindinius strateginius mokslinių tyrimų ir studijų klausimus bei planuoja žinių sklaidą ir apskaitimą,
    - teikia rektoriui rekomendacijas dėl sudėties akademinio komiteto, vertinančių pareiškėjus, siekiančius mokslinių pareigybių,
      - teikia daktaro ir aukštesnius mokslo laipsnius, kt.
- 5. Finansavimas
  - universitetas gali kaupti subsidijas, kurios gali būti naudojamos kitais metais padengti išlaidas, siekiant nustatytų universiteto tikslų, kt.

Danijos technikos universitetas pirmasis pradėjo veikti pagal naująjį Universitetų įstatymą. Toliau pateikiamos priežastys, dėl kurių naujojo įstatymo nuostatos buvo pritaikytos šiam universitetui.

Būtinybė keistis – Danijos technikos universiteto pavyzdys

- Danijos pagrindinė inžinerijos studijų ir mokslinių tyrimų institucija (studijų programos apima visas tradicines inžinerijos kryptis),
  - universiteto ryšiai su verslu ir pramone tampa vis labiau svarbūs,
  - maždaug pusė lėšų, skiriamų moksliniams tyrimams, gaunama iš išorinių šaltinių: verslo ir pramonės, ministerijų bei mokslo fondų, įskaitant ir Europos Sąjungos fondus,
  - studentų skaičius nustojo augti nuo 1990 metų, nors visuomenės poreikis inžinieriams augo,
    - nustatyta, jog reikia atgaivinti universitetą, įskaitant ir pastatų bei laboratorinės įrangos atnaujinimą,
    - atskiru Parlamento nutarimu, taikant dar nepatvirtinto Universitetų įstatymo nuostatas, 2002 m. sausio 1d. Danijos technikos universitetas tapo autonomine institucija.

Naujo produktyvaus ir efektyvaus vadovavimo būtinybė – Danijos technikos universiteto pavyzdys

- modernizuoti Danijos technikos universiteto infrastruktūrą: laboratorijas, auditorijas ir mokslinių tyrimų įrangą,

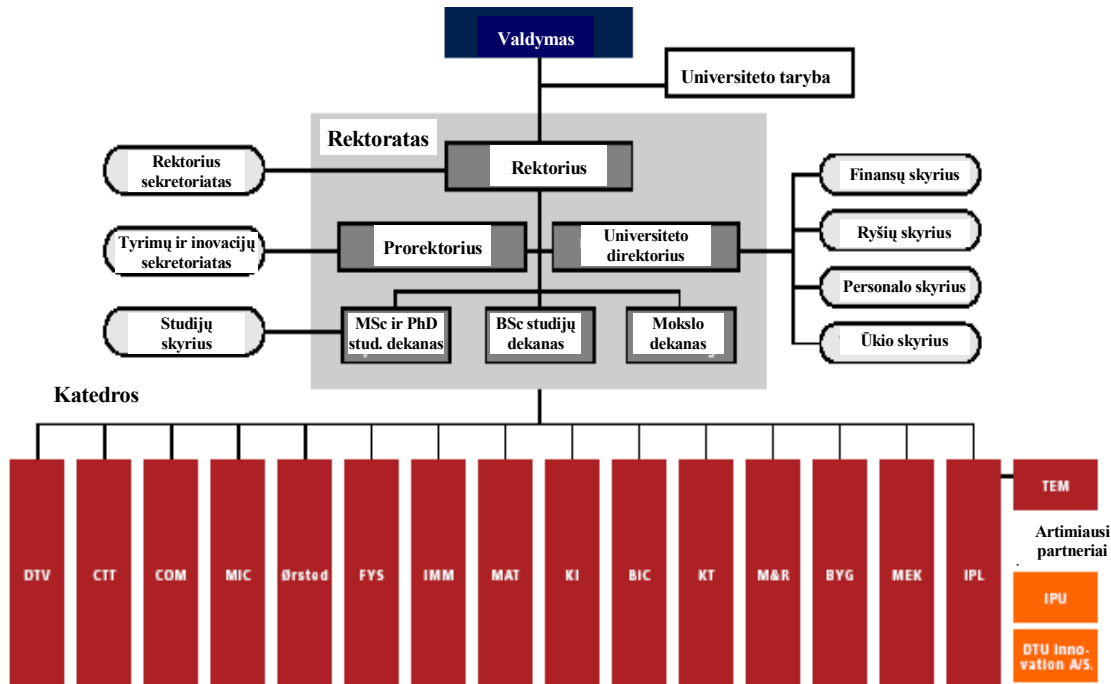
- pritraukti daugiau studentų per patrauklesnes studijų programas,
- samdyti naujus dėstytojus ir tyrėjus vietoj paliekančių Universitetą,
- suteikti didesnę laisvę administruojant Universiteto turtą (lyginant su kitomis valstybinėmis institucijomis).

Danijos technikos universiteto statusas

1. Pakeistas juridinis ir finansinis Universiteto statusas.
2. Pakeistas Universiteto valdymas – įsteigta Universiteto taryba, kurioje daugumą sudaro išoriniai nariai.
3. Universiteto miestelio žemė ir pastatai nuosavybės teise perduoti pačiam universitetui.
4. Danijos technikos universiteto santykiai su Švietimo ministerija pertvarkyti į komercinę sutartį.
5. Struktūra ir valdymas:
  - universiteto taryba yra aukščiausia savivaldos institucija, nuolatinio (kasdienio) valdymo funkcijas atlieka rektorius,
  - Taryba susideda iš narių, kurių daugumą sudaro paskirtieji iš išorės,
  - išorinių narių reikalingumas grindžiamas tuo, kad taryba turėtų reikalingas neakademinės kompetencijas, kurias anksčiau privalėjo turėti Senatas, sudarytas iš universiteto akademinės bendrijos narių,
    - sudarytas Rektoratas (Vadovavimo komitetas – *Management Committee*), susidedantis iš rektoriaus, prorektoriaus, universiteto direktoriaus, dviejų studijų dekanų ir vieno mokslo dekaną.

Danijos technikos universitetas nėra suskaidytas į pseudoautonomiškus fakultetus, susideda tik iš katedrų (4.12. pav.). Kiekvieną studijų programą prižiūri visas universitetas, o ne atskiras jo padalinys. Todėl jame negali kilti tokių lietuviškų problemų kaip, pavyzdžiui, mažų fakultetų (savo dydžiu dažnai neprilygstančių Danijos universitetų katedroms) valdymo decentralizacija (Lietuvoje pateikiama kaip demokratijos laimėjimas), užkertanti kelią tarpdalykinėms studijoms ir turinti neigiamą poveikį esamų programų kokybei (siekiama, kad kuo daugiau dalykų dėstyti to paties fakulteto dėstytojai – jei kviečiamas kito fakulteto dėstytojas, tam fakultetui reikia perduoti atitinkamas lėšas).

Pav. 4.12. Danijos technikos universiteto struktūra (2003 metai).

4.1.5. Universitetų ir mokslinių tyrimų institutų ateitis pagal Danijos globalizacijos strategiją

Danijos globalizacijos strategijoje pabrėžta, kad ji turi turėti aukščiausio lygio universitetų – universitetų su stipria akademinė aplinka, kurie gali išlaikyti ir pritraukti talentingus studentus ir tyrėjus ir kurie gali suteikti pagrindą dinamiškai plėtrai visuomenėje. Tačiau dabartinis finansų paskirstymas universitetams neatlygina už aukštą kokybę. Programų kokybė nėra sistemiškai vertinama, nėra sistemiškai vertinamas jų visuomenės poreikių atitikimas. Būtina, kad kokybė ir relevantiškumas taptų pagrindiniais programų veiklos principais.

Pagrindinės iniciatyvos⁷³:

- Universitetų bazinis finansavimas turi būti vykdomas pagal rezultatus ir tikslus, įvertinus mokslinių tyrimų kokybę, studijas ir žinojimo sklaidą;
- Valstybiniai mokslinių tyrimų institutai turi būti integruoti į universitetus, kad jų vykdomi moksliniai tyrimai paremtų bei sustiprintų ir studijų programas;
- Turi būti įsteigta nepriklausoma akreditacijos institucija, kuri vertintų visas universitetines programas pagal tarptautinius standartus. Turi būti atsisakyta naujų programų patvirtinimo ministerijoje;
- Bakalauro programos turi būti įvairiapusiški studijų kursai, užtikrinantys absolventų įsidarbinimą;

⁷³ DENMARK IN THE GLOBAL ECONOMY, Factsheet on Denmark: Universities, June 2006;
http://www.globalisering.dk/multimedia/Factsheet_universities2.pdf

- Tiek universitetuose, tiek pramonėje turi būti padvigubintas doktorantų stipendijų skaičius. Šis padidėjimas turi būti ypač žymus gamtos moksluose, inžinerijos moksluose, IKT ir sveikatos moksluose;
- Universitetai turi įsteigti elitines magistro programas ir progresyvius stažuotojų kursus talentingiausiems, bakalauro laipsnį turintiems asmenims privačiose įmonėse;
- Kokybiškas mokymas turi būti atlyginamas taip pat kaip ir kokybiški moksliniai tyrimai. Asociuoti profesoriai ir profesoriai turi dalyvauti mokant visų lygių studijų programose;
- Universitetai turi turėti didesnę laisvę pritraukti talentingiausius tyrėjus, lanksčiai nustatant jų atlyginimus;
- Universitetai turi nustatyti konkrečius tikslus mokslinių tyrimų rezultatams panaudoti ir bendradarbiavimui su išoriniais partneriais, įskaitant verslo bendruomenę. Rezultatai turi turėti ryšį su tuo, kiek lėšų universitetui skiriama.

Toliau aptariama, kokiomis priemonėmis šios iniciatyvos bus įgyvendinamos.

*Naujasis Danijos universitetų ir mokslinių tyrimų žemėlapis*⁷⁴

Naujasis akademinės Danijos žemėlapis yra visaapimančios universitetų ir mokslinių tyrimų erdvės reforma, nukreipta į ir universitetų struktūros stabilizavimą, ir į universitetų išmėginimus ateityje bei jų sustiprinimą globalioje konkurencijoje.

Danija buvusius 12 universitetų pertvarkė ir sujungė į 3 didelius ir 4 vidutinio dydžio universitetus (4.12. ir 4.13. lentelės).

---

⁷⁴ Danish University and Property Agency, New map of Danish universities and research, 4 October 2006;
<http://www.ubst.dk/>

Lentelė 4.12. Trys pagrindiniai universitetai

Naujasis universitetas	Jungimosi partneriai	Metinės pajamos (mln. Danijos kronų) ²	Personalas ²		Studentų skaičius		
			Visas	Aka de-minis	Bakal. st. ³	Magis tr. st. ³	PhD ⁴
Kopenhagos universitetas	Kopenhagos universitetas Danijos farmacijos mokslų universitetas Karališkasis veterinarijos ir žemės ūkio universitetas	5056	7462	3584	16711	15946	1771
Aarhus universitetas	Aarhus universitetas Aarhus verslo mokykla Danijos pedagoginis universitetas <i>Danijos žemės ūkio mokslų institutas¹</i> <i>Nacionalinis aplinkos mokslinių tyrimų institutas</i>	3408	5598	3091	12108	11450	977
Danijos technikos universitetas	Danijos technikos universitetas <i>Risø nacionalinė laboratorija</i> <i>Danijos maisto ir veterinarijos mokslinių tyrimų institutas</i> <i>Danijos nacionalinis erdvės centras</i> <i>Danijos žuvininkystės mokslinių tyrimų institutas</i> <i>Danijos transporto mokslinių tyrimų institutas</i>	2881	4153	2439	608	3572	670
Iš viso		11344	17214	9114	29427	30968	3418
Dalis Danijoje, proc.		69	69	67	60	58	69

¹ Kursyvu užrašyti mokslinių tyrimų institutai integruojami į universitetus.

² 2005 m. skaičiai; ³ 2004 m. skaičiai; ⁴ 2003 m. skaičiai.

Lentelė 4.13. Keturi vidutinio dydžio universitetai

Naujasis universitetas	Jungimosi partneriai	Metinė apyvarta (mln. Danijos kronų) ²	Personalas ²		Studentų skaičius		
			Visas	Akademiškai	Bakal. st. ³	Magistr. st. ³	PhD ⁴
Pietų Danijos universitetas	Pietų Danijos universitetas <i>Nacionalinis visuomenės sveikatos institutas</i> ¹	1472	2212	1240	6030	4478	452
Aalborg universitetas	Aalborg universitetas <i>Danijos statybos mokslinių tyrimų institutas</i>	1446	2225	1371	3684	5890	504
Roskilde universitetas	Roskilde universitetas	554	858	524	3764	3816	205
Kopenhagos verslo mokykla	Kopenhagos verslo mokykla	807	1245	704	6066	5469	201
Iš viso		4279	6539	3839	19554	19653	1362
Dalis Danijoje, proc.		26	26	28	40	37	28

¹ Kursyvu užrašyti mokslinių tyrimų institutai integruojami į universitetus

² 2005 m. skaičiai

³ 2004 m. skaičiai

⁴ 2003 m. Skaičiai

IT universitetas išliks Danijos mažiausiu universitetu (4.14. lentelė).

Lentelė 4.14. IT universitetas

Universitetas	Metinė apyvarta (mln. Danijos kronų) ¹	Personalas ¹		Studentų skaičius	
		Visas	Akademiškai	Magistr. st. ²	PhD ³
IT universitetas	112	166	93	972	38
Dalis Danijoje, proc.	0,7	0,7	0,7	58	69

¹ 2005 m. skaičiai

² 2004 m. skaičiai

³ 2003 m. skaičiai

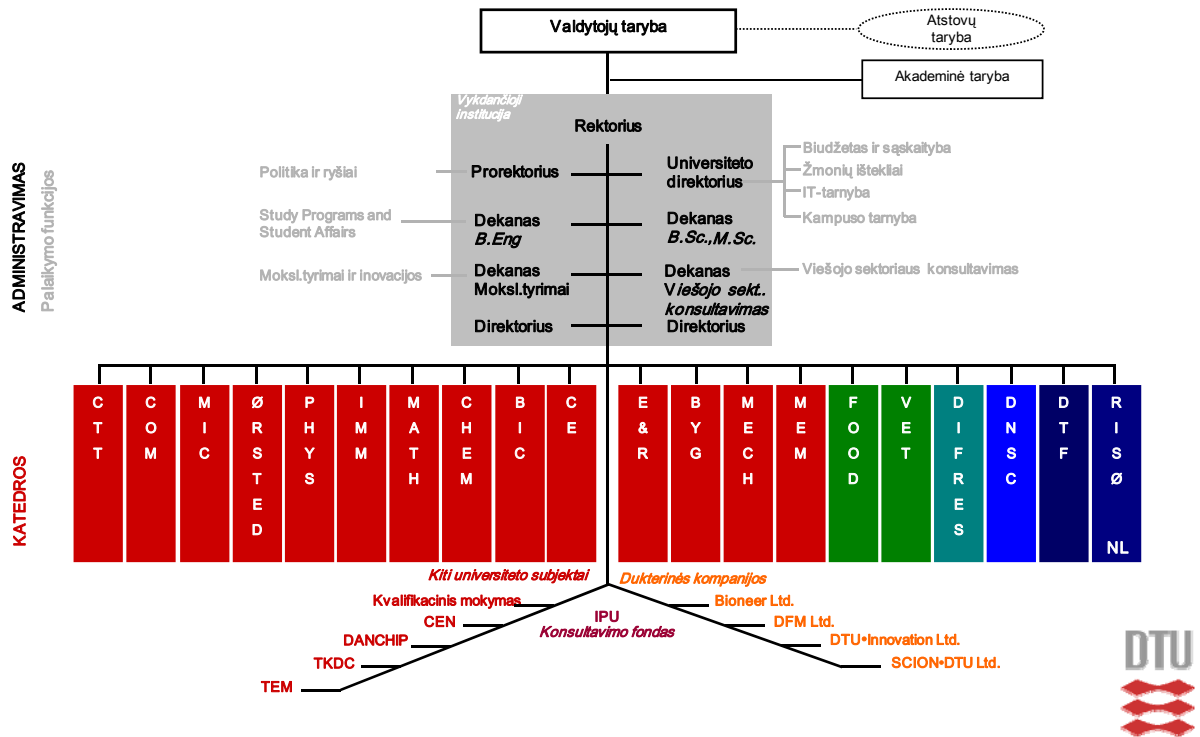
Valstybiniai moksliniai tyrimai bus integruoti į naujų universitetų fakultetus, katedras ar kitus profesionalius padalinius. Naujos valdančios ir administruojančios struktūros bus suformuotos universitetuose, kuriuose dėl jungimo atsiras žymesni užduočių ir veiklos pobūdžio pokyčiai.

Danijos technikos universiteto (DTU) pavyzdys⁷⁵. P2 lentelėje nurodyti mokslinių tyrimų institutai buvo integruoti į Danijos technikos universitetą 2007 m. sausio 1 d., naujoji universiteto struktūra pavaizduota 4.13 paveiksle.

⁷⁵ The Technical University of Denmark; http://www.dtu.dk/English/About_DTU/Organization.aspx

Pav. 4.13. Danijos technikos universiteto struktūra po institutų integracijos 2007 metais.

Organizacija 2007

Risø mokslinių tyrimų centras buvo integruotas į DTU su nacionalinės laboratorijos statusu – Risø nacionalinė laboratorija (RISØ). Danijos maisto ir veterinarijos mokslinių tyrimų institutas buvo integruotas kaip dvi katedros – maisto (FOOD) ir (VET) veterinarijos. Danijos žuvininkystės mokslinių tyrimų institutas buvo integruotas kaip viena katedra (DIFRES). Danijos nacionalinis erdvės centras susiliejo su tos pačios mokslo krypties DTU padaliniu (Ørsted DTU) ir suformavo naują DTU departamentą (DNSC). Danijos transporto mokslinių tyrimų institutas buvo integruotas kaip viena katedra (DTF), kurią numatoma sujungti su Eismo ir transporto centru (CTT).

Universiteto **Atstovų taryba** (Board of Representatives) renkasi kartą per metus aptarti universitete vykdomas studijas, mokslinius tyrimus ir inovacinę veiklą bei patarti universiteto vadovybei specifiniais klausimais. Atstovų taryba skiria Valdytojų tarybos išorinius narius. Atstovų tarybą sudaro 40 asmenų – po du narius iš kiekvienos katedros **Patariamoji taryba** (Advisory Board), kurią savo ruožtu sudaro 4–5 nariai, kuriuos skiria katedros vedėjas.

Universiteto **Valdytojų taryba** (Board of Governors) yra aukščiausioji universiteto valdymo institucija, jos funkcijos apibrėžtos 2003 metų Universitetų įstatyme, kurio pagrindinės nuostatos

pateiktos 4.1.4 skyriaus pradžioje. DTU Valdytojų tarybą sudaro 15 narių: 2 studentai, 4 universiteto darbuotojai ir 9 išoriniai nariai.

Universiteto **Akademinė taryba** (Academic Council) yra aukščiausias akademinis organas ir teikia PhD bei daktaro laipsnius. Taryba taip pat gali patarti rektoriui dėl studijų, mokslinių tyrimų strategijos ir dėl inovacinių planų. Akademinės tarybos, kurią sudaro studentų ir mokslinio personalo atstovai, pirmininkas yra rektorius. Iki 2005 m. liepos 1 d. anksčiau minėtas funkcijas vykdė universiteto senatas.

4.1.6. Valstybinių mokslo institutų paskirtis ir valdymas

Danijos nacionalinė mokslinių tyrimų ir inovacijų sistema daug metų buvo kritikuojama dėl savo fragmentiškumo ir menko koordinavimo. Valstybinių mokslo institutų valdymo reforma prasidėjo 1995 metais ir tęsiasi iki šiol. 2000 metais buvo įsteigta Danijos mokslinių tyrimų komisija, kuri parengė išvadas dėl visos mokslo sistemos efektyvumo⁷⁶. Remiantis šiomis išvadomis buvo pradėta universitetų reforma (žr. ankstesnius skyrius). Šiose išvadose buvo ypač pabrėžiama efektyvesnio valdymo būtinybė, parodant tuo metu egzistavusio valdymo trūkumus: „Paskutiniųjų dešimtmečių patirtis parodė, kad valdymo sistema, sudaryta iš kolegialaus ir demokratiško valdymo mišinio, kuriame visų lygių vadovus iš savo tarpo renka personalo grupės, apriboja vadovavimo galimybes“. Komisijos pateiktose išvadose argumentuojama išorinių narių įtraukimo į valstybinių mokslinių tyrimų institucijų valdymo organus būtinybė. Šios idėjos buvo realizuotos tiek naujajame Universitetų įstatyme (2004 m.), kuris aptartas ankstesniame skyriuje, tiek naujajame Nacionalinių valstybinių mokslinių tyrimų institutų įstatyme (2003 m.). Pagal šį įstatymą kiekvienas valstybinis institutas yra atitinkamos ministerijos reguliavimo sferoje, o jo pagrindinė užduotis yra teikti visuomenei moksliniais tyrimais pagrįstą informaciją srityje, kurioje apibrėžta instituto mokslinė veikla. Valstybinio mokslinių tyrimų instituto aukščiausias valdymo organas yra taryba, kurią sudaro atsakingosios ministerijos, Mokslo, technologijų ir inovacijų ministerijos paskirti nariai ir nariai, atstovaujantys darbuotojams. Instituto vadovą skiria taryba.

Ankstesniame skyriuje aptarta, kaip universitetų reformos eigoje į juos buvo integruota dauguma iki tol savarankiškų valstybinių mokslinių tyrimų institutų.

---

⁷⁶ Report of the Danish Research Commission, September 2001;
<http://videnskabsministeriet.dk/site/forside/publikationer/2001/report-from-the-danish-research-commission>

Trys nacionaliniai mokslinių tyrimų institutai⁷⁷

Analizė parodė, kad trijų valstybinių mokslinių tyrimų institutų atveju reikalingi atskiri sprendimai. Šios institucijos turi didelį potencialą sistemiskai ir strategiškai bendradarbiaujant su plataus akademinio profilio universitetais. Taip yra dėl šių institucijų specifinių akademinų profilių, jų statuso mokslinių tyrimų sistemoje ir kooperacinių ryšių su universitetais.

Analogiškai ir valstybiniai mokslinių tyrimų institutai – Valstybinis serumo institutas bei Danijos gynybos mokslinių tyrimų tarnyba – dėl savo specifinės prigimties ir paskirčių nebuvo įtraukti į jungimo procesą.

Trys institucijos (4.15. lentelė) bus reorganizuotos, suteikiant joms naujus pavadinimus ir įvedant naujas vidinio valdymo struktūras. Valdančiosios struktūros bus taip sudarytos, kad atspindėtų institucijų tinklinę prigimtį ir jų glaudų bendradarbiavimą su universitetais.

Lentelė 4.15. Trys nacionaliniai mokslinių tyrimų institutai

Naujoji institucija	Senoji institucija	Metinė apyvarta (mln. Danijos kronų) ¹	Personalas ¹	
			Visas	Akademinis
Nacionalinė Danijos ir Grenlandijos geologinė tarnyba (NGU)	Nacionalinė Danijos ir Grenlandijos geologinė tarnyba	218	295	108
Dalis Danijoje, proc.		1,3	1,2	0,8
Nacionalinis darbo aplinkos mokslinių tyrimų centras (NFA)	Nacionalinis profesinės sveikatos institutas	98	134	62
Nacionalinis socialinių mokslinių tyrimų centras (NCS)	Nacionalinis Danijos socialinių mokslinių tyrimų institutas	97	133	78
Iš viso		195	267	140
Dalis Danijoje, proc.		1,2	1,1	1,0

¹ 2005 m. duomenys

Šioms institucijoms, dalyvaujant universitetams, su kuriais glaudžiai bendradarbiaujama, bus paskirtos naujos tarybos, sudarytos iš 9–11 narių. Į NGU tarybą du narius paskirs Kopenhagos universitetas ir vieną narį – Aarhus universitetas. Į NFA tarybą po vieną narį paskirs Kopenhagos universitetas, Aarhus universitetas ir Danijos technikos universitetas. Į NCS tarybą po vieną narį paskirs Kopenhagos universitetas, Aarhus universitetas ir Pietų Danijos universitetas.

Numatyta, kad po reorganizacijos 10 proc. bazinio finansavimo, kurį turėjo NFA ir NCS, bus perduota į programinio finansavimo fondą. Nuo 2008 m. programinis finansavimas bus konkursinis pagal principus, nustatytus Mokslinių tyrimų tarybos įstatyme. Tolimesniais metais lėšų suma bus nustatoma pagal šių institucijų kokybinio įvertinimo rezultatus, kurį 2007 m. atliks Danijos strateginių tyrimų taryba.

2007 m. Aplinkos ministerija parengs specialų teisės aktą dėl Danijos ir Grenlandijos nacionalinių geologinių tyrimų (NGU). Darbo aplinkos nacionalinių mokslinių tyrimų centras (NFA) ir Socialinių mokslinių tyrimų nacionalinis centras (NCS) toliau veiks pagal Valstybinių mokslinių tyrimų įstatymo nuostatas.

⁷⁷ Danish University and Property Agency, New map of Danish universities and research, 4 October 2006; <http://www.ubst.dk/>

Toliau pateikiami keli pavyzdžiai – konkretūs dabartiniai duomenys apie po reformos likusių valstybinių mokslinių tyrimų institutų misiją ir valdymą.

Valstybinis serumo institutas⁷⁸ (Vidaus reikalų ir sveikatos ministerija).

Misija. Instituto pareigos yra dalinai integruotos į Danijos nacionalines sveikatos paslaugas. Instituto tikslai – infekcinių ligų, biologinių grėsmių ir įgimtų sutrikimų prevencija bei kontrolė. Institutas taip pat siekia būti gerai vertinama nacionaliniu mastu, taip pat tarptautiniu mastu pripažinta mokslinių tyrimų, gamybos ir paslaugų įmone.

Valdytojų taryba. Taryba, kuri skiria instituto prezidentą ir pataria instituto administracijai, susideda iš 5 narių, kuriuos skiria Vidaus reikalų ir sveikatos ministerija, ir 2 narių, kuriuos išrenka instituto darbuotojai.

Administracijos taryba. Ją sudaro prezidentas ir 4 viceprezidentai.

Darbo aplinkos nacionalinių mokslinių tyrimų centras⁷⁹ (Darbo ministerija).

Misija. Institutas, vykstant technologijų ir socialinei plėtrai, yra įpareigotas įnešti indėlį į saugią, sveiką ir besiplėtojančią darbo aplinką. Institutas taip pat vykdo strateginius darbo aplinkos mokslinius tyrimus, kuriais siekiama užtikrinti kiek įmanoma geresnį darbo aplinkos mokslinių tyrimų koordinavimą. Institutas taip pat kontroliuoja tarptautinius darbo aplinkos mokslinius tyrimus ir aplinkos plėtrą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu.

Valdytojų taryba. Taryba susideda iš 13 išorinių narių ir 2 narių, kuriuos išrenka darbuotojai. Taryba skiria generalinį direktorių, jai pavaldžią Administracijos tarybą.

Administracijos taryba. Ją sudaro 4 nariai – generalinis direktorius, vykduantis sekretorius, generalinio direktoriaus pavaduotojas ir mokslinių tyrimų direktorius.

Nacionalinė Danijos ir Grenlandijos geologinė tarnyba⁸⁰ (Aplinkos ministerija).

Misija. Institutas teikia, naudoja ir skleidžia žinojimą apie geologines medžiagas, procesus ir sąryšius, kurie yra svarbūs naudojant ir saugant Danijos ir Grenlandijos geologinius išteklius. Šios misijos dalis yra remti Danijos ministerijos ir Grenlandijos savivaldos institucijų administracinę ir teisėkūros veiklą, teikiant šiuolaikinį, tarptautinius standartus atitinkantį geomokslinį žinojimą.

Valdytojų taryba. Taryba, kuriai pavaldi institucijos administracija, susideda iš 11 išorinių narių, atstovaujančių pagrindiniams geomokslinio žinojimo naudotojams, ir 2 narių, kuriuos renka darbuotojai. Taryba skiria direktorių.

Administracijos vadovybė. Institutui vadovauja direktorius, kuris turi du pavaduotojus.

⁷⁸ <http://www.ssi.dk/sw380.asp>

⁷⁹ <http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/>

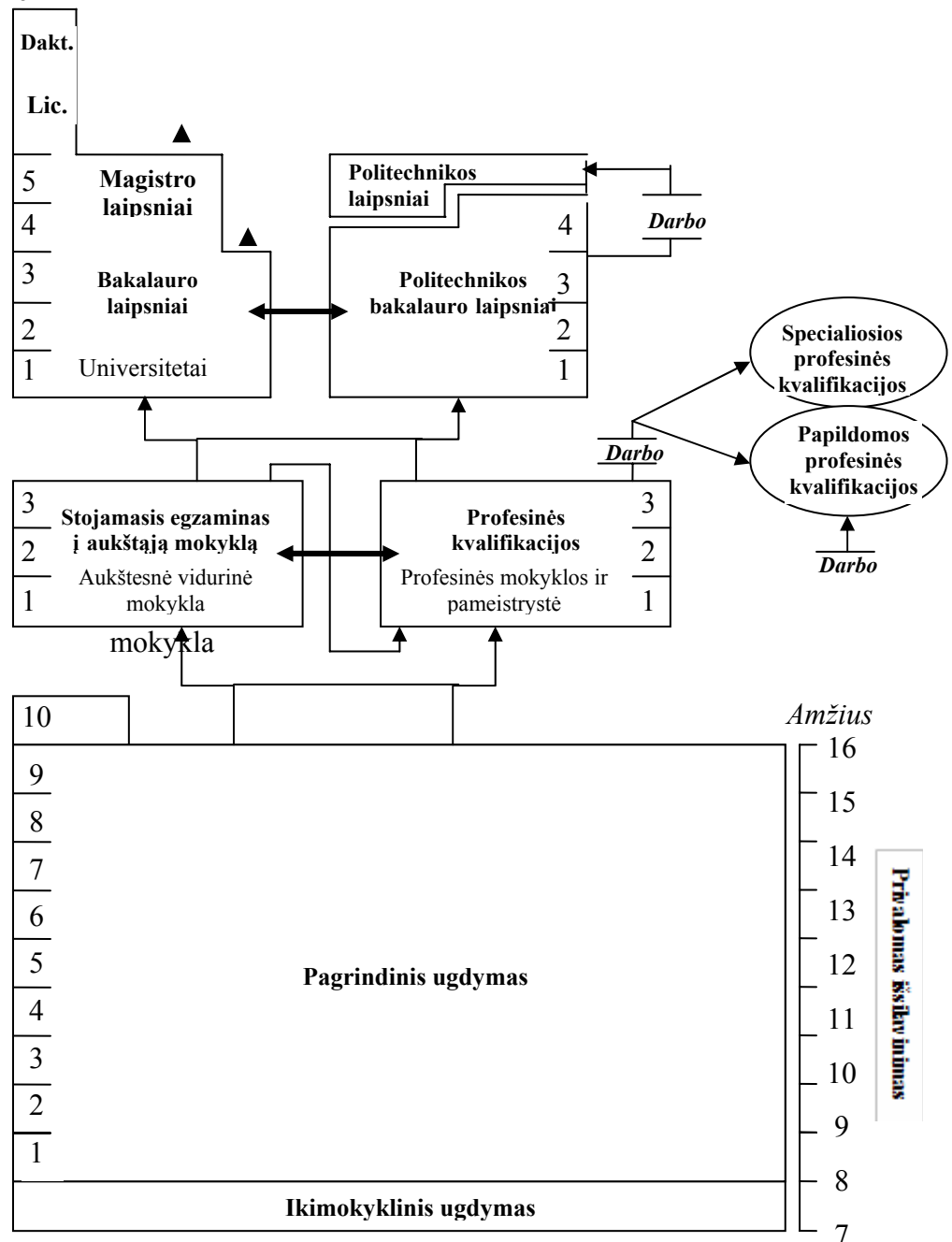
⁸⁰ <http://www.geus.dk/geuspage-uk.htm>

4.2. Priedas 2. Suomijos mokslo ir studijų sistema

4.2.1. Įvadas

Suomijoje gyvena 5,3 milijonai gyventojų, šalies plotas – 338145 kv. kilometrų. Suomija yra laisviausia pasaulio šalis pagal demokratijos lygį, žiniasklaidos laisvę, žemiausią korupcijos lygį ir kt.⁸¹

Pav 4.14. Suomijos švietimo sistemos struktūra⁸².

⁸¹ <http://www.worldaudit.org/democracy.htm>

⁸² <http://www.oph.fi/english/SubPage.asp?path=447,4699>

Suomijos inovacinė veikla yra labai stipri, kartu su Švedija, Šveicarija, Danija ir Vokietija sudaro Europos lyderių grupę. Europos inovacijų švieslentėje visi atskiri Suomijos inovatyvumo rodikliai yra arba aukščiausi, arba gerokai viršija vidurki⁸³. 2005 metais visos Suomijos MTEP išlaidos sudarė 3,5 proc. BVP. Pagal įvairias tarptautines apžvalgas, Suomija yra viena konkurencingiausių šalių pasaulyje. Pripažįstama, kad tam didžiausios įtakos turėjo ir tebeturi efektyvi ir atvira viešojo sektoriaus veikla, egalitarinė aukštos kokybės švietimo, kurios struktūra pavaizduota P5 paveiksle, ir mokslinių tyrimų sistema. Pagal EBPO PISA apžvalgas lyginant EBPO šalis, jaunųjų suomių žinojimas ir gebėjimai matematikoje, gamtos moksluose, skaityme yra vieni iš geriausių. Tyrėjo karjera Suomijoje yra patraukli, nėra gabių doktorantų trūkumo. Suomijos tyrėjai skelbia vis daugiau publikacijų tarptautinėje mokslinėje spaudoje, pačios publikacijos vis dažniau cituojamos. Matematikos, inžinerijos ir gamtos mokslų studentų skaičius yra didelis lyginant su kitomis šalimis.

Suomijos aukštojo mokslo sistemą sudaro du sektoriai: politechnikos institutai (koledžai) ir universitetai. Universitetai apibūdinami kaip institucijos, vykdančios mokslinius tyrimus ir studijas, grindžiamas moksliniais tyrimais. Politechnikos institutai vykdo studijas, orientuotas į darbo rinkos poreikius.

Aukštasis mokslas yra populiarus. Visos studijų kryptys turi riboti priėmimą. Siekiant užtikrinti efektyvų studijų vietų panaudojimą, taikoma sąlyga: viena vieta – vienas studentas. Tai reiškia, kad studentas vienu metu gali užimti tik vieną studijų vietą.

Suomija neplanuoja didesnių pokyčių savo studijų ir mokslo sistemoje. Perspektyviniuose planuose numatoma tik stiprinti atskiras veiklos kryptis be didesnių struktūrinių ar organizacinių reformų.

4.2.2. Universitetai

Suomijoje yra 20 universitetų:

- 10 daugiadisciplininių universitetų;
- 3 technikos universitetai;
- 3 ekonomikos ir verslo administravimo mokyklos;
- 4 menų akademijos.

Universitetuose studijuoja beveik trečdalis tos amžiaus grupės žmonių. Karybos kryptyje taip pat galima įgyti akademinis laipsnius studijuojant Nacionaliniame gynybos koledže, kurį administruoja Gynybos ministerija.

Stojant į universitetą, laikomas stojamasis egzaminas arba reikia baigti trijų metų profesinę mokyklą. Dabartiniu metu visoje šalyje vyksta reformos, kurios turės įtakos studentų atrankai. Pavyzdžiui, planuojamas šalies masto bendras priėmimas, kuris pirmąkart bus vykdomas priimant studentus 2008 metais.

Universitetinės studijos vykdomos 20 studijų krypčių, iš kurių didžiausios yra mokslai ir technologijos, humanitarika ir gamtos mokslai. Menų ir dizaino, teatro ir šokio, veterinarijos kryptyse yra mažiausiai studentų.

Universitetinės studijos yra dviejų pakopų: daugumoje studijų krypčių studentai pirmiausiai įgyja žemesnį (bakalauro) universitetinį laipsnį, po to – aukštesnį (magistro) universitetinį laipsnį. Bakalauro studijų apimtis yra 180 kreditų, jų trukmė – treji metai. Daugumos studijų krypčių

⁸³ Trendchart – Innovation Policy in Europe; http://trendchart.cordis.lu/tc_country_list.cfm?ID=4

magistrantūros studijų apimtis yra 120 kreditų ir paprastai jos trunka dvejus metus. Įgijus magistro laipsnį galima tęsti studijas, siekiant licenciato ar daktaro laipsnio.

Dauguma universitetinių studijų programų yra sudarytos iš profilinei ir neprofilinei disciplinų arba yra tarpdisciplininės.

Universitetai taip pat vykdo suaugusiųjų mokymą, teikia įvairias mokslinių tyrimų ir konsultavimo paslaugas.

4.2.3. Politechnikos institutai

Politechnikos studijos yra į praktiką orientuota alternatyva universitetinėms studijoms. Politechnikos studijos yra paklausios, geros įsidarbinimo perspektyvos.

Suomijoje yra 28 politechnikos institutai. Be to, Olando salos turi politechnikos institutą, o policijos pareigūnai yra rengiami Suomijos policijos koledže. Dauguma politechnikos institutų yra daugiadisciplininiai, t. y. vykdo studijas keliose kryptyse. Dažnai atskiri institutų padaliniai yra lokalizuoti skirtingose vietose. Atskirame institute gali būti nuo 1000 iki 8000 studentų.

Stojant į politechnikos institutą, reikia būti baigus aukštesniąją vidurinę mokyklą arba įgijus profesinę aukštesnę vidurinę kvalifikaciją. Stojimas vyksta šalies mastu bendrame priėmime. Studijos nemokamos, jos paprastai trunka nuo 3,5 iki 4,5 metų, įskaitant ir 6 mėnesių trukmės darbinę praktiką. Švietimo ministerija tvirtina studijų programas, bet politechnikos institutai patys rengia tas programas ir įgyvendina jas pagal savo pasirinkimą.

Politechnikos institutai vykdo studijas tokiose kryptyse:

- Humanitarika ir švietimas,
- Kultūra,
- Gamtos mokslai,
- Turizmas, viešasis maitinimas ir namų paslaugos,
- Socialinės paslaugos, sveikata ir sportas,
- Technologijos, ryšiai ir transportas,
- Socialiniai mokslai, verslas ir administravimas.

Aukštesnį politechnikos laipsnį (profesinio magistro) galima įgyti turint profesinio bakalauro laipsnį ir stojant į institutą po trejų metų darbo atitinkamoje srityje. Profesinio magistro studijų trukmė – nuo 1 iki 1,5 metų. Profesinio magistro studijų turinį planuoja patys politechnikos institutai kartu su partneriais iš darbo rinkos.

4.2.4. Aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų sistemos valdymas ir finansavimas⁸⁴

Visi Suomijos universitetai yra valstybiniai, pagrindinis jų finansavimo šaltinis – valstybės biudžetas. Politechnikos institutai yra arba municipalitetų priklausomybėje, arba privatūs. Universitetų veiklą reguliuoja Universitetų įstatymas, politechnikos institutų – Politechnikos institutų įstatymas. Sistemos pagrindinės gairės ir plėtros tikslai yra nustatomi bendriausiu lygmeniu Švietimo ir mokslinių tyrimų plėtros plane, kurį vyriausybė tvirtina 6 metų laikotarpiui. Plano įgyvendinimo priežiūrą vykdo Švietimo ministerija.

⁸⁴ Daugiau informacijos apie valdymą valstybiniame lygmenyje ir finansavimą pateikta pirmojoje studijoje “Sistemiško viešojo sektoriaus mokslinių tyrimų ir studijų institucijų tinklo pertvarkymo galimybių analizė”

Universitetų valdymas⁸⁵ ir finansavimas⁸⁶

Vyriausybėje Švietimo ministerija yra atsakinga už universitetų sektorių. Pagrindinės valdymo priemonės – išteklių skyrimas, teisės aktai ir informacija. Vienas iš svarbiausių instrumentų yra sutartis dėl veiklos (*performance agreement*) tarp Švietimo ministerijos ir kiekvieno universiteto ir veiklos kontrolės sistemos, ypač KOTA duomenų bazė.

Švietimo ministerija valdymą grindžia dviem pagrindiniais principais – pagal rezultatus ir tikslų nustatymą. Tuo siekiama padėti siekti centrinių švietimo ir mokslinių tyrimų plėtros tikslų, nustatytų Vyriausybės programoje, Švietimo ir mokslinių tyrimų plėtros plane, pačios ministerijos veiksmų ir ekonomikos priemonių plane, kitose nacionalinėse strateginėse programose.

Universitetų ištekliai susideda iš valstybės lėšų (pagrindinės lėšos – *core funding*), kurias skiria Švietimo ministerija, ir iš išorinio finansavimo. Švietimo ministerijos sektoriaus išteklių apimtį kasmet nustato vyriausybė biudžeto rėmuose. Ministerija nustato, kokios jai administruoti skirtų lėšų dalys bus skiriamos atskiriems universitetams.

Švietimo ministerija valdo universiteto veiksmus, kurie finansuojami iš pagrindinių lėšų. Pirmiausiai tai yra universitetinių mokslinių tyrimų bei tinkamų studijų finansavimas ir tinkamos infrastruktūros palaikymas, tuo pačiu palaikant ir visą nacionalinę mokslinių tyrimų infrastruktūrą. Kito, išorinio, finansavimo administravimas yra universiteto atsakomybė. Tačiau išorinis finansavimas yra susietas su ministerijos valdymu per ekonominį planavimą ir visą biudžetą.

Politechnikos institutų valdymas ir finansavimas

Politechnikos institutai valdomi pagal Politechnikos institutų įstatymą ir vyriausybės nutarimus. Šiuose teisės aktuose nustatytas jų statusas švietimo sistemoje, jų misija, administravimas, vertinimas, mokymas ir išsilavinimo laipsniai, absolventų tolimesnių studijų galimybės, reikalavimai dėstytojų kvalifikacijai ir pan.

Pagrindinės strategijos ir plėtros gairės yra nustatomos vyriausybiname Švietimo ir mokslinių tyrimų plėtros plane, kuris priimamas šešeriems metams ir koreguojamas po ketverių metų. Sutartis dėl veiklos, kurią sudaro ministerija su politechnikos institutu, yra svarbiausias valdymo instrumentas, kurį naudoja Švietimo ministerija.

Politechnikos institutų savininkai (vietinės valdžios institucijos, jungtinės municipalinės tarybos, privačios organizacijos) gauna visą **pagrindinį finansavimą** iš valstybės. Pagal galiojančius teisės aktus pagrindinis finansavimas skiriamas ne pagal tai, kokios apimties švietimą teikia institutas, ne pagal tai, kiek vietinių gyventojų studijuoja, bet vien pagal vietos gyventojų skaičių. Vyriausybė skiria 57 proc. viso pagrindinio finansavimo, o vietinės valdžios institucijos – likusius 47 procentus, kurie irgi skiriami per vyriausybę. Jei vietinė valdžios institucija pati organizuoja švietimą ir skiria lėšas tiesiogiai, tokia pačia suma sumažinama apskaičiuotoji lėšų suma, kurią skiria vyriausybė. Tuo tarpu jungtinės municipalinės tarybos ir privačios organizacijos iš vyriausybės gauna visą pagrindinį finansavimą.

⁸⁵ Ministry of Education, Management and Steering of Higher Education in Finland, 2004;
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_233_opm20.pdf?lang=en

⁸⁶ Ministry of Education, Management and Steering of Higher Education in Finland, 2004;
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2004/liitteet/opm_233_opm20.pdf?lang=en

4.2.5. Universitetų ir politechnikos institutų vidinis valdymas ir struktūra

Universitetai

Universiteto valdymą ir struktūrą reglamentuoja Universitetų įstatymas.⁸⁷ Įstatyme yra nuostata, kad studijos universitete yra nemokamos.

Universiteto aukščiausia valdymo institucija yra universiteto senatas, kurios misija yra plėtoti universiteto veiklą. Senato pagrindinės funkcijos:

- Priimti universiteto ekonominį ir veiksmų planą ir kitus universiteto plataus masto planus,
- Nuspręsti dėl išteklių paskirstymo pagrindinių gairių,
- Priimti sprendimus dėl visų svarbių reikalų, susijusių su universiteto veikla,
- Priimti nutarimus ir kitas universiteto veiklos reguliavimo taisykles.

Universitetas turi administraciją, kurios sudėtį nustato senatas.

Universiteto senatui pirmininkauja rektorius. Senato sudėtyje turi būti atstovai iš šių grupių:

- Universiteto profesoriai ir docentai,
- Mokymo bei mokslinių tyrimų personalas ir kitas personalas,
- Studentai.

Iš kiekvienos iš šių grupių atstovų senate gali būti ne daugiau nei pusė. Visas universiteto senatorių narių skaičius nustatomas universiteto statute. Mažiausiai vienas ir daugiausiai trečdalis senato narių gali būti ne iš universiteto.

Rektorius tiesiogiai vadovauja universiteto veiklai, sprendžia administravimo reikalus. Rektorius renkamas penkerių metų kadencijai. Reikalavimai kandidatui į rektoriaus pareigas: turėti daktaro laipsnį, būti profesoriumi kuriame nors universitete ir turėti gerų lyderio gebėjimų. Rektorių renka universiteto rinkėjų kolegija. Senatas nustato vicerektorių skaičių.

Universiteto rinkėjų kolegija sudaroma iš tokių grupių: 1) profesorių ir docentų atstovai, 2) kito mokymo bei mokslinių tyrimų personalo ir kito personalo atstovai, 3) studentų atstovai. Atstovų iš vienos grupės gali būti ne daugiau nei pusė kolegijos. Kiti reikalavimai dėl kolegijos dydžio, pačios kolegijos rinkimas nustatomas universiteto statute. Tik Helsinkio universiteto rinkėjų kolegijos sudėtis nustatoma vyriausybės nutarimu.

Universiteto senatas sprendžia naujų padalinių ir universiteto skaidymo į fakultetus ar kitus padalinius klausimus. Universitetas gali turėti nepriklausomų institutų, kurie nepavaldūs fakultetams ar katedroms. Universitetas gali turėti padalinių, bendrų su kitais universitetais ar kitomis organizacijomis.

Fakultetui ar kitokiam padaliniui vadovauja dekanas arba direktorius. Be to, padalinys turi turėti administravimo organą. Šis organas sudaromas pagal tuos pačius principus kaip ir universiteto senatas. Administravimo organas renka dekaną ar direktorių iš profesorių ir docentų.

Nepriklausomo instituto administravimo tvarka nustatoma universiteto statute. Jo administravimo organui gali priklausyti ir išoriniai nariai.

⁸⁷ Universities Act; <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1997/en19970645.pdf>

Helsinkio universitetui, kaip pagrindiniam Suomijos universitetui, Universitetų įstatyme yra atskiros nuostatos. Åbo Akademi universitetui, kuris skirtas švediškai kalbančiai Suomijos gyventojų daliai, taip pat yra atskiros įstatymo nuostatos.

Politechnikos institutai

Politechnikos instituto valdymą ir struktūrą reglamentuoja Politechnikos institutų įstatymas⁸⁸. Vyriausybė išduoda leidimus politechnikos institutui įsikurti ir veikti. Leidimuose nurodomos studijų kryptys, studijų vietų skaičius ir padalinių išdėstymas. Dabartinius 29 politechnikos institutus pagal jų priklausomybę (savininkus) galima sugrupuoti taip:

- 11 politechnikos institutų, kurie priklauso municipalitetų konsorciams,
- 7 politechnikos institutai, kurie priklauso atskiriems municipalitetams,
- 6 politechnikos institutai, priklausantys ir kompanijoms, ir municipalitetams,
- 5 politechnikos institutai, priklausantys privačioms kompanijoms arba fondams.

Politechnikos instituto savininkas skiria instituto rektorių ir aukščiausią instituto valdymo organą – Instituto tarybą. Tarybos narių dauguma parenkama iš instituto personalo, be to, keli nariai yra iš kitų organizacijų, dažniausiai tai organizacijos/savininko atstovai. Instituto taryba priima strateginius sprendimus, tvirtina instituto veiksmų ir ekonominį planą. Instituto taryba ir rektorius vadovauja instituto administracijai. Institutas turi vidinės veiklos autonomiją.

Toliau pateikiami atskirų politechnikos institutų vidinio valdymo pavyzdžiai.

Rovaniemi politechnikos institutas (toliau – RPI)⁸⁹ yra Laplandijos regione. Jis priklauso municipalitetų konsorciui, kurio nariai yra Rovaniemi miesto municipalitetas, Rovaniemi kaimiškos apylinkės municipalitetas, Ranua municipalitetas ir Kittilä municipalitetas. Institutas veikia pagal Politechnikos instituto įstatymą, taip pat ir pagal Rovaniemi Švietimo municipalinės federacijos švietimo taisykles. Instituto tarybą sudaro 10 narių, iš kurių du nariai yra iš kitų organizacijų, du nariai yra instituto studentai, o kiti – instituto personalo nariai. Visus narius paskiria minėtasis municipalitetų konsorciumas.

Šiaurės Karelijos politechnikos institutas⁹⁰ aukščiausioje vidinio valdymo institucijoje – Instituto taryboje – yra 12 narių, iš kurių 4 yra išoriniai nariai. Taryba priima sprendimus dėl studijų programų vykdymo ir specializacijos (dėl specializacijos tik studijų kryptyje, ne dėl pačios studijų krypties), priimamų studentų skaičiaus, bendro studentų skaičiaus, studentų atrankos, personalo politikos, personalo kvalifikacijos tobulinimo ir pan. Tarybai pavaldi instituto administracija, taryba sudaro ir tvirtina, pavyzdžiui, Finansinės paramos studentams komitetą, Egzaminuotojų tarybą ir pan.

⁸⁸ Rectors' Conference of Finnish Universities of Applied Sciences; http://www.arene.fi/sivu.asp?luokka_id=42&main=3

⁸⁹ Rovaniemi University of Applied Sciences; <http://www.redu.fi/?deptid=3793>

⁹⁰ North Karelia University of Applied Sciences; <http://www.ncp.fi/english/default.htm>

4.2.6. Valstybinių mokslo institutų valdymas ir finansavimas

Suomijos valstybinių mokslo institutų veiklą reguliuoja Valstybinių mokslinių tyrimų institutų įstatymas. 4.16. lentelėje išvardyti valstybiniai mokslo institutai, esantys tiesioginėje atskirų ministerijų reguliavimo sferoje. Tik vienas institutas – Suomijos kalbų mokslinių tyrimų institutas – yra pavaldus Švietimo ministerijai. Valstybinis mokslinių tyrimų institutas yra atsakingas už taikomuosius ir į misiją orientuotus mokslinius tyrimus srityje, kurią administruoja ministerija, kuriai pavaldus institutas. P6 lentelėje taip pat pateiktas institutų finansavimas 2007 metais.

Lentelė 4.16. Suomijos valstybinių mokslo institutų biudžetinis finansavimas ir visos MTEP išlaidos 2007m.⁹¹

Eil. Nr.	Institutas	Biudžetinis finansavimas, milijonai eurų	Išorinis finansavimas, milijonai eurų	Iš viso, milijonai eurų
1	Suomijos tarptautinių reikalų institutas	1.5	0.1	1.6
2	Nacionalinis juridinės politikos mokslinių tyrimų institutas	1.2	0.2	1.5
3	Vyriausybės ekonomikos mokslinių tyrimų institutas	3.8	0.9	4.7
4	Suomijos kalbų mokslinių tyrimų institutas	5.1	0.8	5.9
5	Antikvarinio paveldo nacionalinė taryba	1.4	0.4	1.8
6	Suomijos geodezijos institutas	3.3	1.0	4.3
7	Suomijos laukinių gyvūnų ir žuvininkystės mokslinių tyrimų institutas	12.2	2.7	14.9
8	Suomijos žemės ūkio maisto produktų mokslinių tyrimų institutas	33.5	13.5	47.0
9	Suomijos miškų mokslinių tyrimų institutas	40.0	4.9	44.9
10	Suomijos maisto saugos tarnyba	3.3	0.9	4.1
11	Suomijos jūrų mokslinių tyrimų institutas	4.8	0.9	5.7
12	Suomijos metrologijos institutas	10.9	4.2	15.1
13	Meteorologijos ir akreditacijos centras	2.4	0.4	2.8
14	Nacionalinis vartotojų mokslinių tyrimų centras	1.9	0.7	2.6
15	Suomijos VTT techninių tyrimų centras	73.6	151.2	224.8
16	Suomijos geologinių tyrimų tarnyba	10.9	2.6	13.5
17	Nacionalinis gerovės ir sveikatos mokslinių tyrimų ir plėtros centras	14.8	4.2	19.0
18	Suomijos profesinės sveikatos institutas	15.0	8.7	23.7
19	Nacionalinis visuomenės sveikatos institutas	26.0	10.0	36.0
20	Radiacijos ir branduolinės saugos tarnyba	6.0	0.7	6.7
21	Suomijos aplinkos institutas	10.4	10.8	21.2
	Iš viso	282.0	219.8	501.8

Kitą valstybinių mokslo institutų grupę sudaro universitetų mokslinių tyrimų institutai, turintys nepriklausomo instituto statusą. Universitetų įstatymas universitetams suteikia teisę steigti nepriklausomus institutus, sprendimo steigti nepriklausomą institutą teisę turi universiteto senatas, o

91

http://www.research.fi/en/research_environments/state_research_institutes

nepriklausomo instituto administravimo tvarka turi būti numatyta universiteto statute⁹². Valstybinių mokslinių tyrimų institutų vidinio valdymo tvarka aprašyta toliau pateikiamų konkrečių institutų pavyzdžiuose.

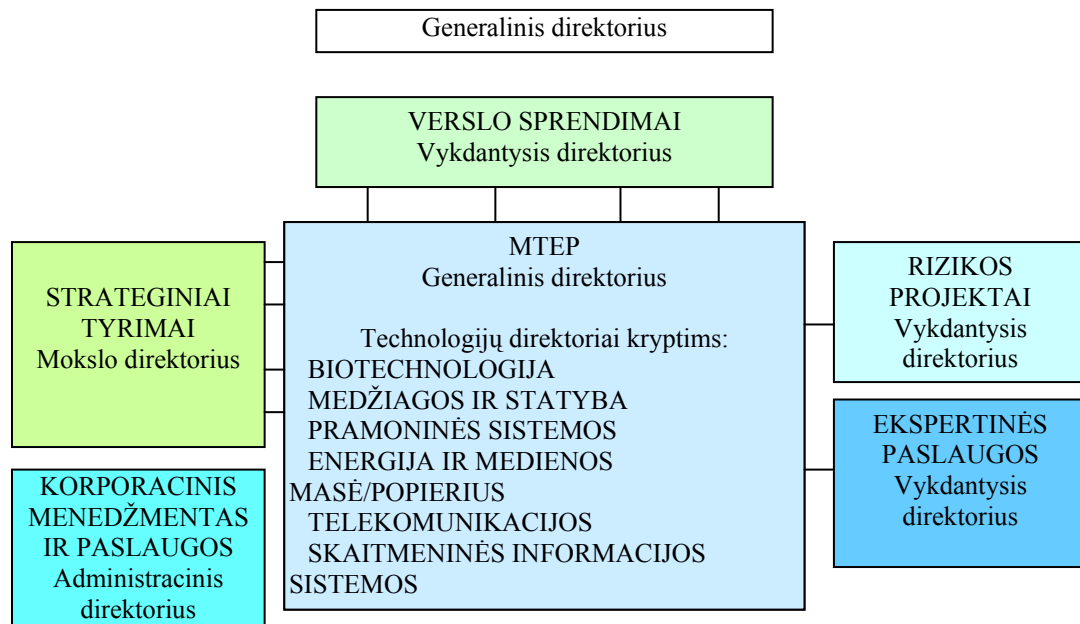
Valstybinių mokslinių tyrimų institutų misijos ir vidinio valdymo pavyzdžiai

Suomijos VTT techninių tyrimų centras⁹³. VTT yra Suomijos inovacijų sistemos dalis ir yra pavaldus Prekybos ir pramonės ministerijai.

Misija. VTT teikia mokslinių tyrimų paslaugas, kurios didina kompanijų, visuomenės ir kitų klientų tarptautinį konkurencingumą visuose jų inovacinių procesų etapuose. Tokiu būdu VTT kuria prielaidas augimui, užimtumui ir gerovei. VTT, dar strateginiame mokslinių tyrimų etape numatydama būsimojus klientų poreikius, padeda įgyvendinti inovacinius sprendimus ir kurti naujas verslo rūšis. VTT kūrybiškai derina savo daugiadisciplininę patirtį su savo partnerių „know-how“. Savo paslaugose VTT panaudoja globalius tinklus ir universitetuose vykdomų fundamentaliųjų tyrimų rezultatus.

Vidinis valdymas. VTT aukščiausia valdymo institucija yra taryba, sudaryta iš 7 narių, kuriuos, įskaitant ir tarybos pirmininką, skiria Prekybos ir pramonės ministerija. Tarybos nariai yra du VTT darbuotojai – VTT generalinis direktorius ir personalo atstovas, tarybos pirmininko pavaduotojas yra iš Prekybos ir pramonės ministerijos, kiti nariai yra iš verslo kompanijų (NOKIA ir pan.). VTT organizacinė struktūra parodyta 4.15. paveiksle.

Pav. 4.15. Suomijos VTT techninių tyrimų centro organizacija.

⁹² Universities Act; <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1997/en19970645.pdf>

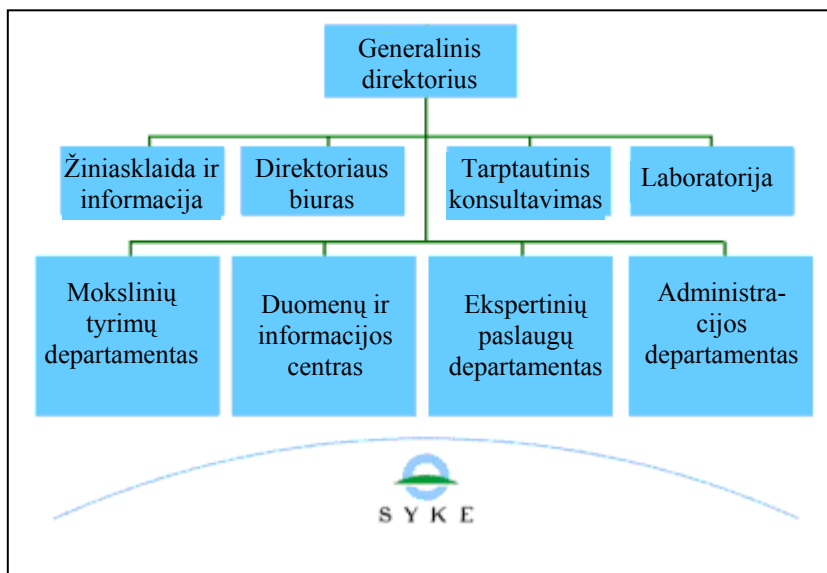
⁹³ VTT Technical Research Centre of Finland; <http://www.vtt.fi/vtt/index.jsp>

Suomijos aplinkos institutas⁹⁴. Institutas (toliau SYKE), įkurtas kaip mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros aplinkos srityje centras, yra Suomijos nacionalinės aplinkos administracijos dalis ir yra pavaldus Aplinkos ministerijai, bet instituto darba, susijusį su vandens ištekiais, prižiūri Žemės ūkio ir miškų ministerija.

Misija: Aplinkos pokyčių moksliniai tyrimai ir šių pokyčių kontrolė. Instituto kompetencija grindžiama ilgalaikiu aplinkos monitoringu, plataus diapazono moksliniais tyrimais ir aukštos kvalifikacijos personalu.

Vidinis valdymas. Aukščiausia vidinio valdymo institucija – instituto patarėjų taryba, kurią sudaro 12 išorinių narių (ministerijų, universitetų, kitų mokslinių institutų ir organizacijų atstovai) ir 1 SYKE personalo atstovas. Tarybą formuoja ir skiria Aplinkos ministerija. Ministerija taip pat skiria instituto generalinį direktorių. SYKE organizacinė struktūra parodyta 4.16. paveiksle.

Pav. 4.16. Suomijos aplinkos instituto organizacija.

Suomijos miškų mokslinių tyrimų institutas⁹⁵. Institutas (toliau Metla) yra pavaldus Žemės ūkio ir miškų ministerijai. Gamtos apsaugos klausimais Metla yra pavaldus Aplinkos ministerijai.

Misija: užtikrinti Suomijos miškų sektoriaus ateitį kuriant ir skleidžiant informaciją ir „know-how“ visuomenės gerovei.

Vidinis valdymas. Metla aukščiausia vidinio valdymo institucija yra Valdymo taryba, kurią sudaro instituto generalinis direktorius ir dar ne daugiau nei 6 išoriniai nariai, kurie nusimano instituto veiklos kryptyse, bei 1 instituto personalo atstovas. Valdymo tarybą ir generalinį direktorių trejų metų kadencijai skiria Suomijos vyriausybė. Pagal vyriausybės 1999 metų nutarimą dėl Suomijos miškų, mokslinių tyrimų instituto Valdymo taryba nukreipia ir kontroliuoja mokslinių tyrimų instituto veiklos kryptis. Pagrindinės valdymo tarybos funkcijos:

⁹⁴ The Finnish Environment Institute (SYKE); <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=6278&lan=en>

⁹⁵ The Finnish Forest Research Institute (Metla); <http://www.metla.fi/metla/index-en.htm>

- priimti sprendimus dėl instituto veiklos kryptių ir tikslų;
- tvirtinti instituto vidaus taisykles, bet gali šią teisę deleguoti generaliniam direktoriui;
- priimti sprendimus dėl metinių ekonominio ir mokslinių tyrimų plano, instituto biudžeto plano, kartu su ministerijomis pagal bendrai sutartą tvarką kontroliuoti valstybės biudžeto lėšų naudojimą, tvirtinti metinius mokslinių tyrimų planus, metines finansines ataskaitas ir metines ataskaitas;
- priimti sprendimus dėl profesoriaus pareigybės steigimo, skirti mokslinių tyrimų direktorių, administracijos direktorių, mokslinių tyrimų centrų ir stočių direktorius;
- priimti sprendimus dėl mokslinių tyrimų principų naudojimo ir dėl apsaugos sričių;
- priimti sprendimus dėl patarėjų komisijų sudarymo ir dėl jiems skiriamų užduočių.

4.2.7. Suomijos patirties panaudojimo Lietuvoje galimybės

Dėl aukštųjų mokyklų vidinio valdymo

Lietuvos aukštųjų mokyklų vidinis valdymas gana artimas Suomijos modeliui – universitetų akademinė bendruomenė pati išsirenka savo vadovus, kolegijose didesnę įtaką turi steigėjas (pvz., Suomijoje – municipalitetai, skiriantys politechnikos institutų aukščiausių vidinio valdymo institucijų (tarybų) narius, Lietuvoje – Švietimo ir mokslo ministras, skiriantis didelę dalį kolegijos tarybos, kuri renka kolegijos direktorių; be to, kolegijos direktorių dar tvirtina ministras). Nors Lietuvoje, ypač universitetinės akademinės visuomenės viršūnėse, savivaldos modelis, kuriame pavaldiniai renka vadovus, laikomas geriausia savivaldos forma, tačiau iš tikrųjų „valdymo sistema, sudaryta iš kolegialaus ir demokratiško valdymo mišinio, kuriame visų lygių vadovus iš savų renka personalo grupės, apriboja vadovavimo galimybes“ (žr. Danijos mokslinių tyrimų komisijos išvadas, P.1.6 skyrius). Nors pačioje Suomijoje ir pasigirsta kritiškų pastabų šalies aukštųjų mokyklų valdymo atžvilgiu, bet reikia pripažinti, kad iš principo tas pats aukštųjų mokyklų vidinio valdymo modelis Suomijoje yra žymiai efektyvesnis nei Lietuvoje. Kodėl? Suomijos fenomenas yra išskirtinis lyginant ne tik su Lietuva, bet ir visoje Europoje, net pasaulyje. Pakanka prisiminti, kad Suomija yra mažiausiai korumpuota valstybė pasaulyje. Suomijos fenomenui, jo priežastims paaiškinti skirta daug socialinių ir istorinių studijų, kurių rezultatai publikuoti žinomuose mokslo leidiniuose. Toliau pateikiami kelių tokių publikacijų fragmentai^{96,97}, iš kurių galima nesunkiai padaryti išvadas, kodėl tai, kas palyginus gerai funkcionuoja Suomijoje, yra visiškai neefektyvu Lietuvoje.

Suomijos nacionalinį identitetą („suomiškumą“) ir nacijos/valstybės konstrukciją iki nepriklausomybės atgavimo 1917 metais formavo trys faktoriai: 1) protestantiška liuteronų religija, 2) filosofas ir valstybės veikėjas J. V. Snellman, vadovavęs hėgeliška valstybės samprata, ir 3) agrarinės tradicijos.

Suomija, galima teigti, yra vienintelė Europos šalis, kurioje valstybė ir pilietinė visuomenė suvokiami ir priimami kaip bendrumas, ne kaip tarpusavyje nesuderinami, iš prigimties antagonistiniai dariniai. Tai gana retas, gal net vienintelis hėgeliškos valstybės sampratos

⁹⁶ Timo Rusanen, Challenging the Risk Society: The Case of Finland, *Science Communication*, vol. 24 (2002) 198; <http://scx.sagepub.com/cgi/reprint/24/2/198.pdf>;

⁹⁷ Maud Tixier, Cultural adjustments required by expatriate managers working in the Nordic countries, *International Journal of Manpower*, vol. 17, Nr. 6/7 (1996) 19; <http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/0160170602.html>

įsikūnijimas. Įtakingiausias devynioliktojo amžiaus suomių mąstytojas Snellman nacija/valstybę ir pilietinę visuomenę traktavo kaip iš esmės reiškiančias tą patį. Suomijoje vyraujanti religija – liuteronybė – teigia valstybės viršenybę, taip pat remia valstybės bei pilietinės visuomenės bendrumą ir ypač akcentuoja valstybės svarbą moraliniame gyvenime. Senosios, bet iki šiol gyvuojančios, agrarinės socialinės vienybės tradicijos ir agrarinis gyvenimo būdas, kuris Suomijoje vyravo iki 1960 metų, palaiko tokias pažiūras.

Suomijos įstatymų leidimo šaknys siekia laikus, kai Suomija buvo dalis Suomijos Karalystės. 1809 metais Suomija tapo autonomiška kunigaikštyste Rusijos imperijoje su savo parlamentu. Tuo metu Suomija galėjo apsaugoti savo trapią autonomiją dėl savo konstitucijos ir įstatymų leidžiamosios valdžios. Legalistinė tradicija, kaip visapersmelkianti Suomijos egzistavimo sąlyga, palaikė tautos ir administracijos tarpusavio bendradarbiavimą. Tikriausiai tokia raida ir paaiškina labai didelį suomių pasitikėjimą valdžios pareigūnais ir ekspertais. Tokio pasitikėjimo šaknys yra tautos praeityje. Sutarimas ir nacionalinė vienybė buvo svarbiausia suomių strategija, padėjusi jiems išsilaikyti ir audringoje devynioliktojo, ir dvidešimtojo amžių istorijoje. Glaudus valstybės ir pilietinės visuomenės ryšys paaiškina aukštą nevyriausybinių organizacijų institucionalizacijos lygį ir jų artimumą formaliajam (valstybiniam) sektoriui. Suomijos pilietinė visuomenė išraiška dažniausiai turi asociacijų ir klubinės veiklos formas. Suomia nėra linkę laisvais pokalbiais reaguoti į juos supančias aplinkybes. Tam jie dažniausiai buriasi į asociacijas, kuriose žmonės pasikliauja ne tiesioginiais veiksmais, bet rašytiniais dokumentais. Politinės partijos ir stabilios daugiapartinės vyriausybės yra labai esminiai Suomijos politinio gyvenimo bruožai. Tokios visuomenės stabilumas susijęs ir su tuo, kad Suomijoje lyderis nėra nei aukštinamas, nei herojizuojamas: lyderis yra toks pats žmogus kaip ir visi kiti; jis gerbia savo piliečius; juo galima pasitikėti; jis nereikalauja daug dėmesio; jis tampa labiau matomas tik jei to pareikalauja susiklosčiusios aplinkybės. Dėl šių priežasčių nevyriausybinių organizacijų Suomijoje, lyginant su kitomis Europos šalimis, įtakos politiniams sprendimams yra gana silpnos.

Visi šie faktoriai suformavo hierarchinę („top-down“) visuomenę, kuri gyvuoja iki šių dienų ir kurioje suomių pasitikėjimas valdžios pareigūnais ir ekspertais yra stebėtinai aukštas (ne suomio akimis). Tokia visuomenė traktuotė labai skiriasi nuo pilietinės visuomenės supratimo centrinėje Europoje. Tačiau toks pasitikėjimas paaiškina ir suomių pasitikėjimą technologijomis ir inovacijomis. Šiuolaikinės technologijos be jokio atidėliojimo buvo diegiamos visuose retai apgyvendintose Suomijos regionuose. Tai Suomijos tradicija, kad inovacijas skleidžia progresyvi dvasininkija, mokytojai, konsultantai, vietinė valdžia ir žiniasklaida. Protestantiškoji etika, įsiskverbusi į suomių sąmonę, palaiko darbo etikos ir ekonomikos augimo svarbos suvokimą.

Dėl valstybinių mokslo institutų paskirties ir valdymo

Priešingai nei dauguma Lietuvos valstybinių mokslo institutų, visų Suomijos valstybinių mokslinių tyrimų institutų paskirtis yra taikomieji moksliniai tyrimai srityse, kurias administruoja atitinkamos ministerijos, kurių pavaldume yra institutas. Visi institutai yra daugiadisciplininiai, t. y. vykdo taikomuosius tyrimus ne pagal mokslo kryptis ar šakas, bet tuos tyrimus, kurie tenkina Suomijos visuomenės poreikius vienoje ar kitoje srityje. Pavyzdžiai:

- Suomijos miškų mokslinių tyrimų institutas: užtikrinti Suomijos miškų sektoriaus ateitį kuriant ir skleidžiant informaciją ir „know-how“ visuomenės gerovei;
- Suomijos aplinkos institutas: aplinkos pokyčių moksliniai tyrimai ir šių pokyčių kontrolė. Instituto kompetencija grindžiama ilgalaikiu aplinkos monitoringu, plataus diapazono moksliniais tyrimais ir aukštos kvalifikacijos personalu;
- Suomijos VTT techninių tyrimų centras: VTT teikia mokslinių tyrimų paslaugas, kurios didina kompanijų, visuomenės ir kitų klientų tarptautinį konkurencingumą visuose jų

inovacinių procesų etapuose. Tokiu būdu VTT kuria prielaidas augimui, užimtumui ir gerovei. VTT, dar strateginiame mokslinių tyrimų etape numatydama būsimuosius klientų poreikius, padeda įgyvendinti inovacinius sprendimus ir kurti naujas verslo rūšis. VTT kūrybiškai derina savo daugiadisciplininę patirtį su savo partnerių „know-how“.

Priešingai nei Lietuvoje, Suomijoje nėra nei vieno atskiro valstybinio mokslinių tyrimų instituto, kurio vykdomi fundamentiniai ir taikomieji moksliniai tyrimai koncentruotąsi vienoje mokslo kryptyje. Tokie institutai yra universitetų sudėtyje.

Suomijos valstybinių mokslinių tyrimų institutų valdymas tiek valstybės lygmenyje, tiek vidinis, yra suderintas su jų paskirtimi – instituto aukščiausią vidinio valdymo instituciją ir bendruosius veiklos tikslus formuoja valstybės institucija (ministerija), kuriai pavaldus institutas.

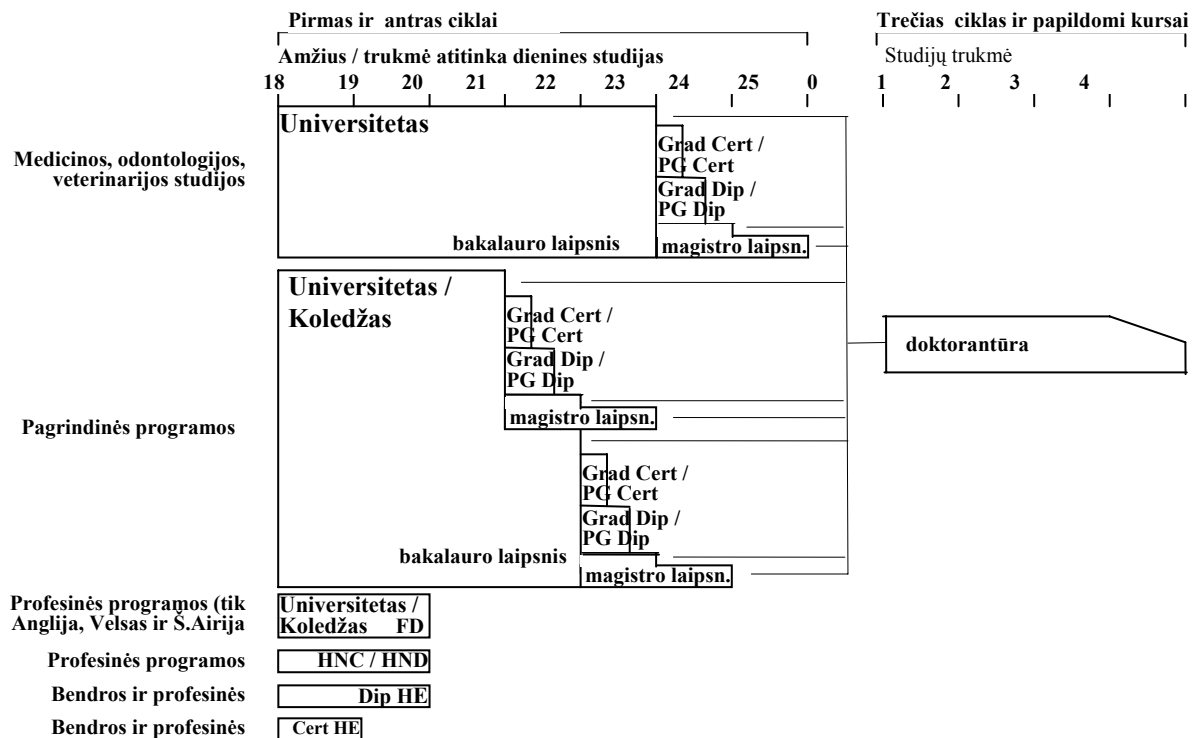
Per paskutinį dešimtmetį Danijoje vykdyta mokslo ir studijų sistemos reforma panašiai restruktūrizavo šalies mokslo sistemą – fundamentiniai ir taikomieji moksliniai tyrimai atskirose mokslo kryptyse ir šakose buvo sukonzentruoti universitetuose (žr. P.1 skyrių). Kaip atskiri valstybiniai mokslinių tyrimų institutai išliko tie institutai (arba buvo pertvarkyti), kuriems buvo nustatyta užduotis teikti visuomenei moksliniais tyrimais pagrįstą informaciją srityje, kurioje apibrėžta instituto mokslinė veikla. Šie institutai yra pavaldūs atitinkamoms ministerijoms.

4.3. Priedas 3. Jungtinės Karalystės mokslo ir studijų sistema

4.3.1. Įvadas

Jungtinės Karalystė (toliau JK) ekonomikos augimas yra pastovus ir didesnis nei daugelio ekonomiškai išsivysčiusių šalių. JK inovacijų veikla yra stipri, pagal suminių inovacijų indeksą JK yra 11 vietoje tarp 25 ES šalių. Tarp pagrindinių JK stiprybių yra puikūs švietimo rodikliai, tokie kaip aukštųjų mokyklų gamtos mokslų ir inžinerijos absolventai ir visą gyvenimą besitęsiantis mokymasis, užimtumas aukštųjų technologijų sektoriuje, kt.⁹⁸ JK aukštojo mokslo struktūra pateikta 4.17. paveiksle. JK aukštojo mokslo sektorius susideda iš universitetų ir kartu jis yra pagrindinis fundamentinių mokslinių tyrimų, atliekamų JK, vykdytojas.

Pav. 4.17. Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo struktūra⁹⁹. Cert HE – aukštojo mokslo sertifikatas (Certificate of Higher Education); Dip HE – aukštojo mokslo diplomas (Diploma of Higher Education); FD – pagrindinis laipsnis (Foundation Degree), tik Anglija, Velsas ir Šiaurės Airija; Grad Cert – baigimo sertifikatas (Graduate Certificate); Grad Dip – baigimo diplomas (Graduate Diploma); HNC – aukštesnysis nacionalinis sertifikatas (Higher National Certificate); HND – aukštesnysis nacionalinis diplomas (Higher National Diploma); PG Cert – magistrantūros sertifikatas (Postgraduate Certificate); PG Dip – magistrantūros diplomas (Postgraduate Diploma).

⁹⁸ European Trend Chart on Innovation: Annual Innovation Policy Trends and Appraisal Report - United Kingdom 2006; http://trendchart.cordis.lu/reports/documents/Country_Report_United%20Kingdom_2006.pdf

⁹⁹ Eurydice, Focus on the Structure of Higher Education in Europe 2006/07: National Trends in the Bologna Process http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/085DN/085_UN_EN.pdf

JK jau kelis dešimtmečius nuosekliai reformuoja savo aukštojo mokslo sistemą, kurio pirminės gairės apibrėžtos 1988 m. priimtame Švietimo reformos įstatyme. JK neturi atskiro ir vientiso teisės aktų, reguliuojančio aukštąjį mokslą, paketo. Tačiau 1992 m. priimtas Papildomo ir aukštojo mokslo įstatymas (Further and Higher Education Act 1992¹⁰⁰) pradėjo daugelį reformų, įskaitant vieningos aukštojo mokslo sistemos kūrimą, vieningos finansavimo sistemos diegimą. Įstatymas suliejo iki tol egzistavusius du aukštojo mokslo sektorius: 1) universitetų ir aukštojo mokslo koledžų ir 2) politechnikos institutų. Įstatymas leido visoms institucijoms, atitinkančioms tam tikrus kriterijus, vadintis universitetais. Aukštojo mokslo prieinamumas ir jo išplėtimas yra vienas iš pagrindinių dabartinės politikos tikslų ir tam skirtas 2004 m. aukštojo mokslo įstatymas (Higher Education Act 2004¹⁰¹).

1992 metais buvusiems politechnikos institutams buvo suteiktas universiteto statusas, todėl jie dažnai vadinami „naujaisiais“ universitetais. JK universitetai yra autonomiškos institucijos, turinčios labdarą gaunančių organizacijos statusą. Jos turi teisę gauti finansavimą iš įvairių šaltinių. Tačiau didžiausią finansavimą universitetai gauna per taip vadinamą dvigubą paramos sistemą, kurioje Aukštojo mokslo finansavimo tarybos (Anglija, Škotija, Velsas ir Šiaurės Airija turi atskiras tokias organizacijas) skiria bendra finansavimą, kuris daugiausiai naudojamas akademinio personalo darbo užmokesčiui ir mokslinių tyrimų infrastruktūrai, o Mokslinių tyrimų tarybos konkursiniu būdu skiria finansavimą ekspertų atrinktiems projektams (ir projektams vykdyti samdytų tyrėjų darbo užmokesčiui), tyrėjų rengimui ir centrams. Kitas esminis mokslinių tyrimų finansavimo šaltinis yra labdaringas, ne pelno sektorius, ypač Priėmimo globa (Wellcome Trust), kuris yra didžiausias atskiras medicininių mokslinių tyrimų finansuotojas. Universitetai ir Mokslinių tyrimų tarybos institutai kartu sudaro tai, kas yra vadinama „Mokslo pagrindu“ („Science Base“).

4.3.2. Universitetai ir aukštojo mokslo koledžai

Universitetai yra labai įvairūs – skirtingi savo dydžiais, misija, studijų programomis, istorija. Universitetai turi savivaldą ir yra nepriklausomi. Anglijoje senesni universitetai buvo įsteigti pagal Karališkąją chartiją arba pagal parlamento priimtą statutą ar įstatymą. Dabar Privy taryba¹⁰² turi teisę suteikti universiteto statusą institucijai, atitinkančiai būtinus kriterijus.

Oksfordo ir Kembridžo universitetai savo istoriją skaičiuoja nuo 12 ir 13 amžių, trys Škotijos universitetai – Šv. Andriejaus, Glagovo ir Aberdino – egzistuoja nuo 15 amžiaus.

Universitetai teikia akademinis išsilavinimo laipsnius. Jų dydis kinta nuo, pavyzdžiui, 4500 (Abertay universitetas, Dundee) iki 32000 (Leeds ir Manchester universitetai). Londono universiteto mokyklos ir koledžai kartu turi 124000 studentų, o Atvirasis universitetas yra dar didesnis – jame nuotolinio mokymosi būdu dalį laiko (part-time) studijuoja 158000 studentų. Yra vienas privačiai finansuojamas universitetas – Buckingham universitetas, kuriame vykdomos studijų programos verslo informacijos sistemų ir teisės kryptyse.

Aukštojo mokslo koledžai taip pat skiriasi savo dydžiu, misija, vykdomomis programomis ir istorija. Kaip ir universitetai, jie turi savivaldą ir yra nepriklausomi. Kai kurie koledžai buvo įsteigti

¹⁰⁰ Office of Public Sector Information; http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1992/Ukpga_19920013_en_1.htm

¹⁰¹ Office of Public Sector Information; http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2004/ukpga_20040008_en_1

¹⁰² Privy taryba pataria karalienei dėl tarybos priimtų potvarkių patvirtinimo, tame tarpe suteikiant karališkąją chartiją ir įregistruojant universitetą.

prieš 150 metų, gana daug jų buvo įsteigta kaip bažnyčių koledžai. Kai kurie koledžai teikia savo laipsnius ir kvalifikacijas, kituose koledžuose teikiamas kvalifikacijas tvirtina universitetai ar nacionalinė akreditavimo institucija.

Aukštojo mokslo koledžai, turintys teisę teikti akademinis išsilavinimo laipsnius ir turintys virš 4000 studentų, gali kreiptis į Privy tarybą dėl universiteto pavadinimo suteikimo, o mažesni aukštojo mokslo koledžai – dėl teisės vadintis universitetiniu koledžu.

Aukštojo mokslo koledžų dydis kinta nuo 460 studentų (Dartington menų koledžas) iki 13700 studentų (Cantenbury Kristaus bažnyčios universitetinis koledžas). Vidutinis JK koledžų dydis yra apie 3500 studentų. Dauguma koledžų vykdo programas plačiame studijų kryptių intervale, bet yra ir specializuotų koledžų, vykdančių studijas vienoje ar dvejose kryptyse, pavyzdžiui, menai ir dizainas, šokis ir teatras, žemės ūkis, slauga.

Jungtinės Karalystės universitetų ir aukštojo mokslo koledžų skaičiai pateikti 4.17. lentelėje.

Lentelė 4.17. Jungtinės Karalystės universitetų ir aukštojo mokslo koledžų skaičiai bei pasiskirstymas, 2003 m. duomenys¹⁰³.

	Universitetai	Aukštojo mokslo koledžai
Anglija	91 ¹	41
Šiaurės Airija	2	2
Škotija	14	6
Velsas	9 ²	4
Iš viso	116	53

¹ Londono universiteto 19 mokyklų ir institutų įskaičiuoti kaip atskiros institucijos.

² Glamorgan universitetas plius Vello universitetas plius šio universiteto septyni koledžai.

Koledžai naudojami teise įgyti universiteto statusą. 2005 rudenį JK jau buvo 125 universitetai skaičiuojant atskirai federalinių Londono ir Vello universitetų koledžus.

P8 paveiksle verta atkreipti dėmesį į tai, kad, nors magistrantūros studijų trukmė yra dveji metai, yra galimybė pereiti į doktorantūrą tik po vienerių metų studijų magistrantūroje. Tokia teisė suteikiama labai geriems studentams.

4.3.3. Aukštojo mokslo sistemos valdymas ir finansavimas

Valdymas

Aukštojo mokslo institucijos juridškai yra nepriklausomos. Jų savivaldos organai yra atsakingi už efektyvų institucijos valdymą ir už tolimesnės plėtros planavimą. Jie yra atsakingi už visus universiteto ar koledžo reikalus.

Finansavimas

Jungtinėje Karalystėje yra keturios finansavimo institucijos, kurios paskirsto valstybės biudžeto asignavimus universitetams ir koledžams:

- Anglijos aukštojo mokslo finansavimo taryba (toliau HEFCE),
- Vello aukštojo mokslo finansavimo taryba (toliau HEFCW),
- Škotijos finansavimo taryba (toliau SFC),

¹⁰³ HEFCE: Higher education in the United Kingdom, 2005; http://www.hefce.ac.uk/pubs/hefce/2005/05_10/

- Užimtumo ir mokymosi departamentas (Šiaurės Airija, toliau DEL).

JK centrinė vyriausybė nusprendžia, kokią lėšų sumą skirti iš biudžeto JK aukštajam mokslui. Po to atsakomybė pereina keturioms finansuojančioms institucijoms (HEFCE, HEFCW, DFC ir DEL), nuo kurių priklauso, kaip toji bendra suma paskirstoma universitetams ir koledžams. Finansuojančios institucijos, rengdamos paskirstymą, bendradarbiauja su kitomis organizacijomis, tokiomis kaip atstovaujančios institucijos (JK universitetai, Škotijos universitetai, Velso aukštasis mokslas, Nuolatinė universitetų ir koledžų rektorių konferencija), Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūra ir Aukštojo mokslo statistikos agentūra.

Finansuojančios institucijos finansavimą studijoms ir moksliniams tyrimams skiria pagal formulę. Lėšų paskirstymas studijoms daugiausiai priklauso nuo studentų skaičiaus ir disciplinų, dėstomų universitete. Praktiškai visas finansavimas moksliniams tyrimams yra siejamas su mokslinių tyrimų apimtimi ir kokybe. Tuo tikslu JK periodiškai atliekamas universitetuose ir aukštojo mokslo koledžuose vykdomų mokslinių tyrimų vertinimas.

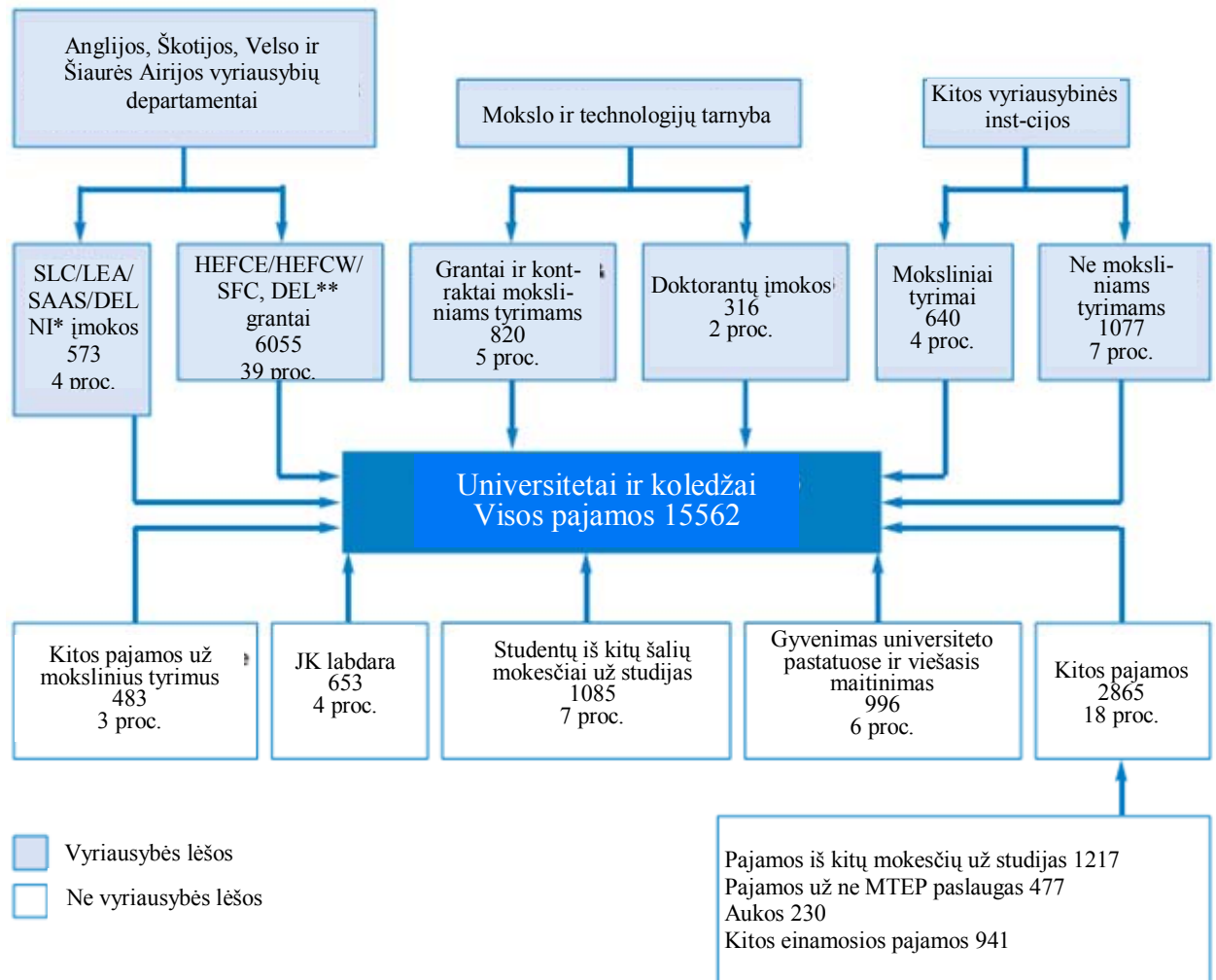
Mokslinių tyrimų vertinimo vykdymo¹⁰⁴ (Research Assessment Exercise, toliau RAE) tikslas yra nustatyti universitetuose ir aukštojo mokslo koledžuose vykdomų mokslinių tyrimų kokybės reitingus. RAE kartu organizuoja finansuojančios institucijos HEFCE, HEFCW, DFC ir DEL. Reitingai naudojami paskirstant universitetams ir koledžams lėšas, skirtas moksliniams tyrimams. Vertinimo skalė – nuo 1 (žemiausias reitingas) iki 5 (aukščiausias reitingas), skalėje naudojami ne tik sveiki skaičiai, bet ir smulkesnis reitingavimas. Vertinimą atlieka ekspertų komisijos, sudarytos daugiausiai iš akademinės bendrijos atstovų. Komisijos sudaromos 58 mokslo kryptims. Paskutinis RAE buvo 2001 metais. Kitas įvyks 2008 metais. Iki kito RAE universiteto ar koledžo reitingas lieka tas pats. Taip pat valstybės biudžeto lėšos, kasmet skiriamos universiteto ar koledžo moksliniams tyrimams, nesikeičia tarp atskirų RAE.

2002–2003 metais išlaidos aukštajam mokslui Jungtinėje Karalystėje buvo apie 15,6 milijardai svarų sterlingų. Apytikriai 61 proc. šios sumos buvo gauta iš JK valstybės biudžeto. 4.18. paveiksle parodyti išlaidų šaltiniai.

Mokestis už studijas. 2003–2004 m. su kiekvienu studentu universitetai ir aukštojo mokslo koledžai vidutiniškai gavo 4400 svarų (finansuojančių organizacijų dotacijos ir studentų mokesčiai už studijas). Anglijoje, Velse ir Šiaurės Airijoje pirmosios pakopos (bakalauro) studijų studentai, studijuojantys visą laiką (full-time), mokėjo studijų mokestį, kuris buvo iki 1125 svarų. Nuo 2006–07 metų aukštosioms mokykloms suteikta teisė iš studentų imti mokestį iki 3000 svarų. Paskolos, paimtos studijų mokesčiui sumokėti, padengimas atidedamas iki tol, kol absolvento metinės pajamos pasiekia 15000 svarų.

¹⁰⁴ <http://www.rae.ac.uk/>

Pav. 4.18. Universitetų ir koledžų lėšų šaltiniai 2002–2003 mokslo metais (milijonai svarų sterlingų).

* SLC – Paskolų studentams kompanija, LEA – Vietinė švietimo valdžios institucija, SAAS – Škotijos studentų stipendijų agentūra, DEL NI – Šiaurės Airijos užimtumo ir mokymosi departamentas.

** – keturios finansavimo institucijos, išvardytos šio poskyrio pradžioje.

JK studentų, įskaitant ir studentus iš kitų šalių, mokesčiai už studijas 2002–2003 mokslo metais sudarė 14,8 proc. visų lėšų, kurias gavo universitetai ir koledžai. Įdomu palyginti su Lietuvos duomenimis. 2005 metais Lietuvos studentų, įskaitant valstybinių ir nevalstybinių aukštųjų mokyklų studentus, dalis buvo 19,8 proc., o įskaitant tik valstybinių aukštųjų mokyklų pajamas ir studentus, ši dalis buvo 16 proc. (skaičiuota iš 2 ir 4 lentelės duomenų). Taigi Lietuvos studentų mokesčiai už studijas santykinai yra didesni nei JK studentų. Lietuvos valstybinių aukštųjų mokyklų studentų mokesčių už studijas visos sumos santykis su šių mokyklų gaunamų lėšų iš valstybės suma yra 23,4:100, o JK šis santykis lygus 24,3:100.

4.3.4. Universitetų vidinis valdymas

JK universitetų vidinio valdymo pagrindiniai principai apibrėžti 1992 metų Papildomo ir aukštojo mokslo įstatyme¹⁰⁵. Šiame įstatyme įtvirtintas korporacinis universiteto vidinio valdymo principas. Pagal JK įstatymus ir remdamasis savo patirtimi, JK universitetų vadovų komitetas parengė labai išsamias metodines nuostatas, kurios skirtos universitetų ir aukštojo mokslo koledžų vidinio valdymo institucijų nariams pasirengti ir dalyvauti efektyviai valdant savo organizaciją¹⁰⁶. Tai jau ketvirtasis, atnaujintas gairių leidimas, pirmasis buvo parengtas 1995 m. Toliau pateikiama medžiaga yra parengta pagal minėtą įstatymą ir gaires.

JK universitetų ir aukštojo mokslo koledžų aukščiausia vidinio valdymo institucija yra **universiteto ar koledžo Valdymo taryba**. Valdymo tarybos funkcijos:

- institucijos vykdomų studijų pobūdžio ir misijos nustatymas, bendra jo veiklos priežiūra;
- efektyvus ir racionalus universiteto resursų naudojimas, universiteto mokumo ir jo turto saugojimas;
- metinių pajamų ir išlaidų ataskaitų tvirtinimas;
- rektoriaus, tarybos sekretoriaus ir kitų vadovų, kurie, anot tarybos, turi būti jai pavaldūs, skyrimas, jų veiklos vertinimas, jų atšaukimas iš pareigų, jų atlyginimų ir darbo sąlygų nustatymas;
- kitų personalo narių atlyginimų principų ir darbo sąlygų nustatymas;
- išorinių auditorių kvietimas universiteto veiklai vertinti.

Valdymo taryba paprastai posėdžiauja 3 – 6 kartus per metus. Tarybos pirmininkas yra tarybos skiriamas iš nepriklausomų narių (socialinių partnerių).

Funkcijoms vykdyti valdymo taryba gali sudaryti komitetus (planavimo, išteklių – finansų ir personalo parinkimo, kt.)

Valdymo tarybai rekomenduojama reguliariai vertinti savo efektyvumą ir universiteto veiklą. Tokiame vertinime turi būti atsižvelgiama į senato požiūrį. Vertinimo medžiaga turi būti viešai skelbiama.

Valdymo taryba susideda iš ne mažiau nei 12 ir ne daugiau nei 24 narių (taip pat rektorius). Tarybos narius galima suskirstyti į 4 grupes:

- 1) iki 13 narių turi būti išoriniai nariai: žmonės, kurie, institucijos, turinčios teisę skirti tokius narius, nuomone, turi patirtį ir kompetenciją pramoninėje, komercinėje arba ūkinėje veikloje arba bet kurioje kitoje profesinėje veikloje ir kurie nėra institucijos personalo nariai ar studentai ir nėra kitų vietinės valdžios institucijų renkami nariai;
- 2) iki 2 narių gali būti universiteto dėstytojai, kuriuos nominuoja universiteto senatas;
- 3) iki 2 narių gali būti studentai, kuriuos nominuoja studentai;
- 4) ne mažiau nei 1 ir ne daugiau nei 9 nariai turi būti kooptuoti nariai, kuriuos nominuoja nekooptuoti tarybos nariai. Tarp kooptuotų narių gali būti universiteto personalo narių ir vietinės valdžios institucijų renkami nariai. Bent vienas kooptuotas narys turi turėti pedagoginę patirtį.

¹⁰⁵ Further and Higher Education Act 1992;

Office of Public Sector Information, http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1992/Ukpga_19920013_en_1.htm

¹⁰⁶ Committee of University Chairmen, Guide for Members of Higher Education Governing Bodies in the UK, November 2004; http://www.hefce.ac.uk/pubs/hefce/2004/04_40/04_40.pdf

Valdymo taryba gali pati nustatyti narių skaičių kiekvienoje grupėje, bet išoriniai nariai turi sudaryti ne mažiau nei pusę visų narių.

Iš pirmosios grupės išorinių narių ne daugiau nei 25 proc. viso tarybos narių skaičiaus parenka ir skiria valdžios institucija. Dėl likusių narių valdžios institucija, kuriai pavaldus universitetas, konsultuojasi su universiteto taryba, kokios organizacijos galėtų nominuoti išorinius narius, taip pat ir su tomis organizacijomis. Organizacijos, kurioms suteikiama teisė nominuoti, pateikia kandidatūras. Ministrui paskyrus, kandidatai tampa tarybos nariais (Švietimo reformos įstatymo (1988) 152 str.).

Ketvirtosios grupės išorinius narius kooptuoja taryba (Švietimo reformos įstatymo (1988) 152 str.). Kooptavimo tvarką nustato universiteto statutas. Statute turi būti tokios nuostatos: 1) universiteto taryba sudaro socialinių partnerių nominavimo komitetą, kuris ieško ir rekomenduoja kooptavimui išorinius narius; 2) komitetui pirmininkauja tarybos pirmininkas, jo sudėtyje turi būti mažiausiai trys pirmosios grupės išoriniai nariai, rektorius ir bent vienas iš akademinio personalo vadovų; 3) komiteto pasiūlytieji kandidatai teikiami tarybai tvirtinti; 4) aptarime dalyvauja visi tarybos nariai, bet skyrime – tik išoriniai nariai; 5) po patvirtinimo kooptuojamieji kandidatai tampa tarybos nariais.

Rekomenduojama tokia kooptuojamų išorinių narių parinkimo tvarka. Vakuojančių išorinių narių vietos viešai paskelbiamos ir personalas, studentai bei tarybos nariai yra kviečiami siūlyti kandidatus. Kandidatų pavardės teikiamos tarybos sekretoriui, kuris jas perduoda nominavimo komitetui. Nominavimo komitetas atlieka kandidatūrų vertinimą atsižvelgdamas į reikalingą tarybos sudėties balansą ir į universiteto poreikius. Rekomenduojama įtraukti vietos bendruomenės autoritetingus atstovus.

Išoriniai nariai turėtų būti įtraukiami į tarybą tam tikram laikotarpiui (trejiems arba ketveriems metams). Rekomenduojamos ne daugiau kaip trys arba dvi kadencijų iš eilės, jei kadencijos trukmė yra atitinkamai trys arba ketveri metai. Kita kadencija neturi būti automatiška, atnaujinimą turėtų rekomenduoti nominavimo komitetas. Rekomenduojama, kad tarybos nariais nebūtų asmenys, vyresni nei 70 m.

Įstatymas taip pat apibrėžia kitą valdymo institucija – **Akademinę tarybą**. Pastaroji yra atsakinga už akademinis reikalus. Akademinė tarybai tai yra deleguota funkcija, nes aukščiausias vidinio valdymo organas yra valdymo taryba. Įstatymas leidžia iki 30 narių taryboje, nors išimtiniais atvejais gali būti leidžiama iki 40 narių. Mažiausiai pusę tarybos turi sudaryti atskirų institucijos padalinių vadovai.

Valdymo tarybų santykis su finansavimo tarybomis (žr. 4.3.3 skyrių apie šių tarybų funkcijas)

Pagrindinis aukštojo mokslo finansavimo šaltinis yra dotacija, kurią kasmet skiria Finansavimo taryba. Savo ruožtu Finansavimo taryba (Anglijoje HEFCE) lėšas skiriamoms dotacijoms gauna iš vyriausybės – iš Inovacijų, universitetų ir gebėjimų departamento (pastarasis perėmė šias funkcijas iš Švietimo ir gebėjimų departamento). HEFCE skirstomų lėšų apimtis yra nustatoma patvirtinus vyriausybės metinį viešųjų išlaidų planą.

HEFCE nustato, kaip dotacija skiriama konkrečioms institucijoms. Ji kasmet nustato:

- visą sektoriuje finansuojamų studentų skaičių – duomenys surenkami iš institucijų;
- papildomų (priimamų) studentų skaičių pagal vyriausybės planuojamus studentų skaičius;

- kiekvienos aukštojo mokslo institucijos studijų ir moksliniams tyrimams vykdymui skiriamą dotacijų bloką (biudžetinio institucijos finansavimo dydį);
- specialųjį finansavimą ir svarbiausias programas, susijusias su strateginiais tikslais ir rezultatais, kuriuos pasiekti turi būti naudojamas tas finansavimas.

Skiriant lėšas HEFCE, valstybės ministras gali iškelti papildomas sąlygas, kurias turi tenkinti visos aukštojo mokslo institucijos arba visos tam tikros kategorijos aukštojo mokslo institucijos. Valstybės ministras taip pat gali reikalauti, kad HEFCE, skirdama dotacijų bloką konkrečiai institucijai, jai iškeltų sąlygas dėl studentų mokesčių už studijas dydžio. Tačiau atskirai institucijai negali būti keliamos sąlygos, susijusios su konkrečiomis programomis ar moksliniais tyrimais, su akademinio personalo atrinkimo bei skyrimo ir su studentų priėmimo kriterijais.

HEFCE tarybos narius skiria valstybės ministras; valstybės ministro atstovas turi teisę lankytis HEFCE tarybos susitikimuose, tačiau negali dalyvauti rengiant sprendimus.

4.3.5. Valstybinių mokslinių tyrimų institutų išorinis ir vidinis valdymas

Pagal pavaldumą valstybinius mokslinių tyrimų institutus galima suskirstyti į dvi dideles grupes: 1) institutai, kurie yra Vyriausybės departamentų (ministerijų) dalis arba kuriuos tiesiogiai finansuoja Vyriausybės departamentai, ir 2) institutai, kuriuos valdo ir finansuoja mokslinių tyrimų tarybos. Kiekvieną iš dviejų grupių galima suskirstyti į smulkesnius pogrupius¹⁰⁷:

Vyriausybės departamentų valstybiniai mokslinių tyrimų institutai:

1. Kultūros institutai. Juos finansuoja Kultūros, žiniasklaidos ir sporto departamentas, tačiau jie gali gauti lėšų ir iš kitų šaltinių, pavyzdžiui, Nacionalinės Loterijos. Kultūros institutų kategorija apima meno galerijas, muziejus, meno ir paveldo organizacijas;

2. Nacionaliniai sveikatos paslaugų regionai (NHS Regions). Tai nėra institucijos tiesiogine šio žodžio prasme, bet jos susijusios su moksliniais tyrimais, kuriuos organizuoja Nacionalinės sveikatos paslaugų priežiūros trestai (NHS Trusts) konkrečiame JK regione. Sveikatos departamentas įsteigė „inovacijų centrus“, kurių tikslas teikti inovacijų vadybos paslaugas visiems duoto regiono Nacionalinės sveikatos paslaugų priežiūros trestams.

3. Departamentų mokslinių tyrimų institucijos. Tai visi kiti Vyriausybės departamentų valstybiniai mokslinių tyrimų institutai, kurie nepatenka į pirmas dvi kategorijas, pavyzdžiui, Gynybos departamento institutai.

Mokslinių tyrimų tarybų institutai:

4. Mokslinių tyrimų tarybų vyriausiosios valdybos yra atsakingos už mokslinių tyrimų institutų ir jų finansavimo administravimą bei vadybą; paprastai valdybos pačios nevykdo mokslinių tyrimų.

5. Mokslinių tyrimų tarybų institutai yra pagrindinės mokslinių tyrimų institucijos. Šie institutai yra arba atitinkamų mokslinių tyrimų tarybų „nuosavybė“, kurie iš šių tarybų gauna didžiąją dalį lėšų, arba „išskirtiniai centrai“, kurie su minėtomis tarybomis yra susiję silpnesniais ryšiais ir iš tarybų gauna dotacijų bloką, kuris sudaro tik nedidelę dalį jų gaunamų lėšų.

¹⁰⁷ Technopolis: Second Annual Survey of Knowledge Transfer Activities in Public Sector Research Establishments, Report to the Office of Science and Innovation, Department of Trade and Industry, UK, 2006; <http://www.berr.gov.uk/files/file32033.pdf>

Jungtinėje Karalystėje yra 7 mokslinių tyrimų tarybos, kurios investuoja mokesčių mokėtojų pinigus į Jungtinės Karalystės mokslinius tyrimus. Visos tarybos yra nepriklausomos valstybinės įstaigos, įsteigtos pagal Karališkąją chartiją. Tarybos nėra vyriausybės dalis, jos pavaldžios parlamentui.

Iš 7 mokslinių tyrimų tarybų 4 tarybos turi savo institutus, kurių personalo nariai yra atitinkamų tarybų darbuotojai¹⁰⁸:

- Biotechnologijos ir biologijos mokslų mokslinių tyrimų taryba (*Biotechnology and Biological Sciences Research Council – BBSRC*): 7 institutai nuo 2006 m.;
- Medicinos mokslinių tyrimų taryba (*Medical Research Council - MRC*): 3 institutai ir 29 padaliniai (nei juridškai, nei administraciniu požiūriu institutai ir padaliniai nesiskiria, tik institutai yra didesni). Jie visi priklauso MRC. Visi nuolatinio personalo nariai yra MRC darbuotojai. MRC taip pat dotacijų forma finansuoja nemažą centrų, esančių universitetuose, skaičių;
- Natūralios aplinkos mokslinių tyrimų taryba (*Natural Environment Research Council - NERC*): 4 mokslinių tyrimų centrai ir 15 bendradarbiavimo centrų;
- Mokslo ir technologijų infrastruktūros taryba (*Science and Technology Facilities Council - STFC*): 3 astronomijos centrai Edinburge, La Palmoje ir Havajuose ir 4 mokslo centrai su didele moksline infrastruktūra.

Nei vyriausybės departamentų valstybiniai mokslinių tyrimų institutuose, nei Mokslinių tyrimų tarybų institutuose vadovai nėra renkami iš personalo. Institutų aukščiausių valdymo institucijų narius ir vadovus skiria arba ministrai, arba mokslinių tyrimų tarybos. Toliau aprašoma, kaip sudaromi mokslinių tyrimų tarybų institutų vadovaujantys organai.

Kadangi mokslinių tyrimų tarybos valdo savo institutus, pirmiausiai reikia pažymėti pačių tarybų sudarymo principus. Mokslinių tyrimų tarybų narius skiria inovacijų, universitetų ir gebėjimų ministras (*Secretary of State for Innovation, Universities and Skills*). Pati skyrimo tvarka vykdoma pagal griežtai reglamentuojamą tvarką, kurią prižiūri Viešųjų skyrimų komisaro tarnyba¹⁰⁹.

Medicinos mokslinių tyrimų tarybos (MRC) sudarymas ir funkcijos: pavyzdys. MRC aukščiausia valdymo institucija yra MRC taryba¹¹⁰. Taryba prižiūri korporacijos politiką ir sprendžia visus pagrindinius klausimus dėl korporacijos strategijos, pagrindinių strateginių tikslų ir finansinių bei kitų išteklių naudojimo. Tarybą sudaro pirmininkas, jo pavaduotojas, vykdytysis direktorius ir nuo 10 iki 18 kitų narių, iš kurių mažiausiai pusė yra skiriami atsižvelgiant į jų mokslinę kvalifikaciją. Tarybos narius skiria inovacijų, universitetų ir gebėjimų ministras.

Kiekviena taryba valdo institutus, naudodama skirtingus ir gana komplikuočius valdymo instrumentus (žr. toliau pateikiamus pavyzdžius). Kas penkeri metai tarybos vertina kiekvieno savo instituto vykdomus mokslinius tyrimus ir valdymo efektyvumą. Toliau pateikiami keli Biotechnologijos ir biologijos mokslų mokslinių tyrimų tarybos (BBSRC) institutų pavyzdžiai iš Mokslinių tyrimų tarybų bei jų institutų valdymo apžvalgos¹¹¹. Visi šios tarybos institutai yra to paties

¹⁰⁸ Research Councils UK; <http://www.rcuk.ac.uk/research/resinfra/rcinst.htm>

¹⁰⁹ Department for Business Enterprise & Regulatory reform;
<http://www.berr.gov.uk/science/research-councils/public-appointments/page15644.html>
The Office of the Commissioner for Public Appointments; <http://www.ocpa.gov.uk/>

¹¹⁰ MRC Council; <http://www.mrc.ac.uk/AboutUs/OurStructure/MRCCouncil/index.htm>

¹¹¹ G. Costigan, RESEARCH COUNCIL INSTITUTES, CENTRES, SURVEYS AND UNITS: A REVIEW OF GOVERNANCE ISSUES, Office of Science and Technology, Department for Business Enterprise & Regulatory reform, UK, 2005; <http://www.dti.gov.uk/files/file27331.pdf>

bazinio modelio (ribotos atsakomybės kompanijos su labdarinės institucijos statusu). Iš toliau pateikiamų pavyzdžių matyti, kad žemės ir pastatų nuosavybės formos gali būti skirtingos.

Babraham institutas – ribotos atsakomybės kompanija su labdarinės institucijos statusu. Personalas yra BBSRC darbuotojai. Žemė ir pastatai priklauso BBSRC. Aukščiausios valdymo institucijos narius skiria BBSRC. Institutas turi dukterinę kompaniją Babraham Bioscience Technologies Ltd, kurios personalas susideda iš 12 narių. Visi šie nariai taip pat yra BBSRC darbuotojai.

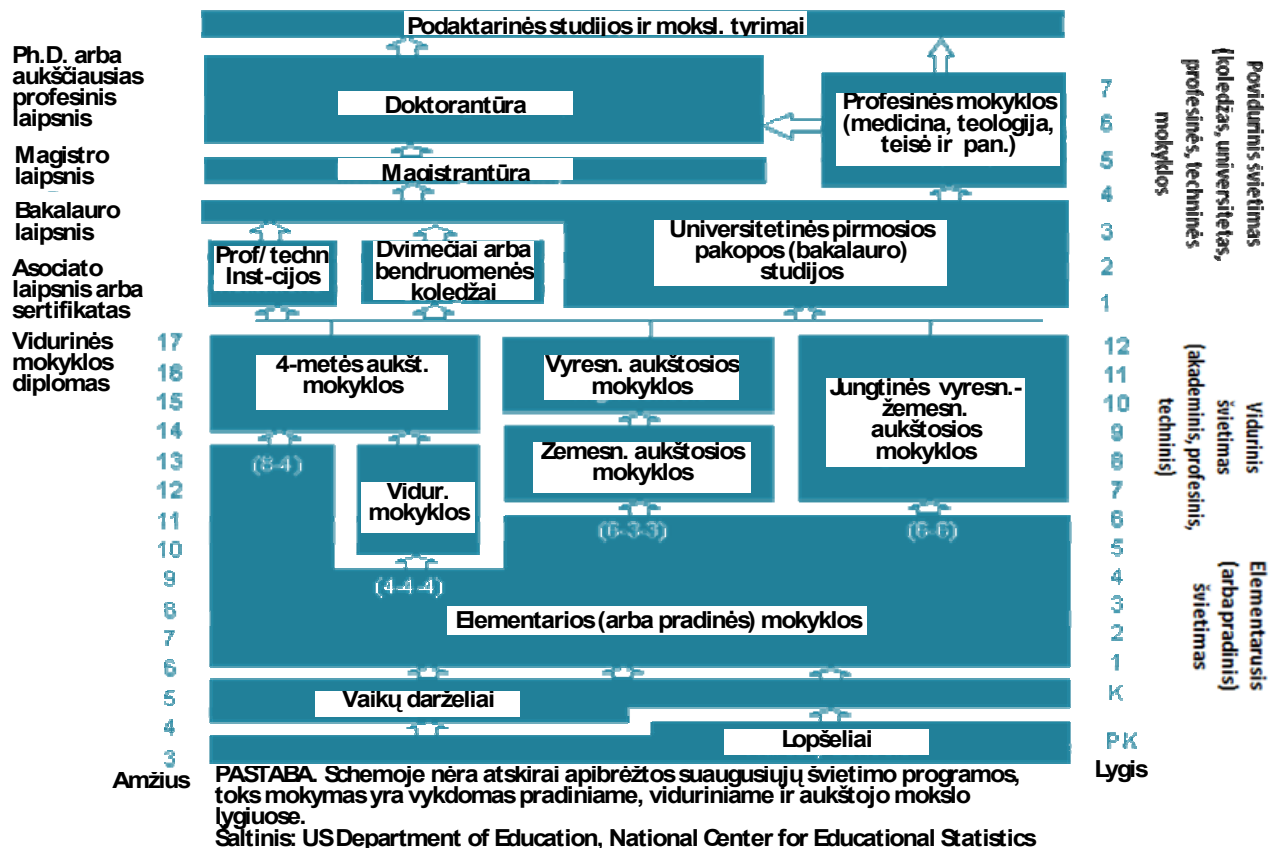
Rothamsted Research Ltd (RRes) – ribotos atsakomybės kompanija su labdarinės institucijos statusu. Personalas yra BBSRC darbuotojai. Žemė priklauso kompanijai Lawes Agricultural Trust (LATCo), kuri taip pat yra ribotos atsakomybės kompanija su labdarinės institucijos statusu. LATCo taip pat priklauso keli pastatai, kiti yra RRes nuosavybė. RRes nuomoja iš LATCo už simbolinę (labai mažą) kainą (*peppercorn rent*). LATCo turi labdarinę dukterinę kompaniją – Rothamsted International, dukterinę holdingo kompaniją, susidedančią iš dviejų smulkesnių kompanijų, nuosavybės bei pasitarimų kompaniją ir tarptautinę konsultacinę kompaniją. RRes aukščiausius valdymo tarybos narius skiria LATCo, BBSRC, Nacionalinė fermerių sąjunga ir Škotijos vykdomasis aplinkos direktoratas. LATCo aukščiausios valdymo institucijos narius skiria Karališkoji draugija. RRes direktorius ir kompanijos sekretorius yra LATCo atsakingi darbuotojai. Visi LATCo ir jos kompanijų personalo nariai yra BBSRC darbuotojai.

4.4. Priedas 4. JAV mokslo ir studijų sistema

4.4.1. Įvadas

JAV yra ekonomiškai labiausiai išsivysčiusi šalis pasaulyje. Daugiausiai tai lėmė labai gerai išvystyta povidurinio švietimo sistema. Į amerikietišką dirvą prieš porą šimtų metų perkeltos europinės aukštojo mokslo idėjos sunokino puikius vaisius. Tos idėjos Naujajame kontinente buvo nugalėtos, išplėtos ir subrandintos. XX a. antroje pusėje universitetinių struktūrų modelius pasauliui, taigi ir Europai, jau teikė Jungtinės Valstijos. Jungtinės Valstijos atsisakė atgyvenusių hierarchiją konservuojančių universitetinių tradicijų, kurios daugelyje Europos šalių tebetraktuojamos kaip vertos puoselėti kultūrinės tradicijos. JAV ryžtingai pakeitė universiteto savivaldos pobūdį ir įtvirtino akademinės laisvės principą aukščiau už institucinę laisvę (autonomiją), nors savo turima institucine laisve JAV universitetai toli pranoksta daugumą Europos universitetų. Pasaulinėje universitetų reitingavimo sistemoje tarp lyderių daugiausiai yra JAV universitetų.

Pav. 4.19. JAV švietimo sistemos struktūra¹¹².

¹¹² US Department of Education

<http://www.ed.gov/about/offices/list/ous/international/usnei/us/edlite-struct-geninfo.html>

JAV Švietimo departamento duomenimis, Jungtinėse Valstijose yra 6500 pavidurinio mokymosi institucijų, dalyvaujančių departamento finansinės paramos studentams programose. Tarp šių institucijų yra 4200 koledžų ir universitetų, kurie teikia išsilavinimo laipsnius, ir 2300 institucijų, teikiančių profesinio pasirengimo sertifikatus.

Pavidurinio mokymosi institucijos skirstomos į keturias grupes (gana didelė įvairovė yra ir tų grupių viduje)¹¹³:

- JAV 1100 valstybiniuose dvimečiuose koledžuose (bendruomenės koledžuose) studijuoja daugiausiai studentų, siekiančių pirmojo pavidurinio išsilavinimo laipsnio (6 milijonai studentų 2001 metais). Šios institucijos teikia asociato laipsnius profesinėse kryptyse, rengia studentus perėjimui į keturmetes institucijas ir teikia savo bendruomenėms įvairias švietimo paslaugas. Pastarosios apima paslaugas nuo specializuotų mokymo kursų pagal stambesnių darbdavių užsakymus iki anglų kalbos kursų naujiems imigrantams ar rekreacijos kursų. 2001 metais beveik 4 milijonai studentų lankė bendruomenės koledžus ne visą dieną (*part-time*). JAV vyriausybė nefiksuoja, kiek suaugusiųjų mokosi rekreacijos kursuose nekaupdami kreditų, bet pagal Amerikos bendruomenės koledžų asociacijos vertinimus dar 5 milijonai studentų lanko tokius kursus bendruomenės koledžuose.

- Jungtinėse Valstijose yra 630 valstybinių keturių metų koledžų ir universitetų. Tarp jų yra ir regioniniai plataus profilio universitetai, kurie koncentruojasi pirmosios pakopos (bakaluro) studijose ir profesinių kryptių (švietimas, verslas) magistrantūroje bei doktorantūroje, taip pat mokslinių tyrimų universitetai, kurie teikia plačius bakalauro, magistrantūros, doktorantūros ir profesinių laipsnių programų rinkinius. 2001 metais šių institucijų bakalauro programose buvo 5 milijonai studentų ir kiek daugiau nei 1 milijonas studentų aukštesnių universitetinių studijų pakopų programose.

- Privačių ne pelno pavidurinio švietimo institucijų grupė pasižymi didžiule įvairove. Joje yra mokslinių tyrimų universitetai, keturmečiai laisvųjų menų koledžai, kuriuose daugiausiai teikiamos universitetinių pirmosios pakopos studijų programos, nedidelis skaičius dvimečių institucijų, religinės švietimo institucijos, palaikančios stiprius ryšius su religinėmis denominacijomis, moterų koledžai, istoriškai susidarę juodųjų koledžai ir universitetai, specializuotos institucijos, kurios koncentruojasi atskirose kryptyse, tokiose kaip slauga, dailieji menai. Šiose institucijose 2001 metais studijavo 3,2 milijonai studentų, tarp jų 2,3 milijonai bakalauro programose ir daugiau nei 0,7 milijono aukštesnių pakopų programose.

- 2400 pelno siekiančiose pavidurinio švietimo institucijose daugiausiai teikiamos profesinio mokymo programos. Iš jų 500 teikia dviejų metų asociatų laipsnius, 320 – bakalauro ir/arba aukštesnius laipsnius. Šiose institucijose 2001 metais buvo 750 tūkstančių studentų, iš kurių 700 tūkstančių studijavo pirmojoje pakopoje.

4.19. paveiksle pateikta JAV švietimo sistemos struktūra. JAV pavidurinio išsilavinimo sistemos, pripažįstamos kaip efektyviausios pasaulyje, vienos iš pagrindinių sėkmės priežasčių yra tos sistemos įvairovė ir atskirų jos grandžių tarpusavio atvirumas ir suderintumas. JAV vidurinės mokyklos abiturientas, pradėjęs studijas ir baigęs dvejų metų trukmės studijas bendruomenės koledže, kuris teikia ir gerą profesinį parengimą, jei pageidauja, gali tęsti studijas, pavyzdžiui, valstijos

¹¹³P.D.Eckel and J.E.King, An Overview of Higher Education in the United States: Diversity, Access and Marketplace, American Council on Education, Washington, 2004;
<http://www.uv.mx/departamentalizacion/lecturas/Ed%20superior/situacion%20actual%20de%20la%20educacion%20superior%20a%20nivel%20internacional/Lectura%201.%20An%20Overview%20of%20Higher%20Education%20in%20the%20United%20States.pdf>;

universiteto trečiame kurse (įskaitomi studijų bendruomenės koledže rezultatai) ir galiausiai baigti studijas, pavyzdžiui, Berklio universitete. Nė viename etape studentas nepraranda laiko. Jis, aišku, gali ir nesiekti tolimesnių studijų – pradėti profesinę veiklą po studijų bendruomenės koledže. Išnašoje pateiktos ištraukos iš žurnalo *THE ECONOMIST* (January 22nd 2004) straipsnio “*Who pays the Study?*”, kuris apibūdina JAV ir Europos skirtumus¹¹⁴, deja, ne Europos naudai.

Vis daugiau šalių perima JAV aukštojo mokslo modelį (atvirkštinio proceso atvejų nebuvo nei vieno). Tai Jungtinė Karalystė, Švedija, Airija, Nyderlandai, Danija, Norvegija, Pietų Korėja, Japonija, Austrija, kurios įvykdė arba vykdo aukštojo mokslo ir aukštųjų mokyklų valdymo reformas pagal JAV modelį. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad paminėtos šalys yra tarp pasaulio šalių lyderių moksliniuose tyrimuose ir aukštajame moksle. Jos suvokė, kad ir tolesnės reformos yra būtinos norint konkuruoti su stipriausia mokslinių tyrimų srityje valstybe pasaulyje – Jungtinėmis Valstijomis.

4.4.2. Studijų programos ir išsilavinimo laipsniai

Jungtinėse Valstijose yra penki pavidurinio išsilavinimo laipsniai. Dvimečiai koledžai (bendruomenės koledžai) ir nedidelis skaičius keturmečių institucijų teikia asociato laipsnius, kurie gaunami surinkus 60 studijų kreditų (2 metai visos dienos studijų). Asociato laipsnis yra galutinis laipsnis profesinėje srityje arba jis žymi pasirengimą užbaigti universitetines studijas ir įgyti bakalauro laipsnį. Bakalauro laipsnis, kuris yra labiausiai įprastas laipsnis, nurodo, kad studentas jau yra pasirengęs daugeliui darbų, kuriems reikalingas universitetinis pasirengimas. Magistrantūros ir doktorantūros pakopoje yra trys laipsniai:

- **Magistro laipsnis** yra labiausiai įprastas šios pakopos laipsnis. JAV magistrantūros ir doktorantūros pakopoje 75 proc. visų studentų studijuoja magistrantūros programose. Magistro laipsnis yra arba galutinis laipsnis, arba žymi pasirengimą tolimesnėms studijoms doktorantūroje.

- **Profesiniai universitetiniai laipsniai.** Tokie laipsniai suteikiami aukšto meistriškumo reikalaujančiose profesinėse studijose, kurios vykdomos universitetuose, pavyzdžiui, teisės ir medicinos studijose. Šiose studijų kryptyse suteikiamas profesinis **Jurisprudencijos daktaro** laipsnis, profesinis **Medicinos daktaro** laipsnis. Tokioje profesinėje doktorantūroje, skirtingai nuo mokslo doktorantūros (žr. toliau) nereikalaujama mokslinių tyrimų pagrindu parengti disertacijos. Ne visose universitetinių studijų kryptyse pirmasis profesinis laipsnis yra daktaro laipsnis. Pavyzdžiui, architektūros kryptyje po bakalaurinių studijų antrosios pakopos profesinių studijų trukmė yra 3–3,5 metai, bet įgyjamas profesinis **Architektūros magistro** laipsnis. JAV architektų bendruomenėje dabar vyksta diskusijos dėl šio laipsnio pervadinimo į daktaro laipsnį. Toks precedentas yra – prieš kelis dešimtmečius taip atsirado Jurisprudencijos daktaro laipsnis.

---

¹¹⁴ “Why does America succeed where Europe fails? The most important factor is diversity. American higher education is not just more varied, but has less of the crippling snobery and resentment that accompanies variety in, say Britain. At the bottom of the pyramid are community colleges, offering inexpensive, flexible, job-focused courses for millions of Americans each year. They are pretty basic, and Britons sniff at them. But the difference in mentality, says Martin Trow, an observer of both British and American education systems, is that in America “something is seen as better than nothing”.

“Crucially, too, the different bits of the system fit together. As Mr Trow points out, a student can start in a California community college, earn some credits, move on to a state university and finish taking degree at Berkeley. Such a path would be inconceivable in most countries in Europe. In France, for example, the division between state-funded, mass-market universities and the *grand écoles* is vast and jealously guarded. Britain further-education colleges are the poorest relations of an already impoverished family”.

- **Mokslo daktaro** laipsnis yra aukščiausias akademinis laipsnis, juo pripažįstamas absolvento gebėjimas savarankiškai vykdyti mokslinius tyrimus. Dažniausiai šis laipsnis įvardijamas kaip **Filosofijos daktaras** (PhD), bet siauresniu mastu naudojami ir tokie: Socialinių mokslų daktaras, Švietimo daktaras ir pan.

JAV universitetuose bakalauro studijų programą sudaro bendrasis universitetinis išsilavinimas ir pagrindinė studijų kryptis. Bendrojo universitetinio išsilavinimo tikslas yra suteikti studentams platų žinojimą ir parengti juos kaip aktyvius ir kompetentingus piliečius. Bendrasis išsilavinimas yra suteikiamas arba visoms programoms bendrame branduolyje, kuriame visi pirmosios pakopos studentai turi tuos pačius dalykus, arba studentai iš nustatyto plataus dalykų sąrašo (mokslas, menai, matematika, humanitarika, kt.) gali pasirinkti bendrojo išsilavinimo kursus. Bendrojo išsilavinimo apimtis sudaro nuo ketvirtadalio iki pusės visos studijų programos (Lietuvos universitetuose ši dalis neviršija dešimtadalio programos, be to, išskyrus VDU, skirtingų studijų krypčių studentai nesusitinka bendrojo išsilavinimo bloke). Kiti dalykai yra susiję su pagrindine studijų kryptimi. Pagrindinę studijų kryptį studentai dažniausiai pasirenka po dvejų metų bendrųjų studijų universitete (Lietuvoje atskyrimas įvyksta iškart po priėmimo į universitetą).

JAV aukštojo mokslo sistema pasižymi ne tik didele įvairove, bet ir lankstumu, galimybe įgyti aukščiausią išsilavinimo laipsnį per trumpesnę laiką nei tai numato studijų atskirose pakopose trukmė. Studijų trukmės sumažėjimas nebūtinai siejasi atitinkamai proporcingu akademinio krūvio padidėjimu. Daugelyje krypčių standartinė studijų trukmė iki įgyjant daktaro laipsnį: 4 metai bakalauro studijose, 2 metai magistrantūroje ir 4 metai doktorantūroje. Iš viso 10 metų. Iš tikrųjų ši trukmė dažnai yra tik 8 metai. JAV universitetuose įprasta, kad gabesniems studentams sudaromos sąlygos sujungti magistrantūrą su doktorantūra, tiksliau – iškart po bakalauro studijų stoti į doktorantūrą (tai tam tikru laipsniu paaiškina, kodėl magistrantūros ir doktorantūros studijos yra sujungiamos vienu terminu – *graduate studies*, kurios vykdomos taip vadinamoje *graduate school*) ir įgyti PhD laipsnį po 8 metų studijų universitete. Tokio studijų sutrumpinimo nelydi atitinkamai proporcingas akademinio krūvio padidėjimas: kadangi didelę magistrantūros ir doktorantūros studijų dalį sudaro studento atliekami moksliniai tyrimai ir pagrindinis reikalavimas įgyjant daktaro laipsnį yra gebėjimas savarankiškai vykdyti tyrimus, tai iš gabesnio ir tinkamai pasirengusio studento pagrįstai tikimasi, kad jis tokį gebėjimą gali įgyti per trumpesnę laiką. Sutrumpinti studijų trukmę bakalauro pakopoje įmanoma tik proporcingai padidinus akademinį krūvį. Tai dažniausiai yra išimtis, o ne tam tikra praktika.

Čia verta palyginti JAV ir Europos šalių praktiką. Nors Europos šalys ir nusikopijavo JAV universitetinių studijų pakopas (bakalauras, magistras, daktaras), tačiau lankstumo, būdingo JAV aukštojo mokslo sistemai, neperėmė, išskyrus Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo sistemą, kurioje įmanoma nebaigus magistrantūros pereinoti į doktorantūrą. Europos šalys taip pat yra susirūpinusios pernelyg ilgą studijų universitete trukmę. Tačiau užuot pasinaudojus JAV patirtimi, Bolonijos procese primygtinai rekomenduojama trumpinti pirmąją (bakalauro) universitetinių studijų pakopą iki 3 metų, rekomenduojama, kad magistrantūros trukmė būtų 1,5–2 metai, o doktorantūros – 3 metai. Tačiau tokios politikos rezultatus sunkiai galima laikyti sėkmingais. Pavyzdžiui, Danijoje labai mažai universitetų absolventų apsiriboja bakalauro laipsniu įgytu pirmojoje trijų metų trukmės universitetinių studijų pakopoje, beveik visi bakalaurai tęsia studijas magistrantūroje. Todel Danijoje aukščiausiu lygiu susirūpinta bakalauro parengimo darbui lygiu: „Bakalauro programose turi būti įvairiapusiški studijų kursai, užtikrinantys absolventų įsidarbinimą¹¹⁵“.

¹¹⁵ DENMARK IN THE GLOBAL ECONOMY, Factsheet on Denmark: Universities, June 2006;

4.4.3. Aukštojo mokslo sistemos valdymas

Ankstesniame skyriuje pabrėžta, kad JAV aukštojo mokslo sistema pasižymi didžiule įvairove. Dėl šios priežasties, bandant glaustai aprašyti „standartinę praktiką“, neišvengiamai atsiras koledžų ar universitetų, kurie iškris iš tos standartinės praktikos. Tačiau keletą esminių šios sistemos valdymo, savivaldos ir finansavimo bruožų, būdingų daugumai koledžų ir universitetų, galima pastebėti.

Vienas iš JAV aukštojo mokslo filosofinių pamatų yra Džefersono mintis apie ribotą ir, kur įmanoma, vietoje kontroliuojamą valdžią. Tokia nuostata yra grindžiama visa JAV konstitucija, kurioje valstijoms perduotos visos valdžios funkcijos, išskyrus tas, kurios konstitucijoje įvardytos kaip federalinės. Ne federalinė valdžia, bet kiekviena iš 50 valstijų yra atsakinga už valstybinių koledžų ir universitetų, kuriuose studijuoja 75 proc. visų JAV studentų, valdymą. Valstybinės kontrolės laipsnis labai skiriasi atskirose valstijose. Pavyzdžiui, tokios institucijos kaip Kalifornijos ar Mičigano universitetai, turėdami konstitucinę autonomiją, yra tiesiog valstijos vyriausybės atskiros atšakos. Priešingame pakraštyje yra bendruomenės koledžai, kuriuos valdo vietos bendruomenės išrinktos globėjų tarybos. Kai kuriose valstijose gubernatoriaus ir/arba valstijos įstatymų leidžiamojo organo paskirta valdymo taryba prižiūri visas aukštojo mokslo institucijas, nustato jų finansavimo apimtis, atskaitomybės priemones, veikimo būdus, tvirtina naujas akademinės programas. Kitur tokia valstijos agentūra yra tik patariančioji ir beveik neturi tiesioginės valdžios aukštojo mokslo institucijoms. Daugelyje valstijų tokia valstijos agentūra vykdo tarpininko funkcijas – iš vienos pusės įgyvendina valstijos politiką, bet iš kitos pusės saugo instituciją nuo netinkamos ar pernelyg grubios valstijos politikos.

Kai kurie valstybiniai universitetai yra dalis visos valstijos masto multikampusinės sistemos, kurioje tarp kampo ir vyriausybės yra papildomas administracinis sluoksnis. Sistemos administratoriai gali prižiūrėti kampo biudžetą, nustatyti tokias priemones kaip priėmimo taisyklės, koordinuoti akademinės programas, sudaryti sąlygas aiškesniam studijų kreditų pateikimui ir perdavimui tarp valstijos valstybinių koledžų ir universitetų. Kita svarbi funkcija – palaikyti ir ginti aukštojo mokslo institucijas valstijos įstatymų leidžiamajame organe. Kai kuriose valstijose yra daugiau nei viena multikampusinė sistema. Pavyzdžiui, Kalifornijoje yra tokios atskiros sistemos: 1) bendruomenės koledžų, 2) daugiadisciplinių valstybinių koledžų ir universitetų, 3) mokslinių tyrimų universitetų.

Jungtinėse Valstijose niekada nebuvo federalinės švietimo ministerijos, tokios kaip daugelyje kitų šalių. Be vienos svarbesnės išimties: 1862 m. Morill'o žemės suteikimo įstatymo, kuriuo valstybiniais universitetams steigti buvo padovanotos federalinės teritorijos, federalinė vyriausybė neturėjo bent kiek esmingesnio vaidmens aukštajame moksle iki 20 amžiaus vidurio, kai dėl 2-ojo pasaulinio karo iškilo būtinybė įkurti federalinius fondus koledžų ir universitetų moksliniams tyrimams, reikalingų didinti JAV karinį pajėgumą, finansuoti. 1944 metais prezidentas Ruzveltas pasirašė Teisių bilį, kuris garantavo grįžtantiems 2-ojo pasaulinio karo veteranams studijų koledžuose apmokėjimą. Šešiasdešimtųjų metų judėjimai dėl pilietinių teisių privertė JAV vyriausybę padidinti federalinę paramą studentams. Taip atsirado dotacijų ir paskolų programos mažų ir vidutinių pajamų studentams. Nuo to laiko federalinė parama tiek išsiplėtė, kad ji tapo pagrindiniu lėšų šaltiniu tiek moksliniams tyrimams, tiek studentų finansinei paramai.

Universitetų ir koledžų vertinimas, akreditavimas ir atstovavimas

Federalinės vyriausybės teikiamas specialios paskirties finansavimas padidino jos galimybes veikti koledžus ir universitetus kitose srityse. Pavyzdžiui, toje paramoje keliamos įvairios sąlygos – nuo mokytojų rengimo iki lyčių lygybės tarpuniversitetinėse sporto varžybose. Tačiau nors federalinės vyriausybės įtaka auga, jos vaidmuo išlieka apribotas. Ji nesikiša į pagrindinius akademinis sprendimus, kurie yra aukštojo mokslo institucijų, kartais valstijų kompetencijoje.

Dviejų tipų savanoriškos organizacijos veikia kaip tvirtovės prieš pernelyg didelius vyriausybės bandymus kontroliuoti aukštąjį mokslą:

- **Akredituojančios organizacijos**, kurios vykdo kokybės užtikrinimo kontrolę. Šių organizacijų nariai yra koledžai ir universitetai. Jų veikla grindžiama savanoriais, kurie dirba koledžuose ir universitetuose ir kurie sutinka padėti institucijoms vertinti pasitelkiant ekspertus. Akredituojančios organizacijos yra trijų tipų:

- regioninės organizacijos, kurios vertina visos institucijos (valstybinės ir privačios ne pelno aukštojo mokslo institucijos) kokybę;

- nacionalinės organizacijos, kurios kontroliuoja daugelio pelno siekiančių ir neteikiančių išsilavinimo laipsnių institucijų kokybę;

- specializuotos akredituojančios organizacijos, kurios vertina studijų programas atskirose kryptyse, tokiose kaip teisė, medicina, mokytojų rengimas ir pan.

JAV vykdoma akreditacija skiriasi nuo kokybės užtikrinimo būdų, kuriuos naudoja daugelio kitų šalių vyriausybės. Federalinė ir valstijų vyriausybės gali ir įveda savo nustatytus institucijų atskaitomybės reikalavimus, bet dažniausiai palieka akademinės kokybės vertinimą pačioms institucijoms (savianalizę) ir akreditacijos metu vykdomam ekspertiniam vertinimui. Federalinė vyriausybė daugiausiai remiasi oficialiai pripažintomis regioninėmis ir nacionalinėmis akredituojančiomis organizacijomis, kai sprendžia, ar institucijos turi pakankamą akademinės kokybės lygį ir protingą vadovavimą, kad jos būtų įtrauktos į federalines finansinės paramos studentams programas. Kai JAV Švietimo departamentas oficialiai pripažįsta akredituojančią organizaciją, tuo patvirtinama, kad organizacija tinkamai kontroliuoja kokybę srityse, kurias vyriausybė pavedė kontroliuoti tai organizacijai: fiskalinė tvarka ir vadybinė kompetencija, sąžiningas studentų priėmimas ir efektyvi personalo įdarbinimo praktika, studentų sėkmės akivaizdumas.

Akredituojančios organizacijos nustato minimalius standartus, kuriuos institucija turi tenkinti tokiose srityse kaip programos mokymo planas, pedagoginio/mokslinio personalo kvalifikacijos, studentų mokymosi rezultatai, papildomos paslaugos studentams ir finansinė gerovė. Akredituojančios organizacijos nenustato taisyklių, kurios nurodytų, kaip institucijos turėtų elgtis, kad tenkintų nustatytus standartus. Reikia pažymėti, kad akredituojančios organizacijos nereitinguoja vertinamų institucijų viena kitos atžvilgiu, tik nustato, ar tenkina standartus. Akredituojančios organizacijos paprastai vertina institucijas kas 3–5 metus.

- **Atstovaujančiosios (membership) asociacijos**, kurių nariais gali būti ir institucijos, ir individai, atstovauja koledžų ir universitetų interesams federalinėje ir kartais valstijų vyriausybėse. Daug koledžų ir universitetų tarp savo personalo turi darbuotojų, kurie taip pat užsiima panašia veikla. Tačiau dažnai tie darbuotojai užsiima reikalais, kurie susiję su atskiromis institucijomis, pavyzdžiui, valstijos biudžeto skyrimu institucijai ar federalinių mokslinių tyrimų kontraktais su institucija. Atstovaujančiosios organizacijos remia tokias viešąsias priemones, kurios geriausiai tarnauja bendrajam interesui (visam aukštajam mokslui ar kuriam nors dideliame jo segmentui). Vašingtone DC koledžams ir universitetams atstovauja šimtai organizacijų, kurios jungia savo narius į sistemą ir suteikia jiems profesinės plėtros galimybių.

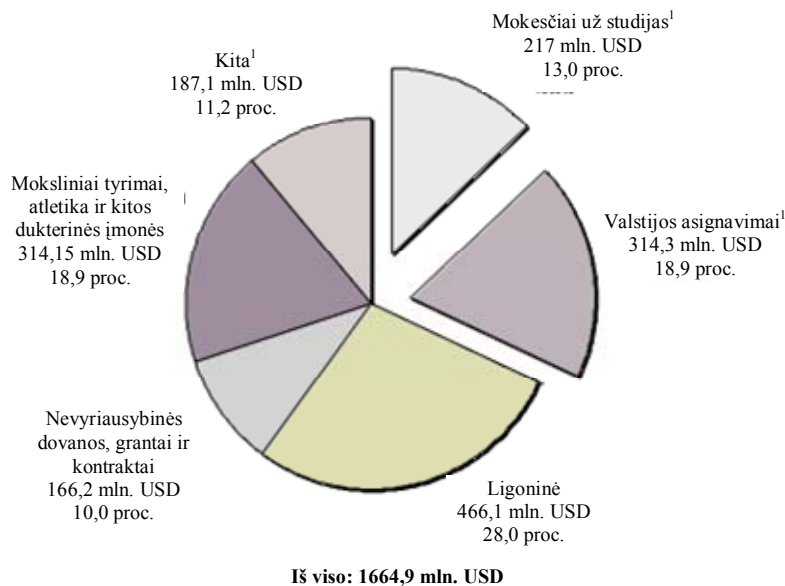
4.4.4. Aukštojo mokslo finansavimas

Nors vyriausybės vaidmuo finansiškai remiant aukštojo mokslo institucijas yra labai svarbus, JAV koledžai ir universitetai turi ir kitų, labai įvairių pajamų šaltinių, kurie atspindi tiek studentų bei tėvų pasirinkimus, tiek kitų subjektų, vartojančių aukštojo mokslo institucijų teikiamus produktus ir paslaugas, pasirinkimus. Pagrindiniai pajamų šaltiniai:

- pajamos iš mokesčių už studijas, kuriuo moka studentai ir jų šeimos, įskaitant ir vyriausybės paramą studentams, kuri naudojama mokėti už studijas;
- federalinės, valstijos ir vietinės vyriausybių asignavimai, dotacijos ir kontraktai;
- privačios dovanos;
- labdaros fondai ir kitos įplaukos iš investicijų;
- pajamos iš pagalbines komercinės veiklos ir paslaugų pardavimų.

Institucijų tipas lemia, kurie iš šių šaltinių yra svarbesni. Pavyzdžiui, 2002 metais vietinės valdžios asignavimai bendruomenės koledžams sudarė 18 proc. visų jų pajamų, tuo tarpu tokie asignavimai privatioms ne pelno institucijoms sudarė tik 1 proc. jų pajamų. Nors pajamų šaltiniai yra įvairūs, du šaltiniai yra ypač svarbūs daugumai institucijų: valstijos asignavimai ir studentų bei jų šeimų mokesčiai už studijas. Šie du šaltiniai kartu su vietinės valdžios asignavimais bendruomenės koledžams yra pagrindinis išlaidų bendroms studijų reikmėms šaltinis. Vienas iš amžinųjų JAV aukštojo mokslo finansavimo klausimų yra, kokią studijų kainos dalį turėtų dengti vyriausybė ir kokią studentai bei jų šeimos.

Pav. 4.20. JAV Kentukio universiteto (*valstybinis universitetas*) 2005–2006 mokslo metų biudžetas¹¹⁶.

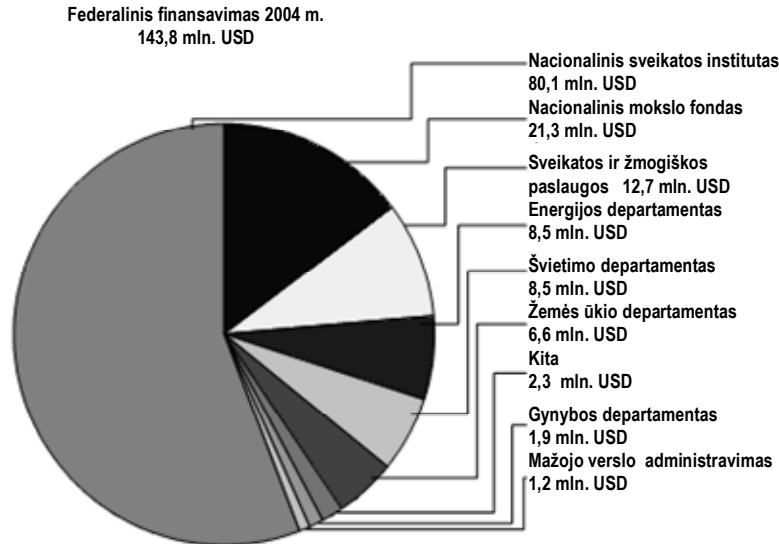
¹¹⁶ University of Kentucky;

http://www.uky.edu/OPBPA/Resources&Reports/05-06_Operating_Budget/05-06%20Intro%20and%20Summary.pdf

¹ Valstijos asignavimai, mokesčiai už studijas ir kita (529,5 mln.USD) yra universiteto lėšos studijoms ir susijusiai veiklai, kurias universitetas leidžia savo nuožiūra (*Undesignated Funds*). Likusios lėšos (1135,3 mln. USD) yra tikslinės paskirties (*Designated Funds*).

Pav. 4.21. Kentukio universiteto lėšos, gautos iš federalinių fondų dotacijų ir kontraktų pavidalu moksliniams tyrimams.

Tradiciskai valstijos asignavimai sudaro pagrindinę valstybinių institucijų pajamų dalį. Daugelyje valstijų aukštasis mokslas yra trečias valstijos biudžete – po sveikatos apsaugos ir pradinio/vidurinio švietimo. Paprastai geresniais ekonominiais laikais valstijos didina asignavimus koledžams ir universitetams, kartu pareikalaudamos mažinti mokesčių už studijas. Kai ekonominė padėtis pablogėja ir valstijos mokesčių pajamos sumažėja, valstijos mažina asignavimus ir tikisi, kad institucijos padengs skirtumą didindamos mokesčių už studijas.

4.20. paveiksle pateikta JAV valstybinio Kentukio universiteto vienerių mokslo metų biudžeto sandara. Tai tipiškas JAV valstybinis universitetas, kuriame studijuoja 27 tūkstančiai studentų ir kurio 2005–2006 mokslo metų metinis biudžetas buvo 1664,9 milijonai USD. Palyginkime šio universiteto biudžeto struktūrą su visų Lietuvos valstybinių universitetų bendro biudžeto struktūros duomenimis iš 1.2. lentelės (vieno Kentukio universiteto, kuriame studijuoja 27 tūkstančiai studentų, metinis biudžetas yra tris kartus didesnis nei visų Lietuvos universitetų biudžetas, skaičiuojant pagal perkamosios galios paritetą). Lietuvos valstybiniuose universitetuose studentų mokesčiai už mokslą sudaro 16,4 proc. viso biudžeto, Kentukio universitete – 13 proc. Lėšos iš JAV biudžeto (federalinis finansavimas, 4.21. pav., ir valstijos asignavimai, 20 pav.) sudaro 458,1 mln. viso Kentukio universiteto biudžeto (27,5 proc.). Lietuvos atveju šis procentas lygus 67,6 proc. JAV universitetų biudžetų didelę dalį sudaro lėšos, gautos moksliniams projektams vykdyti. Nors Lietuvos statistika kaip išlaidas MTEP pateikia nemažus skaičius, tačiau tokius JAV ir Lietuvos universitetų skaičius galima lyginti tik atlikus dideles korekcijas. Taip yra dėl to, kad kaip išlaidos MTEP Lietuvoje yra skaičiuojamas trečdalis universitetų dėstytojų darbo užmokesčio. Tai įprastinė EBPO rekomenduojama praktika, tačiau JAV universitetuose personalas negali gauti papildomo atlyginimo iš mokslinių projektų, kuriuos finansuoja federalinis ar valstijos biudžetas. Atlikus šias ir kai kurias kitas

korekcijas išryškėja, kad Lietuvos universitetų pajamos už mokslinių projektų vykdymą yra labai mažas lyginant su JAV universitetais (žr. 4.20. ir 4.21. pav.). Tai akivaizdžiai rodo, kad Lietuvos universitetai pagal savo finansavimo struktūrą yra daugiau iš biudžeto išlaikomos paprastos mokymo įstaigos (ne universitetai), kurias jų statusas iš tikrųjų įpareigoja teikti visuomenei žymiai platesnį paslaugų rinkinį (naujos idėjos, naujos technologijos, sveikatos apsaugos paslaugos, leidybinė veikla, mokslu grindžiamų įmonių kūrimas ir pan.). JAV universitetų pajamos, gaunamos už tokią veiklą, beveik visada viršija pajamas, kurias sudaro biudžeto asignavimai ir studentų mokesčiai už studijas. Studentų dalyvavimas šių paslaugų kūrime yra esminė jų universitetinių studijų dalis, ir tai yra pagrindinis universitetinių studijų bruožas. Verta pažymėti, kad net brangiausiuose ir prestižiškiausiuose JAV universitetuose – Harvardo Stanfordo ir universitetuose – studentų mokesčiai už studijas neviršija 16–19 proc. viso universiteto biudžeto.

Nėra nustatytų federalinių ar valstijų taisyklių dėl mokesčio dydžio, bet per ilgesnį laiką rinkos sąlygomis susiklostę mokesčiai už studijas skirtinguose tos pačios valstijos valstybiniuose universitetuose praktiškai nesiskiria (pvz., 4.18. lentelė). Panašios kainos ir kitose JAV valstijose. Didesnėmis kainomis išsiskiria JAV mastu stipriausi valstybiniai universitetai – Pensilvanijos valstybinis universitetas, Mičigano universitetas (Ann Arbor), Ilinojaus universitetas (Urbana-Champaign), Minesotos universitetas, Ohajo universitetas, kuriuose naujai priimtiems studentams iš valstijos mokestis už studijas yra nuo 11,5 iki 8 tūkst. USD.

Lentelė 4.18. Mokestis už studijas valstybiniuose Kentukio universitetuose 2005–2006 mokslo metais¹¹⁷.

Universitetas	Mokestis už studijas naujai priimtiems studentams, USD	
	Valstijos gyventojui	Ne valstijos gyventojui
University of Kentucky	5896	12884
University of Louisville	5532	15092
Western Kentucky University	5316	12732
Morehead State University ¹	4428	11480
Murray State University ¹	4428	12036
Eastern Kentucky University ¹	4660	13070

¹ Universitetuose nėra doktorantūros, todėl mokestis valstijos gyventojui šiek tiek mažesnis

Mokestis už studijas yra vienodas visose studijų kryptyse, išskyrus didesnę paklausą turinčias studijas – teisę, mediciną, farmaciją. Čia reikia pažymėti, kad didesnę mokestį lemia ne reali šių studijų savikaina, bet jų paklausa. Mokestis už studijas taip pat yra šiek tiek didesnis aukštesnėse studijų pakopose – magistrantūroje ir doktorantūroje.

4.4.5. Universitetų vidinis valdymas

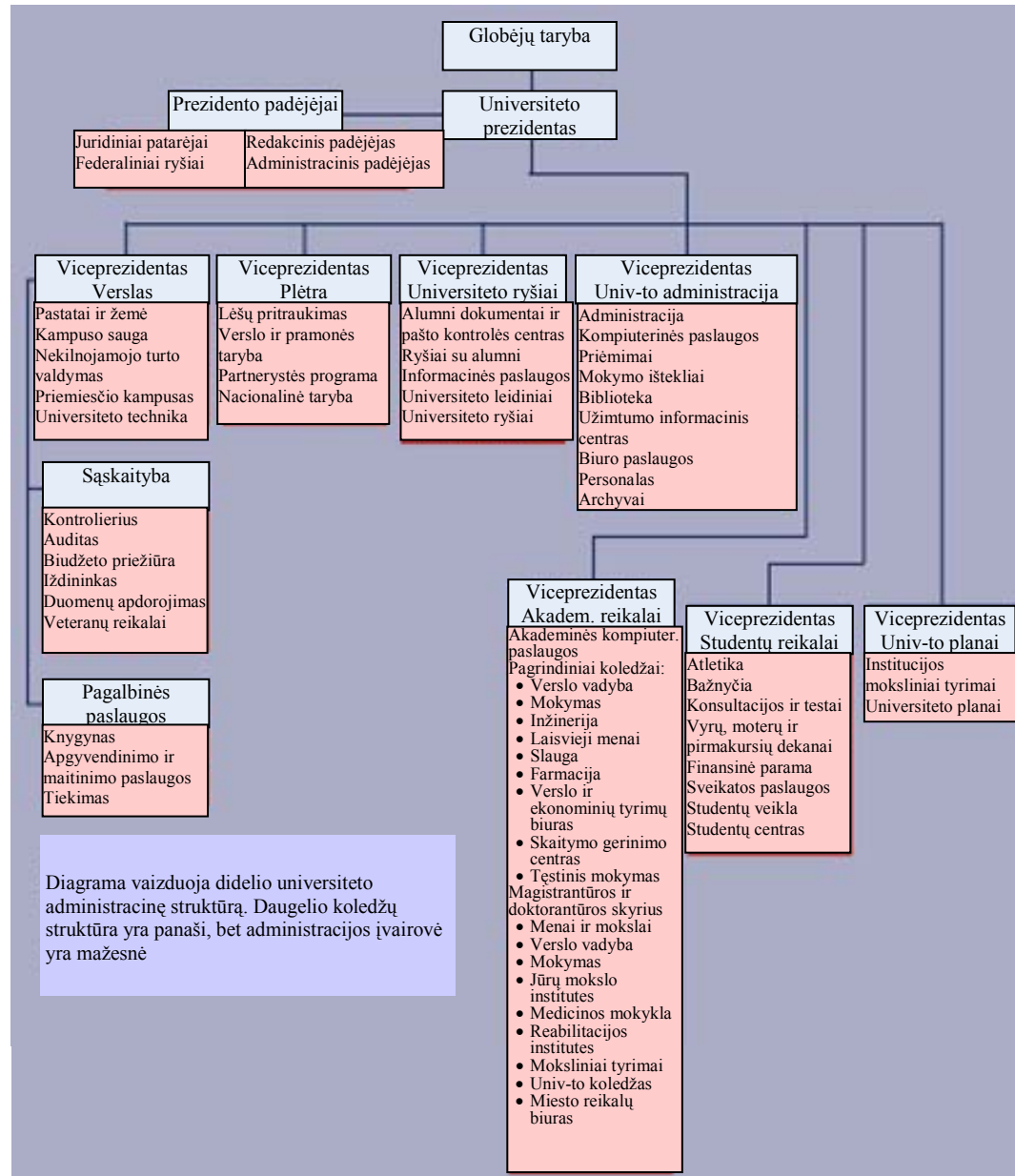
4.22. paveiksle pavaizduota tipinė JAV universiteto struktūra. Koledžai paprastai apima skirtingas studijų kryptis. Lietuvoje studijų kryptys dažniausiai suformuojamas atskiras fakultetas, kuris JAV universiteto struktūroje atitinka smulkiausią padalinį – departamentą (katedrą). Tai leidžia efektyviai ir racionaliai organizuoti bendrąjį universitetinį išsilavinimą skirtingų kryptių studentams

¹¹⁷ <http://www.50states.com/college/kentucky.htm>

(žr. 4.4.2 skyrių), nėra problemų, kurių turi Lietuvos universitetai, organizuojant tarpdisciplinines studijų programas ar sudarant studijų programos personalą iš įvairių mokslo krypčių profesionalų.

JAV universitetų aukščiausioji valdymo institucija yra įvairiai vadinama – globėjų taryba (valstybiniai universitetai), stebėtojų taryba (kai kurie privatūs universitetai), bet jos visos yra sudarytos iš išorinių narių. Universiteto rektorius (prezidentas), paskirtas tokios institucijos, turi kur kas didesnes efektyvaus vadovavimo galimybes, nei išrinktas pavaldinių. Globėjų tarybos vaidmuo užtikrinant universiteto efektyvumą yra didžiulis, todėl labai didelis dėmesys skiriamas tinkamų išorinių narių paieškai ir atrankai.

Pav. 4.22. JAV universiteto tipinė struktūra¹¹⁸.

JAV socialinių partnerių atrankos į aukštųjų mokyklų tarybas modelis yra skaidriausias. Jis aiškesnis nei, pvz., Jungtinės Karalystės ar Airijos. Valstijos gubernatorių skiria globėjus (socialinius partnerius) į tarybą. Suvokiant šio dalyko svarbą, gausėja valstijų, kuriose globėjų paieška ir atranka priskiriama specialiam komitetui (komisijai), veikiančiam prie gubernatoriaus įstaigos. Kaip tai

¹¹⁸ P.D.Eckel and J.E.King, An Overview of Higher Education in the United States: Diversity, Access and Marketplace, American Council on Education, Washington, 2004;
<http://www.uv.mx/departamentalizacion/lecturas/Ed%20superior/situacion%20actual%20de%20la%20educacion%20superior%20a%20nivel%20internacional/Lectura%201.%20An%20Overview%20of%20Higher%20Education%20in%20the%20United%20States.pdf>;

konkrečiai daroma Jungtinėse valstijose, iliustruoja toliau pateikiamas teksto „*Piliečių atranka pagal gebėjimus jų skyrimui gubernatoriaus nutarimu valstybinių universitetų ir koledžų globėjais (Merit Screening of Citizens for Gubernatorial Appointment to Public College and University Trusteeship)*“ vertimas iš leidinio¹¹⁹, kuri leidžia Universitetų ir koledžų valdymo tarybų asociacija (angliškas trumpinys – AGB).

Santrauka (Piliečių atranka pagal gebėjimus jų skyrimui gubernatoriaus nutarim valstybinių universitetų ir koledžų globėjais)

Šis leidinys argumentuoja reikalingumą paieškos ir atrankos komitetų, padedančių valstijos gubernatoriui paskirti globėjus (socialinius partnerius) valstybiniam koledžams ir universitetams. Siūlomos idėjos, kurios gali būti pritaikytos valstijų vyriausybių ir valstybinio aukštojo mokslo sistemų įvairialypėms tradicijoms ir kultūroms. Taip pat pateikiamos tiek valstybinių aukštųjų mokyklų tarybų ir atskirų globėjų pareigų, tiek kvalifikacijų, kuriomis turi pasižymėti iškilūs kandidatai, paaiškinamieji sąrašai.

Daugelyje valstijų gubernatoriai turi atsakomybę ir privilegiją skirti asmenis į įvairias tarybas ir komisijas. Tačiau spaudimas iš rinkimų kampanijos donorų ir specialių interesų grupių pusės kartais sukompromituoja pastangas nustatyti piliečius, labiausiai vertus ir patyrusius tapti globėjais aukštojo mokslo tarybose. Visų gubernatoriaus paskyrimų kokybė, žinoma, yra svarbi, tačiau koledžų ir universitetų globa turi tokias ilgalaikes ir logiškas pasekmes piliečių ir valstybės ekonominiams, socialiniams ir kultūriniais poreikiams, kad globėjų paieškos ir atrankos pagal pasiekimus ir nuopelnus institucionalizavimas tapo gera ir tinkamu laiku atsiradusia tvarka.

Joks atrankos procesas nėra tobulas. Šis kruopštus procesas siunčia žinią visuomenei ir tiems, kurie yra aptariami kaip galimi globėjai, kad piliečių tarybų darbas yra svarbus ir turi logiškų pasekmių visuomenės gerovei, gyvenimo kokybei valstybėje ir ekonominei plėtrai. Nuodugnus ir skaidrus procesas taip pat leidžia visuomenei ir žiniasklaidai žinoti, kad išrinktieji politiniai lyderiai yra nusiteikę praktikuoti veiksmingą valdymą.

1 priedas. Aukštojo mokslo institucijos (universiteto ar koledžos) tarybos funkcijos

Teisės aktai, kurie nustato valstybinės ir jų valdymo organų sistemos funkcijas, paprastai neatspindi šiuolaikių lūkesčių ir kartais painioja administravimą ir valdymo funkcijas. Įstatymai, kurie jau dešimtmečius yra knygoje, turėtų būti peržiūrėti ir, jei būtina, išgryninti bei išplėsti. Gera patirtis įtraukti šiuolaiki „darbo aprašymą“ į tarybos darbą reglamentuojančius poįstatyminius aktus, taisykles (žinoma, neprieštaraujant galiojantiems įstatymams), kurie išaiškina tarybos funkcijas ir padeda sumažinti painiavą bei dviprasmiškumą. Toliau pateikiamas bendrai priimtinių funkcijų sąrašas, kuris gali būti adaptuotas, kad tiktų konkrečiai institucinei ar daugiakampusinei sąrangai. Sąrašas taip pat gali būti naudojamas kaip pagalba parenkant ir pritraukiant perspektyvius kandidatus į tarybos narius.

- Po konsultacijų su atitinkamais vidiniais bei išoriniais skyriais ir agentūromis patvirtinti (nustatyti, iš naujo patvirtinti ar pakeisti) institucijos misijos formuluotė.
- Skirti vyriausiąjį administratorių (rektorį, prezidentą, kanclerį ar vykdančiąjį direktorių), teikti jam paramą, vertinti jo veiklą ir, jei būtina, atšaukti jį.

¹¹⁹ Association of Governing Boards of Universities and Colleges (AGB) : Merit Screening of Citizens for Gubernatorial Appointment to Public College and University Trusteeship. State Policy Brief, No. 1 September 2003.
<http://www.agb.org/user-assets/documents/center/pages/merit.pdf>

- Tvirtinti ir periodiškai vertinti visų pagrindinių institucijos veiklos kryptių tinkamumą ir pasekmes. Tai taip pat apima sprendimus dėl pagrindinių akademinių programų ir akademinių paslaugų papildymo ar nutraukimo, derinant tai su institucijos misija ir finansiniais pajėgumais.
- Užtikrinti, kad administracija ir akademinis personalas periodiškai vykdytų gerą planavimą, dalyvauti šiame procese, vertinti rezultatų kokybę, tvirtinti galutinius planus ir kontroliuoti pažangą tikslų atžvilgiu.
- Vykdyti finansų priežiūros funkcijas tvirtinant ir kontroliuojant metinį biudžetą, saugant institucijos finansinius ir kapitalo aktyvus, užtikrinant visų ribotų ir neribotų fondų atsakingą ir apdairų naudojimą ir užtikrinant kompetentingą bei išsamų kasmetinio audito procesą.
- Užtikrinti atskaitomybę visų piliečių, kurie remia instituciją ir nuo jos priklauso, vardu. Kontroliuodama institucijos veiklą, Taryba padeda užtikrinti, kad institucija turėtų plačią autonomiją, glaudų ryšį su vyriausybe, greitai reaguotų į šališką politiką ir kitaip pateisintų visuomenės jai suteiktą didelį pasitikėjimo kreditą.
- Užtikrinti adekvačius išteklius ir jų efektyvų administravimą. Tai apima ir gerą kolektyvinį asmeninės filantropijos (proporcingai asmeninėms galimybėms) pavyzdį, ir kitaip ginant institucijos poreikius derybose su vyriausybe; Taryba taip pat turėtų padėti fondui, kuriuo remiasi institucija, jam dirbant institucijos naudai.
- Aiškinti apie instituciją visuomenei – tai prisideda prie jos tikslų įgyvendinimo – ir ginti instituciją nuo netinkamo kišimosi. Ir atvirkščiai, Taryba taip pat padeda institucijos akademinėi bendruomenei ir administracijai išsiaiškinti visuomenės poreikius ir lūkesčius. Taryba tarnauja ir kaip buferis, ir kaip tiltas.
- Užtikrinti pavyzdingą tarybos reputaciją jai vykdant savo įsipareigojimus. Laikydamosi tvarkos savo viduje, Taryba prisideda prie institucijos reputacijos ir autoriteto visuomenėje ir valstybėje.
- Užtikrinti, kad institucija gerai pilietiškai tarnautų ryšiuose su kitomis socialinėmis, švietimo ir verslo organizacijomis per tinkamus bendradarbiavimus ir partnerystes.
- Periodiškai vertinti tarybos veiklą, tam naudojant tinkamas procedūras, kurios padeda užtikrinti objektyvumą ir veiksmų planus, sudarytus atsižvelgiant į vertinimo rezultatus.

2 priedas. Atskirų globėjų įsipareigojimai

Visos aukštojo mokslo tarybos turėtų nusistatyti savo elgesio standartus, kad išsiaiškintų jų narių tarpusavio lūkesčius. Panašiai komitetai, įgalioti ieškoti ir atrinkti kandidatus, turi sutarti dėl globėjo darbo bendro aprašymo turinio. Tai padeda komitetui identifikuoti kvalifikacijas, kurių ieškoma iškiliuose kandidatuose. Tai taip pat padeda kandidatams suprasti globėjo įsipareigojimus. Tolimesnis sąrašas gali būti adaptuotas ir išplėstas, bet jis gali būti atspirties taškas skelbiant viešą kvietimą.

- Turėti laiko bei energijos, būtinus patikimai globai, ir kruopščiai pasirengti bei dalyvauti tarybos susitikimuose. Valstybėje iš globėjų tikimasi, kad jie savo pareigoms vykdyti gali skirti apytikriai ..... valandų per metus (arba ekvivalentiškai ..... dienų).
- Tikėti institucijos misija ir atsakomybe tarnauti įvairialypei visuomenei, kuri teikia paramą institucijai ir kartu nuo jos priklauso.
- Laiku kelti svarbius klausimus vadovybei ir tarybos kolegoms, vykstant komiteto ir tarybos susitikimams.
- Kalbėti atvirai, bet kartu būti pasirengusiam paremti tarybos daugumos patvirtintus sprendimus ir priemones, net jei globėjas nebalsavo už juos. Tik kolektyvinė taryba turi teisėtą

valdžią, atskiri globėjai jos neturi. Nors globėjams išreiškiama pagarba ir retkarčiais padėkos už jų savanorišką ir filantropišką tarnystę, tačiau tai nesuteikia jiems specialių prerogatyvų.

- Prisiminti, kad tik tarybos pirmininkas kalba tarybos vardu ir kad kontraversiški klausimai ar tarybos sprendimai yra teikiami žiniasklaidai paprastai tokiu atveju, jei tokia atsakomybė nariui yra deleguota. Panašiai pagrindinis administratorius kalba visos institucijos vardu. Atskiri globėjai neturėtų kalbėti tarybos ar institucijos vardu.

- Vengti asmeninių klausimų kėlimo ar reikštis kaip bet kokių vidinių ar išorinių sluoksnių, atskirų interesų grupių ar atskirų institucijos dalių atstovui. Visi globėjai yra atsakingi už savo geriausio vertinimo ir supratimo naudojimą institucijos kaip visumos interesams. Globėjai atskirais klausimais nėra efektyvūs partneriai.

- Remti vyriausiąjį administratorių ir tuo pačiu metu, būnant aktyviu, išvalgiu, energingu ir tiriančiu globėju, demonstruoti kritišką vertinimą. Tarybos nariai turi gebėti skirti administravimo ir valdymo dalykus.

- Nedelsiant perduoti bet kokius didesnius susirūpinimus ar nusiskundimus vyriausiajam administratoriui. Globėjai turi prisiminti tokių dalykų tvarkymo protokolus ir procedūras (paprastai žemiausiame tinkamame administracijos lygmenyje). Esminiai klausimai, kurie gali turėti poveikį vyriausiajam administratoriui, turi būti teikiami tarybos pirmininko dėmesiui.

- Gerbti kitų nuomones ir susilaikyti nuo jų ar jų pažiūrų viešos kritikos. Tuo pačiu metu prisidėti prie pasitikėjimo aplinkos tarp tarybos narių formavimo ir prie tvarkos taryboje išlaikymo.

- Vengti bet kokios, net numanomos interesų konflikto su savo finansiniais, asmeniniais ir šeimos interesais galimybės. Globėjai turėtų iškart informuoti tarybos pirmininką ir vyriausiąjį administratorių apie bet kurią tokią galimybę.

- Ginti institucijos ir tarybos autonomiją ir, dirbant kartu su kitais globėjais, vienodai užtikrinti tiek institucijos atskaitomybę, tiek ginti ją nuo išorės išpuolių.

3 priedas. Kvalifikacijos, kuriomis privalo pasižymėti kandidatai į globėjus

Būti globėju yra vienas iš didžiausių mūsų visuomenės pašaukimų. Tokia tarnystė liudija pasiekimus, laimėjimus, įtaką, sėkmę, nesavanaudiškumą, prestižą ir daugelį kitų dalykų, kuriuos mes vertiname mūsų kultūroje. Nors daugelis piliečių galvoja, kad jie norėtų tarnauti universiteto taryboje, tačiau ši tarnystė nėra – ir negali būti – skirta kiekvienam. Milžiniški išpareigojimai lydi kiekvieną paskyrimą. Valstybinio universiteto dydis ir sudėtingumas reikalauja, kad tik labiausiai gebantys, atsidavę, nusipelnę ir patyrę piliečiai būtų aptariami kaip galimi globėjai. Geriausi individai negali būti randami bet kaip. Kandidatai turi pasižymėti esminėmis ir specifinėmis kvalifikacijomis. Tarp tų kvalifikacijų yra tokios kaip toliau pateikiamos (jos išdėstytos ne pagal kažkokią ypatingą tvarką).

Paieškos ir atrankos komitetai turėtų ieškoti vyrų ir moterų, apie kuriuos žinoma, kad jie turi:

- darbo su didelėmis ir sudėtingomis organizacijomis patirtį ir supratimą, kaip interpretuoti tokių organizacijų finansinę padėtį;

- gebėjimą atpažinti kartais dviprasmišką skirtumą tarp administravimo ir valdymo;

- aukštojo mokslo reikaluose pademonstruotą konkretų interesą, kuris rodytų gilų supratimą apie aukštojo mokslo vietą mūsų įvairialypėje visuomenėje, ypač galimą ryšį su institucija, kurioje jiems gali būti suteikta privilegija tarnauti;

- intelektą, išmintį, pažiūrų platumą ir jau anksčiau pademonstruotą gebėjimą priimti nešališkus sprendimus;

- smalsų protą ir gebėjimą artikuliuoti ir glaustai kalbėti;

- gebėjimą veikti kolegų grupėje kaip komandos nariui; savybė būti tiek geru sekėju, tiek lyderiu;
- pademonstruoti laimėjimų savo gyvenime, karjeroje ar profesijoje;
- pademonstruoti supratimą apie palaikymo ir filantropijos svarbą užtikrinant institucijos gyvybingumą, jautrumą ir pažangą atsiliepiant į privačius ir viešus poreikius;
- laiko ir energijos, kurių reikia būnant sąžiningu ir dėmesingu tarybos nariu;
- norą ir pasirengimą užkirsti kelią šališkiems politiniams veiksams, kurie daro žalą institucijos ir tarybos kaip iš pamatų nešališkų organizacijų reputacijai;
- gebėjimą nuolatos išlaikyti visą institucijos perspektyvą savo ir tarybos darbe su lojalumu ar atsidavimu niekam kitam kaip plačiai viešajai gerovei.

4.4.6. Valstybinių mokslinių tyrimų institutų, centrų, laboratorijų vidinis valdymas

Federalinės vyriausybės lygmenyje apie 30 agentūrų turi mokslinių tyrimų biudžetą, kurį skirsto įvairiai – agentūroms priklausantiems institutams ir centrams, universitetų tyrėjų grupėms, privatioms mokslinių tyrimų institucijoms ir pan. Stambiausios agentūros¹²⁰:

- Nacionalinis sveikatos institutas (NIH), kurio biudžetas 2003 metais buvo 27,3 milijardai USD. Šis biudžetas paskirstomas 25 institutams, priklausantiems NIH, ir kitoms institucijoms konkursiniu būdu. Tokiu būdu NIH teikia paramą 50 tūkstančių mokslininkų, esančių 2 tūkstančiuose JAV institucijų;
- Nacionalinis aeronautikos ir erdvės fondas (NASA), kurio biudžetas 2003 metais buvo 8,8 milijardai, finansuoja mokslinius tyrimus trijose pagrindinėse srityse: erdvės mokslai, žemės mokslai ir biologiniai/fiziniai mokslai;
- Nacionalinis mokslo fondas (NSF), kurio biudžetas 2003 metais buvo 5 milijardai USD, neturi savų institutų ar laboratorijų. Fondo skiriamos lėšos sudaro ketvirtadalį federalinio finansavimo, skiriamo fundamentiniams tyrimams, vykdomiems aukštojo mokslo institucijose;
- Energijos departamentas (DOE), kurio biudžetas moksliniams tyrimams 2003 metais buvo 3,3 milijardai USD, yra pagrindinis mokslinių tyrimų fizinių mokslų srityje finansuotojas. DOE programos koncentruojasi ties energija, nacionaliniu branduoliniu saugumu ir aplinkos kokybe;
- Gynybos departamentas (DOD), kurio mokslinių tyrimų biudžetas 2003 metais buvo 5 milijardai USD;
- Kitos agentūros, turėjusios didesnę mokslinių tyrimų biudžetą 2003 metais: Žemės ūkio departamentas (1,9 milijardo USD), Vidaus reikalų departamentas (904 milijonai USD), Komercijos departamentas (861 milijonas USD) ir t. t.

JAV valstybiniai mokslinių tyrimų institutai, centrai, laboratorijos, valdomos kaip korporacijos. Niekur nenaudojamas vidinio valdymo modelis, pagal kurį vadovus iš savų ar kitaip išsirenka personalas. Toliau pateikiamas vienos laboratorijos vidinio valdymo pavyzdys.

¹²⁰ Steering and Funding of Research Institutions - Country Report: United States, OECD, 2003;
<http://www.oecd.org/dataoecd/24/33/2507966.pdf>

Argono nacionalinė laboratorija¹²¹ (*Argonne National Laboratory*), priklausanti Energijos departamentui¹²², kuriam iš viso pavaldūs 17 nacionalinių centrų ir laboratorijų. Argono laboratorijoje yra 2900 darbuotojų, iš kurių apie 1000 yra mokslininkai ir inžinieriai.

Argono misija: kaip DOE laboratorijų sistemos nariui tarnauti JAV Energijos departamentui ir nacionaliniam saugumui dirbant žinojimo priešakyje, kuriant ir naudojant naują mokslinės paskirties infrastruktūrą, teikiant inovatyvius ir efektyvius būdus bei sprendimus, reikalingus pasitinkant energijos, aplinkos ir saugumo iššūkius nacionalinei ir globaliai gerovei.

Argono valdymas. Aukščiausia valdymo institucija – Valdytojų taryba (31 narys), kurios nariai yra iš Čikagos universiteto akademinio personalo ir Čikagos universiteto administratorių bei globėjų, iš kitų universitetų ir iš pramonės. Argono direktorius yra tarybos narys *ex-officio*. Tarybą skiria DOE.

DOE įpareigojo kompaniją UChicago Argonne, LLC, kuri sudaryta iš Čikagos universiteto darbuotojų, kuriems vadovauja universiteto viceprezidentas mokslo bei Argono nacionalinės laboratorijos reikalams ir prorektorius mokslo reikalams, būti Argono nacionalinės laboratorijos kolektyviniu operatoriumi – prižiūrėti, kad Argono darbuotojams būtų teikiama parama nuo pirminių paraiškų iki apdovanojimų, skatinti tarpdisciplininį, tarpkyrinį ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą, skirti pradines ir tolimesnes lėšas, prižiūrėti universiteto mokslinę infrastruktūrą, užtikrinti atsakingą mokslinių tyrimų vykdymą, padėti universiteto tyrėjams efektyviai skleisti žinojimą per publikacijas ir technologijų perdavimą.

Argono direktoratą sudaro aukščiausi vadovai: Argono direktorius, du direktoriaus pavaduotojai ir vyriausiasis mokslininkas. 4 asocijuoti direktoriai yra Argono nacionalinės laboratorijos 4 atskirų laboratorijos skyrių grupių vadovai. Jie tiesiogiai pavaldūs Argono direktoratui.

---

¹²¹ Argonne National Laboratory; <http://www.anl.gov/Administration/index.html>

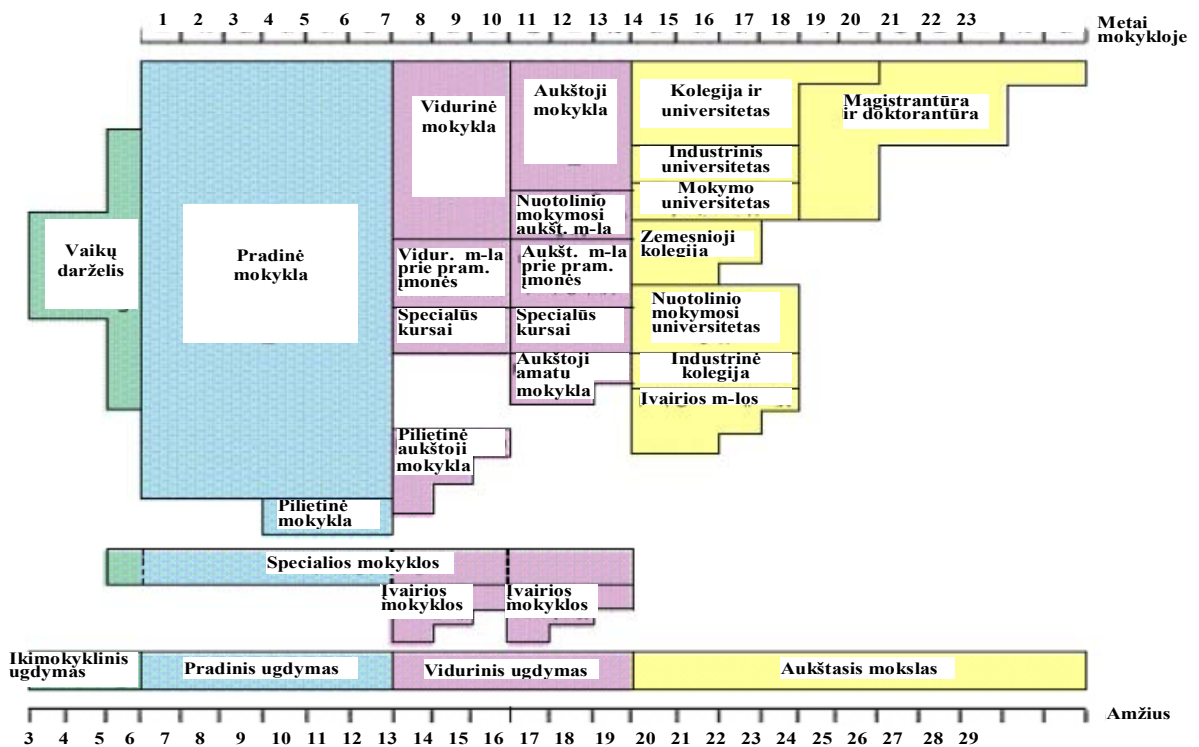
¹²² http://www.science.doe.gov/National_Laboratories/index.htm

4.5. Priedas 5. Pietų Korėjos mokslo ir studijų sistema

4.5.1. Įvadas

Pietų Korėjos mokslo ir studijų sistema vystėsi ir labai keitėsi kartu su šalies ekonominiu augimu. Per 50 metų, perimdama išsivysčiusių Vakarų šalių studijų, mokslo, technologijų ir inovacijų sistemų patirtį, tiek šalies visuomenė, tiek vyriausybė teoriškai ir praktiškai įsitikino, kad Korėjos ekonomikos pasaulinį konkurencingumą lemia švietimas ir mokslas, technologijos bei inovacijos. Siekdama ir toliau didinti šalies konkurencingumą, Pietų Korėja ir toliau keičia, reformuoja savo mokslo ir studijų sistemą. Šiuo požiūriu Pietų Korėja yra didelė laboratorija, kurioje išbandomi įvairiausių šalių mokslo ir studijų sistemų atskiri aspektai, pirmiausiai, JAV, taip pat ir Jungtinės Karalystės, Vokietijos, kitų šalių.¹²³

Pav. 4.23. Pietų Korėjos švietimo sistemos struktūra (pilietinė mokykla – pradinio švietimo institucija asmenims, kurie praleido galimybę įgyti pradinį išsilavinimą ir viršijo amžiaus ribą, nustatytą stojant į pradinę mokyklą; pilietinė aukštoji mokykla – neformali ir profesinio lavinimo institucija, teikianti 1–3 metų trukmės programas asmenims, baigusiems pradinę arba pilietinę mokyklą).

¹²³ Deok Soon Yim, Korea's National Innovation System and the Science and Technology Policy, 2005; http://www.unesco.org/science/psd/thm_innov/forums/korea.pdf

Pietų Korėjos švietimo sistemos struktūra parodyta 4.23. paveiksle. Vyriausybės institucijos atsakingos už švietimą:

- Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerija,
- Nacionalinis žmonių išteklių plėtros komitetas,
- Patariančios švietimo politikos tarybos.

Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerija:

- Atsakinga už visą švietimo sistemos (pradinis ir vidurinis švietimas, aukštasis mokslas ir visą gyvenimą besitęsiantis mokymasis) valstybinį reguliavimą;

- Ministerijai vadovauja ministro pirmininko pavaduotojas, ministerija turi superministerijos statusą ir jos kompetencijos sferoje yra žmonių išteklių plėtros koordinavimas šalies mastu.

Iki 2001 metų ministerija vadinosi Švietimo ministerija. 2001 metais ministerijos funkcijos buvo išplėtos, kadangi tuometinė šalies vyriausybė švietimą ir žmonių išteklių plėtrą oficialiai įvardijo kaip aukščiausią prioritetą, o pati ministerija įgijo naują pavadinimą – Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerija. Po reformos ministerija tapo atsakinga už visą žmonių išteklių plėtros sritį, o švietimo ministras taip pat yra skiriamas ir vicepremjėru. Kaip ir kitus ministrus, Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerijos ministrą skiria prezidentas. Paprastai ministras parenkamas iš kandidatų, kurie yra iš akademinės sferos.

Nacionalinis žmonių išteklių plėtros komitetas:

- Sudaro 14 ministrų (subkabineto susitikimas),
- Kontroliuoja ir vertina žmonių išteklių plėtros strategijos įgyvendinimą.

Patariančios švietimo politikos tarybos:

- Ministerijos švietimo politikos taryba,
- Švietimo inovacijų taryba – prezidento komisija.

4.5.2. Aukštųjų mokyklų tipai ir jų funkcijos

Pietų Korėjos aukštojo mokslo sektorius skirstomas į tokius segmentus¹²⁴:

- universitetai,
- industriniai (technologijos) universitetai ir industrinės (technikos) kolegijos,
- žemesniosios kolegijos,
- nuotolinio mokymosi universitetas,
- kompiuterijos kolegijos ir universitetai.

4.19. lentelėje nurodytos aukštojo mokslo sektoriuje teikiamos kvalifikacijos.

¹²⁴ Pietų Korėjos Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerija: Higher Education Reform in South Korea - Policy Responses to a Changing World' July 5, 2005;
http://english.moe.go.kr/main.jsp?idx=030201&brd_no=52&cp=3&pageSize=10&srchSel=&srchVal=&brd_mainno=264&mode=v

Lentelė 4.19.. Aukštojo mokslo teikiamų kvalifikacijų struktūra.

Aukštosios mokyklos tipas	Akademinės kvalifikacijos	Profesinės kvalifikacijos
Žemesnioji kolegija	▪ Asociato (Associate) laipsnis	▪ Pramonės (Industrial) inžinierius
Universitetas	▪ Bakalauro laipsnis	▪ Inžinierius ▪ Amatų meistras (Master Craftsman)
Magistrantūra ir doktorantūra	▪ Magistro laipsnis ▪ Daktaro laipsnis	▪ Profesijos (Professional) Inžinierius

4.20. lentelėje pateikti detalizuoti aukštųjų mokyklų ir studentų skaičiai.

Lentelė 4.20. Pietų Korėjos aukštųjų mokyklų ir studentų (tūkstančiai) skaičiai (2004 m.)¹²⁵

Klasifikacija	Iš viso		Aukštųjų mokyklų ir studentų skaičius						
	m-lų	st-tų	Nacionalinės		Valstybinės		Privačios		
			m-lų	st-tų	m-lų	st-tų	m-lų	st-tų	
Žemesniųjų kolegijų programos	Iš viso	160	963,5	7	14,2	9	24,6	144	924,7
	Žemesniosios kolegijos	159	963,1	7	14,2	9	24,6	143	924,3
	Įvairios kolegijos	1	0,4	-	-	-	-	1	0,4
Universitetinės pirmosios pakopos programos	Iš viso	198	2351	44	843,4	2	20,4	152	1487,3
	Universitetas	163	1771,7	24	366,9	2	20,4	137	1384,4
	Švietimo (pedagoginis) universitetas	11	23,3	11	23,3	-	-	-	-
	Industrinis universitetas	19	187	8	86	-	-	11	101,1
	Industrinė (technikos) kolegija	1	0,2	-	-	-	-	1	0,2
	Nuotolinio ir neakivaizdinio mokymosi universitetas	1	367,3	1	367,3	-	-	-	-
	Įvairios mokyklos	3	1,5	-	-	-	-	3	-
Magistrantūros ir doktorantūros programos	Iš viso	18(927)	262,9	(151)	77,2	(13)	3,3	18(763)	182,3
	Nepriklausomos magistrantūros ir doktorantūros mokyklos	18	2,5	-	-	-	-	18	2,5
	Magistrantūros ir doktorantūros mokyklos	(927) ¹	260,4	(151)	77,2	(13)	3,3	(763)	179,8

¹²⁵ Korean Educational Development Institute: Educational Statistics System; <http://eng.kedi.re.kr/>

Visos programos	Visos aukštosios mokyklos	376(927)	3577,4	51(151)	934,8	11(13)	48.3	314(763)	2594,3
-----------------	---------------------------	----------	--------	---------	-------	--------	------	----------	--------

¹ Skliausteliuose pateikti magistrantūros ir doktorantūros mokyklų, esančių universitetų sudėtyje, skaičiai

Universitetai. Įvairių tipų universitetai dominuoja Pietų Korėjos aukštajame moksle ir jie yra ypatingai populiarūs. Universitetas išlieka svarbiu faktoriumi, lemiančiu Pietų Korėjos studento sėkmę tolimesniame gyvenime, nors didėjantis suaugusiųjų ir profesinio mokymo prieinamumas šio faktoriaus aštrumą kiek sušvelnino. Aukščiausio lygio universitetai studentus priima pagal specialių stojimo egzaminų rezultatus. Egzaminai yra gana sunkūs ir labiausiai akcentuojama matematika, gamtos mokslais ir anglų kalba. Stojantieji dažnai pradeda ruoštis šiems egzaminams labai anksti, prieš kelerius metus. Nors beveik kiekvienas didesnis Korėjos miestas turi savo universitetą, Yonsei ir Seulo nacionaliniai universitetai turi didžiausią prestižą Pietų Korėjoje. Dauguma studentų studijuoja ketverių metų trukmės universitetinėse programose, dauguma stambesnių universitetų taip pat siūlo aukštesnių pakopų universitetines studijų programas. Universitetinių studijų programos apima studijų krypčių sritį, panašią kaip ir kitose šalyse. Dauguma universitetų yra privatūs. Nacionaliniai (valstybės įsteigti šalies plėtrai, žr. 4.21. lentelę) ir kiti valstybiniai universitetai nemažai lėšų gauna iš valstybės. Tuo pačiu metu nacionaliniai universitetai yra gerokai griežčiau kontroliuojami Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerijos nei privatūs universitetai, kurie veikia ir turi savivaldą kaip korporacijos. Tačiau ir privatūs universitetai turi laikytis daugybės taisyklių, kurias nustato Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerija.

Dauguma universitetų yra klasikinio tipo – teikia studijų programas plačiame diapazone (humanitarikos, gamtos ir socialinių mokslų programos, taip pat ir profesines programas inžinerijos ir verslo srityse). Tačiau kai kurie universitetai yra susikoncentravę tik į technines programas. Po 1990 metų, išsiplėtus universitetiniam segmentui, atsirado erdvės kitokio pobūdžio vizijoms, koks turėtų būti universitetas. Pavyzdžiui, Pohang'e esančiame Handong universitete, kuris savo veiklą grindžia krikščioniškaisiais principais, studijos vyksta mažose grupėse, kurios glaudžiai dirba su savo profesoriais ir kuriose intensyviai naudojamas komandinis mokymas ir projektais grindžiamas mokymasis. Dabartinėje sistemoje yra tam tikra įvairovė, nors yra daug nusiskundimų dėl universitetų vienodumo, dėl regioninių universitetų negebėjimo pasinaudoti pranašumais, kuriuos teikia regioniniai skirtumai. Dėl šių priežasčių universitetų diversifikacija ir specializacija tapo vienu iš vyriausybės politikos tikslų.

Lentelė 4.21. Akredituoti nacionaliniai universitetai ir nacionalinės kolegijos^{1, 126}

Universitetai	
1. Andong nacionalinis universitetas	2. Changwon nacionalinis universitetas
3. Cheju nacionalinis universitetas	4. Chonbuk nacionalinis universitetas
5. Chonnam nacionalinis universitetas	6. Chungbuk nacionalinis universitetas

¹²⁶ Korėjos Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerija; <http://english.moe.go.kr/main.jsp?idx=050201>

Universitetai	
7. Chungnam nacionalinis universitetas	8. Gyeongsang nacionalinis universitetas
9. Kangwon nacionalinis universitetas	10. Kangnung nacionalinis universitetas
11. Korea nacionalinis švietimo (pedagoginis) universitetas	12. Korea jūrininkystės universitetas
13. Kongju nacionalinis universitetas	14. Korea nacionalinis atvirasis universitetas
15. Korea nacionalinis sporto universitetas	16. Kusan nacionalinis universitetas
17. Kumo nacionalinis technologijos institutas	18. Kyungpook nacionalinis universitetas
19. Mokpo nacionalinis universitetas	20. Mokpo nacionalinis jūrininkystės universitetas
21. Pusan nacionalinis universitetas	22. Pukyong nacionalinis universitetas
23. Seoul nacionalinis universitetas	24. Sunchon nacionalinis universitetas
25. Yosu nacionalinis universitetas	
Technologijos universitetai	
1. Chungju nacionalinis universitetas	2. Hanbat nacionalinis universitetas
3. Hankyong nacionalinis universitetas	4. Jinju nacionalinis universitetas
5. Miryang nacionalinis universitetas	6. Sangju nacionalinis universitetas
7. Samcheok nacionalinis universitetas	8. Seoul nacionalinis technologijos universitetas
Švietimo (pedagoginiai) universitetai	
1. Busan nacionalinis švietimo universitetas	2. Cheju nacionalinis švietimo universitetas
3. Chinju nacionalinis švietimo universitetas	4. Cheongju nacionalinis švietimo universitetas
5. Chonju nacionalinis švietimo universitetas	6. Chuncheon nacionalinis švietimo universitetas
7. Daegu nacionalinis švietimo universitetas	8. Gyeongin nacionalinis švietimo universitetas
9. Kongju nacionalinis švietimo universitetas	10. Kwangju švietimo nacionalinis universitetas
11. Seoul nacionalinis švietimo universitetas	
Kolegijos	
1. Chongju nacionalinė mokslo ir technologijų kolegija	2. Chonan nacionalinė technikos kolegija
3. Iksan nacionalinė kolegija	4. Korea National College of Rehabilitation & Welfare
5. Korea nacionalinė geležinkelių kolegija	6. Nacionalinė medicinos centro slaugos kolegija

Universitetai	
7.	Wonju nacionalinė kolegija

¹Nacionaliniai universitetai ir nacionalinės kolegijos yra valstybinės aukštojo mokslo institucijos

Žemesniosios kolegijos. Daugelio programų trukmė yra dveji metai, bet apie dešimtadalis studentų studijuoja trejų metų trukmės programose, ypač gamtos mokslų, inžinerijos ir kitose techniškos srityse. Kaip ir daugelyje kitų šalių, žemesniųjų kolegijų paskirtis yra rengti vidutinės grandies darbo jėgą ir technikus. Nors kolegijos traktuojamos kaip profesinio mokymo vieta, tačiau dauguma jų programų vienaip ar kitaip siejasi su akademinėmis kompetencijomis – sveikatos apsaugos, verslo, technikos sritimis, reikalaujančiomis gana išsamaus gamtos mokslų ir matematikos žinojimo. Kita vertus, šios kolegijos siūlo ir tradicines profesinio mokymo programas – sekretorių, automechanikų ir pan.

Lyginant su universitetais, kur kas daugiau kolegijų yra privačios (žr. 4.20. lentelę). Tai reiškia, kad jos yra labiau priklausomos nuo studentų įmokų nei nuo valstybinio finansavimo, be to, jos negauna valstybinio finansavimo moksliniams tyrimams. Kita vertus, privačios kolegijos kur kas glaudžiau nei universitetai yra susijusios su vietinėmis įmonėmis, ypač su smulkaus ir vidutinio verslo įmonėmis (SVĮ), siūlo joms pritaikytus kursus ir už tai gauna lėšų iš tų įmonių.

4.5.3. Aukštųjų mokyklų lėšos

Korėja per kelis pastaruosius dešimtmečius sugebėjo labai padidinti studentų skaičių, nors valstybės išlaidos aukštajam mokslui ženkliai nepadidėjo. Nacionalinių universitetų bei privačių universitetų finansinių išteklių šaltiniai ir studento vidutinis mokestis už studijas parodyti 4.22., 4.23. ir 4.24. lentelėse¹²⁷.

Lentelė 4.22. Nacionalinių universitetų finansinė struktūra

Lėšų šaltiniai	Visų lėšų dalis, proc.	
	2002	2003
Valstybės biudžetas	61,0	62,1
Studento įmoka	30,9	30,1
Įvairūs	8,1	7,8
Iš viso	100,0	100,0

¹²⁷ OECD, Thematic Review of Tertiary Education: Korea – Country Note, 2006;
<http://www.oecd.org/dataoecd/37/21/38092630.pdf>

Lentelė 4.23. Privačių keturmečių universitetų finansinė struktūra

Lėšų šaltiniai	Visų lėšų dalis, proc.	
	2002	2003
Studento įmoka	69,6	69
Pervedimai (transferai)	8,4	8,8
Dotacijos	11,3	11,6
Vyriausybės dotacijos	4,0	3,9
Papildomos įplaukos	2,7	2,7
Kitos (ne švietimo) įplaukos	4,0	4,0
Iš viso	100,0	100,0

Lentelė 4.24. Vieno studento vidutinis mokestis už studijas 2004 metais

mokykla	Aukštoji	Studijų sritis	Mokestis, P. Korėjos vonai ¹	
			Valstybinė mokykla	Privati mokykla
		Žemėsiosios kolegijos	2431000	4867500
Universitetai		Humanitarika ir socialiniai mokslai	2485500	5009800
		Gamtos mokslai	3093000	5996000
		Inžinerija	3007200	6537100
		Menai	3338600	6622500
		Medicina	4595300	7764800

¹ 1000 vonų apytikriai lygu 1 USD

2004 metais Pietų Korėjoje vidutinis metinis darbo užmokestis buvo apytikriai 21 milijonas vonų. Taigi vidutinis mokestis už studijas nuo 2,4 iki 7,8 milijonų vonų sudaro atitinkamai nuo 11,5 iki 37,1 proc. metinio darbo užmokesčio.

Kai kuriems studentams leidžiama nemokėti už studijas arba jie gauna dotacijas studijų išlaidoms padengti. Skiriamos dviejų rūšių dotacijos – studentams, kurių pajamos mažos, ir labai geriems studentams. Kai kuriais atvejais dotacijas skiria būsimieji darbdaviai. 2004 metais 5 procentai studentų gavo dotacijas. Įprasta, kad studentai ima paskolas studijų išlaidoms padengti. Apie 22 proc. universitetų studentų gavo paskolas 2004 metais. Vidutinė paskola, kurios dydis 2,8 mln. vonų, padengia mokestį už studijas, bet nepadengia pragyvenimo išlaidų. Be to, paskolos dydis nėra pakankamas, kad padengtų didžiausias studijų kainas privačiame universitete.

Iš tikrųjų oficialioje statistikoje pateikiami duomenys nėra tikslūs, studentų finansinė padėtis yra geresnė nei aprašytoji. Kai kuriuos universitetus iš dalies finansuoja, pavyzdžiui, bažnyčios, pramonės įmonės, neįskaitytos aukštųjų mokyklų lėšos, gaunamos per kitas ministerijas, ne per Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministeriją. Yra vertinimų, kad per Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministeriją gaunama tik 70 proc. lėšų, ateinančių iš valstybės.

Korėja turi progresinę pajamų mokesčių sistemą. Iš mokesčių yra minusuojamos išlaidos studijoms. Tokiu būdu per pajamų mokesčių sistemą yra teikiama subsidija – jos negauna asmenys, kurių pajamos yra per mažos, kad būtų apmokestintos, didėjant pajamoms didėja ir subsidija. Tokia sistema yra palankesnė didesnes pajamas gaunantiems asmenims ir tai pažeidžia studijų vienodo prieinamumo principą. EBPO ekspertai pasiūlė sušvelninti tokios mokesčių politikos sukeltą

nelygybę arba, iš viso atsisakius tokios mokesčių politikos, padidinti aukštojo mokslo finansavimą iš valstybės biudžeto.¹²⁸

4.5.4. Aukštųjų mokyklų vidinis valdymas ir perspektyvos

Pietų Korėjos BVP yra 11-tas pasaulyje, 13 Korėjos kompanijų yra tarp 500 geriausių pasaulio kompanijų. Samsung korporacija yra tarp 10 geriausių pasaulio kompanijų. Lyginant su ekonominiu konkurencingumu, Korėjos aukštasis mokslas atsilieka, jos kaimynai – Singapūras, Taivanas, Kinija – sėkmingiau veržiasi į pasaulinę areną.

Pietų Korėjos universitetai gali autonomiškai įvesti naujas studijų programas, bet tik jau vykdomose studijų kryptyse. Vyriausybė nekontroliuoja universitetuose esančių pareigybių, jei jos yra finansuojamos ne iš valstybės lėšų. Įdarbinant akademinio personalo narius Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerijai priklauso galutinio sprendimo teisė, tačiau ji yra formali – realiai sprendimai priimami universitete, o ministerijoje yra tik patvirtinami. Universiteto vadovus (rektorius, dekanus, katedrų vedėjus) renka nuolatiniai universiteto akademinio personalo nariai, jų išrinkimą tvirtina ministerija. Studentų skaičių valstybiniuose ir privačiuose universitetuose, esančiuose Seulo regione, tvirtina vyriausybė. Paskutinį dešimtmetį Pietų Korėjos valstybiniai universitetai vyriausybė siūlo keisti savo vidinio valdymo struktūrą, įkuriant naują aukščiausią universiteto vidinio valdymo instituciją, kuri sudaroma iš išorinių narių ir kuri skiria universitetų vadovus. Universitetams palikta teisė patiems nuspręsti dėl vidinio valdymo pobūdžio keitimo. Universitetai, nutarę keisti savo vidinį valdymą, gali pretenduoti į papildomą valstybės finansinę paramą.

Korėjoje yra vienas valstybinis universitetas, kuris nėra Švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerijos reguliavimo sferoje. Tai Korėjos šiuolaikinis mokslo ir technologijų institutas¹²⁹ (trumpinys – *KAIST*), kuris yra tiesiogiai pavaldus Mokslo ir technologijų ministerijai. Institute yra 700 darbuotojų, iš kurių 400 – tyrėjų. Universitete studijuoja 7000 studentų. Jis įkurtas 1981 metais sujungus Korėjos šiuolaikinio mokslo institutą (*KAIS*) ir Korėjos mokslo ir technologijų institutą (*KIST*). Dauguma *KAIST* profesorių yra iš JAV aukštojo mokslo sistemos. JAV Inžinerijos ir technologijų akreditavimo tarybos įvertinimas: „*KAIST*, geriausias Korėjos universitetas, yra palyginamas su 10 proc. viršūnėje esančių JAV universitetų“.

KAIST misija: ugdyti aukštos kvalifikacijos mokslininkus ir inžinierius, turinčius gilų teorinį žinojimą ir taikymo gebėjimus; vykdyti vidutinės trukmės ir ilgalaikius fundamentinius ir taikomuosius mokslinius tyrimus šalies plėtrai ir mokslui bei technologijoms kultivuoti; teikti mokslinių tyrimų platformą kitiems mokslinių tyrimų ir pramoniniams institutams.

KAIST aukščiausia valdymo institucija – globėjų taryba, kurią tvirtina mokslo ir technologijų ministras ir kurią sudaro 16 narių, iš kurių 14 yra išoriniai nariai (5 iš verslo kompanijų, 4 iš universitetų, 1 iš valstybinio mokslinių tyrimų instituto ir 4 iš skirtingų ministerijų) ir 2 iš *KAIST* pagal savo užimamas pareigas (*KAIST* prezidentas ir auditorius). *KAIST* prezidentas skiriamas pagal tokią procedūrą: skelbiamas viešas konkursas, kurį organizuoja Kandidatų į prezidentus atrankos komitetas, komitetas pateikia tinkamas kandidatūras Globėjų tarybai, Globėjų taryba atranka vieną kandidatą, o Mokslo ir technologijų ministras tvirtina pritariant Švietimo ir žmonių išteklių ministrai.

¹²⁸ OECD, Thematic Review of Tertiary Education: Korea – Country Note, 2006;

<http://www.oecd.org/dataoecd/37/21/38092630.pdf>

¹²⁹ <http://www.kaist.edu/edu.html>

KAIST auditorių atranka Globėjų taryba, o skiria Mokslo ir technologijų ministras tvirtina pritariant Švietimo ir žmonių išteklių ministru.

Toliau pateikiama Pietų Korėjos aukštųjų mokyklų reformos planų trumpa apžvalga.

2000 m. Nacionalinių universitetų plėtros planas

Nuo 1997–1998 m. ekonominės krizės Pietų Korėjos aukštojo mokslo reforma akcentuoja tarptautinio konkurencingumo stiprinimą. BK-21 (Brain Korea) projektas buvo pirmoji iniciatyva, kurią parodė Korėjos Švietimo ministerija. Antroji iniciatyva yra raportas pavadinimu „Nacionalinių universitetų plėtros planas“, paskelbtas 2000 m. vasarą. Šiame plane buvo peržiūrėti nacionalinių universitetų vaidmenys ir funkcijos, siekiant sustiprinti jų akademinį produktyvumą ir žmonių išteklių plėtrą. 44 nacionaliniams universitetams (23 proc. Korėjos 4-mečių kolegijų ir universitetų) pasiūlyta restruktūrizuoti save pagal raporto gaires.

Reformos, numatytos Nacionalinių universitetų plėtros plane, pagrindinės sritys buvo¹³⁰:

- Institucinė klasifikacija,
- Autonomija ir nepriklausomybė,
- Mokymo ir mokslinių tyrimų kokybės gerinimas.

Institucinė klasifikacija

Nacionalinių universitetų plėtros plane nacionaliniai universitetai pagal savo vaidmenį ir funkcijas yra suskirstyti į keturis institucinius tipus:

1. Mokslinių tyrimų universitetai;
2. Mokymo universitetai;
3. Specializuotos kolegijos – besispecializuojančios jūrų inžinerijoje, mokytojų rengime, fiziniame mokyme;
4. Kolegijos, orientuotos į profesinį rengimą, siekiant patenkinti vietinio verslo ir pramonės poreikius.

Vyriausybė pagal kiekvienos institucijos specifinius tikslus numatė joms finansinę paramą. Privačios kolegijos ir universitetai konkuruoja dėl papildomų fondų. Kita svarbi raporte pateikta rekomendacija – pagerinti aukštojo mokslo institucijų geografinį pasiskirstymą. Primygtinai siūloma konsoliduoti arba panaikinti nacionalines kolegijas ir universitetus, jei pastarieji yra tame pačiame regione (iš viso yra septyni regioniniai blokai) ir turi panašius departamentus.

Autonomija ir nepriklausomybė

Nacionalinių universitetų plėtros planas rekomenduoja pertvarkyti nacionalinių universitetų valdymo sistemą. Dabartinėje sistemoje Švietimo ministerija tiesiogiai kontroliuoja nacionalinius universitetus. Rekomenduojamoje sistemoje nacionaliniams universitetams siūloma tapti autonomiškais institucijomis, nepriklausomomis nuo ministerijos. Jei nacionalinis universitetas apsisprendžia tapti autonomiška institucija, švietimo ministras ir universiteto prezidentas pasirašo valdymo kontraktą, kuriame nustatoma sąlyga, kad prezidentą viešos procedūros metu išrenka atrankos komitetas, kurį globoja Švietimo ministerija.

¹³⁰ Toru Umakoshi, Korean National Universities at the Crossroads, *International Higher Education*, No. 21, 2000; http://www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/newsletter/News21/text11.html

Naujojoje sistemoje prezidentas, būdamas nepriklausomu nuo ministerijos, tampa atsakingu už visus universiteto administracijos, personalo ir finansų reikalus. Prezidentas gali nustatyti mokesčio už studijas formulę. Tuo pačiu metu kiekvienas nacionalinis universitetas yra įpareigotas įsteigti „universiteto tarybą“, susidedančią iš gerai informuotų žmonių tiek iš universiteto vidaus, tiek iš išorės. Universiteto taryba veikia kaip sprendimus priimančias universiteto organas. Šios reorganizacijos metu buvo numatyta sumažinti kanceliarinio personalo dydį ir sustiprinti personalo plėtrą.

Mokymo ir mokslinių tyrimų kokybės gerinimas

Nacionaliniams universitetams primygtinai rekomenduojama įvesti naujų tipų paskatas, pavyzdžiui, kontraktu grindžiamus paskyrimus eiti akademinės pareigas, metinių stipendijų sistemą, papildomas paskatas geriausiems tyrėjams ir dėstytojams. Taip pat siūloma modifikuoti dabartinę universitetų vertinimo sistemą, kurią vykdo Korėjos universitetinio aukštojo mokslo taryba (*Korean Council for University Education*), Švietimo ministerija ir Korėjos švietimo plėtros institutas (*Korean Educational Development Institute*), įsteigiant Universitetų vertinimo komitetą, kuris įvairias institucines ir dalykines vertinimo procedūras sujungtų į vieną standartizuotą sistemą.

2004 m. Universitetų restruktūrizavimo planas

Nacionalinių universitetų plėtros plane universitetams buvo siūloma pagal nustatytas gaires patiems restruktūrizuotis, tam žadant valstybės paramą. Universitetai nebuvo aktyvūs, todėl pagrindinės plano nuostatos buvo perkeliamos į vėlesnius planus, numatant didesnę valstybės paramą. 2004 metais Pietų Korėjos švietimo ir žmonių išteklių plėtros ministerija paskelbė Universitetų restruktūrizavimo planą. Pagrindinės šio plano nuostatos¹³¹:

- Nacionalinių universitetų valdymo sistemos reorganizacija, kurioje numatyta pereiti prie netiesioginio universiteto prezidento rinkimo – taip pašalinti neigiamus efektus, kurie atsiranda esant tiesioginių rinkimų sistemai (personalas išsirenka savo vadovą);
- Universitetų restruktūrizacija – universitetams siūloma labiau koncentruotis pasirinktose srityse ir dėl to jungtis tarpusavyje (iki visiško susiliejimo), sudaryti strategines sąjungas ir restruktūrizuotis. Valstybės parama bus teikiama ir privatiems universitetams, kurie savanoriškai jungsis į vieną universitetą;
- Didesnė parama priešakiniam universitetams – universitetai, kurie energingai ir efektyviai restruktūrizuos, bus stipriai remiami. Vyriausybė sudarė 50 milijardų Korėjos vonų (apie 50 milijonų USD) fondą, iš kurio bus skiriama parama universitetams, efektyviai vykdančioms restruktūrizaciją. Po 2006 m. fondas bus toliau didinamas pagal programos rezultatus:
  - Švietimo ministerija įvertins kiekvieno universiteto reformos siūlymus ir pasirašys su atrinktais universitetais kontraktus dėl paramos; ministerija stebės reformos eigą ir spės dėl tolimesnės paramos;
  - Aiški ir matoma parama atrinktiems universitetams paskatins kitus universitetus įsijungti į restruktūrizaciją;

¹³¹ Kyung-Jae Park (Ministry of Education & Human Resources Development, Republic of Korea), Policies and Strategies to Meet the Challenges of Internationalization of Higher Education, Seoul, 2005;
http://english.moe.go.kr/main.jsp?idx=030201&brd_no=52&cp=3&pageSize=10&srchSel=&srchVal=&brd_mainno=263&mode=v

- Universitetai, kurie koncentruosis tik ties studentų ir personalo skaičiaus didinimu ar ties kitais dalykais, nenumatytais universiteto restruktūrizacijos plane, bet reikalaujančiais atskiro biudžetinio finansavimo, bus pašalinti iš valstybės finansinės paramos gavėjų tarpo.

- Atvira universitetų informacijos skelbimo sistema. Tokios informacijos skelbimas, įskaitant studentų priėmimo dydį, absolventų įsidarbinimo galimybes, nuolatinio (dirbančio visą darbo dieną) personalo dalis, kt., padės visuomenei sužinoti ir įvertinti kiekvieno universiteto studijų sąlygas ir administravimo pobūdį. Tai padidins pageidaujama konkurenciją tarp universitetų.

- Aukštojo mokslo vertinimo sistemos įsteigimas. Švietimo ministerija numatė 2006 metais įkurti visiškai pakeistą aukštojo mokslo sistemą. Tuo tikslu numatyta konsultuotis su profesionaliomis vertinimo organizacijomis tiek pačioje Korėjoje, tiek išorėje (Australijos universitetų kokybės agentūra (AUQA), Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūra (QAA), Japonijos akademinė institucija (NIAD-UE).

2-asis BK-21 projektas

Šis projektas prasidėjo 2006 metais ir tęsis iki 2012 metų. Jo tikslas – toliau remti mokslinių tyrimų universitetus. Kasmet skiriama 400 milijardų Korėjos vonų remti Korėjos studentų studijoms užsienyje, kvieisti užsienio profesūrą, skirti paramą doktorantams jų asmeninems išlaidoms padengti ir skatinti verslo ir akademijos bendradarbiavimą.

Parama skiriama universitetams, kurie pagal sutartis su kitų šalių universitetais vykdo akademinė mainų programas, kuriose dalyvauja ir studentai, ir akademinis personalas. Pavyzdžiui, 2004 metais valstybė skyrė finansinę paramą 56 akademinio personalo nariams įdarbinti nacionaliniuose universitetuose.

4.5.5. Valstybiniai mokslinių tyrimų institutai

Korėjos dabartinė valstybinių mokslinių tyrimų institutų sistema, jos valstybinio ir vidinio valdymo pagrindinės nuostatos nusistovėjo 2001 metais, kai buvo priimtas Mokslo ir technologijų bendrasis įstatymas (*The Science and Technology Framework Law (No. 6353)*), kuris konsolidavo iki tol galiojusius teisės. Šiuo įstatymu tarpministerinės mokslo ir technologijų politikos reguliavimas ir MTEP koordinavimas buvo sutelktas Mokslo ir technologijų ministerijoje¹³².

Pietų Korėjos prezidentūrai yra pavaldžios penkios mokslinių tyrimų tarybos, reguliuojančios valstybinių mokslinių tyrimų institutų veiklą. Šios tarybos taip pat yra pavaldžios ir Mokslo ir technologijų ministerijai, kuri yra labiausiai atsakinga už tris iš šių tarybų:

- Korėjos fundamentinio mokslo ir technologijų mokslinių tyrimų taryba, kuri savo ruožtu yra atsakinga už 4 institutus,
- Korėjos pramoninio mokslo ir technologijų mokslinių tyrimų taryba, atsakinga už 9 institutus,
- Korėjos viešųjų technologijų mokslinių tyrimų taryba, atsakinga už 8 institutus.

Be to, Mokslo ir technologijų ministerijai yra tiesiogiai (ne per tarybas) pavaldūs dar 8 mokslinių tyrimų institutai. Ši ministerija yra taip pat atsakinga už Korėjos 150 išskirtinių mokslinių tyrimų centrų veiklą (2002 metų duomenys). Iš viso Mokslo ir technologijų ministerijai tiesiogiai arba per tarybas yra pavaldūs 29 valstybiniai mokslinių tyrimų institutai, kuriuose yra apie 11 tūkstančių

¹³² Ministry of Science and Technology: Science and Technology in Korea;
http://www.most.go.kr/en/sce03/sce0303/sc_index.jsp

darbuotojų, iš kurių daugiau kaip 7 tūkstančiai yra tyrėjai¹³³. Keletą valstybinių mokslinių tyrimų institutų valdo ir kitos ministerijos.

Be anksčiau paminėtų mokslinių tyrimų tarybų yra dar dvi tarybos, atsakingos už socialinių ir humanitarinių tyrimų institutus:

- Korėjos ekonominių ir socialinių mokslinių tyrimų institutų taryba,
- Korėjos humanitarikos ir socialinių mokslinių tyrimų institutų taryba.

Valstybinių mokslinių tyrimų institutų vidinis valdymas

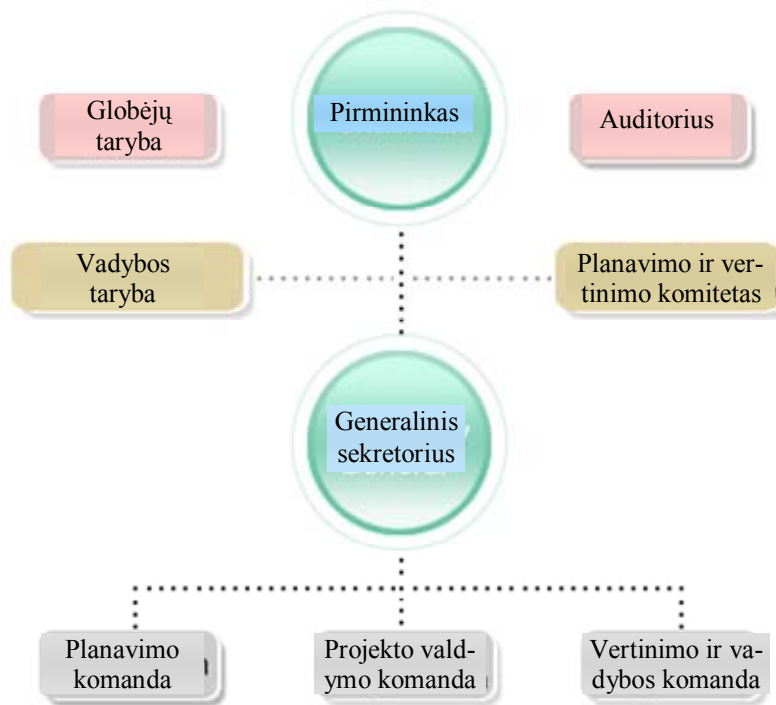
Šių institutų vidinė valdymo struktūra priklauso nuo to, ar institutas yra tiesiogiai pavaldus Mokslo ir technologijos ministerijai, ar pavaldus jai per tarybą. Jei institutas yra tiesiogiai pavaldus šiai ministerijai, tai jis turi savo iš išorinių narių sudarytą Globėjų tarybą, kuri atrenka ir teikia ministrui tvirtinti instituto prezidentą ir auditorių. Toliau pateikiami duomenys apie vieną iš tarybų, tiesiogiai vadovaujančią 9 institutų asociacijai.

Korėjos pramoninio mokslo ir technologijų mokslinių tyrimų taryba¹³⁴, kuri vienija 9 mokslinių tyrimų institutus. Lyginant jų vidinio valdymo struktūrą su tiesiogiai Mokslo ir technologijų ministerijai pavaldžių institutų valdymo struktūra, galima pastebėti, kad šiai tarybai priklausančių institutų vidinio valdymo struktūros dalis yra perkelta į Korėjos pramoninio mokslo ir technologijų mokslinių tyrimų tarybą, kuri turi bendrą globėjų tarybą. Tik keliuose didesniuose instituteuose yra likusi vidinė globėjų taryba. 9 institutai sudaro mokslinių tyrimų asociaciją, kurios aukščiausia vidinio valdymo institucija yra minėtoji Pramoninio mokslo ir technologijų mokslinių tyrimų taryba, kurios struktūra pateikta 4.24. paveiksle.

¹³³ Ministry of Science and Technology; <http://www.most.go.kr/en/sce04/sce0405/sce040502/>

¹³⁴ <http://www.koci.re.kr>

Pav. 4.24. Korėjos pramoninio mokslo ir technologijų mokslinių tyrimų tarybos struktūra.

Globėjų taryboje¹³⁵ yra 10 narių, iš kurių 6 (po tris verslo ir universitetų atstovus) skiria Mokslo ir technologijų ministras, o 4 yra nariai pagal užimamas pareigas (4 ministerijų viceministrai). Globėjų tarybos funkcijos: sprendžia svarbiausius institutų klausimus, vertina institutų ir pramoninio mokslo ir technologijų mokslinių tyrimų tarybos leidinius ir ataskaitas, nustatydamą institutų statusą ir problemas padeda institutams parengti pagrindines priemones sprendžiant jų problemas, atrenka asociacijai priklausančių institutų direktorių kandidatūras ir teikia tvirtinti Mokslo ir technologijų ministrui.

Planavimo ir vertinimo komitetą sudaro specialistai iš pramonės, akademijos ir mokslinių tyrimų institutų. Komitetas koordinuoja institutų/narių veiklą, pataria jiems dėl ilgalaikės plėtros ir teikia jiems vertinimo paslaugas.

Vadybos tarybą sudaro globėjai bei 9 mokslinių tyrimų institutų direktoriai, kiti šių institutų vadovai. Vadybos taryba teikia konsultacijas ir patarimus tiek pagrindiniais asociacijos strateginiais klausimais, tiek einamaisiais mokslinių tyrimų klausimais.

¹³⁵ <http://www.koci.re.kr/new/english/3active/1consult.html#>

4.6. Priedas 6. Sutrumpinta studijos santrauka.

Ši studija yra viena iš keturių ataskaitų, kurių bendras tikslas yra kompleksiskai išanalizuoti Lietuvos mokslo ir studijų sistemos funkcionavimo būklę, jos potencialo (intelektinio, MTEP infrastruktūros) pasiskirstymą bei pateikti pasiūlymus dėl mokslo ir studijų sistemos pertvarkos galimybių. Šios studijos pagrindiniai tikslai:

1. įvertinti Lietuvos mokslo ir studijų institucijų vidinį valdymą atsižvelgiant į kitų šalių patirtį;
2. įvertinti, kiek optimalus yra Lietuvos mokslo pajėgų išsidėstymas dabartiniame mokslo ir studijų institucijų tinkle;
3. pateikti rekomendacijas dėl mokslo ir studijų institucijų vidinio valdymo efektyvumo didinimo ir dėl Lietuvos mokslinių tyrimų pajėgų koncentravimo, kitaip tariant, dėl intelektinių išteklių kritinės masės formavimo principų.

Lietuvos povidurinio švietimo sistemoje didžiausią dalį užima aukštasis mokslas, po vidurinės ar pagrindinės mokyklos į profesinio mokymo sistemą ateina mažiau nei penktadalio buvusių moksleivių. Tokia povidurinio švietimo sistemos struktūra netenkina nei valstybės, nei visuomenės, nei pačio besimokančiojo poreikių. Lietuvos visuomenėje suformuota nuomonė, kad neprestižiška mokytis profesinėje mokykloje. Todėl į profesinio mokymo sistemą ateina mažai vidurinės mokyklos abiturientų, daugiausiai moksleiviai po pagrindinės mokyklos. Lietuvos aukštojo mokslo pagrindinės problemos negali būti išspręstos jas sprendžiant atskirai nuo bendrų povidurinio švietimo sistemos problemų. Sujungus kolegijų ir profesinių mokyklų sektorius į vieną profesinio rengimo sistemą ir sudarius sąlygas besimokančiųjų judėjimui tarp universitetinio ir profesinio rengimo sektorių, būtų ne tik efektyviau naudojami dabar atskirti kolegijų ir profesinių mokyklų turimi išteklių, bet ir suderintos atskiros povidurinio švietimo grandys, kad jos atitiktų asmens, visuomenės, valstybės poreikius.

Studijoje pateikta trijų Europos Sąjungos valstybių (Danijos, Suomijos ir Jungtinės Karalystės), Jungtinių Amerikos Valstijų ir Pietų Korėjos mokslo ir studijų sistemų valdymo ir institucijų vidinio valdymo patirties analizė. Reikia pažymėti, kad aptartos ES valstybės, Pietų Korėja ne pačios atrado, bet perėmė ir toliau periminėja JAV, turinčios efektyviausią pasaulyje mokslo ir studijų sistemą, valdymo, ypač aukštųjų mokyklų vidinio valdymo, sprendimus. Skaičius šalių, perimančių JAV patirtį, nuolat didėja. JAV ir kitų šalių patirtis studijoje naudojama analizuojant Lietuvos mokslo ir studijų sistemos būklę ir formuluojant jos pertvarkos pagrindinius nuostatus. Efektyviausias mokslo ir studijų institucijų vidinio valdymo modelis – iš išorinių narių sudaryti šių institucijų aukščiausi vidinio valdymo organai, kurie skiria vadovus ir strategiškai valdo instituciją (kitos valdymo funkcijos deleguojamos universiteto administracijai).

Remiantis statistine analize, atskleista dabartinė Lietuvos mokslo ir studijų institucijų sistemos būklė. Parodyta, kad sistema yra neefektyvi, kadangi mokslo ir studijų pajėgos yra išsklaidytos valstybinėse mokslo ir studijų institucijose, kurių skaičius Lietuvai yra per didelis. Tai neleidžia sukaupti “kritinės” intelektinių, finansinių ir materialinių išteklių masės, būtinos efektyvioms studijoms ir moksliniams tyrimams. Analizuojama, kodėl Lietuvoje nepriimami politiniai sprendimai, kurie galėtų padėti šalinti tokios neefektyvios veiklos priežastis, nors autoritetingos kitų šalių ir tarptautinių organizacijų ekspertų komisijos (Norvegijos, EBPO, Pasaulio banko, kt.) ne kartą tas problemas įvardijo ir teikė jų sprendimo būdus. Tačiau Lietuvoje vyrauja kolegiali ir inertiška valdymo kultūra, kurioje institucijų personalas vadovus išsirenka iš savo tarpo. Tokia kultūra apriboja

efektyvaus vadovavimo galimybes ir priešinasi intelektinių, materialinių ir finansinių išteklių koncentravimui bei taip vadinamos jų „kritinės“ masės sudarymui.

Studijoje pateikta mokslo ir studijų institucijų vidinio valdymo analizė bei teikiami siūlymai grindžiami bendra nuostata, kad mokslo ir studijų sistemos valdymo efektyvumo būtina sąlyga yra subsidiarumas, pagal kurį centrinė valdžia turėtų vykdyti tik tokias valdymo funkcijas, kurios negali būti efektyviai vykdomos labiau betarpiškame lygmenyje ar tiesiog pačioje, centrinės valdžios reguliavimo sferoje esančioje institucijoje. Kitaip tariant, sprendimai turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi. Galima daryti išvada, kad sprendimai turėtų būti efektyviausi, jei priimantysis sprendimus yra arčiausiai informacijos šaltinių. O arčiausiai informacijos šaltinių yra asmenys, esantys institucijoje, kuriai yra skirti priimami sprendimai. Pasaulinėje praktikoje tuo yra grindžiama mokslo ir studijų institucijų autonomija, kuri reiškia, kad šioms institucijoms centrinė valdžia deleguoja dalį savo valdymo funkcijų. Tačiau įvairiose šalyse mokslo ir studijų institucijų autonomijos laipsnis (centrinės valdžios institucijai perduodamų valdymo funkcijų apimtis) yra labai skirtingas. Išsivysčiusiose Vakarų šalyse ši mokslo ir studijų institucijų autonomijos laipsnį nulemia subsidiarumas (sprendimai priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi, o tas lygmuo tiesiogiai priklauso nuo to, kaip yra organizuojamas institucijos vidinis valdymas; jei dėl istorinių priežasčių ar kultūrinių tradicijų institucijos vidinis valdymas nėra efektyvus priimant tam tikro tipo sprendimus, tai šio tipo sprendimų priėmimo teisė nėra deleguojama institucijai).

Visos šalies (Lietuvos ir kitų valstybių) mokslo ir studijų institucijų išorinis valdymas, kitaip tariant, mokslo ir studijų sistemos reguliavimas valstybės lygmenyje yra pirmosios studijos „Sistemiško viešojo sektoriaus mokslinių tyrimų ir studijų institucijų tinklo pertvarkymo galimybių analizė“ objektas. Tačiau neįmanoma nubrėžti takoskyros linijos, skiriančios išorinį valdymą nuo vidinio valdymo. Kai kuriuos vidinio valdymo aspektus galima išsiaiškinti tik bendrame valdymo kontekste. Be to, kai kada savivaldos funkcijas vykdo išorinės institucijos. Tai ypač akivaizdu analizuojant padėtį Lietuvoje. Šios studijoje parodyta, kad Lietuvos mokslo ir studijų institucijų savivalda išeina už šių institucijų ribų. Yra akivaizdžių požymių, rodančių, kad Lietuvos mokslo ir studijų institucijų savivalda *de facto* neretai pakeičia ir valdymą, kurį *de jure* turėtų vykdyti vyriausybės institucijos. Dėl šių priežasčių studijoje yra apžvelgiami bei analizuojami ir kai kurie valdymo valstybės lygmenyje aspektai.

Studijoje analizuojama ir Lietuvos valstybinių mokslinių tyrimų institutų paskirtis bei valdymas. Šie institutai dažnai neturi savo paskirties, dubliuoja universitetų paskirtį. Todėl optimizuojant Lietuvos aukštųjų mokyklų tinklą ir koncentruojant mokslinių tyrimų pajėgas reikia peržiūrėti ir mokslinių tyrimų institutų tolimesnės veiklos perspektyvas: jei valstybei jie yra reikalingi kaip atskiri nepriklausomi institutai konkrečių uždavinių sprendimams, kuriems būtini moksliniai tyrimai, tai jiems turi būti suteikta aiški paskirtis ir atitinkamai pertvarkytas jų vidinis ir išorinis valdymas, kitais atvejais jie turėtų būti restruktūrizuoti ir integruoti į universitetus.

Studijoje nėra pateikiamos konkrečios rekomendacijos dėl atskirų aukštųjų mokyklų ar mokslinių tyrimų institutų restruktūrizavimo, jungimo, valdymo reformos ir pan. Tokie siūlymai teikiami kitose studijose. Šioje studijoje, palyginus Lietuvos ir kitų šalių praktiką, siūlomi reformos principai.

4.7. Priedas 7. Plati studijos santrauka

4.7.1. Lietuvos aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų įstaigų vidinės struktūros pertvarkymo poreikio analizė

Lietuvos aukštojo mokslo struktūra ir pagrindiniai statistiniai duomenys

1. Lietuvos pavidurinio švietimo atskirų sektorių – universitetinio, kolegijų, profesinio mokymo – dydžių tarpusavio santykis (58,5:23:18,5 2005–2006 mokslo metais) nėra optimalus ir neatitinka Lietuvos ūkio poreikių. Pavyzdžiui, Suomijoje, kuri daug toliau nei Lietuva yra pažengusi kurdamą žinojimo ekonomiką, 2005 metais profesinio mokymo sistemoje mokėsi 44,1 proc. visų besimokančiųjų pavidurinio švietimo sistemoje. Egzistuoja barjerai judėti tarp pavidurinio švietimo sektorių – nėra standartinių procedūrų kreditams perkelti tarp atskirų pavidurinio švietimo sektorių.
2. Lietuvoje, kuri turi apie 3,5 milijono gyventojų, yra 15 valstybinių universitetų ir 16 valstybinių kolegijų. Toks valstybinių aukštųjų mokyklų skaičius yra akivaizdžiai per didelis (išbarstomi turimi gana riboti nedidelės valstybės intelektiniai, materialiniai ir finansiniai ištekliai – aukštosios mokyklos neturi šių išteklių „kritinės masės“, reikalingos kokybiškam mokymuisi ir mokymui).
3. Lietuvos valstybinėse aukštosiose mokyklose studentų skaičius nėra suderintas nei su valstybės finansinėmis galimybėmis, nei su aukštųjų mokyklų intelektualiais ir materialiaisiais ištekliais. Lietuva pirmąją Europoje pagal studentų skaičių tūkstančiui šalies gyventojų, tačiau labai atsilieka pagal valstybės biudžeto asignavimus vienam studentui.

Lietuvos aukštųjų mokyklų veiklos atitikimas Lietuvos visuomenės ir ekonominiams poreikiams

4. Pasaulio banko ekspertai 2003 m. LRV užsakymu pateiktoje ataskaitoje pabrėžė, kad nors Lietuvoje yra palyginus išplėtotą švietimo sistemą ir turima pakankamai žmonių išteklių (matuojant formaliais parametrais), jų veiksmingumas inovacijų sistemai yra nepakankamas, tačiau iki šiol pagrindiniai siūlymai nėra įgyvendinami.
5. Aukštojo mokslo politika formuojama remiantis ne visuomenės ir žinojimo ekonomikos poreikiais, bet švietimo įstaigų, ypač universitetų, interesais; nėra nuolatinio vidurinės mokyklos, aukštosios mokyklos, darbdavių, studentų, valdžios ir valdymo institucijų bei joms atstovaujančių nevyriausybinėse organizacijų nuomonių derinimo, besiremiančio patikima analitine medžiaga bei pasauline patirtimi. Lietuvos universitetai yra uždaros struktūros, kuriose stebima tendencija neįsileisti „svetimų“. Valstybės registruojamų nekokybiškų studijų programų skaičiaus didėjimas (dabar Lietuvoje 63 studijų kryptyse yra 1294 studijų programos) mažina galimybes įgyti žinojimo ekonomikai svarbiausių kompetencijų pagrindus, būtinus mokymuisi visą gyvenimą. Lietuvos universitetų struktūra yra nepalanki tarpdalykinėms studijoms ir turi neigiamą poveikį esamų programų kokybei (siekiama, kad kuo daugiau dalykų dėstytojų to paties fakulteto dėstytojai).

6. Aukštosiose mokyklose studentai nėra orientuojami įgyti tokius gebėjimus, kurie leistų jiems patiems pasiekti, pasirinkti ir įvertinti specialiąsias žinias ir gebėjimus bei savarankiškai naudotis mokantis visą gyvenimą. Daugelyje Lietuvos universitetų studijų procesas nevyksta mokslinėje aplinkoje, kadangi fundamentiniai bei taikomieji tyrimai yra labai menki ir žemo lygio. Nepakankama aukštųjų mokyklų teikiama parama studijoms – nepakanka vadovėlių, metodinių priemonių, šiuolaikinių informacinių technologijų, laboratorinės įrangos ir t. t.
7. Kvalifikacijų struktūra neatitinka rinkos poreikių – stinga kvalifikuotų darbininkų ir techninių darbuotojų. Menka studentų motyvacija, įsisavinant profesines žinias bei pasiruošiant konkuruoti darbo rinkoje. Nemaža dalis absolventų įsidarbina ne pagal įgytą profesiją ir ne pagal išsilavinimo lygį.
8. Žmogiškųjų išteklių plėtra nederinama su finansavimo galimybėmis – pagrindinis aukštojo mokslo sistemos finansavimo šaltinis – valstybės biudžetas. Universitetų pajamų dalis, gauta už mokslinių tyrimų vykdymą, suteiktas mokslines ir kitas paslaugas yra pernelyg maža. Didėjantis priėmimas į universitetų valstybės nefinansuojamas vietas, už kurias studijuojantieji vidutiniškai moka mažesnę kainą negu analogiškai vietai skiria valstybė, dar labiau mažina lėšų dalį tenkančią vienai studijų vietai. Nevalstybinis aukštojo mokslo sektorius negali konkuruoti su valstybinio sektoriu, nes pačiame valstybiniame sektoriuje įteisintos mokamos studijos (vakarinės ir neakivaizdinės).
9. Aukštųjų mokyklų studijų programose pagrindinis dėmesys skiriamas pasyviajam mokymui – „diktavimui“, nepakankamas dėmesys aktyviajam kurso įsisavinimui, ugdančiam studentų analitinį, kūrybinį bei sisteminių mastymą, socialinius įgūdžius (gebėjimą dirbti komandoje, komunikabilumą ir kt.) ir asmenines savybes (savarankiškumą, atsakingumą, iniciatyvumą); studentas daugiau mokomas įsiminti, o ne gebėti savarankiškai perimti pasaulyje nuolat kaupiamas žinias, įgūdžius bei patirtį ir kūrybingai jas taikyti profesinėje veikloje.

ES ir Lietuvos strateginių tikslų analizė mokslo ir studijų srityje. Aukštųjų mokyklų, jų tinklo ir valdymo modelio strateginių tikslų atitikimas

10. Lietuva greitai suderino savo aukštojo mokslo strategiją su Bolonijos procesu, ūkio ir inovacijų strategijas su Lisabonos strategija. Tačiau Lisabonos strategijos atveju tai buvo padaryta tik formaliai – priemonės nėra efektyvios, mažai konkrečių veiksmų.
11. Bolonijos procese, kuriame ES siekia išplėsti mobilumo galimybes (derinamos kreditų sistemos, studijų ciklai, sprendžiami išsilavinimo pripažinimo, pensijų, socialinių garantijų klausimai), Lietuvos tempas atitinka ir netgi viršija vidutinį šio proceso greitį. Nepaisant to, tenka konstatuoti, kad Lietuvos aukštojo mokslo sistema yra nuolat gilėjančioje krizėje. Prieštaravimas paaiškinamas tuo, kad Bolonijos procesas yra forumas, kuriame Europos šalys aptaria ir sprendžia išimtinai formalius aukštojo mokslo klausimus. Pastarieji iš tikrųjų nėra esminiai bandant gerinti aukštojo mokslo kokybę (ES vadovaujančios organizacijos negali kištis į atskirų ES šalių švietimo organizavimo klausimus, pagal Europos Bendrijų sutartį tai yra pačių valstybių vidaus reikalas – subsidiarumas).
12. Europos kokybės užtikrinimo asociacijos parengtuose kokybės užtikrinimo standartuose, kuriems pritarė Europos švietimo ministrų Bergeno komunikatas,

pabrėžta, kad kokybės užtikrinimo agentūros nepriklausomumas nuo aukštosios mokyklos, ministerijos ar kitos suinteresuotos šalies yra esminis jos veiklos kokybės standartas. Tokios nepriklausomos agentūros Lietuvoje nėra. Studijų kokybės vertinimo centro veikla labai priklauso nuo jo steigėjo – Švietimo ir mokslo ministerijos.

13. Nors Europos Komisija tiesiogiai atskirų šalių aukštųjų mokyklų modernizavimo procesuose nedalyvauja (subsidiarumo principas), ji, suteikdama politinį postūmį ir tikslingai finansuodama, atlieka katalizatoriaus vaidmenį remiant reformas ir modernizavimą. Europos Komisijos dokumentuose pateiktos rekomendacijos:

- Kad pritrauktų daugiau lėšų, universitetams pirmiausia reikia įtikinti suinteresuotas šalis, kad jų **turimi ištekliai yra naudojami veiksmingai** ir kad naujos investicijos sukurs jiems pridėtinę vertę. Didesnis finansavimas negali būti pateisintas nevykdant esminių pokyčių: **rengimasis pokyčiams yra svarbiausias argumentas siekiant naujų investicijų;**
- **Žmogiškieji ištekliai iš esmės lemia aukštojo mokslo ir tyrimų kokybę.** Todėl universitetai turi stengtis kokybiškai ir kiekybiškai stiprinti savo žmogiškąjį potencialą, pritraukiant, ugdant ir išlaikant talentingiausius darbuotojus. **Kompetencija gali atsirasti palankioje profesinėje aplinkoje, kur egzistuoja atviros, skaidrios ir konkurencingos procedūros. Laisvos darbo vietos, bent jau rektoriams, dekanams, profesoriams ir mokslo darbuotojams, turėtų būtų skelbiamos viešai ir, esant galimybei, tarptautiniu mastu;**
- **Daugiametės sutartys tarp valstybės/regiono ir universiteto,** nustatančios strateginius tikslus, universiteto vadovybės išipareigojimą juos pasiekti ir galimo valstybės finansavimo dydį;
- **Taryba, sudaryta iš išorinių narių, turėtų skirti prezidentą,** kad valdymas būtų skaidrus ir sustiprėtų mokslo ir visuomenės ryšys. Turi būti plačiai plėtojamos partnerystės su kitomis institucijomis, privačiomis kompanijomis ir vyriausybėmis dėl socioekonominės plėtros strategijos;
- Daugeliui Europos mokslinių tyrimų institutų **trūksta kritinės masės ir, esant ribotoms ne tokioms optimalioms nacionalinėms sistemoms, jiems sunku pateisinti lūkesčius su turimais ištekliais.** Nors vidutinė Europos mokslinių tyrimų kokybė yra gera, daugelyje institutų nesiekia geriausių pasaulio standartų. Todėl **reikia daugiau telktis ir specializuotis, kad galėtų kurtis ir Europos kompetencijos centrai, galintys konkuruoti visame pasaulyje.**

Europos universitetų asociacijos ekspertų vertinimas (Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo eksperto išvados)

14. Valstybiniai mokslo institutai, integruoti į Lietuvos universitetus kaip universiteto mokslo institutai, iš tikrųjų yra visiškai nepriklausomi. Nėra priežasčių, dėl kurių šie institutai negali būti visiškai sujungti su universitetu ir veikti pagal universiteto mokslinių tyrimų strategiją. Siūloma užbaigti universiteto mokslo institutų integraciją.

15. Universitetų kai kurių fakultetų ir katedrų sujungimas padėtų ne tik universiteto strateginių planų rengimui, bet ir sustiprintų universiteto infrastruktūrą ir bendradarbiavimą, kurie yra būtini skatinant tarpdisciplinines ir daugiadisciplines studijas bei mokslinius tyrimus.
16. Habilituoto daktaro laipsnis sudaro kliūtis mokslinei ir pedagoginei plėtrai. PhD turėtų būti paskutinis mokslo laipsnis, kaip tai dabar yra daugelyje šalių.
17. Per daug tikimasi iš valstybės. Ne tik valstybė, bet ir pats universitetas nesugeba nusistatyti savo prioritetų ir jų laikytis. Universiteto mokslinių tyrimų vadyba nėra iniciatyvi. Institucija juda iš inercijos, ji nėra pasirengusi vadybiniam veiksmams, kurie inicijuotų prioritetų nustatymą.
18. Tai, kad Senatas, o ne universiteto vadovai, atlieka pagrindinį vadovaujantį vaidmenį, rodo, kad dominuoja ne antrepreneriška, bet kolegiali valdymo kultūra. Senatas yra per didelis ir inertiškas, kad galėtų užtikrinti efektyvų valdymą greitų pokyčių ir plėtros laikotarpiu.
19. Mokslinių tyrimų vadyba, neatmesdama kolegialaus indėlio į sprendimų priėmimą, reikia galios persistūmimą nuo akademinų organų link personalijų universitetų vadovų. Atskaitomybė ne tik dėl finansinių klausimų, bet ir dėl visų veiksmų, susijusių su moksliniais tyrimais, yra absoliutus reikalavimas, padedantis išlaikyti pusiausvyrą vadovams sukoncentravus galią savo rankose. Tarybos, patarėjų valdybos, socialiniai partneriai sprendimus priimančiuose organai yra mechanizmas, leidžiantis apriboti klaidingą galingos vadovybės elgesį. Stipri vadovybė – atsiliepiančios, dinamiškos ir inovatyvios institucijos egzistavimo sąlyga.

Lietuvos teisės aktų, veikiančių aukštųjų mokyklų veiklą, analizė. Teisinės sistemos palankumas aukštųjų mokyklų valdymo modelio pertvarkymui

20. 1991 m. priimtame Mokslo ir studijų įstatyme buvo įteisinta plati mokslo ir studijų institucijų autonomija ir vidinė demokratija (institucijos valdymo organų ir vadovų renkamumas), bet nebuvo numatyti įprasti Vakarų demokratijos šalims saugikliai, kurie neleistų tokiai autonomijai pakisti: visuomenės dalyvavimo institucijos savivaldoje per socialinius partnerius, išrinktus ar paskirtus į savivaldos organus; vadovų, mokslininkų, dėstytojų skyrimo pagal profesionalumo kriterijus, užuot juos rinkus slaptai balsuojant.
21. Nors aukštųjų mokyklų veiklos valstybinį reguliavimą vykdo Vyriausybė bei Švietimo ir mokslo ministerija (Aukštojo mokslo įstatymo 19 straipsnio 1 dalis), o mokslinių tyrimų įstaigų veiklos priežiūrą – Švietimo ir mokslo ministerija (Mokslo ir studijų įstatymo 22 straipsnis), tačiau dėl dažno už mokslo ir studijų valstybinį reguliavimą atsakingų institucijų pertvarkymo ir su tuo susijusio nuolatinio nestabilumo Lietuvoje iki šiol nėra nuoseklios ir tikslingos valstybės politikos, o sistemos valstybinio valdymo funkcijas *de facto* chaotiškai vykdo institucijos ir organizacijos, kurios aukštojo mokslo bei mokslo ir studijų institucijos įvardytos kaip koordinavimo institucijos, ekspertai ir patarėjai.
22. Lietuvos teisės aktų esminis trūkumas – nė viena iš įteisintų koordinavimo institucijų (Lietuvos universitetų rektorių konferencija, Lietuvos mokslo taryba, Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencija, Lietuvos mokslų akademija) dėl savo

- sudarymo principų negali atlikti ekspertinės funkcijos. Iš tikrųjų šios institucijos yra mokslo ir studijų institucijų savivaldos organai valstybiniame lygmenyje.
23. Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta aukštųjų mokyklų autonomija grindžiama istorine tradicija, ne subsidiarumo principu, ignoruojami kiti autonomijos aspektai – atskaitomybė ir kokybė, globali konkurencija, poreikis racionaliau naudoti lėšas. Išsivysčiusiose Vakarų šalyse mokslo ir studijų institucijų autonomijos laipsni nulemia subsidiarumas (sprendimai priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi, o tas lygmuo tiesiogiai priklauso nuo to, kaip yra organizuojamas institucijos vidinis valdymas; jei dėl istorinių priežasčių ar kultūrinių tradicijų institucijos vidinis valdymas nėra efektyvus priimant tam tikro tipo sprendimus, tai šio tipo sprendimų priėmimo teisė nėra deleguojama institucijai).
  24. Lietuvos teisės aktuose akcentuojama institucinė savivalda ir autonomija nustelbia akademinę laisvę, kuri iš tikrųjų yra aukštojo mokslo svarbiausias veiksnys nepriklausomai nuo to, ar institucija turi finansinę ir institucinę autonomiją ar ne.
  25. Lietuvos valstybiniai mokslo institutai ir universitetų mokslo institutai neturi savo paskirties, daugeliu atvejų jų funkcijos tik dubliuoja universitetų funkcijas. Be to, universitetų ir universitetų mokslo institutų sąveika yra visiškai formali, pastarieji institutai iš tikrųjų yra tokie pat nepriklausomi kaip ir valstybiniai mokslo institutai.
  26. Valstybinių mokslo institutų pagrindinė misija turi būti žinojimo ir technologijų, susietų su tuose centruose vykdomais moksliniais tyrimais, perdavimas visuomenei ir pramonei. Mokslinės veiklos planavimas ir mokslo instituto operatyvinis vadovavimas turi būti grindžiamas visuomenės ir pramonės poreikiais.
  27. 2 teiginio papildymas. Lietuvos pajėgesnis mokslo potencialas yra sujungtas su žemos kokybės mokslo potencialu ir išsklaidytas 35 institutuose ir 14 universitetų. Ribotos tiek valstybinio, tiek vidinio institucijų valdymo galimybės neleidžia sukaupti kritinės žmonių ir materialinių išteklių masės, būtinos efektyviai mokslinei veiklai ir kokybiškoms studijoms.
  28. 2007 m. birželio 14 d. Lietuvos politinių partijų susitarime dėl šalies aukštojo mokslo reformos nėra neišskleistas norimas sukurti aukštojo mokslo sektoriaus veikimo modelis. Susitarimas suponuoja bendrą nuostatą, kad visuotinis mokestis už studijas savaime inicijuos pokyčius, išspręsiančius aukštojo mokslo kokybės problemą.
  29. 2007 m. lapkričio mėn. paskelbtas Mokslo ir studijų įstatymo projektas ir LR Vyriausybei įteiktas pataisytas projektas buvo parengtas neturint aiškių bei pagrįstų principinių nuostatų. Esminis projekto trūkumas: projekte nėra nuostatų, galinčių padėti spręsti aukštojo mokslo problemas kaip visos pavidurinio švietimo sistemos problemą (dideli barjerai besimokančiųjų judėjimui tarp atskirų sektorių – profesinio mokymo, kolegijų ir universitetų, visuomenės poreikių neatitinkantys šių sektorių dydžiai).
  30. 2007 metais priimti teisės aktai, naujai apibrėžiantys Lietuvos mokslo tarybos sudarymo būdą ir funkcijas, apskritai vertintini kaip gera prielaida efektyvesnei naujos kadencijos tarybos veiklai, tačiau šiuose aktuose yra trūkumų, kurie neabejotinai mažins tarybos efektyvumą. Didžiausias trūkumas – visiškas Lietuvos mokslo tarybos sudėties ir funkcijų atribojimas nuo pramonės ir verslo MTEP poreikių.
  31. Lietuvoje ryškėja tendencija visus socialinius mokslus vertinti pagal humanitarikos vertinimo kriterijus. Kuriami teisės aktai, kurie toliau stiprina Lietuvos socialinių

mokslių terpėje stebimą tendenciją šlietis prie humanitarikos ir tokiu būdu „lituanizuotis“, t.y. išvengti tarptautinių mokslo vertinimo kriterijų.

Lietuvos aukštojo mokslo padėtis Rytų Europos šalių kontekste (Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo eksperto išvados)

32. Visuomenėje susiklosčiusios anarchiškos rinkos sąlygos atsispindi ir aukštajame moksle. Tiek aukštajame moksle, tiek visuomenėje toji rinka apibūdinama galingai išaugusia hierarchija ir didėjančia nelygybe tiek valdžios, tiek gerovės požiūriu.
33. Aukštosios mokyklos tradiciškai išlieka priklausomos nuo valstybės ir neturi sprendimų priėmimo mokyklos lygmenyje patirties. Kartu išlieka opozicinė kultūra, susiformavusi visuomenėje, kurioje į valdžios institucijas buvo žvelgiama labai įtariai. Visa tai dabar turi neigiamos įtakos ne tik priimant sprendimus universitetų viduje, bet ir ryšiams tarp universitetų ir valdžios institucijų. Opozicijos, įtarumo ir atsiskyrimo aplinkoje autonomija dažniausiai ne padeda permainingoms, bet yra kliūtis.
34. Antrepreneriška valdymo kultūra iki šiol yra svetima Centrinės ir Rytų Europos aukštojo mokslo sistemoms.

4.7.2. Danijos, Suomijos, Didžiosios Britanijos, JAV ir Pietų Korėjos mokslo ir studijų institucijų struktūros, jų tinklo ir vidinio valdymo pagrindiniai elementai

1. Pagrindinė priežastis, kodėl valstybės įveda mokestį už studijas, yra ribotos valstybės biudžeto galimybės. Spręsdamos aukštojo mokslo finansavimo problemą, jos renkasi du iš trijų galimų variantų: masinis aukštasis mokslas, visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas, tam tikras mokestis už aukštąjį mokslą. Naudojami trys aukštojo mokslo finansavimo modeliai: 1) angloamerikietiškas modelis: masinis aukštasis mokslas, kuris įgyvendinamas įvedant tam tikrą, studento finansines galimybes atitinkantį studijų mokestį. Iš studijoje aptartų šalių tokį modelį naudoja JAV, Jungtinė Karalystė ir Pietų Korėja. Pastarojoje mokesčiai už studijas sudaro didžiausią dalį aukštosios mokyklos biudžeto, vyriausybė imasi priemonių jį sumažinti; 2) skandinaviškas modelis: masinis ir visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas. Iš studijoje aptartų šalių tokį modelį naudoja Suomija ir Danija, t. y. turtingos šalys, kuriose stiprios socialdemokratinės tradicijos. Be to, šių valstybių išlaidų dalis, skirta, pavyzdžiui, gynybos ar karo tikslams, yra žymiai mažesnė nei atitinkama JAV ar Jungtinės Karalystės išlaidų dalis; 3) kontinentinis modelis: visiškai subsidijuojamas aukštasis mokslas, bet studentų priėmimas į aukštąsias mokyklas ribojamas pagal jų igyto vidurinio išsilavinimo rezultatus (Vokietija, Prancūzija, kt.).
2. JAV pavidurinio išsilavinimo sistemos, pripažįstamos kaip efektyviausios pasaulyje, viena iš pagrindinių sėkmės priežasčių yra tos sistemos įvairovė ir atskirų jos grandžių tarpusavio atvirumas ir suderintumas. JAV vidurinės mokyklos abiturientas, pradėjęs studijas ir baigęs dviejų metų trukmės studijas bendruomenės koledže, kuris teikia ir gerą profesinį parengimą, gali rinktis vieną iš dviejų kelių: pradėti profesinę

- veiklą arba, jei pageidauja, tęsti studijas, pavyzdžiui, valstijos universiteto trečiame kurse (įskaitomi studijų bendruomenės koledže rezultatai) ir galiausiai įgyti magistro laipsnį, pavyzdžiui, Berklio universitete. Nė viename etape studentas nepraranda laiko. Atskirus JAV profesinio mokymo modelio elementus galima pastebėti Danijos povidurinio švietimo sistemoje (2 metų trukmės trumpojo ciklo aukštojo mokslo programos) ir ypač Pietų Korėjoje, kuri po 2 metų studijų žemesniojoje kolegijoje teikia tokį patį kaip ir JAV akademinės kvalifikacijos laipsnį – asociatą.
3. JAV universitetuose bakalauro studijų programą sudaro dvi dedamosios – bendrasis universitetinis išsilavinimas ir pagrindinė studijų kryptis. Bendrojo universitetinio išsilavinimo tikslas yra suteikti studentams platų žinojimą ir parengti juos kaip aktyvius ir kompetetingus piliečius. Bendrasis išsilavinimas yra suteikiamas arba visoms programoms bendrame branduolyje, kuriame visi pirmosios pakopos studentai turi tuos pačius dalykus, arba studentai iš nustatyto plataus dalykų sąrašo (mokslas, menai, matematika, humanitarika, kt.) gali pasirinkti bendrojo išsilavinimo kursų. Bendrojo išsilavinimo apimtis sudaro nuo ketvirtadalio iki pusės visos studijų programos (Lietuvos universitetuose ši dalis neviršija dešimtadalio programos, be to, išskyrus VDU, skirtingų studijų kryptių studentai nesusitinka bendrojo išsilavinimo bloke). Kiti dalykai yra susiję su pagrindine studijų kryptimi. Pagrindinę studijų kryptį studentai dažniausiai pasirenka po dviejų metų bendrųjų studijų universitete (Lietuvoje atskyrimas įvyksta iškart po priėmimo į universitetą).
  4. JAV aukštojo mokslo sistema pasižymi ne tik didele įvairove, bet ir lankstumu, galimybe įgyti aukščiausią išsilavinimo laipsnį per trumpesnę laiką nei tai numato studijų atskirose pakopose trukmė. Studijų trukmės sumažėjimas nebūtinai siejasi atitinkamai proporcingu akademinio krūvio padidėjimu. Daugelyje kryptių standartinė studijų trukmė iki įgyjant daktaro laipsnį: 4 metai bakalauro studijose, 2 metai magistrantūroje ir 4 metai doktorantūroje. Iš viso 10 metų. Iš tikrųjų ši trukmė dažnai yra tik 8 metai. JAV universitetuose įprasta, kad gabesniems studentams sudaromos sąlygos sujungti magistrantūrą su doktorantūra, tiksliau – iškart po bakalauro studijų stoti į doktorantūrą (tai tam tikru laipsniu paaiškina, kodėl magistrantūros ir doktorantūros studijos yra sujungiamos vienu terminu – *graduate studies*, kurios vykdomos taip vadinamoje *graduate school*) ir įgyti PhD laipsnį po 8 metų studijų universitete. Tokio studijų sutrumpinimo nelydi atitinkamai proporcingas akademinio krūvio padidėjimas: kadangi didelę magistrantūros ir doktorantūros studijų dalį sudaro studento atliekami moksliniai tyrimai ir pagrindinis reikalavimas magistrantūros studijose ir ypač įgyjant daktaro laipsnį yra gebėjimas savarankiškai vykdyti tyrimus, tai iš gabesnio ir tinkamai pasirengusio studento pagrįstai tikimasi, kad jis tokį gebėjimą gali įgyti per trumpesnę laiką. Sutrumpinti studijų trukmę bakalauro pakopoje įmanoma tik proporcingai padidinus akademinį krūvį. Tai dažniausiai yra išimtis, o ne tam tikra praktika.
  5. Nors Europos šalys ir nusikopijavo JAV universitetinių studijų pakopas (bakalauro, magistras, daktaras), tačiau lankstumo, būdingo JAV aukštojo mokslo sistemai, neperėmė, išskyrus tam tikru laipsniu Jungtinės Karalystės aukštojo mokslo sistemą, kurioje įmanoma nebaigus magistrantūros pereiti į doktorantūrą. Europos šalys taip pat yra susirūpinusios pernelyg ilgą studijų universitete trukmę. Tačiau vietoj to, kad pasinaudoti JAV patirtimi, Bolonijos procese primygtinai rekomenduojama trumpinti pirmąją (bakalauro) universitetinių studijų pakopą iki 3 metų, rekomenduojama, kad

magistrantūros trukmė būtų 1,5–2 metai, o doktorantūros – 3 metai. Tačiau tokios politikos rezultatus sunkiai galima laikyti sėkmingais. Pavyzdžiui, Danijoje labai mažai universitetų absolventų apsiriboja bakalauro laipsniu įgytu pirmojoje trijų metų trukmės universitetinių studijų pakopoje, beveik visi bakalaurai tęsia studijas magistrantūroje. Todėl Danijoje ypač susirūpinta bakalauro parengimo darbui lygiu: „Bakalauro programose turi būti įvairiapusiški studijų kursai, užtikrinantys absolventų įsidarbinimą“.

6. Efektyviausias korporacinis universiteto vidinio valdymo modelis – aukščiausios vidinio valdymo institucijos daugumą sudaro išoriniai nariai, o visų lygių vadovai skiriami, bet ne išsirenkami iš personalo tarpo (JAV, Danijos, Jungtinės Karalystės ir Pietų Korėjos patirtis).
7. Kai kuriose JAV valstijose valstybiniai universitetai yra dalis visos valstijos masto universitetų miestelių sistemos, kurioje tarp miestelio ir valstijos vyriausybės yra papildomas administracinis sluoksnis. Sistemos administratoriai gali prižiūrėti miestelio biudžetą, nustatyti tokias priemones kaip priėmimo taisyklės, koordinuoti akademinės programos, sudaryti sąlygas aiškesniam studijų kreditų išreiškimui ir perdavimui tarp valstijos valstybinių koledžų ir universitetų. Kita svarbi funkcija – palaikyti ir ginti aukštojo mokslo institucijas valstijos įstatymų leidžiamajame organe. Kai kuriose valstijose yra daugiau nei viena universitetų miestelių sistema. Pavyzdžiui, Kalifornijoje yra tokios atskiros sistemos: 1) bendruomenės koledžų, 2) daugiadisciplinių valstybinių koledžų ir universitetų, 3) mokslinių tyrimų universitetų.
8. Lyginant su kitomis šalimis, JAV socialinių partnerių atrankos į aukštųjų mokyklų tarybas modelis yra labiausiai išvystytas. Valstijos gubernatorius skiria globėjus (socialinius partnerius) į tarybą. Suvokiant šio dalyko svarbą, gausėja valstijų, kuriose globėjų paieška ir atranka priskiriama specialiam komitetui (komisijai), veikiančiai prie gubernatoriaus įstaigos. JAV egzistuojančios profesinės akademinės asociacijos (pvz., Universitetų ir koledžų valdymo tarybų asociacija – *AGB*) nuolat publikuoja metodinę medžiagą dėl socialinių partnerių atrankos ir jų mokymo.
9. Siekdamas tarptautinio konkurencingumo, atskirų šalių mokslo ir studijų institucijos telkia kritinę intelektinių ir materialinių išteklių masę (ryškūs pavyzdžiai – JAV, Danija, Pietų Korėja).
10. Aukštojo mokslo institucijos pajamų struktūra parodo, ar institucija yra universitetas, ar tik mokymo įstaiga. Palyginus įvairių šalių universitetų pajamų struktūras, vidutinis Lietuvos universitetas yra daugiau mokymo institucija, nei mokslo ir studijų institucija:
  - Lietuvos valstybinių universitetų pajamų struktūroje studentų mokėjimų už studijas dalis 136 (16,4 proc. 2005 metais) yra didesnė nei atitinkama dalis JK

¹³⁶ Ši dalis toliau lyginama su atitinkama dalimi atskiruose JAV universitetuose, kadangi Jungtinėse Valstijose nėra aiškiai išreikštos takoskyros tarp profesinio mokymo ir aukštojo mokslo, atitinkamai tos takoskyros nėra ir statistiniuose pajamų bei išlaidų rodikliuose. Kita vertus, toks palyginimas yra korektiškas: Kentukio universitetas yra tipiškas valstybinis JAV universitetas, kuriame studijuoja 25 tūkstančiai studentų ir kurio metinės pajamos (1665 milijonai USD 2005/06 mokslo metais) pagal perkamosios galios paritetą yra apie 3 kartus didesnės nei visų Lietuvos valstybinių universitetų metinės pajamos (838,6 milijonai litų 2005 metais). Palyginimas su privačiu Stanfordo universitetu, kuriame studijuoja apie 20 tūkstančių studentų ir kurio metinės pajamos 2005/06 mokslo metais buvo 2922,4 milijonai USD, yra pateikiamas siekiant parodyti, 1) kad ir viename iš kelių geriausių pasaulio universitetų, kuriame vieno studento metinis mokeskis už studijas

- valstybiniuose universitetuose (14,8 proc. 2002/03 mokslo metais). Ji yra didesnė nei atitinkama dalis JAV valstybiniame Kentukio universitete (13 proc. 2005/06 mokslo metais) ir artima JAV privačiam Stanfordo universitetui (17,6 proc. 2005/06 mokslo metais). Danijos ir Suomijos valstybiniuose universitetuose studentai nemoka už studijas;
- Jungtinės Karalystės, JAV universitetų finansavimo iš valstybės biudžeto dalyje apie 30 proc. sudaro lėšos, gaunamos konkurso būdu moksliniams projektams, kontraktams vykdyti. Nedaug skiriasi atitinkama dalis ir Danijos bei Suomijos universitetuose;
  - Lietuvoje tolimesnis studentų mokėjimų už studijas didinimas galėtų būti pateisintas tik proporcingai ir netgi kelis kartus daugiau padidėjus kitoms universitetų pajamoms, ypač gaunamoms iš privačių bei valstybinių fondų moksliniams projektams vykdyti.
11. JAV federalinės valstybės įsteigtos programos yra vienas iš pagrindinių finansinės paramos studentams šaltinis. Studento galimybės gauti paramą iš federalinių programų priklauso nuo jo studijų institucijos lygio. Federalinė vyriausybė daugiausiai remiasi oficialiai pripažintomis regioninėmis ir nacionalinėmis akredituojančiomis organizacijomis, kai sprendžia, ar institucijos turi pakankamą akademinės kokybės lygį ir protingą vadovavimą, kad jos būtų įtrauktos į federalines finansinės paramos studentams programas.
  12. Nepriklausomi valstybiniai mokslinių tyrimų institutai dažniausiai sudaromi ne moksliniams tyrimams vykdyti atskirose mokslo kryptyse, bet konkrečių uždavinių, reikalaujančių mokslinių tyrimų, sprendimams ieškoti visuomenei svarbiose srityse (aplinka, sveikata, pramonė, gynyba, kt.). Ryškūs pavyzdžiai – Danija, Suomija, Pietų Korėja, kuriose yra tik tokie nepriklausomi institutai.
  13. Aptartose šalyse valstybinių mokslinių tyrimų institutuose nei jų aukščiausios valdymo institucijos, nei vadovai nėra išsirenkami iš personalo tarpo. Nepriklausomų valstybinių mokslinių tyrimų institutų vidinio valdymo struktūra organizuota efektyviai vykdyti jų misiją – instituto darbuotojų kai kada yra institutų aukščiausios vidinio valdymo institucijose, bet ten jų yra labai nedaug. Institutų valstybinio reguliavimo funkcijas vykdo arba atitinkamos ministerijos (Danija, Suomija, Pietų Korėja, Jungtinė Karalystė, JAV), arba tarpinės institucijos (Pietų Korėja, Jungtinė Karalystė, JAV), kurias savo ruožtu suformuoja vyriausybės institucijos.
  14. Nepriklausomų valstybinių mokslinių tyrimų institutų valstybinio finansavimo dydis labai priklauso nuo sprendžiamų uždavinių pobūdžio (jei verslo uždaviniai, tai valstybinis finansavimas yra gerokai mažesnis nei 50 proc.; jei sociohumanitariniai – iki 90 proc.).

---

yra apie 30 tūkstančių USD, mokėjimų už studijas dalis nėra didelė ir 2) kad tikras (*research based*) universitetas pagrindines pajamas gauna ne iš studentų, o už mokslinius tyrimus, jų rezultatų komercializavimą bei naujomis žiniomis grindžiamas paslaugas visuomenei.

4.7.3. Siūlymai

4.7.3.1. Povidurinio švietimo sistemos pertvarkymas

1. Sukurti vieningą profesinio rengimo sistemą, kurioje dabartinė profesinio mokymo sistema, kaip pirmoji profesinio rengimo pakopa, turėtų būti sujungta su neuniversitetinių studijų (į praktinę veiklą orientuotų profesinių studijų aukštojoje mokykloje) sistema. Vieningoje profesinio rengimo sistemoje asmenims, turintiems vidurinį išsilavinimą ir siekiantiems įgyti pirmąją kvalifikaciją, kitą kvalifikaciją ar tobulinti turimą kvalifikaciją (dabar tai yra pirminio ir tęstinio profesinių mokymų paskirtis), turi būti sudaryta galimybė to pasiekti studijuojant kolegijoje 1,5–2 metų trukmės studijų programose (*trumpojo ciklo studijų programos*). Tokių kolegijose vykdomų trumpojo ciklo studijų programų sandara turėtų būti tokia, kad motyvuoti studentai šiose programose turėtų galimybę taip koreguoti savo studijas, kad, baigę programą ir įgiję kvalifikaciją, galėtų tęsti studijas ir įgyti profesinio bakalauro laipsnį per tą patį laiką, kaip ir studentai, iškart pasirinkę profesinio bakalauro studijas. Siūlomoje vieningoje profesinio rengimo sistemoje kolegijoms organizuoti ir prižiūrėti turėtų būti patikėtas ir pirminis profesinis mokymas, teikiamas asmenims, neįgijusiems vidurinio išsilavinimo. Taip pat turi būti sutvarkyta mokymosi kreditų perkėlimo tvarka laisvam studento perėjimui iš kolegijos į universitetą ir atvirkščiai.

Komentari. *Vieninga profesinio mokymo sistema padėtų iš esmės spręsti pagrindinę dabartinę povidurinio švietimo sistemos problemą – nei asmens, nei visuomenės, nei valstybės poreikių neatitinkantį jos atskirų grandžių (profesinio mokymo, kolegijų ir universitetų) tarpusavio atsiribojimą, dėl ko asmuo, nenorėdamas prarasti laiko, pirmiausiai bando stoti į universitetą ar kolegiją net ir tuomet, kai neturi tinkamo pasirengimo ir gebėjimų. Kreditų perkėlimo laisvam studento perėjimui iš kolegijos į universitetą problema gali būti išspręsta tik prieš tai pertvarkius universitetų vidinio valdymą (7 punktą). Esant dabartiniam vidiniam valdymui, universitetai dėl finansinių paskatų yra suinteresuoti arba priversti pereinantį studentą lankyti mokamus išlyginamuosius kursus, arba tęsti studijas nuo žemesnių kursų. Pertvarkius universitetų vidinį valdymą, atsirastų dialogo tarp kolegijų ir universitetų kaip lygiaverčių partnerių galimybė. Tai padėtų spręsti neuniversitetinių ir universitetinių studijų neatitikimo klausimus dar prieš studento perėjimą.*

Kuriant vieningą profesinio mokymo sistemą, vertinga yra JAV patirtis, taip pat kai kurie Danijos, Suomijos, Pietų Korėjos patirties aspektai.

4.7.3.2. Aukštųjų mokyklų valdymas valstybės lygmenyje

2. Įstatymu, ne vyriausybės nutarimu įtvirtinti Mokslo, technologijų ir inovacijų politikos komisijos paskirtį ir funkcijas ir tuo atgaivinti jos veiklą (Suomijos, Danijos, JK pavyzdžiai).
3. Teisės aktuose įtvirtinti nuostatą, kad ekspertinės ir koordinuojančios institucijos sudaromos vadovaujantis atrenkant kandidatus ir skiriant pagal jų profesionalumą, o ne remiantis atstovavimo ar delegavimo principais.

4. Teisės aktuose aukštųjų mokyklų autonomiją įtvirtinti pirmiausiai kaip subsidiarumo principą.
5. Teisės aktuose nuo aukštosios mokyklos paskirties atskirti valstybinio mokslo instituto paskirtį ir suformuluoti ją pagal tarptautinę praktiką (Suomijos, Danijos, Jungtinės Karalystės, Pietų Korėjos pavyzdžiai).
6. Turi būti sukurta nuolat veikianti kandidatų į valstybinių aukštųjų mokyklų aukščiausių savivaldos institucijas atrankos komisija, kuri galėtų būti įsteigta prie Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos. Kandidatų paieška turi būti vykdoma žiniasklaidos priemonėmis kviečiant tinkamus asmenis (JAV pavyzdys).
7. Lietuvoje turi būti sukurta nepriklausoma studijų kokybės vertinimo agentūra. Toks statusas galėtų būti suteiktas dabar veikiančiam Studijų kokybės vertinimo centrai. Tokios agentūros nepriklausomumą galėtų užtikrinti arba pavaldumas tiesiogiai LR Seimui, arba pavaldumas įstatyme apibrėžtai agentūros tarybai, į kurią narius pagal nustatytą tvarką deleguotų valstybės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos (LRT pavyzdys).

Komentaras. *Europos kokybės užtikrinimo asociacijos parengtuose kokybės užtikrinimo standartuose, kuriems pritarė Europos švietimo ministrų Bergeno komunikatas, pabrėžta, kad kokybės užtikrinimo agentūros nepriklausomumas nuo aukštosios mokyklos, ministerijos ar kitos suinteresuotos šalies yra esminis jos veiklos kokybės standartas. Tokios nepriklausomos agentūros Lietuvoje dabar nėra. Studijų kokybės vertinimo centro veikla yra labai priklausoma nuo jo steigėjo – Švietimo ir mokslo ministerijos.*

8. Mokslo kryptyse, reikalaujančiose ne tiek teorinio pasirengimo, kiek aukštų profesinių gebėjimų ir įgūdžių (teisė, medicina ir pan.), įteisinti profesijos daktaro laipsnį (teisės daktaras, medicinos daktaras, architektūros daktaras ir pan.). Būtina sąlyga įgyti tokį laipsnį – ne moksliniai tyrimai, bet aukščiausias profesinis meistriškumas, liudijamas studijų trečiojoje universitetinių studijų pakopoje rezultatais (JAV pavyzdys).

Komentaras. *Dabartinė Lietuvoje įteisinta unifikotos doktorantūros samprata verčia profesinės veiklos minėtose kryptyse rezultatus pateikti kaip mokslinių tyrimų rezultatus. Tai iškreipia mokslinių tyrimų prasmę ir juos devalvuoja, tuo pačiu devalvuojami ir šiose kryptyse įgyti daktaro laipsniai.*

4.7.3.3. Aukštųjų mokyklų vidinis valdymas ir struktūra

9. Aukštosios mokyklos tarybą, sudarytą tik iš išorinių narių – socialinių partnerių, įteisinti kaip aukščiausių aukštosios mokyklos savivaldos instituciją (JAV, Danijos, kitų šalių pavyzdžiai). Visų lygių aukštųjų mokyklų vadovai turi būti skiriami, bet ne pavaldinių renkami (JAV, Danijos pavyzdžiai).

Komentaras. *Tai pirmasis žingsnis, kuris turėtų būti padarytas pradedant aukštojo mokslo ir visos povidurinio švietimo sistemos reformą. Be šio žingsnio neįmanomi jokie kiti svarbesni reformos etapai – iš personalo tarpo išsirinkti universitetų vadovai siekia (ir turi siekti kaip juos rinkusiųjų atstovai) išsaugoti status quo, o reformoje siūlomi žingsniai daugiau ar mažiau keičia universitetų padėtį. Nors dabartinės universitetų vadovų rinkimo tvarkos gynėjai bando argumentuoti, kad vadovų rinkimas iš personalo tarpo yra aukščiausia universitetinės demokratijos išraiška, tačiau universitetas*

turi aiškiai apibrėžtą misiją, kurią vykdant negali efektyviai vadovauti pavaldinių išrinktas vadovas. Toks vadovas gali tik atstovauti savo rinkėjams, t. y. vykdyti profsąjungines funkcijas. Iš tikrųjų aukščiausia universitetinės demokratijos išraiška yra akademinė laisvė – laisvė bendruomenės nario, kurio autoritetas yra ne universiteto administracija, bet jo akademinės veiklos srities pasauliniai autoritetai, kartais esantys universiteto viduje, bet dažniausiai už universiteto ribų. Akademinė laisvė būtina akademinio bendravimui su jo veiklos srities pasauliniais autoritetais, jo moksliniams tyrimams, studijoms ir galiausiai antrepreneriškumui. Kaip rodo geriausių pasaulyje universitetų patirtis, siūlomas universitetų vidinio valdymo modelis yra efektyviausias ir geriausiai užtikrina akademinę laisvę. Danija, pradėdama savo mokslo ir studijų sistemos reformą, pirmiausiai akcentavo mokslo ir studijų efektyvaus vidinio valdymo būtinybę ir nuo to pradėjo sistemos reformą.

10. Nustatyti, kad skirtingų krypčių, bet tos pačios srities studijos turi būti sukonzentruotos viename fakultete, tačiau gali būti atskiri fakultetai, kuriuose vykdomos tik teisės, medicinos ar veterinarijos krypties studijos (JAV, Danijos, Suomijos ir kiti pavyzdžiai). Tokiame fakultete bendrasis išsilavinimas turėtų būti suteikiamas arba visoms programoms bendrame branduolyje, kuriame visi pirmosios pakopos studentai 1–2 metus turėtų tuos pačius dalykus, arba studentai iš nustatyto plataus dalykų sąrašo (mokslas, menai, matematika, humanitarika, kt.) galėtų pasirinkti bendrojo išsilavinimo kursus. Įgiję bendrąjį išsilavinimą, studentai toliau tęstų studijas atskirose pasirinktose studijų kryptyse (JAV pavyzdys).

Komentaras. Dabartinių fakultetų sujungimas būtų labai svarbus reformos žingsnis šalinant vidinius institucinius barjerus, kurie verčia mokslinius tyrimus ir studijų programas užsiskleisti vieno smulkaus universiteto padalinio rėmuose, riboja tarpdiscipliniškumą ir naikina pačią universitetinių studijų prasmę. Tačiau nėra būtina tai iškart apibrėžti įstatymuose. Tinkamai sutvarkytas universitetų vidinis valdymas leis universitetams patiems atlikti tokią vidinę reformą. Tačiau įstatyme turėtų būti įtvirtinta nuostata dėl tos pačios srities skirtingų studijų krypčių bendro branduolio, kuriam skiriama 1–2 metai.

11. Dabartinius universiteto mokslo institutus kaip nepasiteisinusį mokslo ir studijų integracijos modelį integruoti į universitetus, suliejant juos su atitinkamo profilio katedromis. Į universitetus integruoti ir valstybinius mokslo institutus, kurių moksliniai tyrimai koncentruojasi vienoje ar keliose mokslo kryptyse ar šakose ir kurių tikslas nėra konkrečių uždavinių, reikalaujančių mokslinių tyrimų, sprendimui visuomenei svarbiose konkrečiose srityse (aplinka, sveikata, pramonė, gynyba, kt.) (Danijos pavyzdys).

Komentaras. Šis reformos žingsnis gali būti daromas tik pertvarkius universitetų vidinį valdymą. Esant dabartiniam valdymo modeliui, po integravimo institutuose esantis mokslinis potencialas ir infrastruktūra gali būti negrįžtamai prarasti.

12. Įgyvendinus anksčiau pateiktus siūlymus, gražinti aukštajai mokyklai autonomiją – palapsniui atsisakyti smulkmeniško aukštosios mokyklos veiklos reguliavimo (JAV, Danijos ir kitų šalių pavyzdžiai).

4.7.3.4. Aukštojo mokslo finansavimas

13. Aukštųjų mokyklų pirmosios pakopos studijų ir mokslinių tyrimų institucinį finansavimą vykdyti pagal ilgalaikę 6–8 metų aukštosios mokyklos sutartį su finansuojančia valstybės institucija (Jungtinės Karalystės, Suomijos, Danijos pavyzdžiai). Sutartyje studijų finansavimas turi būti grindžiamas programiniu valstybės užsakymu, dėl kurio turi konkuruoti atitinkamas studijų programas siekiančios vykdyti aukštosios mokyklos.

Komentaras. Lietuvos aukštojo mokslo įstatyme buvo numatyta, kad tarp universiteto ir ministerijos sudaromos kelerių metų sutartys. Ši nuostata nebuvo vykdoma. Viena iš priežasčių – neužtikrintumas dėl kitų metų biudžeto subsidijų. Konstituciniam Teismui nutarus, kad esminė universitetų autonomijos užtikrinimo sąlyga yra biudžeto subsidijų skyrimas universitetui ne per ministeriją, bet numatant kiekvieno universiteto metinio biudžetinio finansavimo apimtį Lietuvos metinio biudžeto įstatyme, nuostata dėl sutarčių iš įstatymo buvo pašalinta (Suomijos universitetai autonomiškai, bet biudžetą jiems paskirsto ministerija). Nors Konstitucinio Teismo sprendimas labai apsunkina sutarčių įteisinimą ir ypač jų vykdymą (kaip tiesiogiai finansuojanti institucija Seimas turėtų kontroliuoti sutarčių vykdymą), bet tai turi būti padaryta, kad universitetas galėtų savo veiklą vykdyti pagal ilgalaikės strategijas. Sutaupytų biudžeto subsidijų perkėlimo į kitus metus idėja Lietuvos valdžios institucijose nuskambės kaip šventvagystė, bet iš tikrųjų tai išsprendžiamas klausimas – tai Lietuvos vidaus klausimas ir to nedraudžia nei Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai, nei ES direktyvos. Pavyzdžiui, Danijos universitetų įstatymas suteikia tokią galimybę Danijos universitetams.

14. Biudžetinį antrosios ir trečiosios studijų pakopų (magistrantūra ir doktorantūra) konkrečiose studijų kryptyse finansavimą skirti kaip programinį finansavimą, jį siejant su aukštosios mokyklos gebėjimais vykdyti mokslinius tyrimus atitinkamose mokslo kryptyse (sėkmingi mokslinių tyrimų projektai finansuojami iš Lietuvos, kitų šalių ir tarptautinių fondų).
15. Pertvarkius ir įgyvendinus naują aukštųjų mokyklų valdymą ir savivaldą, perduoti aukštosioms mokykloms jų valdomo turto nuosavybės teisę.
16. Įteisinti ir įgyvendinti studijų finansavimą iš trijų šaltinių (atsižvelgiant į kitų šalių patirtį):
  - 16.1. jei nėra galimybių iš valstybės biudžeto visiškai subsidijuoti aukštąjį mokslą, visose aukštosiose mokyklose valstybės remiamų studijų finansavime numatyti minimalų vienodą visiems studentams absoliutinės įmokos dalį (be apmokestinimo) nepriklausomai nuo pasirinktos studijų krypties kainos ir garantuoti galimybę studentui gauti dotaciją arba kreditą, pakankamą jo studijų valstybinių ar nevalstybinių mokyklų be sąlygų akredituotose studijų programose išlaidoms apmokėti; universitetų studentų visa įmokų apimtis negali būti didesnė nei 15 proc. visų universiteto pajamų (JAV, JK pavyzdžiai);
  - 16.2. valstybės (mokesčių mokėtojų) lėšos:
    - 16.2.1. studijų krypties kainos dalis, kurios nepadengia studento įmoka, apmokama iš valstybės biudžeto;

- 16.2.2. sudaromas mokslo fondas konkursiniams aukštųjų mokyklų projektams finansuoti (fondo pagrindinė paskirtis – finansuoti mokslinius tyrimų, kurių reikalingumą pagrindžia pats tyrėjas, projektus, kadangi tokioje aplinkoje turi vykti studijos, ypač universitetinės; taip pat tokiu būdu šalyje būtų finansuojami fundamentiniai moksliniai tyrimai);
- 16.2.3. investicijos į tęstinį suaugusių švietimą ir mokymą, jei tai naudinga valstybei;
- 16.3. darbdavio (valstybinio ir nevalstybinio sektoriaus) lėšos:
  - 16.3.1. numatyti verslui palankias galimybes skirti lėšas tiesiogiai konkrečiai valstybinei ar privačiai aukštajai mokyklai ar remti suaugusių tęstinį švietimą (tos palankios galimybės gali būti sudarytos, pavyzdžiui, atsisakant investicijų į mokesčių apmokestinimo ar mažinant verslo mokesčius tokiu dydžiu, kokį verslas skyrė aukštajai mokyklai ar suaugusiųjų švietimui);
  - 16.3.2. mokymosi, viršijančio pagrindines kompetencijas (pvz., kvalifikacijos kėlimą, kai kurių studijų kryptių magistrantūrą), kainą (visą arba didesnę dalį) turi apmokėti besimokantieji ir darbdaviai (balansas nustatomas pagal tai, kuris yra didesnis naudos gavėjas).

Komentaras. Lietuvos Aukštojo mokslo įstatyme įteisintos vakarinės ir neakivaizdinės studijų formų studentų mokėjimas už studijas. Tai prieštarauja Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 29 straipsniui, kuris teigia, kad aukštasis mokslas privalo būti vienodai (nepriklausomai nuo turtinės ar socialinės padėties) prieinamas visiems, o asmens galimybės studijuoti aukštojoje mokykloje turi priklausyti tik nuo jo sugebėjimų ir pasirengimo studijoms: vakarinės ir neakivaizdinės studijos formų studentams, mokantiems už studijas, sudarytos blogesnės prieinamumo sąlygos – jie priversti daugiau dirbti, kad galėtų darbo užmokesčio dalį skirti mokėti už studijas, tuo pačiu gali mažiau laiko skirti studijoms. Taip pat ir įmokos už studijas sukuria nevienodo prieinamumo sąlygas.

- 17. Parengti vieningą nacionalinę investicijų į Lietuvos aukštųjų mokyklų mokomosios ir mokslinės bazės atnaujinimo programą, tam panaudojant Europos struktūrinių fondų lėšas.

4.7.3.5. Lietuvos profesinio mokymo, aukštųjų mokyklų ir mokslo institutų tinklas

- 18. Įvykdyti mokslo ir studijų integraciją pagal Danijos ir Suomijos modelius – valstybinius mokslo institutus, kurių mokslinė veikla sukoncentruota vienoje ar keliuose mokslo kryptyse ar šakose, integruoti į universitetus katedros teisėmis ar sujungti su esama to paties profilio katedra. Valstybinius mokslo institutus, kurie dabar turi (ar po reorganizacijos gali įgyti) gebėjimus vykdyti tokių institucijų pagrindinę misiją – žinojimo ir technologijų perdavimą visuomenei ir pramonei, susietą su tose institucijose vykdomais moksliniais tyrimais, perduoti ministerijų, reguliuojančių atitinkamą sferą, pavaldumui. Ministerijai suteikti sprendžiamojo balso teisę formuojant jai pavaldaus mokslo instituto aukščiausio vidinio valdymo organą, kuriame išoriniai nariai turi sudaryti absoliučią daugumą.

Komentaras. Ištrauka iš Europos Komisijos Mokslinių ir techninių tyrimų komiteto ekspertų parengto dokumento: „Valstybinių mokslo centrų pagrindinė misija turi būti žinojimo ir technologijų, susietų su tuose centruose vykdomais moksliniais tyrimais, perdavimas visuomenei ir pramonei... Pagrindinė rekomendacija: mokslinės veiklos planavimas ir mokslo organizacijos operatyviniis vadovavimas turi remtis poreikiais (visuomenės ir pramonės)“.

19. Atlikti aukštųjų mokyklų tinklo reformą, laikantis šių pagrindinių nuostatų:
  - 19.1. valstybiniame universitete studijuoja ne mažiau kaip 4–5 tūkstančiai (Jungtinės Karalystės pavyzdys), o valstybinėje kolegijoje – ne mažiau kaip 2 tūkstančiai studentų;
  - 19.2. apskrityje yra ne daugiau kaip viena valstybinė kolegija;
  - 19.3. viename mieste esantys to paties tipo valstybiniai universitetai turi būti sujungti į vieną universitetą neišskiriant ir meno srities universitetinių aukštųjų mokyklų bei tame mieste esančių kitų miestų universitetų padalinių; universitetai skirstomi į du tipus – klasikinius ir technologinius;
  - 19.4. viename mieste esančios valstybinės kolegijos turi būti sujungtos į vieną kolegiją;
20. Siekiant išsaugoti ir plėtoti aukštojo mokslo sistemos dvinariškumą, tikslinga detalčiau išnagrinėti tokias galimybes:
  - 20.1. parengti antrosios profesinių studijų pakopos koncepciją ir tokią pakopą įvesti tik kolegijose. Į šią studijų pakopą būtų priimami tik asmenys, baigę pirmąją neuniversitetinių ar universitetinių studijų pakopą ir po to turėję ne mažiau kaip 3 metų darbo patirtį (Suomijos pavyzdys);
  - 20.2. valstybiniuose universitetuose nevykdyti neuniversitetinio tipo studijų programų;
  - 20.3. valstybinėse kolegijose nevykdyti universitetinio tipo studijų programų.
21. Kuriant vieningą profesinio rengimo sistemą, tikslinga detalčiau išanalizuoti kolegijų ir profesinio mokymo institucijų tarpusavio veiklos derinimo galimybes. Apsisprendus dėl 1 p. teikiamo siūlymo realizavimo, tikslinga būtų išanalizuoti galimybę profesinio mokymo institucijas asocijuoti su kolegijomis, atsižvelgiant į jų profilį ir geografinio išsidėstymo situaciją.